

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

**Навчально-методичний посібник
для самостійного вивчення дисципліни**

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

УДК 336.1:352
ББК 65.261.78
М 68

Колектив авторів

**М. А. ГАПОНЮК, А. Є. БУРЯЧЕНКО, В. П. ЯЦЮТА,
М. П. БАДИДА, А. А. СЛАВКОВА, Д. В. ГРИЗОГЛАЗОВ**

Рецензенти

А. М. Нєвєлєв, д-р екон. наук, проф.
(Академія муніципального управління)

В. І. Грушко, д-р екон. наук, проф.
(Університет економіки і права «Крок»)

С. О. Алимов, канд. екон. наук, доц.
(Державний інститут підготовки кадрів Мінпромполітики України)

Редакційна колегія фінансово-економічного факультету

Голова редакційної колегії В. К. Хлівний, канд. екон. наук, доц.

Відповідальний секретар А. М. Павліковський, канд. екон. наук, доц.

Члени редакційної колегії: Л. Д. Буряк, канд. екон. наук, проф.; В. З. Потій, канд. екон. наук, доц.; В. М. Опарін, канд. екон. наук, проф.; М. А. Гапонюк, канд. екон. наук, доц.; Т. М. Артюх, канд. екон. наук, доц.; О. О. Гаманкова, канд. екон. наук, доц.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
№ 14/18-Г-525 від 26.02.08*

Місцеві фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. /
М 68 М. А. Гапонюк, А. Є. Буряченко, В. П. Яцюта [та ін.] — К. :
КНЕУ, 2008. — 265, [7] с.

ISBN 978-966-483-191-5

Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Місцеві фінанси» підготовлений відповідно до нової робочої програми з дисципліни, в якій передбачено використання новітніх інтенсивних форм навчання. У посібнику застосовуються засоби активізації навчання студентів, які дають змогу реалізувати основні принципи сучасних концепцій викладання: проблемності, погодженості та системності, орієнтованості на наявний досвід, націленості на самонавчання, професійної орієнтованості, а також зворотного зв'язку.

Навчально-методичний посібник призначено для підготовки студентів економічних вищих навчальних закладів, він може бути корисним для викладачів, аспірантів та всіх тих, хто цікавиться тематикою фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування.

**УДК 336.1:352
ББК 65.261.78**

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

ISBN 978-966-483-191-5

© М. А. Гапонюк, А. Є. Буряченко,
В. П. Яцюта та ін., 2008
© КНЕУ, 2008

Навчальне видання

**ГАПОНЮК Микола Анатолійович
БУРЯЧЕНКО Андрій Євгенович
ЯЦЮТА Валерій Петрович
БАДИДА Марія Петрівна
СЛАВКОВА Алла Аркадіївна
ГРИЗОГЛАЗОВ Денис Валерійович**

МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

**Навчально-методичний посібник
для самостійного вивчення дисципліни**

*Редактор Т. Мизгаєва
Художник обкладинки О. Покорницька
Технічний редактор М. Кручко
Коректор Л. Гримальська
Верстка М. Кручко*

Підп. до друку 18.11.08. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 15,81.
Обл.-вид. арк. 17,99. Наклад 995 прим. Зам. 08-3481.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)
Тел./факс (044) 537-61-41; тел. (044) 537-61-44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Місцеві фінанси» належить до спеціальних нормативних фінансових дисциплін для підготовки бакалаврів спеціальності «Фінанси» та вибіркових дисциплін для підготовки бакалаврів спеціальності «Менеджмент організацій». Її вивчення ґрунтується на засвоєнні блоку економічних дисциплін та профільних дисциплін базової фінансової освіти «Фінанси» і «Бюджетна система».

Дисципліна «Місцеві фінанси» має теоретично-прикладний характер. У теоретичному плані вона розширює та поглиблює знання студентів про сутність і роль місцевих фінансів в економічному і соціальному розвитку адміністративно-територіальних утворень, розглядає порядок формування та використання фондів фінансових ресурсів, що забезпечують функціонування органів місцевої влади і управління. У прикладному — формує систему навичок розрахунку та аналізу показників фінансової діяльності органів місцевої влади і управління, що дає майбутньому фахівцю можливість об'єктивно оцінювати економічні процеси, розуміти тенденції розвитку фінансових відносин і їхні особливості у сфері місцевих фінансів та фінансів господарських одиниць місцевого господарства.

Мета курсу — вивчення засад організації місцевих фінансів, їх складу і основ управління виходячи із розмежування функцій і повноважень державних та місцевих органів влади і управління.

Завдання курсу — формування теоретичних знань та вироблення практичних навичок у сфері формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади підприємств місцевого господарства.

Предмет курсу — фінансові відносини, що виникають у процесі формування та використання фондів фінансових ресурсів на різних рівнях адміністративно-територіального поділу.

У результаті вивчення дисципліни студенти мають:

знати:

- теоретичні основи функціонування місцевих фінансів;
- порядок фінансової взаємодії державного і місцевих бюджетів;

- особливості фінансової діяльності підприємств місцевого господарства;
 - складові фінансової політики місцевих органів влади;
- уміти:*
- здійснювати розрахунок показників місцевого бюджету та дотації загального вирівнювання;
 - аналізувати показники плану економічного і соціального розвитку регіону;
 - здійснювати розрахунки обсягу фінансового забезпечення підприємств місцевого господарства;
- розуміти:*
- закономірності у сфері фінансових відносин держави, місцевих органів влади і управління, підприємств місцевого господарства, населення та їх використання у практиці фінансової роботи;
 - особливості формування і використання місцевих бюджетів;
 - систему економічних і політичних зв'язків між органами місцевого самоврядування і державою.

Для досягнення зазначених вище цілей цикл аудиторних занять доповнюється самостійною та індивідуально-консультаційною роботою студентів у визначеному навчальним планом обсязі.

1. ПРОГРАМА КУРСУ

Вступ

Предмет навчальної дисципліни «Місцеві фінанси». Завдання курсу «Місцеві фінанси». Методи пізнання курсу «Місцеві фінанси». Зв'язок дисципліни «Місцеві фінанси» з іншими дисциплінами бакалаврської і магістерської підготовки. Роль курсу «Місцеві фінанси» у формуванні фахівців фінансового профілю.

Тема 1. Сутність, складові та засади організації місцевих фінансів

Місцеві фінанси як складова публічних фінансів, їх особливості. Економічні та історичні передумови виникнення місцевих фінансів. Необхідність місцевих фінансів в умовах ринкових відносин. Специфічні ознаки місцевих фінансів.

Склад, призначення і функції місцевих фінансів. Місцеві фінанси як фінансовий інструмент перерозподілу валового внутрішнього продукту. Роль місцевих фінансів у забезпеченні економічного розвитку та фінансування суспільних послуг.

Проблеми становлення і розвитку місцевих фінансів в Україні. Централізація і децентралізація фінансових відносин: огляд переваг і недоліків. Основні напрями зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування в Україні.

Засади організації місцевих фінансів. Права та обов'язки державних інституцій України щодо вирішення питань організації місцевих фінансів. Завдання Державного казначейства, Державної податкової адміністрації, Контрольно-ревізійної служби та інших фінансових інститутів та установ із забезпечення дієвості місцевих фінансів в Україні, порядок їх взаємодії з місцевими органами влади.

Державне регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. Роль місцевих фінансових органів у системі виконавчої влади.

Тема 2. Місцеві бюджети як основа фінансової бази місцевих органів влади

Місцеві бюджети як складова бюджетної системи держави. Рівні та види місцевих бюджетів.

Принципи формування місцевих бюджетів України. Роль місцевих бюджетів у соціальному та економічному розвитку регіонів.

Місцеві бюджети як організаційна форма мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів самоврядування.

Необхідність розподілу місцевих бюджетів на «поточний бюджет» і «бюджет розвитку», джерела та порядок їх формування. Шляхи оптимізації структури місцевих бюджетів в Україні. Роль та значення Бюджетного кодексу України.

Тема 3. Формування дохідної бази місцевих бюджетів

Склад місцевих фінансових ресурсів. Баланс фінансових ресурсів і витрат.

Особливості формування доходів місцевих бюджетів. Методи мобілізації грошових коштів до місцевих бюджетів. Податкові та неподаткові методи формування доходів місцевих бюджетів.

Види податкових надходжень. Закріплені за місцевими бюджетами загальнодержавні податки і збори, їх склад і характеристика. Регульовані податки і збори: переваги і недоліки в їх використанні. Формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів.

Склад доходів місцевих бюджетів, що враховуються/ не враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Участь органів місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах. Облігації місцевої позики. Переваги і недоліки боргового фінансування місцевих потреб.

Проблемні питання формування та використання власних коштів у бюджетних установах.

Тема 4. Система видатків місцевих бюджетів

Склад та структура видатків місцевих бюджетів. Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами.

Необхідність фінансового планування на різних рівнях місцевих органів влади та управління, методи фінансового планування. Особливості складання фінансових планів. Роль місцевих фінансових органів у регіональному фінансовому плануванні.

Фінансування власних та делегованих державою повноважень, порядок їх здійснення та законодавче закріплення. Порядок фінансування з поточного бюджету та бюджету розвитку.

Склад і характеристика видатків, які враховуються/ не враховуються у визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Порядок планування та фінансування соціально-культурних установ. Розрахунки основних показників кошторисного фінансування. Види кошторисів. Поєднання бюджетного фінансування з розвитком платних послуг населенню, виконання робіт за договорами з підприємствами, організаціями, установами на господарських засадах.

Специфіка планування і фінансування капітальних укладень у сферу матеріального виробництва, житлового будівництва, будівництва об'єктів соціально-культурного призначення. Фінансування видатків з бюджету столиці України м. Києва.

Тема 5. Фінансове вирівнювання та бюджетне регулювання

Сутність міжбюджетних відносин в Україні. Склад і структура взаємовідносин місцевих бюджетів з державним бюджетом, їх особливості.

Розподіл видатків відповідно до розподілу повноважень між державною владою і органами місцевого самоврядування. Забезпечення місцевих бюджетів дохідними джерелами для виконання власних та делегованих державою фінансових зобов'язань. Перерозподіл через державний бюджет фінансових ресурсів. Формування умов для збільшення зацікавленості органів місцевого самоврядування в мобілізації додаткових доходів. Використання в процесі виконання бюджету різних форм взаємодії між державним і місцевими бюджетами.

Взаємовідносини в бюджетній сфері між різними рівнями місцевих бюджетів, їх особливості. Порядок використання інструментів бюджетного регулювання між різними рівнями місцевих бюджетів.

Необхідність і спрямованість фінансового і бюджетного вирівнювання в Україні.

Суперечності в побудові системи взаємовідносин місцевих бюджетів з державним бюджетом. Шляхи вдосконалення міжбюджетних відносин в Україні.

Інструменти бюджетного регулювання у взаємовідносинах місцевих бюджетів з державним бюджетом.

Види міжбюджетних трансфертів, що використовуються в Україні, їх характеристика. Розрахунок показників місцевого бюджету та дотації загального вирівнювання.

Роль і значення трансфертів у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів: економічні і політичні аспекти.

Тема 6. Бюджетний процес на місцевому рівні

Компетенція місцевих органів влади в галузі фінансів, їх участь у бюджетному процесі. Права і обов'язки органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади на етапах складання, розгляду, затвердження й виконання бюджету.

Головні розпорядники бюджетних коштів: їх права і обов'язки.

Права і обов'язки місцевих органів влади та управління щодо формування і використання місцевих бюджетів.

Порядок складання проектів місцевих бюджетів, їх взаємозв'язок з проектом державного бюджету та планами економічного і соціального розвитку регіонів.

Особливості затвердження та виконання місцевих бюджетів у разі несвоєчасного їх прийняття. Періодичність, структура та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів. Особливості бюджетного процесу в столиці України м. Києві.

Тема 7. Організація фінансової діяльності підприємств місцевого господарства

Специфічні ознаки фінансів підприємств місцевого господарства як підсистеми місцевих фінансів. Основні напрями діяльності підприємств місцевого господарства та форми їх організації.

Розвиток форм власності та їх вплив на організацію виробництва та формування фінансових відносин. Природні монополії в місцевому господарстві та їх вплив на формування ринкових відносин.

Доходи від реалізації продукції, робіт та послуг підприємств місцевого господарства.

Витрати на виробництво підприємств місцевого господарства та планування собівартості товарів, робіт та послуг.

Визначення прибутку підприємств місцевого господарства. Управління використанням прибутку.

Обігові кошти підприємств місцевого господарства та методи визначення їх потреби. Управління обіговими коштами підприємств місцевого господарства.

Показники фінансової стійкості і стабільності підприємств місцевого господарства.

Поняття банкрутства та його правове забезпечення. Основні напрями запобігання банкрутства.

Тема 8. Фінанси підприємств комунального господарства

Організація фінансів комунальних підприємств та специфіка їх прояву.

Характеристика технічного стану мереж і споруд, які експлуатуються підприємствами комунального господарства та їх фінансовий стан.

Основні доходи комунальних підприємств. Надходження від операційної діяльності. Надходження від фінансової діяльності. Позареалізаційні доходи. Доходи від здачі майна в оренду. Доходи від дооцінки виробничих запасів і готової продукції. Асигнування із бюджету.

Особливості планування доходів від реалізації води та відведення стоків. Ціноутворення і тарифи у водопостачанні і водовідведенні.

Планування доходів транспортних підприємств.

Витрати на проведення робіт та послуг у комунальних підприємствах. Формування собівартості робіт та послуг підприємств водопровідно-каналізаційного господарства. Собівартість транспортних послуг.

Прибуток та рентабельність комунальних підприємств.

Дотації з місцевого бюджету комунальним підприємствам та порядок їх розрахунку.

Поточне та оперативне фінансове планування на підприємствах комунального господарства.

Тема 9. Фінансова діяльність житлово-експлуатаційного комплексу

Особливості розвитку фінансових відносин у житловому господарстві. Готовність житлового господарства України до роботи в ринкових умовах.

Форми підприємств житлового господарства та їх вплив на організацію фінансових відносин. Механізм функціонування ринку житла.

Доходи підприємств житлового господарства та їх види. Розрахунок суми квартирної плати. Орендна плата за нежитлові приміщення та її планування.

Витрати житлово-експлуатаційних організацій на утримання житлового фонду, їх динаміка та структура. Фінансування робіт з технічного обслуговування житлових будинків, проведення по-

точного ремонту та вивезення сміття. Особливості планування витрат на капітальний ремонт житлового фонду.

Тарифна політика держави та місцевих органів влади у сфері житлового господарства. Тарифні ставки плати за користування житлом та механізм їх регулювання.

Прибуток житлових організацій та управління його використання.

Дотації з місцевого бюджету на покриття збитків житлових підприємств та порядок їх розрахунку.

Фінансування цільових комплексних програм поліпшення благоустрою житла, розроблених місцевими радами.

Проблеми та основні напрями вдосконалення організації фінансів житлово-комунального господарства.

Тема 10. Фінансова політика місцевих органів влади

Підстави для формування і проведення самостійної фінансової політики місцевими органами влади. Зв'язок фінансової політики на місцевому рівні з регіональною політикою держави. Сутність державної регіональної політики, її зв'язок з адміністративно-територіальною реформою в державі.

Цілі, завдання та пріоритети фінансової політики на місцевому рівні та державної регіональної політики. Необхідність зростання та зближення рівнів економічного і соціального розвитку регіонів України. Запровадження єдиних загальнодержавних мінімальних соціальних стандартів. Забезпечення соціального захисту незалежно від економічних можливостей регіону.

Фінансово-економічні засади регіональної політики, розширення повноважень місцевих органів влади. Розмежування та збалансування повноважень і відповідальності центральних та місцевих органів влади у сфері надання послуг. Система фінансового вирівнювання: її необхідність та об'єктивні критерії побудови.

Державне сприяння розвитку депресивних регіонів. Законодавче закріплення статусу депресивного регіону. Спрямованість державної підтримки депресивної території. Головні напрями державного сприяння економічному і соціальному розвитку регіонів. Удосконалення регіональної структури.

Програма економічного і соціального розвитку в регіоні. Показники, які розробляються в процесі складання програми економічного і соціального розвитку в регіоні. Структура програми

економічного і соціального розвитку в регіоні, послідовність її розроблення.

Основні напрями удосконалення територіальної організації влади і місцевого самоврядування: конституційний, законодавчий, адміністративно-правовий, фінансово-економічний.

Тема 11. Управління місцевими фінансами в Україні

Державне регулювання фінансової діяльності органів місцевої влади та управління.

Системи касового виконання бюджету: банківська, казначейська та змішана. Їх характеристика, переваги та недоліки.

Необхідність фінансового контролю на рівні місцевих органів влади та управління, методи та види фінансового контролю. Внутрішній та зовнішній фінансовий контроль на місцевому рівні. Органи, які здійснюють фінансовий контроль.

Організація фінансового контролю на місцевому рівні. Контроль фінансових органів за формуванням та використанням коштів місцевих бюджетів і власних коштів бюджетних установ.

Особливості контролю фінансових органів за використанням грошових фондів, виділених на освіту, охорону здоров'я, культуру, а також місцевому господарству. Аудит як форма незалежного фінансового контролю на місцевому рівні.

Тема 12. Світовий досвід організації місцевих фінансів

Європейська хартія місцевого самоврядування про основні принципи організації місцевих фінансів.

Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах. Форми та методи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.

Види, принципи та інструменти взаємодії державного та місцевих бюджетів у зарубіжних країнах. Порядок «вертикального» та «горизонтального» бюджетного вирівнювання. Світовий досвід надання бюджетних трансфертів місцевим органам влади.

Можливість застосування світового досвіду організації місцевих фінансів в Україні з урахуванням її історичних, економічних та демографічних особливостей.

2. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ З ВИВЧЕННЯ ТЕМ КУРСУ

Тема 1. Сутність, складові та засади організації місцевих фінансів

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Місцеві фінанси як складова публічних фінансів, їх особливості.
2. Становлення та розвиток місцевих фінансів в Україні.
3. Необхідність та сутність місцевих фінансів.
4. Склад, призначення і функції місцевих фінансів.
5. Засади організації місцевих фінансів та роль місцевих фінансових органів у системі виконавчої влади.

Вивчаючи місцеві фінанси, слід звернути увагу на те, що вони є складовою науки про «Фінанси», тому вони також вивчають певну частину економічних відносин, пов'язаних з процесами розподілу створеної вартості, але більш вузьке їх коло. Ці економічні відносини хоча й виникають на державному та місцевому рівнях і пов'язані з розподілом та перерозподілом створеної вартості в країні та її регіонах, але вони обмежені компетенцією місцевих органів влади та управління з формування та використання фондів грошових коштів.

Важливо знати, що місцеві фінанси є особливою сферою фінансових відносин, пов'язаних з розподілом вартості валового внутрішнього продукту як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях шляхом формування та використання фондів грошових коштів, тому предметом курсу місцевих фінансів є вивчення системи економічних відносин, що виникають між місцевими органами різного рівня самоврядування, державою, юридичними та фізичними особами, які функціонують на певній адміністративній території.

Практично відродження місцевих фінансів розпочалося в період перебудови і переходу до ринкових відносин у 1990 р., коли в СРСР було відновлено основи демократичного будівництва держави та значно розширено права місцевих органів самоврядування.

Узагальнюючи вивчений матеріал, зазначимо, що місцеві фінанси виникають на певній стадії розвитку суспільства, коли, з одного боку, вищі органи державного керівництва розуміють, що ефективно управляти економічними, політичними та ідеологічними процесами неможливо з єдиного центру, з другого боку, розвиток демократичних засад у розбудові державності вимагає передачі частини повноважень державних органів управління на місцевий рівень і виділення для цього певних матеріальних та фінансових ресурсів, що сприяє розвитку комунальної форми власності.

У зарубіжній науковій думці в галузі місцевих фінансів виокремлюються два основні напрями їх розвитку.

Перший ґрунтувався на «природних правах общини» як самоврядного територіального колективу, який прирівнювався до держави, бо він передував виникненню держави. Тому держава не може скасовувати общинні права, які нею не надавались. Виходячи з цього, місцеві органи самоврядування не підпорядковуються державній владі, а мають свої права і обов'язки, які вони самостійно визначають.

Другий напрям ґрунтувався на «державній теорії місцевого самоврядування», в основі твердження якого було те, що місцеве самоврядування є органом державного управління і державою створюються для реалізації її функцій і завдань на місцевому рівні. Тому місцеве самоврядування не має власних природних прав, а є представником державної влади на місцях, права і обов'язки яких визначаються центральною владою. Ці концептуальні підходи знайшли своє відображення в державному устрої: федеративному чи унітарному. Від державного устрою залежить ступінь розподілу функцій між бюджетами всіх рівнів.

В Україні з 2005 р. уряд почав розробляти нові концептуальні підходи до проведення адміністративно-територіальної реформи країни та функціонування місцевих фінансів, у центрі уваги яких перебуває місцева громада, але при цьому передбачається тісний зв'язок центральних та місцевих органів управління у сфері розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту та національного доходу країни шляхом більш раціонального використання коштів місцевих та державного бюджетів. При цьому ставилося завдання наблизити надання соціальних послуг до членів громади.

Розглядаючи необхідність та сутність місцевих фінансів, слід зазначити, що об'єктивними передумовами виникнення місцевих фінансів є розвиток продуктивних сил, який відбувається відпо-

відно до дії законів діалектики та законів розвитку суспільства, що неминуче впливає на формування фінансових відносин і приводить до виникнення їх нових сфер і ланок.

Важливим чинником розвитку місцевих фінансів є також виникнення комунальної форми власності, для становлення та подальшого розвитку якої потрібні відповідні фонди грошових коштів.

Не менш важливими передумовами виникнення місцевих фінансів є розвиток демократичних засад будівництва держави, що зумовлює формування керівних органів місцевого управління на виборній основі, виконання наказів виборців та створення необхідних умов для соціально-економічного розвитку регіону, у свою чергу це вимагає формування та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів.

Важливо нагадати, що місцеві фінанси будучи складовою публічних фінансів є самостійною економічною категорією. Історично склалося так, що спочатку виникли державні фінанси, а потім від них відокремилися в самостійну економічну категорію місцеві фінанси. У зв'язку з цим місцеві фінанси, як і державні, є також складовою базису суспільства, оскільки являють собою певну частину виробничих відносин і розвиваються відповідно до дії об'єктивних законів розвитку суспільства. При цьому в кожній суспільно-економічній формації, де функціонують місцеві фінанси, вони підпорядковуються цілям та завданням держави і захищають інтереси територіальних громад.

Характер місцевих фінансів як системи економічного базису залежить від структури власності на засоби виробництва та рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. У свою чергу, зміна економічного базису досить швидко приводить до зміни всієї надбудови, і в першу чергу це проявляється в перебудові місцевих органів управління, бо змінюється їх економічна, політична та ідеологічна діяльність у суспільстві, що передбачає зміну характеру фінансових відносин між державою та місцевими органами влади і управління та іншими юридичними і фізичними особами, які функціонують у межах певної адміністративно-територіальної одиниці.

Розглядаючи матеріал даної теми, слід зрозуміти, що виділення місцевих фінансів у підсистему економічного базису суспільства дає можливість не тільки всебічно проаналізувати окремі сторони економічних відносин, виявити взаємозв'язки, взаємодію, взаємозумовленість і закономірності розвитку економічних процесів, які відбуваються як на загальнодержавному, так і на місце-

вому рівнях, а й розробити заходи, спрямовані на поліпшення їх функціонування з урахуванням специфіки розвитку кожного регіону країни.

Тобто місцеві фінанси є об'єктивною формою економічних відносин, пов'язаних з розподілом та перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту, у процесі яких відбувається формування та використання грошових коштів, призначених для задоволення потреб регіонів країни.

Доцільно вивчити, як виникають і функціонують фінансові відносини в процесі формування та використання фондів грошових коштів на місцевому рівні.

Далі слід визначити деякі особливості місцевих фінансів:

1) фінансові відносини на місцевому рівні виникають у процесі як первинного, так і вторинного розподілів вартості валового внутрішнього продукту;

2) територіальна громада є власником підприємств комунальної форми власності, вона наділяє місцеві органи самоврядування правом розпоряджатися цією власністю, тому місцеві органи самоврядування мають право розподіляти та перерозподіляти вартість, яка належить цим підприємствам;

3) суб'єктами фінансових відносин є місцеві органи влади, управління та суб'єкти господарювання, які в концентрованому вигляді відображають фінансові потреби не тільки кожної конкретної адміністративно-територіальної одиниці, а й держави. При цьому значна кількість суб'єктів розподілу, які прагнуть найбільшою мірою задовольнити свої потреби навіть за рахунок іншого суб'єкта господарювання, призводить до виникнення суперечностей;

4) специфічною рисою місцевих фінансів є те, що вони зумовлюють не тільки механізм взаємодії таких елементів, як місцеві бюджети, місцеві податки, кредити, пільги, збори, а й механізм специфічних багаторівневих фінансових відносин, які виникають між різними гілками державних та місцевих органів влади й управління;

5) кожен рівень місцевих фінансів має власну сферу функціонування, при цьому вищі органи державної влади і управління та місцеві органи різних рівнів самоврядування можуть частину своїх повноважень делегувати один одному з передачею їм певних фінансових ресурсів. Тому фінансові відносини, які виникають на різних рівнях місцевого самоврядування, тісно пов'язані між собою.

З наведеного вище можна зробити висновок про те, що місцеві фінанси як економічна категорія являють собою систему еконо-

мічних відносин, які виникають на всіх рівнях місцевого самоврядування в процесі формування та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою економічного та соціального розвитку регіону.

Вивчаючи склад місцевих фінансів, слід зрозуміти, що вони передбачають дві сфери фінансових відносин: сферу фінансових відносин, які виникають у процесі формування та використання централізованих фондів грошових коштів, та сферу фінансових відносин, які виникають у процесі формування та використання децентралізованих фондів грошових коштів.

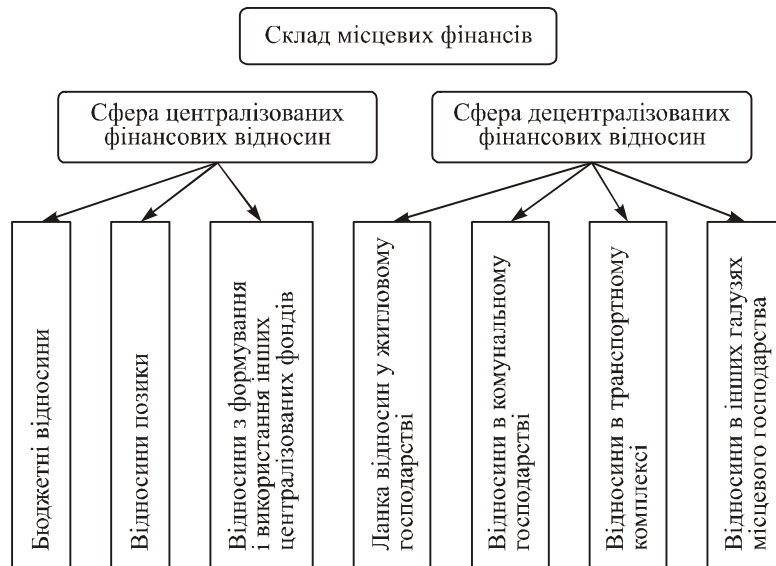

Рис. 2.1. Склад місцевих фінансів за сферами відносин

Співвідношення цих двох сфер, або структура місцевих фінансів, залежить від визначення повноважень місцевих органів самоврядування, що нині є дискусійним питанням. Тому структура місцевих фінансів у різних регіонах країни буде не однаковою.

У сфері централізованих фінансових відносин основне місце посідають відносини, які виникають у процесі формування та використання бюджетів на різних рівнях місцевого самоврядування. За їх допомогою перерозподіляється приблизно шоста частина виробленого в Україні валового внутрішнього продукту.

Останнім часом за рахунок цих бюджетів фінансується приблизно 80 % видатків на соціальний захист населення та витрат соціально-культурної сфери. Основна частина бюджетних ресурсів місцевих рад сконцентрована на обласному рівні (більше 30 %), а 70 % — на рівні районів, сіл і селищ.

Важливо вміти характеризувати місцеві бюджети як економічну категорію і як фінансовий план.

Слід пам'ятати, що місцеві позички є важливим елементом сфери централізованих фінансових відносин і відображають ланку грошових відносин, які виникають між місцевими органами самоврядування як позичальником коштів та фізичними і юридичними особами як кредиторами у зв'язку з формуванням, розподілом і використанням позичкового фонду грошових коштів, призначеного для задоволення потреб регіону.

Необхідно знати, що місцеві органи самоврядування можуть створювати й інші централізовані фонди грошових коштів.

Децентралізована сфера місцевих фінансів являє собою сукупність грошових відносин, пов'язаних з планомірним формуванням, розподілом і використанням грошових коштів і нагромадження підприємств і організацій комунальної форми власності. Специфіка цих економічних відносин полягає в тому, що вони насамперед проявляються між підприємствами та місцевими органами самоврядування як представниками власника цих підприємств. Слід зазначити також, що хоча фінанси підприємств комунальної форми власності функціонують на засадах законодавства України, але водночас органи місцевого самоврядування мають право перерозподіляти фонди грошових коштів, які формуються на підприємствах комунальної форми власності, не тільки всередині підприємства, а й між підприємствами. Економічні відносини виникають також між комунальними підприємствами, підприємствами інших форм власності та фінансово-кредитними установами, які спілкуються між собою в процесі виробництва.

Студент повинен зрозуміти систему економічних відносин, яка виникає між місцевими органами самоврядування та підприємствами різних форм власності, та ознайомитися з основними грошовими фондами, які формуються на підприємствах комунальної форми власності.

Характеризуючи склад місцевих фінансів, треба показати дію розподільчої та контрольної функцій. При цьому слід звернути увагу на те, що забезпечення потреб регіонів здійснюється на стадії первинного розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту.

Розподільча функція місцевих фінансів полягає в тому, що органам місцевого самоврядування надається можливість здійснювати територіальний та галузевий розподіли створеної вартості, розподіляти фонди грошових коштів між виробничою і невиробничою сферами. Важливо зазначити, що розподільча функція фінансів дає можливість місцевим органам самоврядування встановлювати оптимальні пропорції між різними фондами грошових коштів, які створюються на підприємствах комунальної форми власності. Це уможливорює створення умов для інтенсивного розвитку підприємств комунальної форми власності та підвищення матеріальної зацікавленості робітників, які працюють на цих підприємствах.

Таким чином місцеві органи самоврядування отримують реальну можливість формувати необхідні пропорції між матеріальними, трудовими і грошовими ресурсами, забезпечувати пріоритетний розвиток тих підприємств комунальної форми власності, діяльність яких може викликати соціальну напругу.

Контрольна функція місцевих фінансів полягає в контролі органами місцевого самоврядування дотримання вартісних і натуральних пропорцій. Контрольна функція фінансів дає можливість місцевим органам самоврядування встановити дієвий контроль за формуванням і використанням цільових централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів.

Контрольна функція місцевих фінансів зумовлює організацію і проведення фінансового контролю, при цьому місцеві органи самоврядування застосовують такі види фінансового контролю: попередній, поточний і послідовний.

Функціонування та подальший розвиток місцевих фінансів в Україні відбувається на засадах відповідного правового забезпечення, сформульованих у положеннях Європейської хартії про місцеве самоврядування, Всесвітньої декларації місцевого самоврядування, Декларації про принципи місцевого самоврядування країн СНД, Європейської хартії міст, Європейської декларації прав міст, Хартії українських міст, Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Бюджетному кодексі та інших законодавчих та нормативних актах. При цьому важливо знати права та обов'язки державних інституцій України щодо вирішення питання організації місцевих фінансів. Особливу увагу слід звернути на завдання Державного казначейства, Державної податкової адміністрації, Контрольно-ревізійної служби та інших фінансових інститутів та установ із забезпечення дієвості місцевих фінансів в Україні.

Тема 2. Місцеві бюджети як основа фінансової бази місцевих органів влади

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Структура і принципи формування місцевих бюджетів України.
2. Права та обов'язки місцевих органів влади та управління з формування і використання бюджетів.
3. Розподіл місцевих бюджетів на «загальний» та «спеціальний» фонди, їх джерела та порядок формування.
4. Шляхи оптимізації структури місцевих бюджетів.

З перших слів зауважимо, що в процесі вивчення даної теми головним завданням студента має бути засвоєння сутності поняття «місцеві бюджети», особливостей та методологічних засад формування і використання місцевих бюджетів. Місцеві бюджети — важливий і складний елемент бюджетної системи держави. Питання їх побудови, ефективного використання у фінансовому механізмі держави в постійному полі зору науковців та практичних працівників усіх рівнів. Розглядати проблеми місцевих бюджетів треба у двох аспектах:

- як організаційну форму мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів самоврядування;
- як економічну категорію, що передбачає комплекс взаємовідносин між місцевими та Державним бюджетами, а також усеєдині сукупності місцевих бюджетів.

Як організаційна форма мобілізації доходів і здійснення витрат місцевими органами самоврядування місцеві бюджети — це балансові розрахунки, які відповідають вимогам складання балансів, тобто вони мають дохідну і витратну частини, принципи збалансування тощо. Тому місцевий бюджет відображає балансові розрахунки доходів і витрат, які мобілізуються та витрачаються на відповідній території.

Разом з тим місцеві бюджети як економічна категорія відображають зумовлену адміністративним поділом і бюджетним устроєм держави сферу економічних відносин суспільства, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих грошових коштів, що перебувають у розпорядженні місцевих органів влади і призначених для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів країни.

Основні типи відносин:

- між місцевими бюджетами і господарчими структурами, що функціонують на конкретній бюджетній території;
- між бюджетами і населенням даної території, що складаються у процесі мобілізації і витрат коштів місцевих бюджетів;
- між місцевими бюджетами різних рівнів з перерозподілу фінансових ресурсів;
- між місцевими бюджетами і державним бюджетом.

Стосовно визначення поняття «місцеві бюджети» в економічній літературі немає єдиної думки.

Місцеві бюджети є фінансовою базою органів місцевого самоврядування та вирішальним чинником регіонального розвитку. Наявність місцевих бюджетів закріплює економічну самостійність місцевих органів самоврядування, що передбачено Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 27.05.1997 р., активізує господарську діяльність, дозволяє їм розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширювати економічний потенціал регіону, виявляти і використовувати резерви фінансових ресурсів. В кінцевому підсумку все це розширює можливості місцевих органів влади у більш повному задоволенні потреб населення.

Економічна сутність місцевих бюджетів проявляється в їх призначенні, а саме:

- формування грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням діяльності місцевих органів влади;
- розподіл і використання цих фондів між галузями народного господарства;
- контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємств та організацій, підвідомчих цим органам влади.

Вивчаючи тему, важливо зрозуміти, що сукупність особливостей розподільчих відносин, які виникають у процесі формування та використання місцевих бюджетів, дає можливість виділити їх з місцевих фінансів і бюджетної системи країни в окрему економічну категорію, показати відносини між різними рівнями місцевих бюджетів, а також їх економічні відносини з державним бюджетом країни.

Особливістю їх є те, що в процесі їх формування та використання реалізується принцип демократизму. Це пов'язано з тим, що всі органи місцевої влади різних рівнів мають свої бюджетні кошти і, користуючись бюджетними правами, проводять еластичну бюджетну політику держави з урахуванням вимог розвитку конкретного регіону.

Не менш важливою рисою місцевих бюджетів є те, що вони відображають певну чітко обмежену частину грошових відносин, які функціонують на окремій території, забезпечують матеріальну незалежність органів місцевого самоврядування і безпосередньо їм підпорядковані. Це дає змогу місцевим органам самоврядування бути організаторами цих бюджетних відносин.

Іншою важливою особливістю місцевих бюджетів є й те, що всі їх ланки органічно пов'язані не тільки між собою, а й з установами та підприємствами всіх форм власності, які функціонують на території регіону. Цей зв'язок проходить через два основні канали: розподілу створеної вартості і надходження її в бюджет та фінансування з бюджету.

Місцеві бюджети посідають винятково важливе місце в бюджетній системі країни тому, що вони забезпечують економічний та соціальний розвиток кожного регіону. Важливо зазначити, що місцеві бюджети є самостійними і не включаються до складу державного бюджету України. Вони створюються адміністративно-територіальною одиницею країни, а їх структура складається відповідно до чинного Бюджетного кодексу України і являє собою сукупність бюджетів різних рівнів місцевого самоврядування, побудованих з урахуванням економічних відносин державного та адміністративно-територіальних устроїв і врегульованих нормами права.

Характерною ознакою місцевих бюджетів є їх децентралізація в бюджетній системі України, що створює фундамент незалежності та життєздатності органів місцевої влади, надає можливість участі місцевої влади у розвитку ввіреної їй території, сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами населення регіону.

Опрацьовуючи матеріал, слід засвоїти, що до місцевих бюджетів віднесено: бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань. Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування. В цілому місцеві бюджети України можуть бути представлені такою схемою (рис. 2.2).

Відповідно до Бюджетного кодексу України структура місцевих бюджетів включає: республіканський бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, міські, районні, районні в містах, селищні та сільські бюджети. В той же час місцеві бюджети є найчисленнішою ланкою бюджетної системи, оскільки їх налічуєть-

ся близько 12 тис. Одним з напрямів оптимізації структури місцевих бюджетів є скорочення їх кількості. Це, у свою чергу, забезпечить ефективніший та раціональніший розподіл міжбюджетних трансфертів, а також поліпшить контроль за цільовим використанням бюджетних коштів.

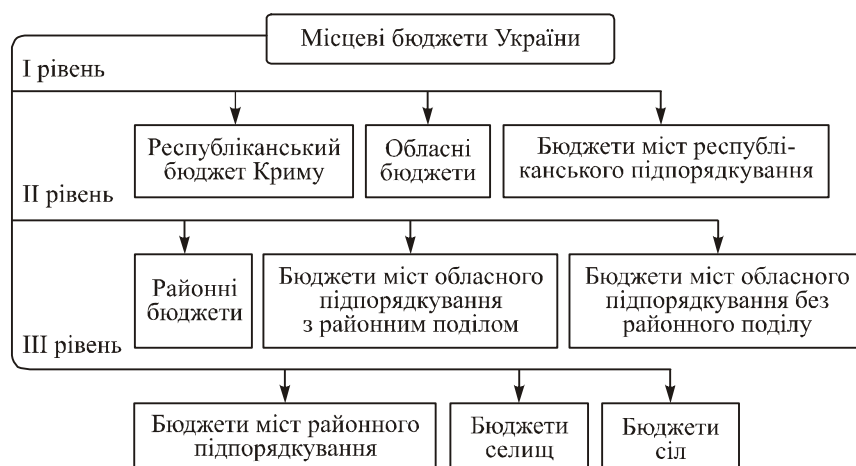

Рис. 2.2. Склад місцевих бюджетів

Досліджуючи функціональне призначення місцевих бюджетів, слід з'ясувати, що їх можна поділити на зведені, централізовані та базові бюджети. Так, наприклад, зведений бюджет Автономної Республіки Крим включає показники бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського значення. Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного підпорядкування. Зведений бюджет району включає показники районного бюджету, бюджетів міст районного підпорядкування, селищні та сільські бюджети. Зведений бюджет міста з районним поділом включає показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. Якщо місту або району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, то зведений бюджет міста або району у місті включає показники цих міст, селищ та сіл.

Зведені бюджети є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу і прогнозування економічного й

соціального розвитку певного регіону та не мають реального матеріального наповнення. Централізовані бюджети використовуються для фінансування заходів з соціального і економічного розвитку певного регіону та інших адміністративно-територіальної одиниць, які входять до складу цього регіону і мають реальне матеріальне наповнення. Базові бюджети призначені для фінансування заходів з соціального та економічного розвитку певної адміністративно-територіальної одиниці і мають реальне матеріальне наповнення. Наведене вище свідчить про те, що до базових бюджетів відносяться сільські та селищні бюджети, а також бюджети міст районного підпорядкування і бюджети районів у містах; бюджет Автономної Республіки Крим, обласні та районні бюджети, а також міські бюджети з районним поділом належать до централізованих місцевих бюджетів.

Опрацьовуючи тему далі, можна дізнатися, що бюджети різних рівнів складаються із загального і спеціального фондів. Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди, а також джерела формування спеціального фонду визначається Законом про Державний бюджет України. Підставою для рішення відповідної місцевої ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути тільки Закон про Державний бюджет України. Передача коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету дозволяється в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до місцевого бюджету відповідно до рішення ради. Загальний фонд бюджету включає всі доходи, передбачені бюджетним кодексом України, а також основні напрями їх використання, крім спеціального фонду. Спеціальний фонд бюджету включає бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень.

Важливо пам'ятати, що в основу побудови бюджетної системи в Україні відповідно до Бюджетного кодексу покладені принципи, окреслені в табл. 2.1.

Далі перейдемо до питання прав та обов'язків місцевих органів влади щодо формування та використання місцевих бюджетів. Слід зацентрувати увагу також і на повноваженнях місцевих органів влади щодо їх функціональних обов'язків під час бюджетного процесу.

Робота зі складання проекту бюджету району здійснюється районним фінансовим відділом за участю відділів та управлінь районної державної адміністрації в порядку і терміни, які встановлюються місцевими комітетами рад народних депутатів.

Таблиця 2.1

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

№ з/п	Принципи	Характеристика
1	Принцип єдності	Існування єдиного рахунку доходів і видатків кожної ланки бюджетної системи, єдиної правової бази, єдиної бюджетної класифікації, єдиної грошової системи, єдиної соціально-економічної політики
2	Принцип збалансованості	Повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період
3	Принцип самостійності	Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів, правом відповідних органів державної влади самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні бюджети
4	Принцип повноти	До складу бюджетів підлягають включенню всі надходження до бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування
5	Принцип обґрунтованості	Бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави
6	Принцип ефективності	Усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення запланованих цілей за умови залучення мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату за умови використання визначеного бюджетом обсягу коштів
7	Принцип субсидіарності	Розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача
8	Принцип цільового використання бюджетних коштів	Бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями
9	Принцип справедливості і неупередженості	Бюджетна система України будується на засадах справедливості і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами
10	Принцип публічності та прозорості	Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються, а рішення щодо звіту про їх виконання приймаються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними радами
11	Принцип відповідальності учасників бюджетного процесу	Кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу

Проект бюджету району та проекти сільських і селищного бюджетів складаються на основі отриманих від вищих органів пропозицій про розміри відрахувань від загальнодержавних податків та інших доходів в розмірах граничних витрат.

Пропозиції про розміри відрахувань від загальнодержавних податків та зборів для складання проекту бюджету району, проектів сільських та селищного бюджетів визначаються виконавчими комітетами відповідно обласної та районної рад народних депутатів, але на практиці ця робота проводиться відповідними фінансовими відділами, а результати подаються виконавчим комітетам рад народних депутатів.

Після отримання пропозицій про розміри відрахувань відділи та управління виконкому районної ради народних депутатів складають і подають до виконавчого комітету проекти планів з доходів та зведених кошторисів видатків господарства районного підпорядкування, а також визначають основні виробничі й фінансові показники підвідомчому їм господарству.

Районний фінансовий відділ виконує такі функції:

- попередньо розглядає за участю представників відповідних управлінь і відділів розрахункові баланси доходів і видатків, проекти планів з доходів і зведених кошторисів видатків господарства районного підпорядкування, визначає розміри платежів до бюджету та асигнувань із бюджету по цьому господарству, складає проект районного бюджету;

- розробляє пропозиції про розміри відрахувань від загальнодержавних податків та зборів і розміри граничних видатків для складання проектів сільських та селищного бюджетів;

- на основі аналізу зведених даних та інших матеріалів вишукує можливість збільшення доходів бюджету за рахунок повнішого використання всіх внутрішньогосподарських ресурсів;

- перевіряє правильність визначення на наступний рік видатків та джерел їх покриття, а також урахування змін чинного законодавства в області цін, заробітної плати, норм матеріальних і грошових затрат та інших норм;

- уточнює розрахункові баланси доходів і видатків, проекти планів з доходів і зведених кошторисів видатків.

З метою визначення розмірів (відсотків) відрахувань від загальнодержавних податків і зборів у сільські та селищні бюджети районний фінансовий відділ проводить розрахунки:

- обсягів видатків кожного сільського та селищного бюджетів;

- сум надходжень за доходами, котрі повністю зараховуються до зазначених бюджетів;

—сум надходжень (контингентів) загальнодержавних податків і доходів на території сіл та селища.

Фінансовий відділ складає пропозиції і обґрунтування щодо надання допомоги чи збільшення сум видатків, які розглядаються обласним фінансовим управлінням. Останній, у свою чергу, виходячи з можливостей обласного бюджету, необхідності й доцільності наданих пропозицій приймає рішення про зміну розмірів видатків, підвищення розміру дотації або ж залишає їх на попередньому рівні.

Селищні та сільські ради народних депутатів затверджують відповідні бюджети на підставі рішення про затвердження районного бюджету.

Слід зазначити, що затвердження районного та сільських і селищного бюджетів можливе лише після прийняття Закону про Державний бюджет на поточний рік, згідно з яким встановлюються нормативи відрахувань від загальнодержавних податків і зборів області; після затвердження обласного бюджету нормативи відрахувань доводяться до районного бюджету. Фінансовий відділ уточнює проект районного бюджету і подає на розгляд районної ради, яка його й затверджує.

Законодавством України передбачено затвердження бюджетів до 30 грудня року, що передує тому, на який складено бюджет, але на практиці терміни прийняття бюджетів усіх рівнів порушуються, що негативно впливає на процес виконання бюджетів. У зв'язку з цим фінансування видатків з районного бюджету до затвердження його на сесії здійснюється на підставі показників бюджету минулого року з урахуванням індексу зростання цін на споживчі товари й послуги.

Фінансування бюджетних установ у такому разі здійснюється на підставі лімітних довідок. У першу чергу фінансуються видатки на соціальний захист населення, заробітну плату, харчування, придбання медикаментів та енергоносіїв.

Виконання районного бюджету починається з моменту прийняття його районною радою народних депутатів. Виконання бюджету полягає в забезпеченні повного і своєчасного надходження запланованих доходів з усіх ланок бюджетної системи і безперебійного фінансування заходів, передбачених планом соціально-економічного розвитку.

Завдання з виконання бюджету покладається на райфінвідділ, який координує роботу, пов'язану з виконанням бюджету.

Якщо в ході виконання бюджету виникає значне зниження надходжень від дохідних джерел, то районна рада народних де-

путатів приймає рішення про пропорційне скорочення затверджених видатків щомісячно до кінця бюджетного року.

У разі прийняття обласною радою народних депутатів рішення, що призводить до зменшення доходів чи збільшення видатків районного бюджету, відсутні кошти для збалансування районного бюджету компенсуються з вищого бюджету.

Якщо ж відповідні рішення не забезпечені фінансовими ресурсами, районна рада та її виконавчі органи мають право не виконувати відповідні рішення.

Районний фінвідділ здійснює нагляд за ходом виконання сільських та селищного бюджетів з урахуванням рішень районної ради. Якщо кошти, які надаються бюджету нижчого рівня, використовуються не за цільовим призначенням чи не в установленний строк, то виділені кошти підлягають поверненню до районного бюджету.

У процесі виконання бюджетів районна рада вимагає у виконавчих органів сільських та селищної рад звітну інформацію про виконання їх бюджетів. Аналогічна звітність подається виконавчими органами районної ради до обласної ради. Звіти про виконання місцевих бюджетів включають інформацію про склад і розміри їх дохідної та видаткової частин, хід та результати виконання бюджетів.

Тема 3. Формування дохідної бази місцевих бюджетів

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Склад місцевих фінансових ресурсів.
2. Особливості формування доходів місцевих бюджетів.
3. Види податкових та неподаткових надходжень місцевих бюджетів.
4. Формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів.

Вивчаючи дану тему, слід акцентувати увагу на тому, що виконання завдань та функцій місцевого самоврядування забезпечується матеріальними, фінансовими, трудовими, інформаційними та іншими ресурсами, якими розпоряджається територіальна громада. Основними ресурсними компонентами виступають саме матеріальна і фінансова основи місцевого самоврядування.

Відповідно до Конституції України до матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування відноситься рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, при-

родні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Потрібно пам'ятати, що місцеві фінансові ресурси — це сукупність фондів грошових засобів, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП і спрямовуються на економічний та соціальний розвиток адміністративно-територіальних одиниць. Зауважимо, що головним напрямом використання місцевих фінансових ресурсів є фінансове забезпечення соціальної сфери та місцевого господарства.

До складу місцевих фінансових ресурсів входять:

- місцеві бюджети;
- фінансові ресурси підприємств, організацій та установ комунальної форми власності.

Інакше кажучи, формування місцевих фінансових ресурсів відбувається за участю централізованих та децентралізованих фондів грошових засобів. У даному разі до централізованих фондів відносяться місцеві бюджети, а до децентралізованих — фінансові ресурси підприємств комунальної форми власності.

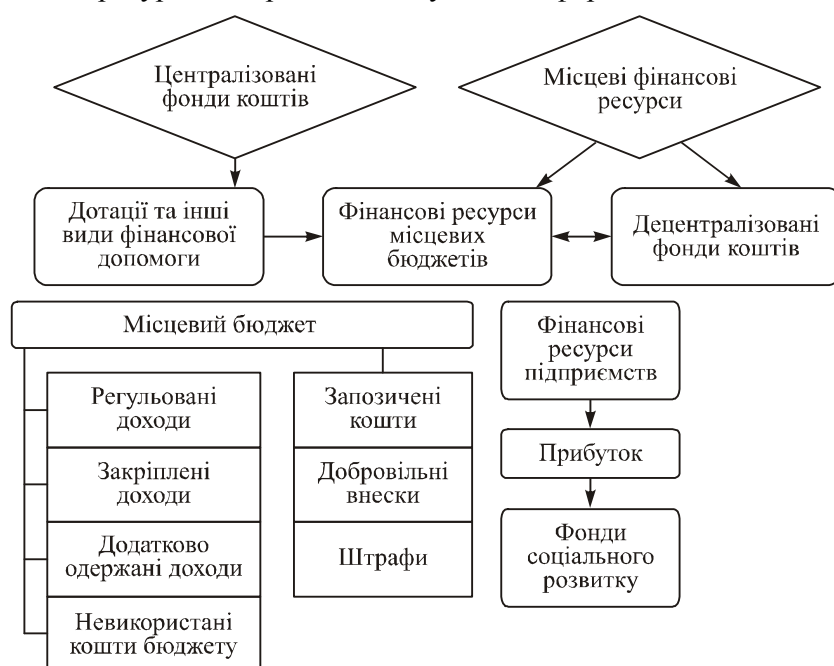

Рис. 2.3. Структурно-логічна схема фінансових ресурсів регіонів

Які ж особливості формування доходів місцевих бюджетів? Відповідь на це запитання передбачає розмежування кола повноважень між центральними та місцевими органами влади. Згідно з чинним законодавством сфера діяльності та завдання органів місцевого самоврядування поділяються на власні та делеговані повноваження. З метою виконання власних завдань та функцій органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції самостійно визначають мінімальний обсяг фінансових ресурсів.

Через місцеві бюджети до населення доводяться кінцеві результати виробництва, розподіляються суспільні фонди споживання між окремими верствами населення, фінансується розвиток галузей виробничої сфери, передовсім місцевої та харчової промисловості, комунального господарства.

Основними функціями місцевих бюджетів є:

- формування грошових фондів для забезпечення діяльності місцевих органів влади;
- розподіл і використання грошових коштів між галузями економіки;
- контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємств, організацій, установ, підвідомчих органам місцевого (регіонального) самоврядування.

За структурою місцеві бюджети складаються з дохідної та видаткової частин.

Таблиця 2.2

СТРУКТУРА МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Доходи	Видатки
I. Власні доходи 1. Податки на майно 2. Платежі за використання природних ресурсів, у т.ч. земельний податок і орендна плата за землю 3. Податки, збори та мито, у т.ч. місцеві податки та збори 4. Інші власні доходи	I. Фінансова підтримка галузей народного господарства 1. Промисловість, будівництво 2. Сільське та рибне господарство 3. Транспорт, дорожнє господарство 4. Житлово-комунальне господарство
	II. Соціально-культурні заходи 1. Освіта 2. Культура і мистецтво 3. Охорона здоров'я 4. Соціальна політика
	III. Управління
	IV. Правоохоронна діяльність

Доходи	Видатки
II. Регульовані доходи 1. Податок на прибуток 2. Прибутковий податок з фізичних осіб 3. Податок на додану вартість 4. Акцизи 5. Дотації з державного й регіонального бюджетів 6. Субвенції з регіональних бюджетів 7. Кошти, отримані за взаєморозрахунками з бюджетами	V. Інше
Усього	Усього

З'ясувавши сутність та склад місцевих фінансових ресурсів, слід перейти до питання формування доходів місцевих бюджетів.

Як економічна категорія доходи місцевих бюджетів відображають відносини з формування та використання фінансових ресурсів на регіональному рівні, призначених для реалізації функцій місцевих органів влади.

Розгляд даного питання потребує поглибленого вивчення специфіки акумулювання коштів до доходної частини місцевих бюджетів. Це передбачає вивчення основних джерел надходжень та методики їх справляння.

Основними способами мобілізації грошових коштів до доходної частини місцевих бюджетів є:

- пряме вилучення доходів з комунального сектору;
- отримання доходів від комунального майна та власних послуг;
- перерозподіл доходів юридичних та фізичних осіб за допомогою податків;
- залучення муніципальних позик.

Зверніть увагу на законодавче регулювання даного питання. В бюджетній практиці України сьогодні використовується така класифікація основних видів доходів:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти.

Таблиця 2.3

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Трансферти
<u>1. Податки на доходи, податки на прибуток:</u> — податок з доходів фізичних осіб; — податок на прибуток підприємств і організацій, що належать до комунальної власності	<u>1. Доходи від власності та підприємницької діяльності:</u> — частина прибутку (доходу) господарських організацій (які належать до комунальної власності, або у статутних фондах яких є частка комунальної власності), що вилучається до бюджету; — надходження від грошово-речових лотерей; — надходження від розміщення в установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів; — дивіденди, нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади; — інші надходження	<u>1. Надходження від продажу основного капіталу:</u> — надходження коштів від реалізації безхазяйного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави, та скарбів, знахідок, а також валютні цінності і грошові кошти, власники яких невідомі	<u>1. Субсидії</u>
<u>2. Податки на власність:</u> — податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів	<u>2. Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу:</u> — плата за утримання дітей у школах-інтернатах; — плата за утримання вихованців шкіл та професійно-технічних училищ соціальної реабілітації; — плата за оренду майнових комплексів та іншого майна, що є у комунальній власності; — державне мито; — плата за надані в оренду водні об'єкти місцевого значення		<u>2. Субвенції</u>

<u>3. Збори за спеціальне використання природних ресурсів:</u> — збір за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду; — збір за спеціальне використання водних ресурсів та збір за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту; — платежі за користування надрами; — плата за землю	<u>3. Надходження від штрафів та фінансових санкцій:</u> — адміністративні штрафи та інші санкції		<u>3. Дотації</u>
<u>4. Внутрішні податки на товари та послуги:</u> — акцизний збір із вироблених в Україні товарів; — плата за ліцензії на певні види господарської діяльності, в т. ч.: • податок на промисел; • плата за видачу ліцензій та сертифікатів; • плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності; • плата за державну реєстрацію, крім плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності; • плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами; • плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності	<u>4. Інші неподаткові надходження:</u> — надходження сум депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності; — інші надходження; — доходи від операцій з кредитування та надання гарантій, у т. ч. відсотки за користування позиками, які надавалися з місцевих бюджетів		
<u>5. Інші податки:</u> — місцеві податки і збори; — податки, не віднесені до інших категорій; — фіксований сільськогосподарський податок; — єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва	<u>5. Власні надходження бюджетних установ:</u> — плата за послуги, що надаються бюджетними установами; — інші джерела власних надходжень бюджетних установ		

Звернімо увагу на те, що податкові надходження — це найбільше джерело доходної частини місцевих бюджетів, яке становить понад 80 % доходів без урахування міжбюджетних трансфертів. Найвагомими доходами в структурі податкових надходжень є:

- 1) податок з доходів фізичних осіб, питома вага якого становить понад 70 %;
- 2) плата за землю — близько 10 %;
- 3) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва — близько 6 %;
- 4) плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності — близько 3 %;
- 5) місцеві податки та збори — близько 3 %;
- 6) податок на прибуток підприємств і організацій, що належать до комунальної власності — близько 1 %.

Згідно з чинним законодавством України всі податки і збори поділяються на загальнодержавні і місцеві.

В основу такого розмежування всіх податків звичайно береться поділ об'єктів оподаткування на такі, які мають першочергове значення (прибуток, додана вартість, дохід, майно, земля) й оподатковуються загальнодержавними податками та другорядне значення — місцеві податки.

Крім податкових надходжень, покриття необхідних витрат як державного бюджету, так і місцевих бюджетів може здійснюватись за рахунок внутрішніх та зовнішніх запозичень.

У структурі доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів роль неподаткових джерел надходжень поступово зростає, що пов'язано зі зростанням власних надходжень бюджетних установ і організацій. Крім того, основними неподатковими надходженнями є: плата за оренду майнових комплексів та іншого майна, що у комунальній власності; державне мито; надходження від розміщення в установах банків тимчасово вільних бюджетних коштів; адміністративні штрафи та інші санкції.

Класифікуючи доходи місцевих бюджетів відповідно до системи розподілу податків, вирізняють: власні, фіксовані (або закріплені) та регульовані:

— *фіксовані (або закріплені) доходи* — це доходи, що закріплені виключно за певним рівнем бюджету, хоча базу оподаткування та ставки податків і зборів визначає центральний уряд, зокрема, державне мито (закріплене за державним бюджетом та бюджетами місцевого самоврядування у частині, що належить

відповідним бюджетам), податок на прибуток комунальних підприємств, податок з власників транспортних засобів (закріплені за місцевими бюджетами);

— *регульовані доходи* — це доходи, які діляться між окремими бюджетами в певному відсотковому співвідношенні. Тобто, це загальнодержавні податки, що підлягають розщепленню між різними рівнями бюджетів і щорічно змінюються. До цієї категорії відносились податок на додану вартість, прибутковий податок з громадян, акцизи;

— *власні доходи* — це доходи, які утворюються за рахунок податків і зборів, що спрямовуються на виконання функцій місцевого самоврядування. Власні доходи належать місцевому органу влади, формуються на підвідомчій йому території на основі рішень цього уряду. Місцеві органи влади мають певний ступінь контролю за вказаними надходженнями, що здійснюється за допомогою ставок або бази оподаткування.

Чинним законодавством України визначено, що доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних джерел та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Доходи, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів:

1) податок з доходів фізичних осіб (до доходів бюджетів міста Києва та Севастополя — 100 %, до доходів міст та областей республіканського значення — 75 %, до доходів міст районного значення, сіл, селищ — 25 %);

2) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам;

3) плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад;

4) плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад;

5) плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних рад);

6) надходження адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

7) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам.

Щоб найбільш ефективно та раціонально забезпечити реалізацію спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад доходи бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, формуються за рахунок:

- 1) 25 % в податку з доходів фізичних осіб;
- 2) 25 % плати за землю;
- 3) плати за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим та обласними державними адміністраціями.

Для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад доходи районних бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, формуються за рахунок:

- 1) 50 % податку з доходів фізичних осіб, що сплачується на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- 2) 15 % плати за землю, що сплачується на території сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- 3) плати за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються районними державними адміністраціями;
- 4) плати за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що сплачується районними державними адміністраціями;
- 5) надходження адміністративних штрафів, що накладаються районними державними адміністраціями або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями.

Доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів:

- 1) місцеві податки і збори, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування;
- 2) 100 % плати за землю — для бюджетів міст Києва та Севастополя; 75 % плати за землю — для бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення; 60 % плати за землю — для бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань;
- 3) податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів у частині, що зараховується до відповідного бюджету;

- 4) надходження сум відсотків за користування тимчасово вільними бюджетними коштами;
 - 5) податок на промисел, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;
 - 6) надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади;
 - 7) плата за забруднення навколишнього природного середовища у частині, що зараховується до відповідного бюджету;
 - 8) кошти від відчуження майна, яке знаходиться у комунальній власності, в тому числі від продажу земельних ділянок не-сільськогосподарського призначення, що перебуває у комунальній власності;
 - 9) фіксований сільськогосподарський податок у частині, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;
 - 10) плата за оренду майнових комплексів, що знаходяться у комунальній власності;
 - 11) надходження від місцевих грошово-речових лотерей;
 - 12) плата за гарантії, надані з дотриманням визначених умов;
 - 13) гранти та дарунки у вартісному обрахунку;
 - 14) власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів відповідного бюджету;
 - 15) податок на прибуток підприємств комунальної власності;
 - 16) платежі за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення;
 - 17) інші надходження, передбачені законом.
- В Україні в перелік місцевих податків і зборів включено:
- 1) податок з реклами;
 - 2) комунальний податок;
 - 3) збір за припаркування автотранспорту;
 - 4) ринковий збір;
 - 5) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі;
 - 6) збір за видачу ордера на квартиру;
 - 7) курортний збір;
 - 8) збір за участь у бігах на іподромі;
 - 9) збір за виграш на бігах;
 - 10) збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі;
 - 11) збір за право використання місцевої символіки;
 - 12) збір за право проведення кіно- і телезйомок;
 - 13) збір за право проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей;

Податок з реклами. Об'єктом податку з реклами є вартість послуг за встановлення та розміщення реклами. Податок з реклами сплачується юридичними та фізичними особи (під час оплати послуг за встановлення та розміщення реклами) з усіх видів оголошень і повідомлень, які передають інформацію з комерційною метою за допомогою засобів масової інформації, преси, телебачення, афіш, плакатів, рекламних щитів, інших технічних засобів, майна та одягу: на вулицях, магістралях, майданах, будинках, транспорті та в інших місцях.

Граничний розмір податку з реклами не повинен перевищувати 0,1 % вартості послуг за розміщення одноразової реклами та 0,5 % за розміщення реклами на тривалий час.

Порядок розміщення зовнішньої реклами встановлюється відповідними місцевими органами влади. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типових правил розміщення зовнішньої реклами» питання регулювання діяльності у сфері розміщення зовнішньої реклами уповноважені вирішувати виконавчі комітети місцевих рад через створені ними робочі органи. Останні й здійснюють безкоштовне оформлення, реєстрацію та видачу розповсюджувачам зовнішньої реклами дозволів на її розміщення.

На даний час при міських радах діють технічні інспекції, що уповноважені проводити контроль за розміщенням зовнішньої реклами на території цих рад. Таким чином, законодавчими та нормативними актами зумовлено контроль з боку органів місцевої влади лише щодо питань з розміщення зовнішньої реклами. Але крім зовнішньої, існують й інші види реклами, які розміщуються стихійно. Зокрема, це стосується внутрішньої реклами, реклами на транспорті, реклами в друкованих засобах масової інформації, реклами на телебаченні і радіо, в кінотеатрах, а також з використанням телефонного та документального електрозв'язку.

Комунальний податок. Сплачується юридичними особами (крім сільськогосподарських підприємств, бюджетних установ та планово-дотаційних організацій). Максимальний розмір даного податку не повинен перевищувати 10 % річного фонду оплати праці, що обчислюється виходячи з неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Величина надходжень комунального податку безпосередньо пов'язана з:

— чисельністю працівників, зайнятих на підприємствах. Чисельність працюючих є базою оподаткування лише комунальним податком. Справляння цього податку стимулює раціональне ви-

користання трудових ресурсів, зокрема, за рахунок сфери управління, допоміжних служб тощо, а отже сприяє зниженню собівартості продукції;

— кількістю підприємств, що перейшли на спрощену систему оподаткування, обліку і звітності (у цьому випадку вони звільняються від сплати комунального податку).

В умовах ринкової трансформації економіки комунальний податок є необхідним. Внаслідок його використання певна частка доходів бюджету прямо пропорційно залежить від кількості працюючих на підприємствах, перебування яких у виробничих відносинах на території даної ради потребує вирішення певних соціально-побутових, культурних та інших проблем. Обсяг витрат на реалізацію цих заходів зумовлений не тільки кількістю населення, яке проживає на даній території, а й тією його часткою, яка зайнята виробничою та іншою діяльністю і користується спільними благами.

Збір за паркування автотранспорту. За паркування автотранспортних засобів у спеціально відведених місцях місцевими органами влади встановлено плату, яку сплачують до місцевого бюджету водії припаркованого автотранспорту (юридичні особи та громадяни) у розмірах, які не повинні перевищувати 1 % неоподаткованого мінімуму доходів громадян у відведених для цього місцях і 3 % неоподаткованого мінімуму доходів громадян в обладнаних місцях за годину паркування. Збір за припаркування автотранспорту сплачується водіями на місці парковки.

Справляння з водіїв збору за паркування автотранспорту місцеві ради часто доручають комерційним структурам, в яких це є основним і єдиним видом діяльності. Тому виникає питання щодо джерела витрат на організацію припаркування та здійснення справляння збору цими збирачами. Плата за припаркування автотранспортних засобів фактично складається з двох частин: збору за припаркування автотранспорту, який повністю надходить до місцевого бюджету, та плати за послуги відповідної структури, яка залишається на підприємстві і оподатковується на загальних підставах. Остання обставина свідчить про наявність значних резервів збільшення надходжень місцевих податків і зборів через удосконалення механізму їх справляння.

Ринковий збір. Ринковий збір — це плата за торговельні місця на ринках і в павільйонах, на критих та відкритих столах, майданчиках для торгівлі з автомашин, візків, мотоциклів, ручних візків, яку щоденно сплачують юридичні та фізичні особи за право реалізовувати сільськогосподарську і промислову продукцію та інші

товари. Граничний розмір збору становить 20 % неоподаткованого мінімуму доходів громадян для фізичних осіб і 3 для юридичних осіб. Встановлення розміру збору залежить від ринку, його територіального розміщення та виду продукції (товару).

Ринковий збір справляється працівниками ринку до початку реалізації продукції.

Сьогодні не вирішена проблема існування стихійної торгівлі, що здійснюється в найбільш населених районах міст. Такі факти засвідчують, що місцеві органи влади в умовах дефіцитності місцевих бюджетів належним чином не використовують надані їм державою права щодо організації місцевих ринків для поповнення державної казни коштами, що до того ж допускає диспропорцію у правовому статусі громадян і підприємців, які здійснюють торгівлю на ринках зі сплатою ринкового збору та у невідкритих місцях без сплати до бюджету місцевого збору.

Прийнятою у квітні 1996 р. постановою Кабінету Міністрів України «Про впорядкування роботи продовольчих і речових ринків» започатковано роботу з реорганізації стихійної торгівлі. Проте наявність останньої без сплати відповідного місцевого збору свідчить про недостатнє виконання окремими державними структурами законодавчих актів України.

Враховуючи те, що ринок, як уже підкреслювалось, став місцем нагромадження початкового капіталу, недоцільно в умовах побудови майбутньої системи місцевого оподаткування надавати пріоритетне значення ринковому збору як одному з найбільш дохідних місцевих платежів. Як свідчить досвід окремих західних країн, зокрема Польщі, Болгарії, в умовах стабілізації виробництва роль ринку знизиться до мінімуму, тому що ринки — це перехідна форма до більш прогресивних форм торгівлі.

Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі. Даний збір — це плата за оформлення та видачу дозволів на торгівлю в спеціально відведених для цього місцях.

Ставка збору встановлюється в розмірі:

а) від 85 до 300 грн у розрахунку на рік для суб'єктів підприємницької діяльності, які постійно здійснюють торгівлю та надають послуги;

б) від 8 до 50 грн за одноразовий (у межах однієї доби) дозвіл на розміщення об'єктів дрібно-роздрібної торгівлі та сфери послуг;

в) від 1 до 20 грн за одноразовий дозвіл на торгівлю у спеціально відведених місцях (торговельних майданчиках тощо).

Справляння вказаного збору здійснюється організаціями, яким надані відповідні повноваження, а платниками є юридичні та фі-

зичні особи, що реалізують промислову, сільськогосподарську та іншу продукцію.

Наразі місцеві органи влади вишукують резерви для поповнення своїх бюджетів і окремі з них приймають рішення про щорічну сплату збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі, а також практикують видачу цих дозволів терміном на один рік зі сплатою платежу у разі продовження строку його дії. Однак встановлення сплати збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі щорічно суперечать самій природі поняття «збір», причому визначення терміну дії дозволу належить до компетенції місцевих рад.

Збір за видачу ордера на квартиру. Збір за видачу ордера на квартиру сплачується за послуги, пов'язані з видачею документа, що дає право на заселення квартири, через установи банків до одержання ордера і перераховується до бюджету місцевого самоврядування. Документом про сплату збору є квитанція, видана установою банку. Граничний розмір збору за видачу ордера на квартиру не повинен перевищувати 30 % неоподаткованого мінімуму доходів громадян на час оформлення ордера на квартиру.

Курортний збір. Платниками курортного збору є громадяни, які прибувають у курортну місцевість. Від сплати курортного збору звільняються:

- діти віком до 16 років;
- інваліди та особи, що їх супроводжують;
- учасники Великої Вітчизняної війни;
- воїни-інтернаціоналісти;
- учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;
- особи, які прибули за путівками та курсовками в санаторії, будинки відпочинку, пансіонати, включаючи містечка та бази відпочинку;
- особи, які прибули в курортну місцевість у службове відрядження, на навчання, постійне місце проживання, до батьків та близьких родичів;
- особи, які прибули за плановими туристичними маршрутами туристично-екскурсійних установ і організацій, а також які здійснюють подорож за маршрутними книжками;
- чоловіки віком 60 років і старші, жінки віком 55 років і старші.

Граничний розмір курортного збору не може перевищувати 10 % неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Збір за участь у бігах на іподромі. Справляється адміністрацією іподромів до початку змагань з юридичних осіб та громадян, які виставляють своїх коней на змагання комерційного характеру

у сумі, що не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожного коня.

Збір за виграш на бігах. Справляється адміністрацією іподромів з осіб, які виграли в грі на тоталізаторі на іподромі, під час видачі їм виграшу. Його граничний розмір не повинен перевищувати 6 % від суми виграшу.

Збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі. Справляється адміністрацією іподромів з учасника гри під час придбання ним квитка на участь у грі у вигляді відсоткової надбавки до плати, визначеної за участь у грі, але не більше 5 % від суми цієї надбавки.

Збір за право використання місцевої символіки. Справляється з юридичних осіб і громадян, які використовують місцеву символіку (герб міста або іншого населеного пункту, назва чи зображення архітектурних, історичних пам'яток) з комерційною метою, в розмірі, що не перевищує з юридичних осіб — 0,1 % вартості виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг з використанням місцевої символіки, з громадян, що займаються підприємницькою діяльністю, — п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дозвіл на використання місцевої символіки видається відповідними органами місцевого самоврядування.

Збір за право проведення кіно- і телезйомок. Збір вносять комерційні кіно- і телеорганізації, включаючи організації з іноземними інвестиціями та зарубіжні організації, які проводять зйомки, що потребують від місцевих органів державної виконавчої влади додаткових заходів (виділення наряду міліції, оточення території зйомок тощо). Граничний розмір збору не повинен перевищувати фактичних витрат на проведення зазначених заходів.

Збір за право проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей. Об'єктом збору є вартість заявлених до місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу товарів виходячи з їх початкової ціни або суми, на яку випускається лотерея.

Збір сплачують юридичні особи і громадяни, які мають дозвіл на проведення аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей, у розмірі, що не перевищує 0,1 % вартості заявлених до місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу товарів або від суми, на яку випускається лотерея. А граничний розмір збору за право на проведення лотерей з кожного учасника не повинен перевищувати трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Збір за право на проведення місцевих аукціонів і конкурсного розпрода-

жу справляється за три дні до їх проведення під час одержання дозволу на випуск лотереї.

Місцеві податки й збори нині становлять незначну частку в дохідній частині бюджетів місцевих рад — близько 3 %, що не дає підстав говорити про існування серйозної солідної основи поповнення місцевих бюджетів. Насамперед це пов'язано з обмеженим переліком місцевих податків та зборів, який не враховує місцеву специфіку та історично сформовані традиції і не включає потенційні джерела надходжень до бюджетів.

Тема 4. Система видатків місцевих бюджетів

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Склад та структура видатків місцевих бюджетів.
2. Фінансування власних та делегованих державою повноважень, порядок їх здійснення та законодавче закріплення.
3. Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами.
4. Характеристика видатків, що здійснюються з місцевих бюджетів різних рівнів.

Опрацювання даної теми передбачає детальне та всебічне вивчення сутності, призначення та характеристики видатків, що здійснюються з місцевих бюджетів. Видатки місцевих бюджетів — це економічні відносини, які виникають у зв'язку з розподілом централізованих коштів, що перебувають у розпорядженні відповідних органів влади, та децентралізованих коштів, які є власністю місцевих органів влади.

Зауважимо, що регулювання бюджетних видатків виявляється насамперед у цільовому спрямуванні бюджетних коштів. Найважливішим принципом планування бюджетних видатків є дотримання пропозиції розподілу коштів з урахуванням реальної необхідності в них. Видатки бюджету (як і доходи) на наступний рік до поточного року плануються з урахуванням результатів використання коефіцієнтів зростання. Це дає змогу обґрунтувати доцільність збільшення бюджетних видатків і правильно спланувати їх на майбутнє.

У сучасній науці існує багато методів планування місцевих бюджетів. Їх специфіка зумовлює виокремлення таких методів, як:

- 1) нормативний;

- 2) розрахунково-аналітичний;
- 3) балансовий;
- 4) оптимізації планових рішень;
- 5) економіко-математичного моделювання.

Сутність нормативного методу полягає в тому, що на базі заздалегідь установлених норм та техніко-економічних нормативів розраховується потреба суб'єкта господарювання у фінансових ресурсах та їх джерелах.

Норматив визначає технічний, економічний та подібні показники норми відповідності, з якими виконується якась програма.

У разі застосування розрахунково-аналітичного методу планування за базовий індекс приймаються зміни цього індексу в планованому періоді, а потім розраховується планова величина його показника.

Балансовий метод планування фінансових показників полягає в тому, що шляхом побудови балансу досягається взаємопозначення наявних фінансових ресурсів та фактичної потреби в них.

Використовуючи метод оптимізації планових рішень, розробляють декілька варіантів планових показників, з яких вибирають найоптимальніший варіант.

Що ж до застосування методу економіко-математичного моделювання, то цей метод дає змогу дослідити кількісне відображення взаємозв'язків між фінансовими показниками та чинниками, які впливають на величину цього показника.

На сучасному етапі для планування місцевих та державного бюджетів застосовується програмно-цільовий метод. Сутність методу полягає в плануванні бюджету органу місцевого самоврядування на основі розроблення, аналізу, впровадження програм розподілу фінансових ресурсів (бюджетних програм). Бюджетна програма — це систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення загальної мети відповідно до поставлених завдань, виконання яких передбачає здійснення фінансування із місцевого чи державного бюджету.

Склад і структура видатків місцевих бюджетів визначається їх економічним змістом та роллю в розподілі національного доходу.

Згідно зі статтею 61 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» видатки всіх бюджетів поділяються окремо на поточні видатки і видатки розвитку.

Сутність поточних видатків полягає у тому, що це витрати бюджету на фінансування мережі підприємств, установ, організацій та органів, які діють на початок бюджетного періоду, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населен-

ня, утримання апарату управління та служб органів місцевого самоврядування, соціального обслуговування та інших заходів. Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, і не належать до бюджету розвитку.

В основу побудови поточного бюджету покладені принципи: забезпечення достатнього рівня розвитку регіону, стабільність надходження коштів; пріоритетний розвиток соціально-культурної сфери; наукова обґрунтованість видатків; обов'язковий характер виконання поточного бюджету.

Напрями використання поточного бюджету:

- соціальний захист та соціальне забезпечення;
- соціально-культурна сфера;
- охорона здоров'я;
- фізична культура і спорт;
- видатки на житлове господарство;
- видатки на фінансування пасажирського транспорту;
- видатки на утримання органів влади.

Поточні видатки потребують негайного та своєчасного фінансування. Таке фінансування може забезпечуватись лише за наявності відносно стабільних джерел доходів.

Перелік видатків розвитку включає витрати на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, субвенції, кошти на реалізацію програми соціально-економічного розвитку міста, капітальне будівництво, придбання обладнання, транспортних засобів та іншої техніки, інші видатки на розширене відтворення, а також на фінансування субвенцій та на сплату основної частини боргу органів місцевого самоврядування. У разі нестачі основних поточних доходів бюджет розвитку може балансуватись за рахунок установлення місцевою владою нових місцевих податків, випуску позик, отримання субсидій і субвенцій з державного бюджету.

Бюджет розвитку має фінансувати розширене відтворення всіх сфер діяльності на місцевому рівні. Його бюджетні пріоритети можуть змінюватись залежно від того, як виконується поточний бюджет. Основними принципами бюджету розвитку є: тісний зв'язок з поточним бюджетом; зміна бюджетних пріоритетів; виконання в міру надходження коштів; напрями використання бюджету розвитку; капітальні вкладення на розвиток виробництва; витрати на капітальний ремонт.

Співвідношення між поточним бюджетом і бюджетом розвитку нестабільне і в основному залежить від досягнутого рівня економічного та соціального розвитку регіону.

Видатки місцевих бюджетів можна поділити на дві окремі частини:

— видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування;

— видатки, пов'язані з реалізацією делегованих законом повноважень органів державної виконавчої влади.

Слід пам'ятати, що держава фінансує в повному обсязі здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади. Кошти, необхідні для здійснення органами місцевого самоврядування цих повноважень, щороку передбачаються в Законі України про Державний бюджет України.

Наступним питанням, на якому акцентується особлива увага, є питання розподілу видатків місцевих бюджетів, які враховуються та не враховуються при обчисленні обсягу міжбюджетних трансфертів.

До видатків, які здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) органи місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районного значення;

2) освіту: дошкільну освіту; загальну середню освіту (школи—дитячі садки);

3) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (дільничні лікарні, медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські та фельдшерські пункти);

4) сільські, селищні та міські палаци культури, клуби та бібліотеки;

5) місцеву міліцію.

Видатки, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

До видатків, які здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) державне управління:

а) органи місцевого самоврядування міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення;

б) органи місцевого самоврядування районного значення;

2) освіту:

а) дошкільну освіту (у містах республіканського Автономної Республіки Крим та містах обласного значення);

б) загальну середню освіту: загальноосвітні навчальні заклади, у тому числі: школи—дитячі садки (для міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення), спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колегіуми, вечірні (змінні) школи;

в) заклади освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені піклування батьків, дитячі будинки тощо;

г) інші державні освітні програми;

г) вищу освіту (вищі навчальні заклади I—IV рівнів акредитації, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим, спільній власності територіальних громад, а також вищі навчальні заклади державної та комунальної форм власності) відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів;

3) охорону здоров'я:

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні широкого профілю, пологові будинки, станції швидкої та невідкладної медичної допомоги, поліклініки і амбулаторії, загальні стоматологічні поліклініки, дільничні лікарні, медичні амбулаторії, фельдшерсько-акушерські та фельдшерські пункти, в тому числі ті, що знаходяться на території сіл, селищ, міст районного значення відповідного району);

б) програми медико-санітарної освіти (міські та районні центри здоров'я і заходи із санітарної освіти);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального забезпечення: притулки для неповнолітніх (у разі, якщо не менше 70 % кількості дітей, які перебувають у цих закладах, формується на території відповідного міста чи району), територіальні центри і відділення соціальної допомоги на дому;

б) державні програми соціального захисту: пільги ветеранам війни і праці, допомога сім'ям з дітьми, додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг, компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;

в) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

г) районні та міські програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

5) культуру і мистецтво:

а) державні культурно-освітні та театральні-видовищні програми (театри, бібліотеки, музеї, виставки, палаци і будинки культури, школи естетичного виховання дітей);

б) сільські, селищні та міські палаци культури, клуби та бібліотеки;

б) державні програми розвитку фізичної культури і спорту: утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів (крім шкіл республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення), заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд місцевого значення;

Видатки, що здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів і враховуються під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

До видатків, які здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та враховуються під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) державне управління:

а) представницьку і виконавчу владу Автономної Республіки Крим;

б) обласні ради;

2) освіту:

а) загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки (крім загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування, дитячих будинків);

б) заклади професійно-технічної освіти, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим і виконують державне замовлення;

в) вищу освіту (вищі навчальні заклади I—IV рівнів акредитації, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим, спільній власності територіальних громад, а також вищі навчальні заклади державної та комунальної форм власності) відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів;

г) післядипломну освіту (інститути післядипломної освіти вчителів та центри і заходи з підвищення кваліфікації державних службовців місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, постійно діючі курси (центри) підвищення кваліфікації працівників соціально-культурної сфери та агропромислового комплексу, що знаходяться у комунальній власності);

г) інші державні освітні програми;

3) охорону здоров'я:

а) первинну медико-санітарну, амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (лікарні республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

б) спеціалізовану амбулаторно-поліклінічну та стаціонарну допомогу (спеціалізовані лікарні, поліклініки, включаючи стоматологічні, центри, диспансери, госпіталі для інвалідів Великої Вітчизняної війни, будинки дитини, станції переливання крові);

в) санаторно-курортну допомогу (санаторії для хворих на туберкульоз, санаторії для дітей та підлітків, санаторії медичної реабілітації);

г) інші державні програми медичної та санітарної допомоги (медико-соціальні експертні комісії, бюро судмедекспертизи, центри медичної статистики, бази спецмедпостачання, центри здоров'я і заходи санітарної освіти, інші програми і заходи);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення: допомога по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу; адресна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям; виплати компенсації реабілітованим; дитячі будинки-інтернати; навчання та трудове влаштування інвалідів; будинки-інтернати для престарілих та інвалідів; будинки-інтернати для дітей-інвалідів; центри з нарахування пенсій; притулки для неповнолітніх;

б) республіканські Автономної Республіки Крим і обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

в) інші державні соціальні програми;

5) культуру і мистецтво:

а) державні культурно-освітні програми (республіканські Автономної Республіки Крим та обласні бібліотеки, музеї та виставки);

б) державні театральні-видовищні програми (філармонії, музичні колективи і ансамблі, театри, палаци і будинки культури

республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення, інші заклади та заходи у галузі мистецтва);

в) інші державні культурно-мистецькі програми;

б) фізичну культуру і спорт:

а) державні програми з розвитку фізичної культури і спорту (навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, заходи з фізичної культури і спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

б) державні програми з інвалідного спорту і реабілітації (республіканський Автономної Республіки Крим та обласні центри з інвалідного спорту і дитячо-юнацькі спортивні школи інвалідів та спеціалізовані спортивні школи параолімпійського резерву; проведення навчально-тренувальних зборів і змагань з інвалідного спорту республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення);

Видатки місцевих бюджетів, що не враховуються під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

До видатків місцевих бюджетів, що не враховуються під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

1) місцеву пожежну охорону;

2) позашкільну освіту;

3) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;

в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;

4) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;

5) культурно-мистецькі програми місцевого значення;

6) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації місцевого значення;

7) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;

8) типове проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури місцевого значення;

9) транспорт, дорожнє господарство:

а) регулювання цін на послуги метрополітену за рішеннями органів місцевого самоврядування;

б) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (в тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажньо-експлуатаційними підрозділами);

в) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення;

10) заходи з організації рятування на водах;

11) обслуговування боргу органів місцевого самоврядування;

12) програми природоохоронних заходів місцевого значення;

13) управління комунальним майном;

14) регулювання земельних відносин;

15) інші програми, затверджені відповідною радою згідно із законом.

Розмежування видів видатків за делегованими державними повноваженнями між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання послуги та наближення її до безпосереднього споживача. Відповідно до цих критеріїв види видатків поділяються на такі групи:

перша група — видатки на фінансування бюджетних установ, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і які розташовані найближче до споживачів;

друга група — видатки на фінансування бюджетних установ, які забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих державою для всіх громадян України;

третья група — видатки на фінансування бюджетних установ, які забезпечують гарантовані державою соціальні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування специфічних програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України.

Видатки першої групи здійснюються з бюджетів міст, селищ, сіл у межах виділених державою бюджетних ресурсів. Видатки другої групи здійснюються з бюджетів міст республіканського та обласного значення, а також районних бюджетів. Видатки третьої групи здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів. З бюджетів міст Києва та Севастополя здійснюються видатки всіх трьох груп.

Для розуміння ефективності розподілу бюджетних коштів слід зосередити увагу на особливостях фінансування власних та делегованих державою повноважень.

Важливе значення має передача видатків на виконання власних повноважень між місцевими бюджетами.

1. Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах кошти відповідних бюджетів для виконання власних повноважень.

2. Міські (міст республіканського та міст обласного значення) ради та районні ради можуть передати видатки на виконання всіх або частини власних повноважень Верховній Раді Автономної Республіки Крим чи обласній раді з передачею відповідних коштів до бюджету Автономної Республіки Крим чи до обласного бюджету у вигляді бюджетного трансферту.

3. Сільські, селищні та міські (міст районного значення) ради можуть передавати видатки на виконання всіх або частини власних повноважень районній раді чи раді іншої територіальної громади з передачею коштів до відповідного бюджету у вигляді бюджетного трансферту.

Бюджетні установи та центральні заходи фінансуються за рахунок коштів бюджету і за затвердженими для них кошторисами доходів і видатків.

Основний спосіб фінансового контролю — перевірка обґрунтованості планів фінансування (кошторис установ), аналіз їх використання, ревізія та перевірка фінансово-господарської діяльності бюджетних установ. Можна виокремити такі види кошторисів:

1. Індивідуальні кошториси. Вони відбивають специфіку й особливості виробничої діяльності установи. Дані кошториси розробляються за затвердженими формами і розрізняються за видами бюджетних установ (школами, лікарнями, дитячими садками і т. д.). Кошторис складається з двох частин — загального і спеціального фондів.

2. Загальні кошториси. Загальний кошторис являє собою основний фінансовий документ, який визначає обсяг, цільове призначення і розподіл коштів загального й спеціального фондів, що виділяються з бюджету на утримання кількох типових установ, які обслуговуються однією централізованою бухгалтерією. Для тих установ, для яких розроблені загальні кошториси, індивідуальні кошториси не розробляються.

Право витрачання коштів за загальними кошторисами надається головному розпоряднику коштів — керівнику районної, міської, сільської, селищної ради або за їх дорученням особі, що виконує функції головного розпорядника коштів (наприклад, керівнику установи, що обслуговується).

Укладання загальних кошторисів за типовими бюджетними установами спрощує формування кошторисів, полегшує облік їх

виконання, дає змогу ширше використовувати у фінансовій роботі сучасні засоби обчислювальної та організаційної техніки.

3. Кошториси видатків на централізовані заходи. Ці кошториси складаються міністерствами, відомствами або управліннями виконкомів місцевих рад. На їхній основі фінансуються витрати на підготовку кадрів, придбання спеціального, цінного інвентарю і навчального обладнання, медичного обладнання тощо.

4. Зведені галузеві кошториси. Це об'єднані в один кошторис індивідуальні кошториси однотипних установ, кошториси видатків на централізовані заходи і загальні кошториси міністерств і управлінь виконкомів.

Практично всі видатки бюджету формуються відповідним чином. Із заробітної плати виплати формуються так: у лікарнях з огляду на кількість ліжок-днів і відділень та специфіку останніх. Так само визначається кількість лікарів середнього і молодшого персоналу, при цьому враховується стаж їх роботи. У школах — виходячи з класів-комплектів і кількості учнів, розраховують кількість навчальних ставок на вчителя, а під них встановлюється навантаженість на вчителя плюс доплати за перевірку зошитів, класне керівництво тощо. Аналогічний порядок існує щодо інших установ: або розрахунково, або за типовими штатами. Інші норми обсягу діяльності є однаковими в усіх установах.

Визначивши кількість працівників у тій чи іншій установі за тарифними ставками або схемами посадових окладів, визначають ставку або посадовий оклад того чи іншого працівника.

Витрати на благоустрій міст і селищ містять у собі:

- капітальні вкладення;
- витрати на капітальний ремонт;
- витрати на поточне утримання споруд і благоустрій.

Витрати на капітальні вкладення (на очисні споруди, будівництво шляхів і тротуарів, газифікацію, електрифікацію тощо) проводяться як за рахунок бюджету, так і з залученням коштів підприємств, організацій усіх форм власності згідно з програмами, затвердженими відповідними радами.

Витрати на капітальний ремонт об'єктів благоустрою проводяться за рахунок бюджету і визначаються відповідно до встановлених норм за видами видатків — шляхи, тротуари, водопроводи, каналізація, вуличне освітлення тощо і згідно з кошторисом.

Поточне утримання об'єктів міського благоустрою — санітарна очистка вулиць і тротуарів, вуличне освітлення тощо — проводяться за рахунок коштів відповідних бюджетів на підставі кошторисних розрахунків.

Тема 5. Фінансове вирівнювання та бюджетне регулювання

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Система фінансового вирівнювання: її необхідність та об'єктивні критерії побудови.
2. Сутність міжбюджетних відносин в Україні, їх склад і структура.
3. Взаємовідносини в бюджетній сфері між різними рівнями місцевих бюджетів, їх особливості.
4. Порядок використання інструментів бюджетного регулювання між різними рівнями місцевих бюджетів.
5. Шляхи вдосконалення міжбюджетних відносин в Україні.

Вивчаючи дану тему, насамперед з'ясуємо, що у фінансовій практиці склалося кілька основних форм фінансового вирівнювання. Це — вертикальне фінансове вирівнювання, горизонтальне фінансове вирівнювання, вирівнювання доходів місцевих органів влади, вирівнювання видатків цих органів влади.

Під методами фінансового вирівнювання розуміють способи його здійснення на основі використання таких інструментів, як фонди фінансового вирівнювання, загальні і спеціальні трансферти, внески територій, розподілені і передані податки та ін. Розрізняють також два основні види систем фінансового вирівнювання. Перша система засновується на тому, що необхідні для фінансового вирівнювання ресурси акумулюються в бюджеті центрального уряду, а потім перерозподіляються на користь окремих територій, які потребують допомоги. Друга система фінансового вирівнювання ґрунтується на засадах самофінансування, тобто необхідні для вирівнювання ресурси акумулюються в спеціальних фондах самими територіями без участі бюджету центрального уряду. Такі системи характерні для горизонтальної форми вирівнювання в окремих країнах.

Однією з головних цілей державної регіональної фінансової політики щодо зближення рівнів соціально-економічного розвитку територій є подолання вертикальних та горизонтальних фіскальних дисбалансів і фінансове вирівнювання.

Під *вертикальними фіскальними дисбалансами* розуміють невідповідність між обсягами фінансових ресурсів того чи іншого рівня влади, регіонального або місцевого, і обсягами завдань та обов'язків, які на нього покладаються в процесі розподілу компетенції між центральною і місцевою владами. Вертикальний фіс-

кальний дисбаланс означає недостатність фінансових ресурсів і певного рівня влади для забезпечення громадських і державних послуг у межах його завдань.

Вертикальні фіскальні дисбаланси можна усунути кількома шляхами. Центральна влада або влада вищого територіального рівня може взяти частину обов'язків із надання державних і громадських послуг і тим самим зменшити коло обов'язків того рівня влади, в якого виник вертикальний фіскальний дисбаланс. Інший шлях — це запровадження тим рівнем влади, який має вертикальний фіскальний дисбаланс, додаткових податків. Ще один шлях — передача центральною владою частини своїх податків територіальному рівню влади, що має такий дисбаланс. Вертикальні фіскальні дисбаланси може бути усунуто і за рахунок надання центральною владою грантів, субсидій та інших трансфертів. Конкретний вибір шляху усунення вертикальних фіскальних дисбалансів визначається політикою фінансового вирівнювання.

Горизонтальний фіскальний дисбаланс — це невідповідність між обсягами фінансових ресурсів однієї або кількох територіальних одиниць одного рівня обсягу завдань, котрі на них покладаються і що забезпечуються іншими територіальними одиницями цього рівня. Горизонтальний фіскальний дисбаланс виникає тоді, коли одна або кілька територій того ж рівня не мають достатніх фінансових ресурсів для надання державних і громадських послуг в обсягах, що надаються іншими територіями відповідно до певних стандартів.

Ці дисбаланси можуть виникати й тому, що деякі території мають більші потреби, ніж інші. Ще однією причиною горизонтальних дисбалансів може бути більш висока вартість державних і громадських послуг у межах одних територій порівняно з іншими.

Фінансове вирівнювання — це процес усунення вертикальних і горизонтальних дисбалансів. У процесі фінансового вирівнювання здійснюються заходи з перерозподілу фінансових ресурсів як між ланками системи бюджетів по вертикалі, так і між так званими бідними і багатими територіями по горизонталі. Мета фінансового вирівнювання — перерозподіл фінансових ресурсів на користь тих владних рівнів, котрі мають вертикальні й горизонтальні фіскальні дисбаланси з метою їх усунення.

Запровадження в Україні фінансового вирівнювання зумовлено рядом обставин, зокрема це :

— нерівномірність територіального розміщення продуктивних сил, яка зумовлює диференціювання податкової бази адміністративно-територіальних одиниць;

— диференціація обсягів витрат у сфері надання державних і громадських послуг та цін на ці послуги;

— необхідність проведення ефективних заходів із забезпечення єдиних стандартів державних і громадських послуг на всій території держави;

— потреба передачі від центральної влади на місцевий рівень значної частини видатків (відповідно до принципу субсидіарності);

— існування так званих «зовнішніх ефектів» із соціальних виплат (коли послугами, що фінансуються з бюджету однієї адміністративно-територіальної одиниці, користуються і жителі інших територіальних одиниць, при цьому їх владні органи не несуть відповідних витрат).

У процесі виконання бюджетів основними є зовнішні бюджетні потоки — вхідні і вихідні. Існують і взаємовідносини між окремими ланками — внутрішні бюджетні потоки. Ці взаємовідносини відображають перерозподіл доходів і видатків між бюджетами. Таким чином можна виділити форми взаємовідносин між бюджетами:

- 1) субсидіювання;
- 2) вилучення коштів;
- 3) бюджетні позички.

Субсидіювання — це передача коштів бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня з метою надання фінансової допомоги. Існує три види субсидіювання: субсидії, субвенції, дотації.

Субсидія може бути цільовою і знеособленою. Не пов'язується безпосередньо з фінансовим станом бюджету, який її отримав.

Субвенція — це різновид цільової субсидії, яка передбачає часткову участь у фінансуванні певних заходів та програм кількох бюджетів.

Дотація — це цільова фінансова допомога на покриття дефіциту відповідного бюджету. Залежно від можливостей бюджету вищого рівня покриття може бути повним або частковим.

Вилучення коштів — це передача коштів «бюджетного надлишку» з бюджетів вищих рівнів до бюджетів нижчих рівнів. Явище зворотне до дотації.

Бюджетний надлишок — це перевищення закріплених за даним бюджетом доходів над його нормованими видатками.

Бюджетні позички — це надання коштів бюджетів вищого рівня бюджетам нижчого рівня на покриття тимчасового касового

розриву. Касовий розрив — незбігання в часі фінансування видатків і надходження доходів.

Взаємні розрахунки — це передача коштів з одного бюджету до іншого у зв'язку з перерозподілом між ними доходів чи видатків після затвердження бюджетів. При такому перерозподілі в одному бюджеті виникає надлишок коштів, а в іншому — в такому самому розмірі нестача.

Законодавством України передбачено такі види трансфертів бюджетам самоврядування:

- 1) трансферти з державного бюджету України:
 - а) дотації для фінансування делегованих державних повноважень бюджету Автономної Республіки Крим, обласним, районним бюджетам та бюджетам міст обласного значення;
 - б) субвенції на фінансування спеціальних соціальних послуг, які держава надає населенню;
 - в) субвенції на компенсацію втрат доходів бюджетів органів самоврядування на виконання їхніх повноважень внаслідок надання встановлених державою пільг;
 - г) цільові субвенції на виконання інвестиційних проектів;
 - г) субвенції на виконання містом Києвом функцій столиці України;
 - д) цільові субвенції для районів, які згідно із законами України визначено зоною надзвичайної екологічної ситуації;
 - е) субвенції на виконання містом Севастополем функцій головної військово-морської бази України та компенсації втрат, пов'язаних з розміщенням військової бази іноземної держави;
 - є) інші субвенції;
- 2) трансферти між бюджетами самоврядування:
 - а) субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків діяльності таких об'єктів;
 - б) субвенції на виконання власних повноважень територіальних громад міст, селищ і сіл;
 - в) цільові субвенції на виконання інвестиційних проектів;
 - г) інші субвенції;
- 3) дотації для фінансування делегованих державних повноважень бюджету Автономної Республіки Крим, обласним, районним бюджетам та бюджетам міст обласного значення.

Субвенція на фінансування спеціальних соціальних послуг, які держава надає обмеженій групі населення України, виділяється бюджетам органів самоврядування. Розмір субвенції визначається шляхом безпосереднього розрахунку потреби у видатках на підставі встановленої кількості споживачів відповідних соціаль-

но-культурних програм чи послуг та їх вартості. Для надання субвенції на компенсацію втрат доходів бюджетів органів самоврядування, пов'язаних з виконанням їх повноважень з надання пільг, встановлених у державному бюджеті України, формування відповідних коштів передбачається окремою статтею.

Цільові субвенції для районів, визначених зоною надзвичайної екологічної ситуації, надаються для подолання наслідків стихійних лих, техногенних катастроф, воєнних дій тощо, збитки від яких та вартість необхідних першочергових заходів з подолання таких наслідків перевищують 1 % суми видатків державного бюджету на відповідний бюджетний період.

Цільові субвенції на виконання інвестиційних проектів надаються бюджетам органів самоврядування і мають цільове призначення, визначене умовами їх надання.

Субвенції на виконання спеціальних функцій міст Києва і Севастополя спрямовуються виключно на виконання цих функцій. Розмір таких субвенцій визначається Верховною Радою України при затвердженні Закону про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період і не може перевищувати 30 % дохідної частини бюджету власних повноважень. У видатковій частині бюджету власних повноважень міст Києва і Севастополя зазначаються програми, спрямовані на здійснення ними спеціальних функцій, визначених відповідними законами.

Субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків їх діяльності надаються одним бюджетом самоврядування іншому для компенсації фактичних видатків з відповідного бюджету на утримання таких об'єктів. Умови утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків їх діяльності та умови надання субвенцій визначаються договором між надавачем та отримувачем.

Субвенції на виконання функцій власних повноважень територіальних громад міст, селищ та сіл надаються з метою виконання ними таких функцій. Умови та порядок надання субвенцій на виконання функцій власних повноважень територіальних громад міст, селищ та сіл визначаються відповідним договором сторін.

Цільові субвенції на виконання інвестиційних проектів надаються одним бюджетом самоврядування іншому на підставі договору між надавачем та отримувачем. Право власності на споруджений об'єкт встановлюється пропорційно пайовій участі сторін, якщо інше не передбачено договором. Порядок надання цільових субвенцій на виконання інвестиційних проектів визначається договором між надавачем та отримувачем.

Внески до Державного бюджету України — це кошти, що передаються до нього адміністративно-територіальними одиницями в обсягах, визначених Законом про Державний бюджет України на поточний рік. Як інструмент міжбюджетних взаємовідносин такі внески використовуються з 1994 р. В Україні немає правової бази, яка регламентувала б порядок застосування цього інструменту міжбюджетних відносин. З 1998 р. почав застосовуватися такий інструмент, як офіційні трансферти, тобто кошти, що передаються з державного бюджету України місцевим бюджетам, і кошти, що передаються державному бюджету з бюджетів областей і міст Києва та Севастополя.

Для обласних і районних бюджетів Конституція України передбачила такі інструменти міжбюджетних взаємовідносин, як кошти державного бюджету на формування обласних і районних бюджетів та кошти місцевих бюджетів, що залучаються до обласних і районних бюджетів на договірних засадах. У статті 143 Конституції передбачено і такий інструмент, як кошти обласних і районних бюджетів для розподілу між територіальними громадами.

Практика бюджетного регулювання останніх років створила неімовірну ситуацію: в останні роки в Україні були передбачені дотації бюджетам усіх адміністративно-територіальних утворень, крім міста Києва. Певно, принцип субсидіарності, поширений у зарубіжних країнах, не варто механічно переносити у вітчизняну бюджетну практику. Не слід забувати, що головною метою бюджетних трансфертів є надання фінансової допомоги та збалансування місцевих бюджетів тих територій, які мають менший податковий потенціал, тобто є «біднішими» у фінансовому розумінні. Не може бути ситуації, коли фінансової допомоги потребують одночасно всі регіони країни.

Як дотації, так і субвенції мають надаватися на єдиних для всіх суб'єктів міжбюджетних відносин засадах з використанням простої і зрозумілої методики. Це унеможливить непрозорість системи бюджетного регулювання в цілому і порядку надання фінансової допомоги місцевим бюджетам зокрема.

Для розуміння суті розподілу делегованих державних повноважень між різними рівнями місцевого самоврядування можна вирізнити такі групи:

- 1) освіта;
- 2) охорона здоров'я;
- 3) соціальний захист та соціальне забезпечення;
- 4) житлово-комунальне господарство;
- 5) культура і мистецтво;
- 6) фізична культура і спорт.

Розподіл делегованих державних повноважень між районним бюджетом та бюджетами міст районного значення, селищ, сіл здійснює районна рада.

Розподіл видатків між бюджетними установами одного типу здійснює районна чи міська рада міста обласного значення пропорційно до узагальнених показників, визначених галузевими нормами та стандартами.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть на договірних засадах об'єднувати кошти своїх бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) організацій і установ, що знаходяться в комунальній власності.

Міські ради міст обласного значення можуть передати частину делегованих державних повноважень районній раді, і навпаки. Ця передача здійснюється за рішенням відповідних міської та районної рад і оформляється договором сторін. У такому договорі передбачаються конкретні умови надання стороною, якій передаються повноваження, мешканцям міст обласного значення та районів, повноваження яких передаються, соціальних послуг відповідно до гарантованих державою норм та стандартів.

Якщо на території міста обласного значення чи району недостатньо бюджетних установ, які забезпечують надання послуг по другій групі на належному рівні для всіх мешканців міста/району, то на вимогу органу виконавчої влади міста/району, який є надавачем таких послуг, договір має складатися в обов'язковому порядку. Якщо у встановлений термін між районом та містом обласного значення не буде досягнуто домовленості щодо бюджетних взаємовідносин, то обласна державна адміністрація приймає рішення, обов'язкове для виконання обома сторонами на термін одного бюджетного періоду.

Якщо інше договором не обумовлено, розмір переданих коштів на виконання делегованих державних повноважень є пропорційним кількості користувачів суспільних послуг.

Міські ради міст обласного значення та районні ради можуть передати виконання частини своїх повноважень обласній раді. Передача здійснюється за рішенням відповідних рад на договірних засадах.

Сільські, селищні та міські ради міст районного значення можуть передати всі або частину своїх повноважень районній раді чи іншій територіальній громаді.

Міські ради міст обласного значення та районні ради можуть передати частину делегованих державних повноважень обласній раді, і навпаки. Передача здійснюється за рішенням відповідних рад на договірних засадах.

Якщо інше договором не обумовлено, передані бюджетні кошти на виконання делегованих державних повноважень є пропорційними кількості користувачів суспільних послуг з урахуванням їх частки (відповідно до галузевих норм) у повній вартості цих послуг, розрахованих за соціальними нормативами бюджетної забезпеченості для бюджету, який передає ці повноваження.

У разі передачі функцій з виконання власних та делегованих державних повноважень відповідні бюджетні ресурси передаються у вигляді трансферту згідно з договором. При цьому в дохідній частині бюджету надавача передбачаються джерела забезпечення виконання функцій, визначені за делегованими державними повноваженнями, а у видатковій частині передбачається трансферт до бюджету отримувача. У дохідній частині бюджету отримувача передбачається відповідний трансферт, а у видатковій частині — видатки на виконання переданих функцій або проектів.

Якщо ж на території міст обласного значення чи району розташовані бюджетні установи, що надають соціальні послуги загального призначення та утримуються безпосередньо з державного бюджету України, з відповідного бюджету органу самоврядування надається трансферт до державного бюджету України і державним бюджетом України, а також між окремими рівнями системи місцевих бюджетів. У свою чергу, об'єктом міжбюджетних відносин виступають фінансові ресурси, що розподіляються між бюджетами різних рівнів для усунення диспропорцій в економічному розвитку регіонів. Таким чином, міжбюджетні відносини об'єктивно зумовлені тим, що, як і будь-які фінансові відносини, вони виникають через суспільну потребу в перерозподілі бюджетних ресурсів на користь бюджетів, що забезпечені менше або потребують на певний час більше коштів.

Цілісне функціонування бюджетної системи забезпечується взаємодією усіх її ланок. При цьому однією з ознак бюджетної системи як виду соціальних систем є існування в ній різних за рівнем, часто не погоджених між собою цілей. Причиною такого явища є відмінності в цілях формування і використання ресурсів різних бюджетів на потреби розвитку окремих територіальних громад і країни в цілому.

Функцію узгодження й упорядкування потреб і фінансових можливостей усіх бюджетів і повернення бюджетної системи до стану відносної рівноваги виконує регулювання. Рівновага бюджетної системи досягається за умови рівномірного і пропорційного забезпечення ресурсами і відповідних витрат кожною її ланкою.

Досліджуючи міжбюджетні відносини, доцільно розглянути такий елемент, як бюджетний механізм, у складі якого як сукупності визначених видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації і використання бюджетних ресурсів створюється набір фінансових інструментів, які впливають на різні аспекти суспільного розвитку. При цьому дієвість бюджетного механізму, на основі якого реалізуються бюджетні функції, визначається дієвістю окремих інструментів, зокрема інструментів бюджетного регулювання. Застосування методів бюджетного регулювання в Україні зумовлено:

- закріпленням у законодавстві поділом владних повноважень між виконавчою державною владою та органами місцевого самоврядування;

- розмежуванням доходів між ланками бюджетної системи;

- наявною системою оподаткування, що включає в себе загальнодержавні і місцеві податки і збори;

- нерівномірністю економічного та соціального розвитку різних територій і відповідно необхідністю фінансового вирівнювання.

Серед методів бюджетного регулювання виділяють кілька модифікацій залежно від включених до нього елементів розподільчих відносин. В Україні традиційно використовують такі інструменти бюджетного регулювання:

- власні доходи;

- відсоткові відрахування від загальнодержавних податків і доходів (регульовані та закріплені доходи);

- міжбюджетні трансферти;

- бюджетні позички.

Власні доходи — це доходи (податкові й неподаткові надходження), що формуються і використовуються місцевими органами влади на підвідомчій їй території.

Відсоткові відрахування передбачають надходження до місцевих бюджетів частини загальнодержавних податків і доходів, що стягуються на даній території. Залежно від розміру надходжень до місцевого бюджету у відсотковому відношенні (повний чи частковий) загальнодержавні доходи (податки і збори) можна розподілити на закріплені та регульовані.

Закріплені доходи — це доходи, які повністю або у визначеній частині закріплюються за тим чи іншим бюджетом.

Регульовані доходи — це доходи, що на пайовій основі розподіляються між усіма ланками бюджетної системи України.

Міжбюджетні трансферти — це передача коштів з одного бюджету до іншого на безповоротній основі.

Якщо обсяг видатків перевищує кошик доходів місцевих бюджетів, цим бюджетам надається дотація вирівнювання, яка є нецільовим трансфертом, що надається з метою вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує. У свою чергу, кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування є показником спроможності місцевого бюджету зібрати кошти, включаючи податки і збори (обов'язкові платежі), які закріплені за місцевими бюджетами на постійній основі. У випадках, коли надходження від цих джерел фінансування є недостатніми для покриття видатків, бюджети мають право на отримання дотації вирівнювання з державного бюджету України.

Але розмір такої дотації не завжди може дорівнювати перевищенню зазначених видатків над реальними доходами з кількох причин.

Першою причиною є те, що під час планування доходів неможливо точно визначити скільки реальних доходів отримає бюджет від податків та зборів (обов'язкових платежів). Розмір надходжень від податків та зборів (обов'язкових платежів) залежить від: загальної кількості їх платників на території певного місцевого самоврядування та кількості платників, які реально сплатять податки у повному обсязі; активності економічної діяльності на цій території; сумлінності праці державних органів, що несуть відповідальність за збирання податків та зборів (обов'язкових платежів) та своєчасного стягування боргів перед бюджетом тощо.

Другою причиною є недостатність коштів державного бюджету для покриття повного обсягу перевищення зазначених видатків місцевого самоврядування над визначеними доходами. Тому плануючи доходи, які враховуються під час визначення обсягу дотації вирівнювання, розраховують відносну (а не абсолютну) платоспроможність відповідного міста чи району, а також використовують фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, коригуючі коефіцієнти і коефіцієнт вирівнювання. Останній показує, яка частка перевищення визначених видатків над доходами залишається «непокритою» дотацією вирівнювання через недостатність коштів на цю мету в державному бюджеті України.

Формула розрахунку цієї дотації, включаючи коригуючі коефіцієнти, фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та індекси відносної платоспроможності встановлюються Кабінетом Міністрів України на етапі планування державного бюджету України.

Розподіл обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом України та місцевими бюджетами здійсню-

ється за формулою, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2001 р. № 1195 (далі — постанова) з урахуванням змін і доповнень. Формула розроблена відповідно до статей 97 і 98 Бюджетного кодексу України для розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом України, бюджетом Автономної Республіки Крим, обласними бюджетами, бюджетами міст Києва і Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджетами районів.

Обсяг дотації вирівнювання з державного бюджету України, що надається бюджету Автономної Республіки Крим, обласному, міст Києва і Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, бюджету району, або коштів, що передаються з цих бюджетів до державного бюджету України, визначається як різниця між розрахунковим показником обсягу видатків, що враховуються під час визначення трансфертів, та прогнозним показником обсягу доходів, що акумулюються на її території із застосуванням коефіцієнта вирівнювання та коефіцієнта уповільнення відносної швидкості динаміки.

Якщо до формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів на плановий бюджетний період вносяться зміни, то проект таких змін та аналітичні розрахунки і порівняльні таблиці, в яких розкривається вплив запропонованих змін, подаються разом із схваленим урядом проектом Закону про Державний бюджет.

Розрахункові показники обсягів видатків місцевих бюджетів визначаються окремо для кожної галузі виходячи із загальних ресурсів зведеного бюджету України і місцевих бюджетів та першочерговості соціальних видатків, на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних коефіцієнтів до них у розрахунку:

- на душу населення — державне управління, охорона здоров'я, культура і мистецтво, фізична культура і спорт, соціальні програми стосовно сім'ї, жінок, молоді та дітей;

- на дитину або учня — освіта;

- на отримувача соціальних послуг — соціальний захист та соціальне забезпечення.

Розрахунковий обсяг видатків на утримання органів управління для бюджетів міст обласного значення (республіканського Автономної Республіки Крим) визначається виходячи з чисельності населення відповідного міста, фінансового нормативу бюджетної забезпеченості та коригувального коефіцієнта.

Розрахунковий обсяг видатків на охорону здоров'я визначається залежно від чисельності населення адміністративно-тери-

торіальної одиниці, фінансового нормативу бюджетної забезпеченості для бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і бюджетів районів, з урахуванням коригувальних коефіцієнтів.

Розрахунковий показник обсягу видатків на освіту визначається залежно від загального обсягу ресурсів місцевих бюджетів на освіту, фінансового нормативу бюджетної забезпеченості одного учня та кількості учнів різних типів загальноосвітніх навчальних закладів станом на 5 вересня року, що передував поточному бюджетному періоду, з урахуванням коригувальних коефіцієнтів (обсяг видатків на дошкільну освіту визначається залежно від кількості дітей від 3 до 6 років станом на 1 січня, фінансового нормативу бюджетної забезпеченості на одну дитину з урахуванням коефіцієнта охоплення дітей дошкільними закладами).

Розрахунковий обсяг видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення визначається виходячи з обсягів ресурсів бюджету на цю мету, фінансового нормативу бюджетної забезпеченості та контингенту отримувачів соціальних послуг окремо по кожному виду таких видатків.

Розрахунковий обсяг видатків на культуру і мистецтво для бюджетів міст обласного (республіканського Автономної Республіки Крим) значення визначається виходячи з чисельності населення відповідного міста, фінансового нормативу бюджетної забезпеченості на одного жителя, що визначається як середній розмір загальних видатків місцевих бюджетів, затверджених відповідними радами на минулий бюджетний період на одного жителя, коригується на прогнозний обсяг ресурсів бюджету, що спрямовується на зазначені програми у плановому бюджетному періоді.

Розрахунковий обсяг видатків на фізичну культуру і спорт для бюджетів міст обласного (республіканського Автономної Республіки Крим) значення визначається з урахуванням чисельності населення адміністративно-територіальної одиниці та питомої ваги зазначених видатків бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районів у певній сумі видатків на фізичну культуру і спорт бюджетів адміністративно-територіальних одиниць за даними зведених місцевих бюджетів, затверджених відповідними радами на бюджетний період, що передує плановому.

Розрахунковий показник обсягу нерозподіленого резерву коштів бюджету адміністративно-територіальної одиниці визначається виходячи з обсягів видатків на утримання органів управління, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту і соціального за-

безпечення, фізичну культуру і спорт, культуру і мистецтво на плановий бюджетний період із застосуванням відповідного коефіцієнта.

Для розрахунку дотації необхідні такі дані:

—кошик доходів бюджетів адміністративно-територіальних утворень за фактичними даними за останні два роки з урахуванням приросту недоїмки податків і зборів за фактичними даними, приросту переplat податків і зборів, суми пільг, наданих місцевими органами влади по податках і зборах; суми списаних, а також реструктуризованих за станом на 1 січня податків і зборів; плановий обсяг кошика доходів бюджетів адміністративно-територіальних утворень на попередній рік, врахований під час затвердження місцевих бюджетів, і прогнозований обсяг такого кошика на плановий період;

—витрати на утримання органів управління, на охорону здоров'я, на підготовку робочих кадрів і утримання вищих навчальних закладів, утримання будинків-інтернатів для інвалідів і старих, притулків для неповнолітніх, на заходи у сфері підтримки сім'ї, молоді і дітей, на соціальний захист інвалідів, на утримання центрів нарахування і виплат пенсій, на культуру і мистецтво, на фізкультуру і спорт;

—фактичне населення регіону станом на 1 січня за останні три роки; чисельність апарату управління, кількість учнів денних і вечірніх загальноосвітніх шкіл, спортивних шкіл усіх типів, шкіл-інтернатів, спеціалізованих шкіл-інтернатів для дітей з розумовими і фізичними вадами; вихованців дитячих будинків і шкіл-інтернатів для дітей-сиріт; кількість підопічних у будинках для інвалідів і старих, дітей у притулках для неповнолітніх, інвалідів і пенсіонерів;

—чинні нормативи та індекси бюджетних витрат по адміністративно-територіальних утвореннях, вихідні дані для розрахунку таких індексів, а також коефіцієнти прирівнення показників до середнього значення по Україні.

За цими вихідними даними розраховуються конкретні обсяги фінансових ресурсів, які необхідно передати з/до державного бюджету до/від обласних бюджетів, бюджету АРК, міст Києва і Севастополя в порядку міжбюджетного регулювання залежно від діючої політики міжбюджетних відносин.

Крім того, для визначення дотації розраховується прогнозований обсяг доходів адміністративно-територіальних одиниць за допомогою застосування середнього індексу відносної податкоспроможності регіону. Застосування індексу дає змогу досить

об'єктивно визначити дохідний потенціал досліджуваного бюджету, що допоможе уникнути цілеспрямованого заниження дохідного потенціалу місцевих бюджетів з боку органів місцевого самоврядування.

Також можна визначити плановані витрати адміністративно-територіальних одиниць у розбивці за основними видами бюджетних витрат.

У найзагальнішому вигляді алгоритм розрахунків дотації (рис. 2.4) такий:

- розраховується сума витрат всіх адміністративно-територіальних одиниць на фінансування делегованих державних повноважень;

- за допомогою середнього індексу відносної податкоспроможності регіону розраховується прогнозований обсяг доходів, що акумулюються на відповідній території;

- розраховується обсяг фінансових ресурсів, які необхідно передати з/до державного бюджету до/від обласних бюджетів, бюджету АРК, міст Києва і Севастополя в порядку міжбюджетного регулювання як у цілому, так і в розбивці по адміністративно-територіальних утвореннях відповідно до затвердженій бюджетної класифікації.

Рис. 2.4. Алгоритм розрахунку розмірів міжбюджетних трансфертів

Тема 6. Бюджетний процес на місцевому рівні

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Порядок складання проектів місцевих бюджетів, їх взаємозв'язок з проектом державного бюджету.
2. Права та обов'язки місцевих органів влади та управління щодо формування і використання місцевих бюджетів.
3. Головні розпорядники бюджетних коштів: їх права та обов'язки.
4. Особливості затвердження та виконання місцевих бюджетів у разі несвоєчасного їх прийняття.
5. Періодичність, структура та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів.

Бюджетний процес можна поділити на дві частини: 1) бюджетне планування; 2) виконання бюджету. Бюджетне планування охоплює складання проекту бюджету його розгляд і затвердження. Завдання бюджетного планування визначаються необхідністю вирішення завдань формування бюджету:

- 1) достовірне визначення обсягу та джерел формування доходів бюджету;
- 2) оптимальний розподіл видатків за окремими групами й галузями;
- 3) збалансування бюджету.

Слід зауважити, що бюджетне планування є важливою складовою фінансового планування, підпорядкованою вимогам фінансової політики держави.

До принципів бюджетного планування можна віднести:

- а) регулювання бюджетних питань єдиними правовими нормами;
- б) адресний і цільовий характер спрямування бюджетних коштів;
- в) безперервність планування річного бюджету;
- г) стабільність фінансових показників (норм, податкових ставок, кошторисів);
- д) балансовий метод.

Бюджетне планування включає бюджетний процес як порядок складання і виконання бюджетів різного рівня, його нормативно-правову базу і організаційну основу, а також питання теорії і методології складання бюджетів країни. Основи бюджетного планування визначають Конституція України, Бюджетний кодекс, закони України та рішення органів місцевого самоврядування.

Бюджетний процес розглядається як нерозривний цілісний процес, що складається з трьох основних моментів:

1) періоду формування проекту бюджету — «до початку бюджетного року»;

2) самого «бюджетного року»;

3) періоду після закінчення «бюджетного року».

Спочатку відбувається підготовка проекту бюджету органами виконавчої влади та робота органів законодавчої влади над бюджетом, потім — виконання бюджету. На завершення — контроль за виконанням бюджету, підбиття підсумків, підготовка звіту про його виконання. Все це має бути чітко врегульовано правовими нормами, які закріплюють основні принципи бюджетного процесу, що відповідають принципам бюджетного права. Закріплення принципів у нормах чинного законодавства надає їм загальнообов'язкового характеру, дає змогу глибше розібратися у їх сутності, проаналізувати їх та цим уникнути суб'єктивного тлумачення і застосування. До завдань, що стоять перед бюджетним процесом, можна віднести:

— максимальне виявлення всіх матеріальних і фінансових резервів з метою створення збалансованого ринку;

— визначення доходів бюджету за окремими податками та обов'язковими платежами, а також загального обсягу відповідно до прогнозів і цільових програм соціально-економічного розвитку;

— узгодження бюджету із загальною програмою фінансової стабілізації, спрямованої на подолання інфляційних тенденцій в економіці та забезпечення стабільності національної грошової одиниці;

— здійснення бюджетного регулювання з метою збалансування бюджетів різного рівня шляхом перерозподілу джерел доходів держави між ними та сферою господарства, економічними регіонами;

— скорочення та ліквідацію бюджетного дефіциту за рахунок економічно виправданих джерел;

— посилення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб. Бюджетний кодекс визначає бюджетний процес як регламентовану нормами права діяльність, пов'язану зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконанням бюджетів, що становлять бюджетну систему України.

Стадія бюджетного процесу являє собою етап діяльності держави чи місцевого органу, внаслідок якого бюджет набуває нових

якостей. Як правило, цей етап закінчується прийняттям правового акта. Бюджетний кодекс (ст. 19) виділяє чотири стадії бюджетного процесу:

- 1) складання проектів бюджетів;
- 2) розгляд та прийняття Закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети;
- 3) виконання бюджету, у тому числі у разі необхідності внесення змін до Закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється фінансовий контроль і аудит та оцінка ефективності використання бюджетних коштів. Усі стадії бюджетного процесу ґрунтуються на правових засадах, які повинні гарантувати чітке планування, додержання бюджетної дисципліни і постійний контроль за виконанням усіх видатків. Усі стадії бюджетного процесу засновані на єдиних принципах організації бюджетної діяльності і мають відповідну правову регламентацію.

Основними принципами є:

— принцип розподілу повноважень. Цей принцип означає, що кожному органу, який бере участь у бюджетному процесі, належить певна компетенція, за межі якої він не може виходити. Втручання інших органів і організацій у процес складання, затвердження і виконання бюджету не допускається, крім випадків, зазначених у законодавстві;

— принцип реальності включення показників доходів і видатків. Доходи мають включатися до бюджету за джерелами, видатки — за цільовим призначенням;

— принцип гласності. Він полягає у тому, що показники бюджету (у тому числі й зведеного) і звіту про його виконання можуть і повинні оприлюднюватися через засоби масової інформації;

— принцип наочності означає, що відображення показників бюджету у взаємозв'язку із загальноекономічними показниками відбувається шляхом використання засобів максимальної інформативності результатів порівняльного аналізу, визначення темпів і пропорцій економічного розвитку;

— принцип порівнянності полягає в систематизації доходів і видатків бюджету за певними ознаками, які дають можливість здійснити загальнодержавне і міжнародне зіставлення бюджетних даних;

— принцип повноти обсягу в бюджеті означає, що до кожного бюджету включаються всі кошти, що направляються з прибутково-видаткової частини.

З напрямом бюджетного процесу пов'язане й поняття бюджетного циклу. Бюджетний цикл охоплює діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування починаючи з розроблення і складання проекту акта про бюджет, його розгляду, затвердження, виконання та закінчуючи складанням, розглядом і затвердженням звітності про виконання відповідного бюджету, тобто бюджетний цикл охоплює всі стадії бюджетного процесу, у тому числі бюджетний період, і триває більше двох років. Слід зазначити, що ряд країн має триваліший термін бюджетного циклу. У ході здійснення окремих етапів діяльності з бюджетом реалізуються бюджетні повноваження всіх суб'єктів бюджетних правовідносин. Отже, бюджетний процес є формою здійснення матеріальних бюджетних прав, що надані учасникам бюджетного процесу.

Процес складання, розгляду та затвердження місцевих бюджетів передбачає певну послідовність дій. Ця послідовність визначається бюджетним законодавством, що регламентує бюджетний процес у державі.

На початку 1990-х рр. було встановлено, що порядок складання, затвердження місцевих бюджетів визначається місцевими радами на підставі повноважень, наданих їм у 1990 р. Законом України «Про бюджетну систему УРСР». Відповідно до цього Закону місцеві ради отримали право самостійно розробляти, затверджувати свої бюджети. Було також встановлено: втручання рад вищих рівнів та їхніх виконавчих органів у зазначені процеси неприпустиме. За Законом правила складання й затвердження місцевих бюджетів визначила тодішня Рада Міністрів УРСР. Протягом 1990—1998 рр. ці правила урядом України затверджено не було, що спричинило багато конфліктів між місцевими виконавчими і представницькими органами влади на ґрунті поділу повноважень щодо складання, розгляду й затвердження місцевих бюджетів.

Законодавство України з питань місцевого самоврядування дещо по іншому визначило компетенцію місцевих органів влади щодо складання, розгляду й затвердження місцевих бюджетів. Стаття 10 Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве й регіональне самоврядування» від 27 березня 1992 р. надає право сільським, селищним, міським радам народних депутатів у межах їхньої компетенції самостійно, без

втручання державних органів розробляти і затверджувати їхні бюджети.

Прийнятий у травні 1997 р. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» деталізував конституційні положення про визначення компетенції місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади у сфері складання, розгляду й затвердження місцевих бюджетів. Зокрема, це стосується положення, що втручання органів у процес складання та затвердження місцевих бюджетів не допускається, за винятком випадків, передбачених законом. У той же час закріплено положення про державний контроль за законним, доцільним, економічним, ефективним витрачанням коштів і належним їх обліком.

Організація складання проектів республіканського бюджету АР Крим і відповідних місцевих бюджетів покладена на Раду міністрів АР Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад. Відповідно до статті 75 Бюджетного кодексу Міністерство фінансів України після парламентських слухань з питань бюджетної політики доводить її інформацію про особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період. Разом з тим ці органи зобов'язані надавати необхідну інформацію: Міністерству фінансів України — для проведення розрахунків міжбюджетних трансфертів та інших показників; Верховній Раді України — для перевірки достовірності цих розрахунків.

Макроекономічний прогноз є основою для визначення суттєвих аспектів, необхідних для початку бюджетного процесу. До цих аспектів можна віднести:

- аналіз основних показників економіки;
- демографічні тенденції, пов'язані з зайнятістю населення;
- інфляція взагалі та в окремих галузях;
- тенденції заощаджень та інвестицій;
- обсяг державного боргу, структура його планування та управління ним;
- основні події, що впливають на економіку;
- прогноз заощаджень;
- потенційний дефіцит бюджету в різних варіантах бюджету;
- розуміння основних фінансових ризиків.

Макроекономічний прогноз повинен складатися на кілька років, оскільки проголошення урядом основних заяв щодо фінансової та економічної політики проводиться у вигляді середньострокових фінансових і економічних прогнозів.

Цими прогнозами користується ряд державних органів, а саме:

- Міністерство фінансів — для розроблення прогнозів місцевих бюджетів, пропозицій щодо змін податкового законодавства та їх впливу на показники бюджету, інструкцій до бюджету;
- Уряд — для розроблення бюджетної політики та політики у сфері оподаткування;
- Національний банк і міністерства — для оцінювання діючих програм та майбутніх потреб.

Необхідність мати точні прогнози надходжень стосуються всіх джерел надходжень, включаючи загальний та спеціальний фонди.

Важливими економічними змінними величинами є: ВВП, темпи економічного зростання (ВНП і ВВП), рівень цін (індекс споживчих цін, індекс цін виробників), обмінний курс гривні, рівень безробіття, відсоткові ставки, грошові доходи населення, індекс реальної зарплати робітників та службовців тощо.

Координація зусиль між урядом і законодавцями з питань макроекономічних прогнозів і оцінок надходжень допомагає уникнути непродуктивних аргументів під час процесу складання бюджетів.

Чітке розуміння основних етапів у процесі складання бюджету, а також того, хто відповідає за конкретні дії на кожному етапі, є абсолютно необхідним для правильності складання бюджету.

Щоб процес складання бюджету проходив належним чином, слід запланувати адекватний час для здійснення кожного етапу.

Більшість національних процесів складання бюджету складається з окремих етапів. Особливо це стосується систем, у яких спочатку визначається національний напрямок, а потім уряд реагує на пропозиції міністерств і управлінь стосовно витрат.

Для унітарних систем з чітким розмежуванням між виконавчою і законодавчою владами спільними є основні етапи, визначені далі.

Встановлення граничних обсягів загальних видатків. На основі структури та пріоритетів встановлюються граничні обсяги, яких повинні дотримуватись розпорядники під час розроблення своїх бюджетних запитів. Як правило, цей етап завершується виданням інструкцій до бюджету.

Видання інструкцій до бюджету. Розроблення інструкцій до бюджету.

Підготовка бюджетних запитів. Головні розпорядники, як правило, мають свої власні детальні процедури розроблення бюджетних запитів з урахуванням потреб окремих управлінь і програм. Аналіз бюджету, прийняття рішень і документування є частинами цього процесу.

Консолідація даних і аналіз бюджету. Консолідацію цифрових даних здійснює бюджетне управління (відділ). Пояснення суті програм і примітки кожного розпорядника використовуються в процесі аналізу бюджету разом з фінансовими даними. Бюджетні управління (відділи) аналізують точність і повноту поданих даних з метою формування основних бюджетних проблем, що потребують вирішення. Аналіз цього виду може здійснюватись під проводом окремих відділів фінансових органів, що відають основними функціональними сферами бюджету. Але бюджетне управління (відділ) у будь-якому разі здійснює консолідацію результатів аналізу з метою прийняття бюджетних рішень. На цьому етапі складання бюджету часто проводяться засідання за участю різних розпорядників з метою прояснення пропозицій.

Пропозиції стосовно капіталовкладень оцінюються і розподіляються за пріоритетами, як правило, протягом одного і того ж періоду. Головною причиною цього є необхідність збалансувати видатки і доходи.

Аналіз фінансових даних є основою управління органів місцевого самоврядування. Ефективне управління фінансами, що включає розуміння поточної фінансової ситуації і вміння прогнозувати доходи та видатки бюджету, є найважливішим елементом оцінки фінансового стану. Існує три основні категорії аналізу:

- контроль за видатками — витрати на надання послуг та чинники, що впливають на зростання рівня витрат;
- забезпечення бюджетних надходжень — можливості мобілізації органами виконавчої влади наявних джерел доходів;
- фінансовий баланс — планований та поточний баланс між видатками та доходами нині та тенденції на майбутнє.

Фінансовий баланс є порівнянням доходів та видатків. Якщо доходи перевищують видатки, існує профіцит; якщо видатки є більшими за доходи, то наявний дефіцит. Відповідно до Бюджетного кодексу бюджет Автономної Республіки Крим та міські бюджети можуть прийматися з дефіцитом виключно у частині бюджету розвитку. Джерелом покриття цього дефіциту є запозичення. Затвердження обласних, районних, районних у містах, сільських та селищних бюджетів з дефіцитом не допускається.

Збалансування бюджету є найбільш відповідальним етапом формування бюджету.

Сфери застосування аналізу:

- визначення резервів надходження коштів;
- прогнозування тенденцій на майбутнє;
- оцінювання фінансового стану;

— оцінювання впливу змін у ставках місцевих податків і зборів;

— поліпшення економічної ефективності комунальних послуг;

— поліпшення планування та виконання бюджету.

Визначення і вирішення проблем. Цей етап передбачає документування основних бюджетних проблем, що впливли на поверхню завдяки аналізу бюджетних пропозицій і пропозицій стосовно капіталовкладень. Начальник бюджетного управління може зробити резюме проблем для представлення керівнику фінансового органу.

Бюджетні рішення. Керівник фінансового органу приймає рішення про включення бюджетного запиту до пропозицій проекту бюджету.

Підготовка бюджету та відповідних документів. Цей етап передбачає складання бюджетного документу, підготовку підтверджувальних документів (рішення про місцевий бюджет) на відповідний рік і пакета пропозицій. Розпорядники бюджетних коштів представляють окремі обґрунтування своїх пропозицій бюджетним комісіям.

Організація бюджетного процесу на центральному рівні має безпосередній вплив на узгодження бюджетних питань на місцевому рівні: розгляд та прийняття рішень про місцевий бюджет, відповідно до положень Бюджетного кодексу, залежить від своєчасного прийняття законопроекту про державний бюджет на наступний рік у другому читанні.

Для узгодженості процесу формування державного та місцевих бюджетів, визначення термінів отримання інформації, необхідної для обрахунків обсягів бюджетів та міжбюджетних трансфертів, своєчасного затвердження місцевих бюджетів Бюджетним кодексом визначено чіткий бюджетний календар складання і затвердження місцевих бюджетів.

До 1 серпня поточного року приймаються спільні рішення та укладаються угоди про об'єднання коштів відповідних бюджетів для виконання власних повноважень.

Міністерство фінансів України доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи відповідних рад зобов'язані надавати необхідну інформацію: Міністерству фінансів України — для проведення розрахунків обсягів міжбюджетних трансфертів

та інших показників; Верховній Раді України — для перевірки достовірності цих розрахунків.

Згідно з типовою формою бюджетних запитів, визначеною Міністерством фінансів України, та з урахуванням особливостей складання проектів місцевих бюджетів місцеві фінансові органи розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів.

Головні розпорядники бюджетних коштів організують розроблення бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам в терміни та порядку, встановлені цими органами. Головні розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за своєчасність, достовірність та зміст поданих місцевим фінансовим органам бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проекту місцевого бюджету, згідно з вимогами місцевих фінансових органів.

Вимоги до інформації, що надаються в бюджетних запитах:

- фінансова інформація має бути послідовною за своєю формою та змістом для того, щоб можна було її аналізувати і приймати свідомі рішення;

- бюджетні пропозиції повинні мати адекватне пояснення для того, щоб можна було оцінити, наскільки ефективно витрачаються бюджетні кошти на досягнення чітко поставлених цілей;

- повинна бути обґрунтована інформація стосовно серйозних потреб, які не фінансуються, що має привернути увагу начальників управлінь;

- для того щоб бюджетна пропозиція отримала бюджетне фінансування необхідно чітко вказати обсяги, напрями використання бюджетних коштів та очікувані результати;

- максимальне використання сучасних інформаційних технологій значно підвищить якість аналізу бюджетних даних.

Місцеві фінансові органи на будь-якому етапі складання і розгляду проектів місцевих бюджетів проводять аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, з точки зору його відповідності меті, пріоритетності, а також дієвості та ефективності використання бюджетних коштів. На основі результатів аналізу керівник місцевого фінансового органу приймає рішення про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту місцевого бюджету перед поданням його на розгляд відповідно Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад, районні державні адміністрації в містах Києві

та Севастополі подають відповідно районним чи міським фінансовим органам пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів.

До 15 вересня після схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про державний бюджет Міністерство фінансів України доводить місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад розрахунки прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методику їх визначення та інші показники, необхідні для складання проектів місцевих бюджетів.

Не пізніше 27 листопада у тижневий термін після ухвалення проекту закону про Державний бюджет України в другому читанні Кабінет Міністрів України доводить місцевим виконавчим органам влади положення та показники міжбюджетних відносин (обсяги міжбюджетних трансфертів і текстові статті, що визначають особливості міжбюджетних відносин на наступний бюджетний період), на підставі яких місцеві держадміністрації готують проекти рішень про відповідні місцеві бюджети.

Розглядаючи питання складання проектів місцевих бюджетів, слід зазначити, що цьому процесу передують розроблення прогнозних показників плану економічного і соціального розвитку відповідних територіальних одиниць. Ці показники є основою для створення проектів їх бюджетів.

Проект рішення про місцевий бюджет перед його розглядом на сесії відповідної ради схвалюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією чи виконавчим органом відповідної ради. Разом з ним необхідно подавати:

- пояснювальну записку до проекту рішення, яка має містити: інформацію про соціально-економічний стан адміністративно-територіальної одиниці і прогноз його розвитку на наступний бюджетний період, які покладені в основу проекту місцевого бюджету; оцінку надходження доходів; пояснення до основних положень проекту місцевого бюджету, включаючи аналіз прогнозних обсягів видатків; обґрунтовані бюджетні показники за попередній, поточний і наступний бюджетні періоди, з виділенням особливостей міжбюджетних відносин та інформацією про погашення боргу;

- прогноз показників відповідного бюджету за основними видами доходів, видатків та фінансування на три бюджетні періоди;

- проект зведеного бюджету району, міста з районним поділом;

- показники видатків, необхідні на наступні бюджетні періоди для завершення проектів, що враховані в бюджеті, за умов, що реалізація триває більше одного бюджетного періоду;

—перелік інвестиційних програм на бюджетний період та на наступні три бюджетні періоди;

—інформацію про хід виконання відповідного бюджету за поточний рік;

—пояснення головних розпорядників бюджетних коштів до проекту відповідного бюджету.

Під час складання проекту рішення про місцевий бюджет визначається загальна сума доходів і видатків (з розподілом на загальний та спеціальний фонди), а також з розподілом видатків на поточні і капітальні, крім того, показується граничний обсяг річного дефіциту або профіциту бюджету і боргу на кінець наступного бюджетного періоду, бюджетні призначення головним розпорядникам коштів за бюджетною класифікацією, призначення міжбюджетних трансфертів, перелік захищених статей.

Затвердження централізованих місцевих бюджетів відбувається відповідною радою не пізніше, ніж у двотижневий термін після офіційного опублікування Закону про Державний бюджет України, а бюджетів районів у містах, селищ або сіл не пізніше, ніж у двотижневий термін після затвердження районного чи міського бюджету.

Якщо до початку нового бюджетного періоду не прийнято відповідне рішення про місцевий бюджет, то місцеві державні адміністрації мають право здійснювати видатки з відповідного бюджету лише на цілі, які визначені бюджетом попереднього періоду, при цьому щомісячні видатки не можуть перевищувати 1/12 обсягів видатків. Проводити капітальні видатки до прийняття рішення про бюджет забороняється.

Виконання місцевих бюджетів здійснює Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації і виконавчі органи відповідних рад. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється територіальними органами Державного казначейства України. Місцеві бюджети виконуються згідно з розписом, затвердженим керівником місцевого фінансового органу, який протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням. Під час виконання місцевого бюджету фінансовий орган здійснює його прогнозування та аналіз доходів і видатків. Податки, збори та інші надходження до доходів місцевого бюджету зараховуються безпосередньо на рахунок відповідного бюджету, відкритий у територіальному органі Державного казначейства України.

Рішення про внесення змін до місцевого бюджету ухвалюється відповідною радою за поданням офіційного висновку місцево-

го фінансового органу про перевиконання або невиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету, який робиться за підсумками трьох кварталів його виконання і за умови, що фактичне виконання бюджету буде більше або менше планового на 15 %.

Опрацьовуючи матеріали про виконання місцевих бюджетів, слід зазначити, що періодичність, структура та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів визначаються Державним казначейством України відповідно до вимог Бюджетного кодексу України. Територіальні органи Державного казначейства України складають та подають відповідним місцевим органам баланси, звіти про виконання місцевих бюджетів. Квартальні та річні звіти про виконання місцевого бюджету подаються до Верховної Ради Автономної Республіки Крим або іншої відповідної ради Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією, виконавчими органами відповідної ради чи міськими, селищними виконавчими органами або сільськими головами, коли немає виконавчих органів, у двомісячний строк після завершення бюджетного періоду. Перевірка звіту здійснюється Рахунковою палатою Автономної Республіки Крим чи комісією з питань бюджету відповідної ради, після чого ці ради затверджують звіт про виконання бюджету або приймають інше рішення з цього приводу.

Тема 7. Організація фінансової діяльності підприємств місцевого господарства

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Особливості організації фінансів місцевого господарства.
2. Доходи, витрати та прибуток підприємств місцевого господарства.
3. Обігові кошти підприємств місцевого господарства.
4. Показники фінансової стійкості і стабільності підприємств місцевого господарства.

Вивчаючи дану тему, слід пам'ятати, що Законом України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004—2010 роки» передбачається поглиблення демонополізації житлово-комунального господарства, створення конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг. Відповідно до цього

Закону було розроблено й затверджено регіональні та місцеві програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства, які передбачали, що експлуатація об'єктів комунальної теплоенергетики, централізованого водопостачання та водовідведення може здійснюватися підприємствами різних форм власності на основі контрактів на управління, договорів оренди, концесії тощо.

Структурні зміни в діяльності та управлінні природними монополіями в житлово-комунальному господарстві, до яких належать комунальна теплоенергетика, водопостачання та водовідведення, потребують створення нових організаційних ринкових структур — акціонерних товариств, корпорацій, приватних підприємств, формування сервісних служб у малих містах і селах, можливого відокремлення виробництва та транспортування товару (послуги) до споживача. Що у свою чергу вимагає вирішення проблем фінансового забезпечення діяльності цих господарських формувань на місцевому рівні.

Необхідно знати, що зміни, які відбуваються на місцевому рівні, привели до збільшення кількості підприємств різних форм власності, які виробляють різноманітну продукцію та надають комунальні послуги населенню, бюджетним та господарським організаціям на місцевому рівні. В сучасних умовах ці підприємства надають населенню понад 40 видів послуг на суму понад 6 млрд грн щороку. Тому слід комплексно розглядати систему фінансових відносин підприємств різних форм власності, які функціонують на рівні місцевого господарства.

Слід звернути увагу на те, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає особливості формування відносин органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, які перебувають та не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад. Так, у статті 17 Закону вказується, що відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, які перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування, а відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, які не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад (стаття 18), будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

У місцевому господарстві склалася досить розгалужена і складна система фінансових відносин, яка виникає не тільки між місцевими органами самоврядування та підприємствами різних форм власності, а й між цими підприємствами та населенням району, де вони функціонують. Важливо зазначити, що фінанси місцевого господарства будучи складовою місцевих фінансів мають спільні та специфічні ознаки, які зумовлені об'єктом розподілу, формами власності та організацією виробництва в цій сфері народного господарства.

Спільним для фінансів місцевого господарства і місцевих фінансів є те, що вони одночасно беруть участь у розподілі вартості сукупного суспільного продукту, де виникають фінансові відносини. Тобто для місцевих фінансів і фінансів місцевого господарства єдиним об'єктом розподілу виступає вартість валового внутрішнього продукту. Крім того, спільними є суб'єкти фінансових відносин: це держава, місцеві органи самоврядування, підприємства та організації різних форм власності, а також окремі громадяни.

Специфіка фінансових відносин і особливості їх прояву зумовлені господарською діяльністю та формами власності підприємств, що функціонують на місцевому рівні як у сфері матеріального виробництва, так і в нематеріальній сфері, тому організаційно їх можна розділити на три групи: ті, які повністю знаходяться на бюджетному фінансуванні; підприємства, які частково фінансуються за рахунок місцевих бюджетів; підприємства, які функціонують на принципі самоокупності.

Для глибокого і всебічного аналізу системи фінансових відносин, які склалися на рівні місцевого господарства, необхідно виділити такі основні блоки:

- фінансові відносини, що виникають між підприємствами комунальної форми власності та місцевими органами самоврядування і державою;

- фінансові відносини, що виникають між підприємствами інших форм власності, які функціонують на місцевому рівні, та місцевими органами самоврядування і державою;

- фінансові відносини між підприємствами місцевого господарства та їх працівниками;

- фінансові відносини між підприємствами місцевого господарства та мешканцями регіону.

Такий підхід до вивчення фінансових відносин на рівні місцевого господарства дозволить більш глибоко і всебічно пізнати їх сутність, визначити їх місце в системі виробничих відносин, чіт-

ко виокремити їх об'єктивну природу, об'єктивний характер впливу економічних законів і суб'єктивні дії держави та місцевих органів влади, показати особливості їх розвитку в умовах формування ринкових відносин та розробити конкретні заходи, спрямовані на поліпшення їх функціонування.

Викладене вище дає можливість зробити висновок про те, що фінанси підприємств місцевого господарства є складовою місцевих фінансів, тому вони відображають грошові відносини, які виникають у процесі розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту шляхом формування та використання фондів і резервів грошових коштів, необхідних для забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції. В той же час ця сфера фінансових відносин певною мірою самостійна, що зумовлене особливостями господарювання та формами власності цих підприємств. У зв'язку з цим під фінансами підприємств місцевого господарства слід розуміти систему фінансових відносин, яка виникає в процесі розподілу вартості валового внутрішнього продукту, що здійснюється на місцевому рівні підприємствами різних форм власності, які надають послуги населенню, шляхом формування та використання фондів грошових коштів, які забезпечують їх функціонування та подальший розвиток.

Вивчаючи доходи підприємств місцевого господарства, слід пам'ятати, що відповідно до стандартів бухгалтерського обліку, введених в Україні з 2000 р., грошові потоки, які надходять до цих підприємств, формують такі види доходів:

- 1) доходи від основної (операційної) діяльності — виручка від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг;
- 2) доходи від іншої операційної діяльності: реалізації оборотних активів, іноземної валюти, здачі майна в оренду, операційних курсових різниць, одержання пені, штрафів, неустойки, списання кредиторської заборгованості, одержання грантів, субсидій тощо;
- 3) доходи від фінансових операцій: спільної діяльності, інвестицій, одержання дивідендів, відсотків за облігаціями тощо;
- 4) доходи від іншої діяльності: реалізації основних засобів, нематеріальних активів, інших необоротних активів, безоплатно отриманих оборотних активів, уцінки необоротних активів і фінансових операцій;
- 5) доходи від надзвичайних подій — відшкодування збитків від надзвичайних подій, інші надзвичайні доходи.

Виручка від реалізації продукції підприємств місцевого господарства розраховується методом прямого підрахунку тобто шляхом множення ціни на кількість реалізованої продукції.

$$B = K \cdot C,$$

де B — виручка; K — кількість реалізованих виробів; C — ціна реалізації кожного виробу.

Необхідно знати, що для підприємств місцевого господарства важливо розрахувати ціну реалізації певного виду продукції зважаючи на те, що вони періодично змінюються. В практиці застосовується два підходи до розрахунку ціни продукції. У разі використання першого методу за основу беруть собівартість і прибуток (планову рентабельність), потім додають акцизний збір (для підакцизної продукції) і податок на додану вартість. Розрахунок ціни продукції здійснюється за такою формулою:

$$C = C + P + AZ + PDV,$$

де C — ціна виробника продукції; C — собівартість продукції; P — прибуток; AZ — акцизний збір; PDV — податок на додану вартість.

Такий підхід до розрахунку ціни має суттєвий недолік. Він дозволяє підприємствам втрати виробництва відносити на собівартість продукції, а відтак включити їх у ціну виробника. Тому рекомендується інший підхід до розрахунку ціни виробника. Тут за основу беруть не фактичну собівартість, яка склалася в попередньому періоді, а нормативні затрати праці, сировини та матеріалів на виробництво певного виду продукції, потім додають акцизний збір (для підакцизної продукції) і податок на додану вартість. При цьому розмір виручки на конкретному підприємстві залежатиме також від структури асортименту та якості продукції.

Слід зазначити, що підприємства річного та повітряного транспорту, які належать комунальній власності, для розрахунків доходів застосовують дещо іншу методику.

Виручка від реалізації продукції, робіт і послуг є основним джерелом відшкодування коштів на виробництво і реалізацію продукції, утворення доходів і формування фінансових ресурсів. Від величини та своєчасності надходження виручки залежить також своєчасність і повнота розрахунків з постачальниками електроенергії, сировини, матеріалів, сплати податків та розрахунків за отримані кредити.

Доходи від іншої операційної діяльності на підприємствах місцевого господарства формуються не в повному обсязі передбаченими стандартами бухгалтерського обліку. Як правило, тут відображаються суми одержаних штрафів, пені, неустойок та інших санкцій за порушення господарських договорів. Плану-

вання цих доходів здійснюється на рівні попереднього року з урахуванням збільшення або зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції.

Доходи від фінансових операцій — це важливий напрям фінансової діяльності підприємств, бо дозволяє раціонально використовувати вільні фінансові ресурси. Треба наголосити, що на підприємствах місцевого господарства доходи від фінансових операцій ще не набули поширення. Це пов'язано з тим, що дана група підприємств не має значних вільних фінансових ресурсів, які можна було б інвестувати в підприємства інших галузей народного господарства і отримати додатковий прибуток. Крім того, в нашій країні не склалися необхідні умови для функціонування вільного фінансового ринку і відсутнє державне регулювання випуску і торгівлі цінними паперами. Немає інформації, котра б забезпечувала прийнятну міру ризику операцій із цінними паперами.

Структура доходів підприємств, які функціонують на рівні місцевого господарства, свідчить, що найбільшу питому вагу має дохід від реалізації продукції. Усі інші доходи становлять незначну частку загальних доходів підприємств, та й отримують їх не систематично.

Функціонування підприємств місцевого господарства вимагає певних витрат, пов'язаних з вкладанням коштів у розширення основних фондів і обігових коштів, а також витрат на виробництво і реалізацію продукції та послуг. Кожна з цих груп затрат має свої особливості кругообігу. Витрати, пов'язані з розширенням відтворенням основних фондів, заміщуються протягом цілої низки виробничих циклів у вигляді амортизаційних відрахувань. Кошти, авансовані в обігові кошти, повністю повертаються в обіг підприємств після завершення кожного циклу виробництва і реалізації продукції та надання послуг.

Найбільшу питому вагу в витратах місцевих підприємств мають витрати на виробництво і реалізацію продукції та надання послуг. Ці витрати після завершення кожного кругообороту мають повністю повертатися в обіг підприємств. До складу витрат підприємств місцевого господарства відносяться такі елементи витрат: на сировину і основні матеріали, напівфабрикати, допоміжні матеріали, паливо, теплову та електричну енергію, заробітну плату, відрахування в пенсійний фонд та фонд соціального страхування, амортизаційні відрахування тощо.

Важливо зазначити, що структура витрат на виробництво і реалізацію продукції та послуг на підприємствах місцевого госпо-

дарства не однакова. Так, наприклад, на підприємствах тепломереж найбільшу питому вагу мають витрати на придбання палива — 45,0 % та заробітна плата — 21,0 %. У структурі собівартості транспортних послуг найбільша частка належить електроенергії та паливно-мастильним матеріалам — 27,0 %; фонду оплати праці — 25,0 %.

Сукупність поточних витрат підприємств місцевого господарства на виробництво і реалізацію продукції та надання послуг є її собівартістю. Слід зазначити, що в ринкових умовах господарювання собівартість продукції та надання послуг набуває важливого значення. Це пов'язано з тим, що від рівня собівартості безпосередньо залежить розмір прибутку підприємств місцевого господарства.

Опрацьовуючи матеріали даної теми, важливо знати, що нині діюча методика розрахунку прибутку передбачає те, що підприємство спочатку визначає валовий дохід, який розраховується шляхом віднімання вартості матеріальних витрат виробництва та суми амортизаційних відрахувань від отриманої виручки. Залишок виручки становить валовий дохід підприємства, який підлягає подальшому розподілу та використанню. За рахунок валового доходу відбувається формування і використання фонду заробітної плати працівникам підприємств. Залишок валового доходу являє собою чистий дохід, або прибуток підприємства. Прибуток є найважливішим джерелом фінансових ресурсів не тільки підприємств місцевого господарства, а й держави та місцевих органів влади. Це пов'язано з тим, що податок на прибуток підприємств комунальної форми власності сплачується до місцевих бюджетів, а податок на прибуток підприємств інших форм власності, які надають комунальні та житлові послуги на місцевому рівні, сплачується до державного бюджету. Після розрахунків з бюджетом невикористана частина прибутку залишається в розпорядженні підприємства, її можна використати на формування цільових фондів, спрямувати частину прибутку на фінансування витрат, пов'язаних з подальшим розвитком виробництва, на виплату дивідендів. При цьому важливе значення в розподілі прибутку має оптимальне співвідношення між фондом нагромадження і фондом споживання. Ці фонди умовні, бо безпосередньо на підприємствах вони не утворюються. Використання чистого прибутку визначається самостійно кожним суб'єктом господарювання.

Розглядаючи далі організацію фінансової діяльності підприємств місцевого господарства, треба пам'ятати, що підприємства

місцевого господарства для виконання своїх функцій вимагають постійного авансування грошей в обігові кошти. Будь-яке виробництво починається з наявності грошей, які перетворюються в ресурси для виробництва. Потім із виробничої форми обіговий капітал перетворюється на товарну, а на стадії реалізації — на грошову. Рух обігового капіталу передбачає формування обігових виробничих фондів і фондів обігу. Перші включають в себе виробничі запаси сировини, матеріалів, палива напівфабрикатів, електроенергії, незавершеного виробництва тощо. Фонди обігу складаються з запасів готової продукції, грошових коштів, коштів у розрахунках тощо. На відміну від промислових підприємств, де в структурі обігових коштів найбільшу питому вагу мають кошти, вкладені в обігові виробничі фонди (70 %), в більшості підприємствах місцевого господарства найбільшу питому вагу мають обігові кошти.

На підприємствах місцевого господарства формування обігових виробничих фондів та фондів обігу мають свою особливість порівняно з промисловістю. Так, на підприємствах водопостачання, теплопостачання та житлового господарства немає незавершеного виробництва і запасів готової продукції на складі. Крім того, на окремих підприємствах місцевого господарства протягом року структура обігових коштів може змінюватись у зв'язку з сезонним характером виробництва та видом використовуваного палива (наприклад, на підприємствах теплопостачання). У структурі обігових коштів підприємств місцевого господарства переважає дебіторська і кредиторська заборгованість, останнім часом вони зростають, що свідчить про несвоєчасність розрахунків.

Необхідно знати, що проблема комплексного аналізу ефективності використання обігових коштів на підприємствах місцевого господарства пов'язана з веденням обліку в приватних, колективних та комунальних підприємствах. У приватних та колективних підприємствах облік централізується на рівні окремих організацій і не пов'язаний з обліком підприємств комунальної форми власності, де централізація здійснюється як на рівні окремих організацій, так і на рівні району й міста. Враховуючи місцевий характер споживання послуг, зручно всю систему розрахунків за надані послуги у місті здійснювати централізовано в обчислювальному центрі. Такий порядок запроваджено в багатьох містах України і за кордоном.

Важливо зазначити, що на швидкість обертання обігових коштів значно впливає система розрахунків. Розрахунки з населенням в різних регіонах України здійснюються або за однією кви-

танцією, або за різними квитанціями на кожний вид послуг, що надаються підприємствами місцевого господарства (за тепло-, газо-, водопостачання та водовідведення, квартирна плата або плата за утримання будинків тощо). У разі розрахунків за різними квитанціями кошти відразу перераховуються банками на рахунки відповідних підприємств місцевого господарства, що позитивно впливає на швидкість обертання обігових коштів. Розрахунки за однією квитанцією вимагають значних затрат на розчеплення платежів за всіма необхідними напрямками, але вони зручніші для населення.

Слід знати, як розрахувати потребу в обігових коштах, яка залежить від обсягів виробництва, кількості матеріалів, необхідних для виробництва товарів та надання послуг, їх ціни, періоду виробництва і обертання та інших чинників. У практиці використовуються два методи визначення потреби в оборотних коштах: прямий та економічний.

Метод прямого розрахунку забезпечує розроблення обґрунтованих норм і нормативів на кожному підприємстві з урахуванням багатьох чинників, пов'язаних з особливостями постачання, виробництва та реалізації продукції. Найбільш трудомістким і складним є розроблення норм запасу. Нормування обігових коштів сприяє створенню необхідних умов для скорочення запасів товарно-матеріальних цінностей, прискорює оборот коштів. Нормування повинно забезпечити оптимальну потребу в обігових коштах, тому що їх заниження призводить до фінансових ускладнень, а надлишок коштів послаблює режим їх економного використання і дозволяє використовувати фінансові ресурси не за призначенням.

Нині підприємствам місцевого господарства надано право самостійно розраховувати нормативи обігових коштів відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 19 квітня 1993 р. Для цього Міністерством економіки разом з Міністерством фінансів розроблений Типовий порядок визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей.

Визначення потреби в обігових коштах методом прямого розрахунку передбачає виконання розрахунків для кожного елемента обігових коштів. Обчислений методом прямого розрахунку норматив щорічно коригується підприємством з урахуванням змін виробничої програми і швидкості обертання обігових коштів. Для корекції використовується економічний метод розрахунку. Сутність економічного методу полягає в тому, що обчислений методом прямого розрахунку норматив на поточний рік ділять на

дві частини. До першої частини відносять нормативи обігових коштів за статтями, розмір яких прямо залежить від обсягу витрат на виробництво. До другої частини включають ті статті нормованих обігових коштів, розмір яких прямо не залежить від зміни витрат на виробництво. Для визначення нормативу обігових коштів на плановий рік виробничий норматив збільшується відповідно до темпів зростання виробничої програми в плановому періоді. Невиробничий норматив обігових коштів збільшується на 50 % від зростання виробничої програми. Отримана загальна сума нормативів зменшується на суму коштів, що вивільняються в результаті планового прискорення обертання обігових коштів.

Важливо знати, що мінімальна потреба в обігових коштах на підприємствах місцевого господарства покривається за рахунок різних джерел залежно від їх форми власності.

Вивчаючи показники фінансової стійкості і стабільності підприємств місцевого господарства, треба знати, що оцінку фінансового стану можна визначити тільки за допомогою системи показників, що детально й усебічно характеризують господарське становище підприємства, а також знати, як розраховуються показники оцінки майнового стану, оцінки ліквідності та платоспроможності, оцінки фінансової стійкості та комплексної оцінки фінансового стану підприємства. Неплатоспроможність є підставою для оголошення підприємства банкрутом, тому необхідно знати основні напрями та особливості виходу з кризового стану підприємств місцевого господарства.

Тема 8. Фінанси підприємств комунального господарства

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Особливості організації фінансів комунальних підприємств та специфіка їх прояву.
2. Основні доходи комунальних підприємств.
3. Затрати на проведення робіт та послуг в комунальних підприємствах.
4. Прибуток та рентабельність комунальних підприємств.

Вивчаючи фінанси підприємств комунальної форми власності, слід пам'ятати, що вони є складовою місцевих фінансів, але їм притаманні певні специфічні ознаки, які впливають з особливостей господарювання. Так, підприємства комунального господарства мають понад 20 напрямів діяльності, які охоплюють практич-

но всі основні сфери життєдіяльності людини і за своїм функціональним призначенням підрозділяються на:

- житлове господарство (житлові і нежитлові будинки та відокремлені будівлі);

- санітарно-технічні (водопроводи, каналізація, підприємства із санітарного очищення сміття);

- транспортні (автобусні парки, трамвайні та тролейбусні депо, метрополітен та фунікульор);

- комунальної енергетики (електричні, газові та теплові мережі);

- комунального обслуговування (бані, пральні, перукарні, готелі та ін.);

- підприємства і організації благоустрою (озеленення, освітлення);

- дорожньо-мостове господарство;

- заклади соціально-культурної сфери (охорони здоров'я, освіти, культури, спорту) та ін.

Важливо знати, що майно комунальних підприємств знаходиться у власності територіальної громади, а управління доручено місцевим органам самоврядування, тому закономірно, що для фінансування цих підприємств, крім власних джерел, залучаються кошти місцевих бюджетів, а також кошти, отримані в порядку перерозподілу між цими підприємствами. Заклади культури, освіти, охорони здоров'я, туризму і спорту, як правило, повністю фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів; частина підприємств комунального господарства не отримують доходів і в зв'язку з цим не можуть вести господарство на основі господарського розрахунку, вони надають послуги населенню безкоштовно і у них немає виручки від реалізації наданих послуг, тому витрати на надані послуги покриваються за рахунок коштів місцевих бюджетів. До таких підприємств належать: озеленення, вуличне освітлення, благоустрій міста; такі підприємства комунального господарства, як водогони, вивезення сміття, транспортні підприємства та інші хоча й отримують власні доходи, але значною мірою фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів; ремонтні, ремонтно-будівельні підприємства, проектні організації та інші функціонують на принципах самоокупності.

Таким чином на рівні місцевого господарства створений сектор економіки зі специфікою формування доходів, видатків, отримання прибутку та його розподілу.

Слід пам'ятати, що нині фінансове становище підприємств, що надають житлово-комунальні послуги, незадовільне і зумовлене насамперед постійно зростаючою заборгованістю з оплати послуг з боку підприємств, бюджетних установ та населення. Ситуацію погіршує велика кількість пільг, передбачених законодавством для окремих категорій населення, та заборгованість бюджетів різних рівнів з відшкодування оплати наданих послуг за цими пільгами.

Невирішеними залишаються питання фінансування утримання, оновлення, розвитку та модернізації діючих потужностей, насамперед водопостачання та водовідведення, санітарної очистки та переробки сміття, міського електротранспорту. В аварійному стані перебуває 30 % водопровідних та 27 % каналізаційних мереж, майже 14 тис. кілометрів теплових мереж. Планово-попереджувальний ремонт поступився місцем аварійно-відбудовним роботам, витрати на які у 2—3 рази вищі. Кількість та обсяги повністю амортизованих основних фондів і обладнання теплоенергетики, водопостачання, водовідведення, міського електротранспорту, систем сміттєпереробки в 1,5—2 рази більші, ніж у будь-якій іншій галузі.

Ось чому дуже важливого значення набувають прийняті в 2004 р. Закон «Про реформу житлово-комунального господарства на період 2004 — 2010 рр.», який визначив напрями реформування галузі, та Закон «Про житлово-комунальні послуги», який чітко розмежував права споживача на отримання якісної послуги, а постачальника — на стовідсоткову компенсацію витрат.

Слід усвідомити, що в умовах розвитку ринкових методів господарювання суттєво змінюється структура фінансових відносин, які виникають між підприємствами комунального господарства та місцевими органами самоврядування і державою. Важливо, що при цьому значно розширюється сфера фінансових відносин комунальних підприємств з місцевими органами самоврядування і звужується сфера фінансових відносин з державою. Це пов'язано з тим, що, по-перше, в регіонах зростає питома вага комунальної форми власності і скорочується питома вага державної форми власності; по-друге, значно зростають обсяги фінансування затрат комунальних підприємств з місцевих бюджетів і призупинене фінансування цих підприємств з державного бюджету.

Необхідно знати, які економічні відносини виникають між підприємствами комунального господарства та підприємствами інших галузей народного господарства, їх працівниками і мешканцями житлових будинків.

Специфіка фінансових відносин і особливості їх прояву зумовлені господарською діяльністю комунальних підприємств. Так, наприклад, у більшості підприємств процеси виробництва і реалізації продукції і надання послуг збігаються в часі, і тому до складу обігових коштів не включається незавершене виробництво і готова продукція, що значно скорочує період обертання обігових коштів. Ритм роботи комунальних підприємств багато в чому залежить від пори року і від загального ритму міського життя, що накладає свої відбитки на нерівномірності надходження доходів протягом року.

На організацію фінансових відносин значно впливає порядок розрахунків зі споживачами за надані послуги, як правило, вони проводяться один раз на місяць, що зумовлює в цих підприємствах значну дебіторську заборгованість з абонентної плати. В той же час цілий ряд послуг, що надаються комунальними підприємствами, попередньо сплачуються споживачами шляхом купівлі місячних абонементних білетів, тому у цих комунальних підприємств виникають додаткові кошти, які враховуються як джерела формування обігових коштів в якості стійких пасивів. Тобто підприємства комунальної форми власності будучи складовою місцевого господарства мають специфіку організації фінансових відносин.

Важливо пам'ятати, що ситуація в галузі є дуже складною. За останні 10 років зменшилися обсяги виконання робіт та надання послуг, погіршилася їхня якість. Занижені тарифи на комунальні послуги для населення, скорочення дотацій галузі через відсутність адекватного механізму фінансування призвели до погіршення її фінансового стану, що значно ускладнило забезпечення належного рівня комунального обслуговування. Це спричиняє потребу в реформуванні галузі на основі створення ринкових умов господарювання і подальшому розвитку фінансових відносин.

Своєрідність господарської діяльності комунальних підприємств зумовлює особливості формування доходів цих підприємств.

Слід знати, що формування доходів підприємств комунального господарства залежить від особливостей господарювання підприємства, що викликане процесом виробництва тієї чи іншої продукції та специфіки надання відповідних послуг.

Основними статтями доходів комунальних підприємств є: надходження виручки від реалізації продукції та наданих послуг, асигнування із бюджету на покриття поточних витрат, проведення ремонтних робіт, інші доходи. Крім цього, підприємства ко-

мунального господарства можуть отримувати позареалізаційні доходи, до яких відносяться: доходи від пайової участі в діяльності інших підприємств; дивіденди з акцій, доходи від облігацій та інших цінних паперів, які належать підприємству; доходи від здачі майна в оренду; доходи від дооцінки виробничих запасів і готової продукції; штрафи, пені, неустойки отримані; доходи попередніх років, отримані в поточному році; інші доходи від позареалізаційних операцій.

Планування доходів у комунальних підприємствах починається з визначення грошових надходжень, при цьому їх склад і структура залежить від функціонального призначення підприємства.

Розрахунок планової виручки від реалізації робіт і послуг проводиться методом прямого рахунку шляхом множення тарифної ставки на обсяг реалізованої продукції і наданих послуг. Обсяг реалізації продукції починається з оцінки рівня реалізації натуральних показників того чи іншого виду продукції чи послуг в плановому періоді, при цьому враховується тенденції до їх збільшення або зменшення кожною групою споживачів. Так, прикладом типового переліку натуральних показників, на базі яких визначається план реалізації та виробнича програма, може бути система водопостачання та водовідведення.

Головною функцією цієї галузі є централізоване водопостачання та водовідведення і забезпечення споживачів якісною питною водою.

Слід пам'ятати, що фінансове планування підприємств водопостачання починається з планування натуральних показників оцінки рівня реалізації води та відведення стоків у плановому періоді. Цей рівень є основою для визначення обсягів поданої води в мережу в розрахунку на рік. Прогноз подачі води в мережу, втрати води та витрати води на власні й технологічні потреби, у свою чергу, є вихідними даними для визначення обсягів піднятої води станціями підйому. Під час планування реалізації води та відведення стоків аналізується споживання води абонентами за попередні періоди та розглядаються виявлені при цьому тенденції до збільшення або зменшення споживання кожною групою споживачів.

Важливою складовою формування доходів підприємств водопостачання та водовідведення є встановлення відповідного рівня тарифів. При цьому аналіз підходів та принципів ціноутворення і тарифної політики у водопостачанні і водовідведенні свідчить про те, що встановлені тарифи постійно зростають.

Недосконалість чинної системи ціноутворення призвела до того, що ціни і тарифи не відповідають своєму призначенню.

Необхідно знати, що підприємства водопостачання застосовують диференційовані тарифи для розрахунків подачі води населенню, комунальним та промисловим підприємствам. Тому суму виручки від реалізації води можна визначити за допомогою такої формули:

$$B_3 = B_n + B_p,$$

де: B_3 — загальна сума виручки від реалізації води; B_n — сума виручки від реалізації води населенню; B_p — сума виручки від реалізації води комунальним та промисловим підприємствам;

$$B_n = T_n \cdot O_n; B_p = T_p \cdot O_p,$$

де: T_n — тариф за 1 м³ води, яка реалізується населенню; T_p — тариф за 1 м³ води, яка реалізується комунальним та промисловим підприємствам; O_n — обсяг води, яка реалізується населенню; O_p — обсяг води, яка реалізується комунальним та промисловим підприємствам;

Суму виручки від реалізації води можна визначити також шляхом множення середньозваженої тарифної ставки, яка склалася в попередньому році, з урахуванням відповідних змін на запланований обсяг реалізації води. Середньозважена тарифна ставка розраховується за формулою:

$$T_{сз} = (T_n \cdot O_n + T_p \cdot O_p) : (O_n + O_p).$$

Аналогічні розрахунки проводяться також у разі необхідності розрахунку виручки від реалізації теплої води.

Важливо зазначити, що деяким мешканцям будинків надаються пільги в користуванні житлово-комунальними послугами, в тому числі і за користування водою. Подача води мешканцям будинків, яким надається пільга, здійснюється за рахунок місцевих бюджетів, тому важливо визначити її плановий розмір, бо дотація буде важливим джерелом формування доходу водоканалу міста. Для визначення планової суми дотації, яка надійде з місцевого бюджету, треба насамперед чітко визначити кількість мешканців, яким надається пільга за користування водою; по-друге, ця пільга надається, як правило, малозабезпеченим верствам населення, які не мають лічильників використання води, тому потрібно знати вартість норми витрачання води на одного мешканця і помножити її на кількість мешканців, яким надається ця пільга. Норми витрачання води на одного мешканця встановлюються місцевими

радами. Важливо зазначити, що єдиної методики розрахунку сум дотацій на відшкодування збитків житлово-комунальним підприємствам не існує.

Позареалізаційні доходи та доходи від інших видів діяльності плануються, як правило, виходячи з досягнутого рівня в попередній період з урахуванням змін, що відбудуться в плановому періоді.

Дещо по-іншому плануються доходи транспортних підприємств комунальної форми власності, які перевозять платних пасажирів та пільговиків. Слід зазначити, що в наземних видах транспорту платні перевезення становлять 55,0 %, метрополітен — 65,0 %, автотранспортом загального користування — 57,0 %, у тому числі у звичайному режимі — 49,0 %, у таксомоторному режимі — 96,0 %. У перевізників інших форм власності платні перевезення становлять 90,0 %. Структура джерел, які формують доходи транспортних підприємств, не однакова. Так, у м. Києві за останні роки доходи від перевезень пасажирів становили 63,0 %, від іншої діяльності 6,0 %, тобто власні доходи — 69,0 % і бюджетні асигнування — 31,0 %.

В основу планування доходів підприємств транспортного комплексу покладені обсяги перевезень пасажирів, при цьому вони поділяються на перевезення пасажирів, які сплачують за свій проїзд, і пасажирів, які користуються пільгами. Крім того, плануються доходи від інших видів діяльності. Доходи від платних перевезень визначаються шляхом множення кількості пасажирів, що планується перевести, на ціну одного перевезення (тариф). Перевезення пасажирів, яким надається пільга, здійснюється за рахунок бюджетних дотацій, сума яких визначається шляхом множення кількості безплатних перевезень пасажирів на діючий тариф. Доходи від інших видів діяльності плануються виходячи з досягнутого в попередній період рівня з урахуванням змін, що відбудуться в плановому періоді. До інших видів доходів належать доходи, отримані від здавання в оренду власних приміщень, надходження від розміщення реклами на зупинках та рухомому складі.

Правила обліку і калькулювання собівартості робіт і послуг застосовуються на підприємствах комунального господарства незалежно від відомчої підпорядкованості, форм власності і господарювання. В той же час планування собівартості має свої особливості в таких підгалузях комунального господарства, як водопровідно-каналізаційне, теплове, міський електротранспорт.

Планова собівартість на підприємствах комунального господарства в цілому і його структурних підрозділах визначається

техніко-економічними розрахунками за статтями витрат на підставі технічних норм, нормативів, інших параметрів виробничого процесу, що фіксуються технічною документацією із урахуванням економічних умов виробництва, умов оплати праці, цін на ресурси, нормативів платежів і зборів, інших чинників, які визначаються законами та обов'язковими нормативними актами.

Основними вихідними даними для проведення цих техніко-економічних розрахунків є:

- планові обсяги виконання робіт і послуг у натуральному і вартісному обчисленні;

- норми витрат матеріальних і енергетичних ресурсів для виконання робіт та послуг і розрахунки потреби в ресурсах у натуральному і грошовому обчисленні;

- норми затрат праці, розрахунки чисельності та професійного складу робітників, умови оплати їх праці, що визначаються колективними договорами і контрактами;

- економічні нормативи і норми: амортизаційних відрахувань, відрахувань у пенсійний фонд, на соціальні заходи, податків, зборів та інших обов'язкових платежів;

- плани організаційно-технічних заходів з технічного переоснащення та удосконалення організації виробництва, економії матеріальних ресурсів, поліпшення умов праці, спрямовані на усунення зайвих витрат і втрат;

- у разі змін протягом року плану виробництва робіт та послуг, цін на них та на матеріальні ресурси, індексації заробітної плати тощо планова собівартість підлягає уточненню.

На підставі цих вихідних даних розраховуються витрати по кожній статті, а також в усіх структурних підрозділах підприємства і складається зведений кошторис витрат на виробництво, який визначає повну собівартість виконання робіт та наданих послуг на підприємствах та в організаціях житлово-комунального господарства.

Слід звернути увагу на те, що до собівартості робіт та послуг підприємств водопровідно-каналізаційного господарства включаються всі витрати на підйом води, її очищення та доставку споживачам, а також на відведення стоків та їх очищення. Собівартість продукції, як відомо, є найважливішим елементом ціни, яка включає всі витрати на її виготовлення та реалізацію. Витрати на виробництво продукції утворюють виробничу, а з урахуванням витрат на збут повну собівартість продукції.

Загальновідомо, що тарифи на послуги водопостачання і водовідведення мають покривати всі капітальні та експлуатаційні

витрати. Собівартість обраховується за видами технологічних процесів (підйом води, подача її в мережу, очищення води та подача її споживачам) та за видами послуг — водопостачання, каналізація (водовідведення та очищення) з урахуванням витрат на обслуговування внутрішньобудинкових мереж.

Водо-каналізаційні господарства крім типових статей застосовують додаткові статті затрат, так наприклад «Вода для використання з технологічною метою», куди відносяться витрати на воду для власних потреб, необхідну для технології очищення питної води (промивка фільтрів, відстійників, резервуарів питної води, реагентного господарства та дезінфекції водопровідних мереж) згідно з правилами експлуатації. Крім того, витрати на очищення та оброблення купованої води та її реалізацію відносяться до відповідних статей собівартості («Сировина та матеріали», «Паливо та електроенергія для використання з технологічною метою», «Витрати на оплату праці» тощо).

Витрати на аварійно-відновлювальні роботи (матеріали, запчастини, заробітна плата робітників аварійних бригад з відрахуваннями на соціальні заходи, енергоресурси тощо) в тій частині, яка не відноситься до капітального характеру витрат, враховуються у фактичній собівартості послуг у статті «Витрати на утримання та експлуатацію машин та обладнання» за винятком аварій, що відносяться до надзвичайних ситуацій. Відповідно до Тимчасового класифікатора надзвичайних ситуацій до них відносяться: аварії на каналізаційних системах, теплових мережах, у системах водопостачання, що призвели до збільшення стічних вод і концентрації забруднених речовин більше ніж в 10 разів; аварії на очисних спорудах стічних вод промислових підприємств з масовим викидом забруднюючих речовин в обсязі перевищення в 10 разів і більше.

До «загальноновиробничих витрат» та «загальногосподарських витрат», крім витрат Типової номенклатури, відносяться також витрати на оплату послуг банківським установам та житловим організаціям з прийому платежів від населення.

Розрахунок собівартості реалізації води може бути проведений за такою формулою:

$$C = V_{\text{п}} + V_{\text{оч}} + V_{\text{м}} + V_{\text{к}} + V_{\text{уvm}} + V_{\text{і}} + V_{\text{зе}} + V_{\text{пе}},$$

де $V_{\text{п}}$ — витрати на підйом води, тис. грн; $V_{\text{оч}}$ — витрати на очищення води, тис. грн; $V_{\text{м}}$ — експлуатаційні витрати на утримання мереж, тис. грн; $V_{\text{к}}$ — витрати на купівлю води з інших джерел водопостачання тис. грн; $V_{\text{уvm}}$ — компенсація за утримання внут-

рішньобудинкових мереж, тис. грн; V_i — інші витрати, пов'язані з підйомом води, тис. грн; V_{ze} — загальноексплуатаційні витрати тис. грн; $V_{пе}$ — позоексплуатаційні витрати, тис. грн.

Планова калькуляція являє собою розрахунок планової собівартості одиниці робіт та послуг, проведених за статтями витрат і складається на рік з розподілом по кварталах. Основою складання планової калькуляції на підприємствах житлово-комунального господарства є технічно обґрунтовані норми витрат матеріалів і трудових витрат, встановлені для конкретного виду робіт. Ці норми визначаються на основі діючих або очікуваних нормативів на початок планового періоду з урахуванням економічної ефективності розроблених заходів для подальшої вдосконаленості виробництва. Планова калькуляція собівартості робіт та послуг, що виробляються на нових потужностях, складається виходячи з проектних показників.

Важливо знати, що нині існуюча методика розрахунку прибутку передбачає, що підприємства комунального господарства визначають прибуток аналогічно підприємствам місцевого господарства. Прибуток є найважливішим джерелом фінансових ресурсів комунальних підприємств.

Тема 9. Фінансова діяльність житлово-експлуатаційного комплексу

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Особливості розвитку фінансових відносин у житловому господарстві.
2. Формування доходів підприємств житлового господарства.
3. Витрати житлово-експлуатаційних організацій на утримання житлового фонду.
4. Тарифна політика держави.

У системі людських цінностей житлове господарство посідає особливе місце. У разі його відсутності всі інші цінності втрачають свій сенс. Тому вирішення житлового питання в умовах демографічного спаду, економічної нестабільності є чи не найактуальнішим завданням держави.

Житловий фонд України є національним надбанням багатьох поколінь людей і становить майже 25 % основних фондів країни, в житлово-комунальному господарстві зайнято майже 15 % працюючих, тому в Україні потрібно забезпечити пріоритетність

розвитку житлового господарства і поставити це питання в центрі уваги як загальнодержавних, так і місцевих органів влади та управління.

Важливо зазначити, що житлове господарство як галузь місцевого господарства найменшою мірою було підготовлене до роботи в ринкових умовах. Це пов'язано з тим, що в умовах адміністративно-командних методів управління плата за житло тільки частково покривала поточні експлуатаційні видатки, а починаючи з 1959 р. житлово-експлуатаційні організації були звільнені від амортизаційних відрахувань на реновацію, крім цього держава взяла на себе значну частину видатків на фінансування цілого ряду затрат цих організацій шляхом надання дотацій і прямого фінансування з бюджетів різного рівня.

За рахунок державного бюджету та коштів підприємств майже повністю здійснювалось нове житлове будівництво та значна частина видатків на капітальний ремонт житлового фонду, тому про самоокупність житлово-експлуатаційних організацій та госпрозрахунок у цей період не могло бути й мови.

Специфіка фінансових відносин, що виникають у житловому господарстві, виявляється передусім у взаємовідносинах цих підприємств з бюджетом. Ці відносини пов'язані з розподілом та використанням коштів державного та місцевих бюджетів, які можуть використовуватися на фінансування потреб даної галузі народного господарства. Слід зазначити, що до сих пір ця система фінансових відносин мала однобічний характер, бо з місцевих бюджетів та державного бюджету на фінансування житлового господарства виділялися значні грошові кошти, а податки ці підприємства не сплачували. Важливо підкреслити, що нині в цьому блоці фінансових відносин відбуваються значні зміни, це пов'язано з тим, що звужуються межі фінансових відносин підприємств житлового господарства з державою, бо практично припинилося фінансування цієї галузі з державного бюджету, і значно розширюються межі фінансових відносин цих підприємств з місцевими органами самоврядування, бо обсяги фінансування з місцевих бюджетів значно зростають.

У ринкових умовах господарювання особливого значення набуває розвиток фінансових відносин підприємств житлового господарства з місцевими органами самоврядування, це пов'язано з тим, що останні стають не тільки власниками житла, яке раніше належало державі, а й власниками значної частини фінансових ресурсів, які функціонують на території регіону, в тому числі й власниками фінансових ресурсів підприємств житлового госпо-

дарства. При цьому слід зазначити, що питома вага комунальної форми власності в житловому господарстві постійно зростає. Так, у 1970 р. питома вага житлового фонду місцевих рад у різних містах коливалася від 40 % до 50 %, а в 2005 р. вона збільшилась і стала коливатися в межах від 70 % до 80 %.

Зміни в структурі власності, що відбуваються в процесі переходу до ринкових умов господарювання, неминуче впливають на формування фінансових відносин у житловому господарстві і ведуть до виникнення нових і більш якісних зв'язків між суб'єктами розподільчих відносин.

Виникнення нових і більш якісних зв'язків між суб'єктами розподільчих відносин, які відповідають рівню розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, зумовлюють необхідність висування нових вимог до організації фінансів житлового комплексу країни, які мають забезпечити не тільки самоокупність і прибутковість цієї галузі місцевого господарства, а також створити умови для розвитку ринкових умов господарювання й конкуренції і на цьому підґрунті забезпечити подальше зростання обсягів якісного обслуговування житла населення. Тому поряд з житлово-експлуатаційними конторами з'являються кондомініуми та інші об'єднання мешканців будинків, які ставлять своїм завданням за рахунок власних доходів значно поліпшити утримання житлових будинків. Показуючи особливості системи фінансових відносин у житловому господарстві, слід звернути увагу на відносини, що виникають між житлово-експлуатаційними конторами та підприємствами інших галузей комунального господарства. Треба зазначити, що підприємства житлового господарства не завжди своєчасно і в повному обсязі розраховуються з комунальними підприємствами за надані послуги.

Кредиторська заборгованість житлово-експлуатаційних організацій м. Києва збільшилась, і в першу чергу за комунальні послуги. Така ситуація може призвести до виникнення негативних економічних відносин житлово-експлуатаційних організацій з комунальними підприємствами. Крім того, вже зараз місто несе значні втрати з міського бюджету, оскільки саме за рахунок бюджетних коштів перекривається заборгованість житлово-експлуатаційних організацій іншим комунальним підприємствам.

Слід звернути увагу на те, що система фінансових відносин між підприємствами житлового господарства і їх мешканцями є найбільш складною і багатогранною, тому що вона зачіпає інтереси не тільки мешканців будинків і житлових організацій, а й інтереси місцевих бюджетів та інших комунальних підприємств,

які надають послуги мешканцям будинків. Цей блок фінансових відносин концентрує в собі всі позитивні і негативні тенденції, які мають місце в розвитку житлового господарства.

Важливо зазначити, що основна частка платежів (близько 80 %) все-таки лежить на плечах самих мешканців будинків, тому від своєчасності розрахунків мешканців будинків з житловими організаціями залежить повнота та своєчасність розрахунків цих організацій з іншими підприємствами, які надають послуги мешканцям будинків.

Аналіз блоків фінансових відносин, які виникають у житловому господарстві під час розподілу вартості валового внутрішнього продукту, дозволяє зробити висновок про те, що під фінансами житлового господарства слід розуміти специфічну сферу виробничих відносин, які виникають у процесі розподілу та перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту шляхом формування та використання цільових фондів грошових коштів, призначених для задоволення житлових потреб населення країни.

У процесі переходу до ринкових умов господарювання кардинально змінюється підхід до системи формування доходів підприємств, які потрібні для відшкодування витрат виробництва й обігу, своєчасного виконання фінансових зобов'язань перед державою, банками та іншими суб'єктами господарювання і отримання прибутку підприємств.

Визначаючи реальний обсяг валового доходу житлових організацій, слід виходити з розрахунку вартості валових послуг, які надаються цими організаціями. Так, у житловому господарстві спочатку визначаються грошові надходження з усіх джерел: квартирної плати, орендної плати за нежилі приміщення, відшкодування витрат на утримання внутрішньобудинкових мереж.

Варто запам'ятати, що загальна сума квартирної плати розраховується виходячи із розмірів середньорічної житлової площі, за яку проводиться оплата, та середньої ставки плати за 1 м². При цьому, розмір середньорічної оплаченої площі визначається за формулою:

$$Ж = П + \frac{В \cdot М}{12} - \frac{Н \cdot (12 - М)}{12}$$

де П — розмір житлової площі на початок планового року; В — розмір житлової площі, яка вводиться в дію в плановому році; Н — розмір житлової площі, яка вибуває з експлуатації в плановому році; М — кількість місяців функціонування житлової площі в

плановому році (ця кількість починає обраховуватись з 1 числа місяця, наступного за місяцем вводу житлової площі в експлуатацію; аналогічно розраховують і по житловій площі, яка вибуває); 12 — кількість місяців у році.

Середня квартирна плата за 1 м² жилої площі визначається виходячи зі звітних даних за попередній рік шляхом ділення суми отриманої квартирної плати на середньорічний розмір житлової площі.

На розмір індивідуальної квартирної плати впливають такі чинники: поліпшення умов проживання в нових будинках, умов з благоустрою квартир, рішення уряду України і місцевих органів влади щодо зміни тарифів за користування житловою площею, забезпечення будинків ліфтами, місце знаходження будинку, етажність.

Сума грошових доходів, необхідна для поточного утримання житлового фонду, має формуватися за рахунок плати за проживання, яка надходить від мешканців цих будинків і включає в себе всі витрати пов'язані з утриманням будинків у належному санітарно-технічному стані. Зрозуміло, що такий підхід в умовах переходу до ринкових умов господарювання повинен був привести до різкого підвищення тарифних ставок за користуванням житлом, тому уряд України пішов на поетапне підвищення тарифів за користування житлово-комунальними послугами.

Слід зазначити, що в Державному бюджеті України на 1999 р. дотації на житлово-комунальні послуги вже не передбачалися, а фінансування цієї галузі повністю покладалося на місцеві бюджети.

Треба підкреслити, що останні 10 років, незважаючи на підвищення тарифів на оплату житла, в Україні зберігається стійка тенденція на відшкодовування витрат за рахунок отриманої квартирної плати від мешканців будинків. Слід зазначити, що питома вага плати за житло мешканців будинків у різних містах не однакова, хоча і є основною, вона залежить від двох основних чинників: повноти стягнення плати за житло з мешканців будинків та можливості конкретного місцевого бюджету виділити певну суму грошових коштів на потреби житлового господарства.

Вивчаючи планування доходів підприємств житлового господарства, слід звернути увагу на те що, значна частина мешканців будинків має право на отримання різноманітних субсидій та пільг, які фінансуються, як правило, з місцевого бюджету. Субсидії та пільги, які надаються з місцевого бюджету, в структурі квартирної плати можуть займати до 20 %, що суттєво впливає на

дохідність цих організацій, отже, і на своєчасність та повноту розрахунків житлових організацій з підприємствами, які надають послуги мешканцям будинків.

Важливо знати, що орендна плата за нежитлові приміщення обраховується за тарифами, диференційованими залежно від типу будови, цілей використання та місця знаходження.

Грошові надходження від нежитлових приміщень складаються з орендної плати за встановленими тарифами, оплати за опалення та надання інших комунальних послуг за встановленими ставками і тарифами, а також сплати загальних для всіх власників будинків видатків на управління, експлуатацію та поточний ремонт житлового фонду пропорційно зайнятій площі.

Слід зазначити, що структура грошових надходжень житлових господарства значно коливається, що пов'язано зі структурою житлової та орендної площі будинків та її місцем знаходження.

Досліджуючи питання витрат підприємств житлового господарства, треба звернути увагу на те, що витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією робіт та послуг у житлово-комунальних підприємствах (крім підприємств міськелектротранспорту) з метою планування, обліку і калькулювання собівартості робіт та послуг, групуються за такими типовими статтями: сировина та матеріали, паливо для використання з технологічною метою, енергія для використання з технологічною метою, покупні ресурси, роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій, зворотні відходи, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням нових потужностей, витрати на утримання та експлуатацію машин та обладнання, загальновиробничі витрати, загальногосподарські витрати, позавиробничі (комерційні) витрати.

Витрати підприємств житлового господарства, пов'язані з утриманням будинків і прибудинкових територій, відображають специфіку цієї галузі місцевого господарства, тому крім типових статей калькуляції, в житловому господарстві застосовуються додаткові статті, а саме: підготовка житлового фонду до експлуатації в зимовий період, поточний ремонт житлового фонду, виховна та фізкультурно-масова робота з населенням.

До статті «сировина та матеріали» підприємства житлового господарства включають, крім типових витрат, витрати на: використання піску та інших матеріалів для посипання території у зимовий період, використання води для поливання та миття території і зелених насаджень, посадка зелених насаджень, використання землі, добрива захисту рослин тощо.

Стаття «паливо і енергія на технологічні цілі» підприємства житлового господарства включають, крім типових витрат, витрати на освітлення місць загального користування в житлових будинках та дворах.

До статті «роботи і послуги виробничого характеру сторонніх підприємств і організацій», крім типових витрат, відноситься вартість послуг сторонніх підприємств за: вивезення снігу в зимовий період, прибирання, вивезення та знешкодження сміття і очищення неканалізаційних люків, очищення димоходів та вентиляційних каналів, дезинфекцію та дератизацію місць загального користування житлового фонду (підвалів, сміттєзбірників тощо), експлуатацію, технічне обслуговування устаткування диспетчерських систем з обслуговування житлового фонду за заявками населення.

Важливо знати, що витрати на оплату праці, крім типових витрат, включають вартість житла та комунальних послуг, наданих безкоштовно або на пільгових умовах працівникам житлових організацій відповідно до чинного законодавства. Розрахунок витрат на оплату праці ґрунтується на галузевій тарифній угоді, аналізі чисельності персоналу підприємства, порівнянні її з чисельністю працюючих на аналогічних підприємствах, а також зі збільшеними показниками, наприклад чисельністю працівників на 1000 жителів, що обслуговуються. У визначенні витрат на оплату праці важливим для аналізу є показник середньої заробітної плати на підприємстві. Для гарантованого кадрового забезпечення галузі і подолання впливу кваліфікованої робочої сили необхідно враховувати, що заробітна плата на підприємствах житлово-комунального господарства буде, як правило, не нижче від середньої по населеному пункту.

Стаття «підготовка житлового фонду до експлуатації в зимовий період» включає витрати на випробування під тиском систем опалення, водопостачання та водовідведення.

До статті «поточний ремонт житлового фонду» включаються витрати на матеріали, енергію, оплату праці ремонтних працівників, відрахування на соціальні заходи, транспортні витрати тощо.

Затрати на виховну та фізкультурно-масову роботу з населенням включають: заробітну плату (з нарахуваннями) педагогів, вихователів та організаторів фізкультурно-масової роботи, амортизаційні відрахування від вартості основних фондів, що надаються безкоштовно громадським організаціям мешканців для культурно-виховної, оздоровчої, спортивної роботи з насе-

ленням, а також службових приміщень житлової організації, які використовуються з метою виконання функцій з основної діяльності.

Загальногосподарські витрати, крім типових, включають також витрати на виготовлення розрахункових книжок та довідок, оплату послуг банківських установ з прийому платежів від населення, витрати на технічну інвентаризацію (реєстрацію всіх змін у складі житлового фонду, що експлуатується і його стану).

Калькуляційною одиницею у житловому господарстві є 1 м² загальної площі житлових будинків. Планова собівартість одиниці послуги визначається як частка від ділення загальної суми планових витрат на плановий обсяг реалізації послуг у натуральному виразі, розрахований виходячи з планового споживання і загальної кількості споживачів (за категоріями), тобто:

$$C_{\text{п}} = \frac{C}{\sum Q};$$

де $C_{\text{п}}$ — планова собівартість одиниці послуги; C — загальна сума планових витрат (собівартість виробництва і реалізації загального обсягу послуг); Q — загальний обсяг споживання окремими категоріями споживачів.

Опрацьовуючи далі дану тему, слід пам'ятати, що витрати житлово-експлуатаційних організацій на утримання та ремонт житлового фонду залежить від таких чинників: по-перше, від технічних параметрів житлового фонду району, а саме тип будівлі, склад матеріалів будівельних конструкцій, поверховість та вид покрівлі, оснащеність будівель інженерним обладнанням; по-друге, від його місця знаходження (центр міста, його середня зона чи околиця); по-третє, від терміну і якості експлуатації будівлі, ступеня його зносу, періодичності здійснення капітального ремонту. Ці чинники мають стати підґрунтям розроблення тарифів оплати за користування житловою площею.

З метою забезпечення нормального функціонування житлово-експлуатаційних організацій з бюджетів районів їм виділяються дотації для покриття збитків від експлуатації житлового фонду, різниці між оплаченим та отриманим ПДВ, різниці в цінах на тепло, яке постачається відомчими котельнями, і на проведення капітального ремонту. Але цих коштів виявляється замало для покриття заборгованості підприємств житлово-комунального господарства міста. Через недостатнє фінансування з року в рік житлово-експлуатаційні організації мають неперекриті збитки, що негативно впливає на розвиток житлового господарства міста.

У результаті постійного недоотримання грошових коштів щороку фактичні витрати житлово-експлуатаційних організацій на утримання та експлуатацію житла у переважній більшості випадків не відповідали нормативам. Практично в усіх районах м. Києва фактичні витрати на капітальний та поточний ремонт житлового фонду майже вдвічі менші за нормативні, що свідчить про різке скорочення обсягів робіт, пов'язаних з ремонтом житлового фонду.

Важливо зазначити, що контроль за витратами найефективніше можна здійснювати шляхом порівняння нормативних витрат з фактичними, при цьому нормативні витрати за кількістю спожитих матеріалів, праці та фінансових ресурсів слід встановлювати на одиницю житлової площі, тобто на її квадратний метр. Відхилення фактичних величин від нормативних повинно показувати причини свого виникнення. В практичній діяльності до визначення нормативів є два підходи: по-перше, для оцінки потреби в матеріальних, трудових і фінансових ресурсів можна використати фактичні витрати попередніх років; по-друге, нормативи можна встановити, ґрунтуючись на інженерних дослідженнях. Для підприємств житлового господарства метод інженерних досліджень є найбільш придатним, це пов'язано з тим, що інженерні розробки нормативів проводяться на основі специфікацій матеріалів, науково обґрунтованих затрат праці і обладнання. Якщо в житловому господарстві для встановлення нормативів використати фактичні витрати попередніх років, то створюються умови для того, що нормативи відображатимуть попередню неефективність їх діяльності. Крім цього, недоліком даного методу є те, що він не дає розробки найкращого варіанта витрат різних ресурсів і якості наданих житлових послуг.

Ось чому методологія планування витрат підприємств житлового господарства, яка застосовується нині, відійшла від методу формування собівартості на базі фактичних витрат попереднього періоду, а засновується на науково обґрунтованих нормах і нормативах.

Тарифи являють собою різновид оптових або роздрібних цін і встановлюються переважно на послуги суспільного характеру чи продукцію. До такого роду послуг якраз і відноситься продукція житлово-комунального господарства.

Особливе місце у системі цін і тарифів на житлово-комунальні послуги займає квартирна плата. Термін «квартирна плата» був уведений в СРСР у 1928 р. Вона дорівнювала 13,2 коп. за 1 м² площі. Дана ставка квартирної плати не змінювалась

аж до 1992 р., тому об'єктивно вона не могла покривати витрати виробників.

Доцільно зазначити, що нині замість поняття «квартирна плата» використовується термін «оплата житла і комунальних послуг», що передбачає плату за технічне утримання і ремонт житла, включаючи капітальний, за комунальні послуги і за наймання житлового приміщення.

Перехід до ринкових умов господарювання в Україні зумовив радикальний перегляд цін і тарифів на послуги, що надаються підприємствами та організаціями житлово-комунального господарства, включаючи послуги для населення. Головною метою запровадження економічно обґрунтованих цін і тарифів є створення ефективного ринкового механізму функціонування житлово-комунального господарства і підвищення рівня обслуговування споживачів.

Для привнесення у систему цін і тарифів на основні види житлово-комунальних послуг реального економічного змісту з 1992 р. в галузі проводиться їх лібералізація. Практична реалізація цього заходу відбулася на початку 1995 року, коли рівень відшкодування населенням витрат на експлуатацію житла знизився до 0,5 %. Але значне підвищення тарифних ставок плати за користуванням житлом нічого крім соціальної напруги в суспільстві не викликає, тому уряд України на першому етапі розвитку ринкових умов у житлово-комунальному господарстві пішов на поетапне підвищення тарифів за користування житлом. Так, згідно з Концепцією розвитку житлово-комунального господарства України, затвердженою постановою КМ України від 27 лютого 1995 р. №150 з 1 лютого 1995 р. в тарифах відшкодовується 20 % собівартості послуг житла, з 1 липня 1995 р. — до 40 %, з 1 січня 1996 р. — 60 %, з 30 липня 1996 р. — 80 % і з 1 червня 2000 р. відшкодовується 100 % собівартості послуг житла. Стає очевидним, що такий підхід повинен був переорієнтувати житлові підприємства з мінімальних надходжень від населення і максимальних з бюджету до максимальних надходжень від основних споживачів (населення та промислових підприємств і організацій), що, у свою чергу, вимагало реальних змін у спрямованості та якості житлово-комунальних послуг. На жаль, внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин підприємства житлово-комунального господарства не можуть забезпечити необхідну якість послуг, а населення, з повним на те моральним правом, відмовляється платити за послуги через їх низький якісний рівень.

Вагоме значення для зміни тарифної політики мала постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 1998 р. «Про вдосконалення системи державного регулювання розміру квартирної плати та плати за утримання будинків і прибудинкових територій». Цією постановою право встановлювати плату за користування житлом (квартирну плату) та його утримання надане Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям. Крім цього, затверджено перелік витрат, пов'язаних з утриманням будинків і прибудинкових територій, куди вперше включені витрати на капітальний ремонт.

Розширення повноважень місцевих органів самоврядування в частині встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги вимагає економічно обґрунтованої методики розрахунку тарифів на житлово-комунальні послуги.

Важливо знати недоліки, які були притаманні раніше діючій методиці розрахунку житлових тарифів.

У вирішенні поставленої проблеми важливу роль відіграв закон України «Про житлово-комунальні послуги», ухвалений 24 січня 2004 р., який набрав чинності з 1 січня 2005 р. Відповідно до цього закону найвагоміші й водночас дуже важливі перетворення пов'язані із впровадженням нових підходів до розроблення тарифів. Цінова політика держави відповідно до зазначеного Закону спрямована на забезпечення, з одного боку, необхідних економічних гарантій для виробників, а з другого — на забезпечення соціальних гарантій населенню.

Відповідно до чинного законодавства розроблені нові методичні рекомендації розрахунку собівартості житлово-комунальних послуг, де рекомендовано проводити її не на основі попереднього року, а на підставі обґрунтованих технічних нормативів. Крім того:

- до тарифу включаються витрати капітального характеру, в тому числі багаторічні, тарифи повинні бути прозорими для громадськості;
- продекларована можливість встановлення багатоставкових тарифів на комунальні послуги;
- планування прибутку підприємства відбувається не директивним встановленням розміру рентабельності у відсотках від планових витрат, а вираховується зворотним шляхом — сумою витрат, необхідною для фінансування заходів, дозволених місцевими органами виконавчої влади та самоврядування на здійснення капітальних інвестицій;

- рівень рентабельності не має верхньої межі і залежить від рішення місцевого органу виконавчої влади, що затверджує тариф;
- показані особливості встановлення тарифів в умовах конкурсного відбору надавачів послуг та у використанні довгострокових тарифів;
- стимулюється енергозбереження як важіль зниження тарифу шляхом визначення планових витрат на основі прогресивних технічних нормативів.

Ось чому у формуванні економічно обґрунтованого тарифу оцінка рівня фактичних витрат повинна бути лише першим етапом. На другому етапі необхідно встановити наявність нераціональних витрат, що досягається шляхом порівняння фактичних і нормативних витрат, ці витрати необхідно також скоригувати відповідно до вимог виробництва і визначити плановий рівень собівартості. Третій етап розроблення тарифів повинен передбачати те, що підприємства, які надають житлово-комунальні послуги, стають більш самостійними суб'єктами господарювання і несуть все більшу відповідальність за розвиток основних фондів, тому вони повинні мати певні фінансові можливості забезпечення цього розвитку. Таким чином, розроблення економічно обґрунтованих тарифів на житлово-комунальні послуги повинно виходити із необхідності планування як об'єктивного рівня витрат, так і розміру прибутку підприємств, що надають житлово-комунальні послуги.

Розмір прибутку, а відповідно і рівень рентабельності повинні визначатися сумою коштів, потрібних для забезпечення розвитку об'єктів житлово-комунального господарства, тобто розраховуватися самими підприємствами і узгоджуватися з місцевим органом державної виконавчої влади та органом самоврядування. Вихідною базою для розрахунку прибутку повинні слугувати план розвитку об'єктів житлово-комунального господарства, складений на два-три роки.

Крім того, згідно з рішенням місцевих органів самоврядування в населеному пункті можуть встановлюватися різні рівні тарифів: на соціальну норму площі житла, нормативне споживання комунальних послуг та на житлову площу та комунальні послуги, що їх перевищують.

Тарифи затверджуються виконавчими органами місцевого самоврядування, як правило, на рік за поданням житлово-комунальних підприємств. При цьому, відповідно до статті 31 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» від 24 черв-

ня 2004 р. тарифи встановлюються не нижче за собівартість, у розмірі економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво. У разі затвердження цін і тарифів на рівні, нижчому за економічно обґрунтовані витрати на їх виробництво, орган, що їх затвердив, зобов'язаний з відповідного місцевого бюджету компенсувати виробникам різницю між затвердженим розміром цін (тарифів) та економічно обґрунтованими витратами на виробництво послуг. У разі необхідності тарифи можуть коригуватися відповідно до змін обставин, що впливають на їх величину і відображаються в договорах на обслуговування.

Тема 10. Фінансова політика місцевих органів влади

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Об'єкт, мета і напрями регіональної політики держави.
2. Фінансово-економічні засади та пріоритети фінансової політики на місцевому рівні, порядок її розроблення.
3. Програма економічного і соціального розвитку в регіоні. Показники, які розробляються в процесі складання програми.
4. Основні напрями удосконалення територіальної організації влади місцевого самоврядування та їх фінансового забезпечення в Україні.

Починаючи вивчення питання фінансової політики місцевих органів влади, з'ясуємо спочатку, що регіон — це частина території країни, на якій функціонує сформований комплекс галузей виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури. Кожен регіон характеризується специфічними природно-географічними, історико-демографічними, політико-адміністративними особливостями. Саме в регіоні створені умови для виробничої діяльності, проживання та організації побуту, відпочинку населення. Тут формуються ознаки етнічної спільності людей, їхньої економічної і соціальної цілісності, поєднані інтереси всіх суб'єктів господарювання. Регіональна економіка покликана забезпечувати раціональне використання ресурсного потенціалу і на цих засадах вирішувати соціально-економічні проблеми населення.

Головна мета державної регіональної політики — найповніше забезпечення використання ресурсного потенціалу шляхом оптимального поєднання інтересів держави і кожного регіону. Стратегічна мета економіки України — гарантувати стабільність розвитку на базі створення високоефективної соціально орієнтованої

економіки всіх регіонів, яка забезпечить високий рівень життя населення, мотивацію до трудової і підприємницької діяльності, умови рівноправного партнерства у світовому економічному співтоваристві.

Державна регіональна фінансова політика — це система заходів, що здійснюються центральною владою з метою управління процесом утворення, розподілу, перерозподілу й використання фінансових ресурсів у регіонах та в інших адміністративно-територіальних одиницях. Головним елементом у системі заходів державної регіональної фінансової політики є систематичне надання центральною владою допомоги владним органам тих територій, котрі не мають достатніх ресурсів для виконання покладених на них функцій.

Головними цілями державної регіональної фінансової політики є:

- зближення рівнів соціально-економічного розвитку окремих регіонів;
- надання фінансової допомоги територіям, які не мають достатніх ресурсів для виконання покладених на них функцій і обов'язків;
- створення умов для надання громадських послуг за єдиними стандартами на всій території країни;
- подолання відставання в розвитку соціально-культурної сфери та соціальної інфраструктури в малих містах, селах і селищах;
- забезпечення комплексного економічного й соціального розвитку територіальних одиниць;
- зменшення й подолання диспропорцій територіального розміщення виробничих потужностей, усунення надмірної концентрації техногенно й екологічно небезпечних виробництв в окремих регіонах;
- реструктуризація економічної та соціальної сфери депресивних територій і регіонів першої хвилі індустріалізації;
- створення умов для ефективного й раціонального використання природних і ресурсних можливостей територій;
- розширення можливостей використання територіальних чинників економічного зростання на основі фінансової автономії місцевої влади, її ініціативи та підприємливості, зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування як інституту суспільного розвитку і саморегуляції;
- створення умов для розвитку міжкомунального і міжрегіонального співробітництва як чинника підвищення ділової активності в країні.

Основними завданнями державної регіональної фінансової політики можна вважати:

1) створення правової бази для реалізації цілей державної регіональної фінансової політики. У законодавчому порядку слід встановити: обов'язком центральної влади є забезпечення єдиних стандартів якості життя на всій території країни;

2) визначення на основі об'єктивних критеріїв переліку та класифікації регіонів і територій України. Вищими органами державної влади має бути встановлено перелік регіонів і територій, які потребують фінансової підтримки центральної влади;

3) використання нагромадженого у багатьох країнах досвіду організаційних механізмів досягнення цілей державної регіональної фінансової політики. Серед них: територіальне планування, програми соціально-економічного розвитку регіонів, створення міжнародних регіонів економічного співробітництва, надання територіям особливого економічного статусу, технополісів і технопарків, організація міжкомунальних і міжрегіональних горизонтальних об'єднань та їхніх різноманітних асоціацій, підготовка кадрів для місцевої влади;

4) запровадження і використання арсеналу фінансових інструментів. Це — спеціальні бюджетні режими для місцевої влади, преференції, кредити, податкові пільги й повне звільнення від оподаткування підприємств, які сприяють розширенню зайнятості в депресивних регіонах, зменшення відсоткових ставок за позиками, зниження орендної плати за користування приміщеннями та земельними ділянками, надання земельних ділянок під нове будівництво, створення сприятливих умов для розвитку дрібного бізнесу.

Регіональна політика держави охоплює такі напрями, як економічний, соціальний, демографічний, екологічний та науково-технічний.

Найважливішим серед цих напрямів є економічний. Завданням регіональної політики держави є забезпечення комплексного і збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням наявних трудових ресурсів, науково-технічного потенціалу та можливостей їх ефективного використання.

Соціальний напрям означає, що держава сприятиме прискореному розвитку соціальної та виробничої інфраструктури в тих регіонах, у яких низький рівень соціального забезпечення (передусім у сільській місцевості).

Демографічний напрям державної регіональної політики повинен стимулювати якісні зміни демографічної і соціальної струк-

тури населення, створювати умови для зменшення смертності та зростання народжуваності, оздоровлення населення тощо. Крім того, він спрямований на формування раціональної системи розселення, збереження заселеності сільської місцевості, зростання ролі у поселенських структурах сільських населених пунктів, селищ міського типу та малих міст, стримування розвитку великих міст та ін.

Екологічний напрям охоплює регулювання природно-господарської збалансованості в регіонах і створення сприятливих умов для життєдіяльності населення, раціональне використання рекреаційних ресурсів та ін.

Науково-технічний аспект регіональної політики повинен забезпечувати таке: розвиток пріоритетних напрямів наукових досліджень, раціональне ресурсоспоживання і природокористування; розроблення, освоєння та широке використання принципово нових конкурентоспроможних машин, технологій і матеріалів; розроблення технології ефективного використання енергоносіїв; сприяння зменшенню залежності від імпорту тощо.

Досліджуючи матеріали теми, можна дійти висновку, що в умовах ринкової системи об'єктом державної регіональної політики є економіка регіону як економічно-господарська система. Як самостійний об'єкт регіон має спільні систему управління, фінансування і кредитування, задоволення соціальних потреб населення, охорони здоров'я, відпочинку. Цілісність регіону виявляється також у пайовій участі суб'єктів господарювання у будівництві житла, культурно-побутових об'єктів, підвищенні професійного рівня зайнятого населення тощо.

Отже, об'єктами державної регіональної політики є галузі господарського комплексу регіону, соціальна інфраструктура, природне середовище, населення і трудові ресурси. Держава провадить регіональне управління не тільки переліченими об'єктами, а й усіма адміністративно-територіальними одиницями, які входять до складу регіону. Управління комплексним розвитком регіону повинно ґрунтуватися на залежності економічних можливостей регіону від ефективності функціонування виробництва, благополуччя кожного об'єкта господарювання території та його мешканців.

Державне регулювання розвитку регіонів забезпечується за провадженням відповідних пріоритетів, тобто наданням переваги на конкретному етапі розвитку окремих галузей, видів діяльності, форм господарювання конкретних регіонів. Залежно від поставлених цілей та рівнів управління пріоритети можна визначати як на державному, так і на місцевих рівнях.

При цьому, досить значну увагу треба приділяти фінансовій автономії — як бази самоврядування територіальних колективів, самостійності всіх рівнів місцевої влади у виконанні покладених на них функцій. Фінансова автономія є основною формою реалізації принципів місцевого самоврядування. Фінансова незалежність у сукупності з організаційною і адміністративною незалежністю є передумовою ефективного розв'язання місцевими органами влади покладених на них завдань.

Фінансова автономія місцевих органів влади є об'єктивно необхідним явищем, яке супроводжує організовану на принципах розподілу функцій державну владу. Без фінансової автономії неможливе існування місцевого самоврядування, а також державної влади, організованої за принципом розподілу функцій між її рівнями.

Об'єктивну потребу у фінансовій автономії місцевих органів влади може бути реалізовано лише за умови, що ці органи будуватимуть власні фінансові системи на основі своїх рішень. Місцеві органи влади в межах закону мають самостійно визначати свої видатки, доходи, способи формування доходів, самостійно будувати відповідні фінансові інститути, мати власну компетенцію в системі фінансових відносин.

Таким чином, головним критерієм, який засвідчує фінансову автономію місцевих органів влади, є наявність у них прав приймати рішення у сфері власних фінансів. Якщо такого права не передбачено в законодавстві, то місцева влада фінансової автономії не має.

Право приймати рішення є загальною передумовою фінансової автономії місцевих органів влади. Є низка критеріїв, на підставі яких можна визначити масштаби та межі фінансової автономії місцевої влади.

Передовсім це система прав, які визначають фінансову компетенцію місцевих органів влади. До таких прав може належати право на самостійне розроблення, затвердження та виконання місцевого бюджету, право податкової ініціативи (право встановлення місцевих податків і зборів), право утворення позабюджетних, валютних, страхових, резервних, пенсійних та інших цільових фондів. Це також право на залучення кредитних ресурсів, право на надання кредитів і надання гарантій фізичним та юридичним особам за кредитами, право на встановлення цін і тарифів на продукцію та послуги комунальних підприємств, право на запровадження штрафів та інших фінансових санкцій, право на створення власних фінансово-кредитних установ. Це також право

участі в капіталі й доходах господарських підприємств, право на користування, володіння і розпорядження комунальною власністю, право розпорядження прибутками комунальних підприємств та інших підприємств, які перебувають у власності місцевих органів влади, та деякі інші права.

За різних умов місцеві органи влади можуть мати різні обсяги фінансової компетенції і, таким чином, різні рівні фінансової автономії. Рівень фінансової автономії місцевих органів влади може бути визначено також системою кількісних показників. Це:

— частка видатків на реалізацію власних повноважень — це показник автономії місцевих органів влади від державної влади, який характеризує обсяг функцій, що забезпечуються органами місцевого самоврядування поза межами прямого державного контролю;

— частка обов'язкових видатків — свідчить про масштаби втручання державної влади у сферу діяльності місцевих органів влади і характеризує обсяг завдань, що забезпечуються місцевими органами влади під контролем державної влади на рівні встановлених нею єдиних державних стандартів. Якщо місцевий орган влади не в змозі забезпечити фінансування обов'язкових видатків на рівні державних стандартів, то держава надає йому необхідну фінансову допомогу;

— частка видатків для забезпечення делегованих повноважень — відображає те, наскільки місцеві органи влади є агентами центральних органів влади, а також обсяг завдань державної влади, що делегуються нею для забезпечення місцевими органами влади. Видатки місцевих органів влади на реалізацію делегованих повноважень мають у повному обсязі компенсувати той орган державної влади, який передав ці повноваження;

— питома вага власних доходів, питома вага власних і переданих (закріплених) доходів — показник рівня незалежності дохідної бази місцевих органів влади від дохідної бази центральних органів влади, він вказує на міру залежності дохідних джерел місцевих органів влади від їх власної діяльності та власних рішень. Показник частки власних доходів у доходах місцевих бюджетів є найбільш універсальним показником рівня самостійності цих бюджетів. Показник частки власних і закріплених доходів у доходах місцевих бюджетів є показником рівня самостійності місцевих бюджетів з урахуванням переданої їм державою на довгостроковій основі додаткової дохідної бази;

— частка доходів від місцевих податків і зборів та незв'язаних субсидій — характеризує частину доходів бюджетів,

які формуються за рахунок податків і зборів, що встановлюються місцевими органами влади, та обсяги фінансової допомоги місцевим органам влади з боку державної влади, яка не зумовлюється конкретною метою та завданнями;

— міра залежності від окремих дохідних джерел — універсальний показник реальної фінансової автономії цих органів влади. Місцеві органи влади не можуть потрапляти в залежність до певних суспільних груп, які формують дохідні джерела, що слід враховувати в процесі формування системи місцевих податків, розміщення місцевих позик тощо;

— коефіцієнт податкоспроможності окремої адміністративно-територіальної одиниці чи територіального колективу — характеризує можливість місцевих органів влади адмініструвати податки і збори на підлеглий території. Загальний порядок розрахунку такий. Спочатку визначається податкоспроможність адміністративно-територіальної одиниці. Податкоспроможність території — це показник, який характеризує абсолютний обсяг ВВП, що виробляється в її межах на душу населення, і який може бути об'єктом оподаткування. Потім так само розраховується показник середньої податкоспроможності в масштабах усієї держави. Співвідношення між податкоспроможністю окремої території та середньою податкоспроможністю в межах країни є коефіцієнтом податкоспроможності. Цей коефіцієнт може бути більшим або меншим від одиниці. Якщо територія має коефіцієнт податкоспроможності менший за 1, то така територія отримує фінансову допомогу в процесі фінансового вирівнювання. Якщо цей коефіцієнт у території більший за 1, то вона є фінансовим донором.

Отже, рівень фінансової автономії окремої території залежить від її податкоспроможності: території з малою податкоспроможністю, так звані бідні території, мають об'єктивно зумовлений низький рівень фінансової автономії. І навпаки, території з високою податкоспроможністю, мають вищий рівень фінансової автономії. Коефіцієнт податкоспроможності є показником автономії місцевого органу влади від заходів фінансового вирівнювання його доходів і видатків, котрі здійснюються центральною владою.

У країнах з перехідною економікою підвищується роль місцевого фінансового менеджменту у забезпеченні економічної стабільності держави. В сучасних умовах ефективне управління фінансами на місцевому рівні державного управління є найважливішою самостійною функцією органів місцевого самовряду-

вання. Наскільки повно ця функція здійснюється, значною мірою залежить від рівня спеціальної освіти працівників місцевих фінансових органів, їх здатності ефективно виконувати поставлені завдання, вмінням застосувати на практиці спеціальні знання в галузі місцевого (локального) фінансового менеджменту.

Процес фінансування місцевих органів самоврядування вимагає від фінансових менеджерів — працівників місцевих фінансових органів допомагати обраним керівникам — депутатам органів місцевого самоврядування втілювати проголошені ними цілі фінансової політики у програми та послуги шляхом їх декларування в документах з фінансової політики. Інакше кажучи, прийняття документа з питань фінансової політики є вирішальним кроком у процесі прийняття рішень органом місцевого самоврядування. Цей документ слугує з'єднувальною ланкою між цілями і завданнями, що реалізуються у відповідних проектах та на виконання яких офіційні особи органів місцевого самоврядування вирішили спрямувати фінансові ресурси, а також між стратегіями і планами, за якими ці фінансові наміри можуть бути впроваджені.

Отже, фінансова політика — це система принципів та процедур організації різноманітних видів фінансової діяльності на місцевому чи регіональному рівнях з боку органів місцевої влади з метою досягнення цілей та завдань, на вирішення яких спрямовуються відповідні фінансові ресурси.

Основними елементами місцевої фінансової політики є:

- визначення основних цілей, конкретизація перспективних та поточних завдань, які необхідно вирішити;
- розроблення методів, засобів та конкретних форм організації відносин, за допомогою яких можна досягти поставлених цілей, оптимально поєднати вирішення поточних та перспективних завдань;
- підбір та розстановка кадрів, які здатні організувати вирішення поставлених завдань.

Фінансова політика також визначає критерії (стандарти) для оцінки і моніторингу системи фінансового управління в органах місцевого самоврядування.

Тому у широкому сенсі фінансова політика складається з двох основних компонентів:

- програмний компонент — офіційні програмні положення, які визначаються органам місцевого самоврядування, що будуть покладені в основу базового інструментарію для досягнення своїх фінансових цілей;

- практичний компонент — інструменти, які будуть використані для досягнення конкретних цілей, що впливають з програмних положень.

Опрацьовуючи дану тему, важливо зрозуміти, що фінансова політика визначає основи фінансового управління та конкретні процедури й механізми ведення фінансових справ в органах місцевого самоврядування.

Таким чином, фінансова політика являє собою зрозумілі принципи такої діяльності, в основу якої покладено шляхи досягнення відповідних цілей, та виконує роль інструменту, який запобігає виробленню нереалістичних планів.

Основними складовими місцевої фінансової політики є:

- цілі — завдання, які мають бути вирішені;
- принципи — засади, на яких має будуватись вирішення поставлених завдань та використання відповідних інструментів;
- інструменти (засоби) реалізації — конкретні шляхи залучення та використання необхідних коштів (позики, інвестиції тощо);
- ризики — потенційні загрози, які виникають внаслідок невизначеності.

Місцева фінансова політика має охоплювати:

- види послуг, загальний рівень їх надання органами місцевого самоврядування та диференційовані джерела надходжень;

- засоби фінансування капітальних видатків або за рахунок збільшення поточних доходів, або шляхом випуску боргових зобов'язань, що мають погашатися за рахунок майбутніх доходів;

- систему заробітної плати, пенсій та допомог, яка буде використовуватися;

- визначення терміну обігу, схем погашення та типи боргових зобов'язань, які будуть використовуватися органами місцевого самоврядування;

- рівень видатків та оподаткування за умови змін у місцевій економіці;

- нові принципи управління процесом акумуляції фінансових ресурсів для надання будь-яких послуг чи здійснення видів діяльності на основі контракту.

При цьому слід зазначити, що всі ці моменти визначаються в межах тих повноважень, які надаються відповідному органу згідно з чинним законодавством.

Програма економічного і соціального розвитку регіону (індикативний план) складається з двох частин: концептуальної сис-

теми та системи показників. План розробляється на основі Державної концепції науково-технічного розвитку України.

Перехідні та стратегічні цілі науково-технічного розвитку передбачають таке:

- підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва шляхом використання сучасних технологій, поліпшення використання робочої сили та підвищення її кваліфікації;

- залучення капіталовкладень у реконструкцію, оновлення і створення інфраструктури виробництва за допомогою податкових пільг, зміни норм амортизації, введення пільгових інноваційних кредитів, розширення системи гарантій;

- стимулювання потреб виробництва в інноваційній діяльності, державну підтримку фундаментальних досліджень та розробок ринкової орієнтації, сприяння розвитку малого бізнесу;

- захист ринку шляхом забезпечення державних замовлень, використання системи непрямих заходів захисту споживачів;

- сприяння розвитку експорту, використання експортного потенціалу як головного регулятора національного платіжного балансу з метою урівноваження експорту та імпорту, забезпечення в стратегічному плані випереджального зростання експорту наукомісткої продукції;

- поглиблення інтеграції в загальноєвропейський науково-технологічний простір, розширення в національних інтересах співробітництва з зарубіжними країнами на двосторонній основі.

Програма економічного і соціального розвитку регіону повинна відображати насамперед науково-технічні та інноваційні пріоритети держави з огляду на прогнозування стратегії науково-технічної та інноваційної політики, їхнє моделювання та вибір пріоритетних напрямів розвитку науки і технологій.

Програма передбачає відповідні структурні зміни в економіці регіону, державний вплив на науково-технічний розвиток у країні, розвиток національної науково-технічної системи, розрахунок показників впливу НТП на соціально-економічний розвиток.

У процесі формування індикативного плану регіону прогнозують низку економічних показників. Для цього використовують систему методів, зокрема, таких:

- метод екстраполяцій, за допомогою якого на перспективу поширюється тенденція розвитку економіки в минулому;

- метод статистичних залежностей, на підставі якого плановий чи прогнозований показник визначають як залежну змінну величину від незалежних чинників, що її формують;

— методи виробничих функцій, що описують статистичну залежність результатів виробництва від витрат живої та уречевленої праці з урахуванням впливу на них науково-технічного прогресу;

— експертний метод, за яким інформаційний масив даних для прогнозу формують шляхом заповнення експертами таблиць і анкет, що відображають ставлення експертів до можливостей розвитку того чи іншого напрямку науково-технічного прогресу;

— аналогові та пошукові методи, які передбачають, головне, використання досвіду інших країн у галузі розвитку найефективніших напрямів науково-технічних розробок;

— методи оптимального моделювання, за допомогою яких вирішують завдання пошуку максимально можливого рівня прогнозного показника за наявності певних соціально-економічних обмежень для його досягнення в прогнозованому періоді.

Для сучасного перехідного періоду формування ринкових відносин з нестабільною економікою найраціональнішим є метод аналогових пошуків та техніко-економічних розрахунків з урахуванням чинників формування економічних показників. Під час складання індикативних планів розробляють такі показники та табличні матеріали:

- перелік головних інноваційних пріоритетів, що характерні для регіону, кількість, питома вага у загальному обсязі;
- приріст або питома вага ВВП за рахунок інвестиційних пріоритетів регіону, %;
- приріст продуктивності праці завдяки використанню інноваційних пріоритетів регіону, грн/тис. працівників, %;
- зниження собівартості продукції регіону за рахунок НТП та використання інноваційних пріоритетів;
- додаткова кількість робочих місць у господарстві регіону, що виникає внаслідок структурних змін у регіоні, кількість місць;
- кількість робочої сили, яка вивільняється в регіоні внаслідок інтенсифікації інноваційних пріоритетів регіону, осіб;
- очікуваний економічний ефект від використання визначених інноваційних пріоритетів регіону, млн грн на рік.

Методи і важелі державного впливу на розвиток економіки регіону передбачають розроблення системи регуляторів для процесів, що не належать до сфери прямого державного (регіонального) контролю. Ці регулятори повинні підтримувати стабільний характер економічного розвитку. Ними є: кредитно-грошова політика, податки, дотації, принципи і методи ціноутворення, митні правила тощо.

Вивчаючи тему, слід особливу увагу звернути на те, що законом про місцеве самоврядування передбачено, що на рівні сіл, селищ, міст також розробляють індикативні плани, які називаються програмами економічного, соціального і культурного розвитку села, селища, міста.

Проект програми соціально-економічного розвитку регіону рекомендовано розробляти у такій послідовності:

- 1) аналіз досягнутого стану соціально-економічного розвитку регіону на початок прогнозованого періоду, виявлення найбільш гострих проблем і диспропорцій у господарському комплексі та причин їх виникнення;

- 2) обґрунтування цілей, завдань і пріоритетів у соціально-економічному розвитку на прогнозований період, визначення засобів вирішення виявлених проблем, розроблення відповідних заходів і кількісних характеристик щодо напрямів розвитку продуктивних сил регіону з урахуванням формування ринкових відносин, раціонального використання природно-ресурсного та виробничо-технічного потенціалу;

- 3) узгодження основних завдань і параметрів проекту програми з намірами центральних та місцевих органів виконавчої влади і самоврядування та з поданими від підприємств і організацій проектами планів і заходів, які пов'язані з обслуговуванням населення або з негативними змінами екологічного, демографічного стану та інших небажаних наслідків;

- 4) складання проекту програми і подання її у визначений термін на розгляд обласних (міських) держадміністрацій;

- 5) після розгляду проекту програми виконавчими органами влади та визначення уточнених обсягів фінансових ресурсів у ній роблять потрібні корективи і подають на розгляд та затвердження обласній (міській) раді.

Головні показники проекту програми рекомендують розраховувати принаймні у двох варіантах (мінімальний і максимальний, чи оптимістичний і песимістичний) залежно від визначених завдань та обсягів очікуваних фінансових ресурсів і можливостей їх маневрування.

Проекти планів (намірів) і заходів підприємств та організацій розглядає спеціальна робоча група з числа спеціалістів економічних, фінансових та інших підрозділів місцевих держадміністрацій та міськвиконкомів у визначені терміни щодо розроблення регіональної програми. Цей процес полягає в поетапному розгляді головних показників проектів планів та заходів підприємств, їх аналізі та оцінці впливу на демографіч-

ний, екологічний, економічний стан регіону, задоволення соціальних потреб населення.

Залежно від результатів розгляду готують пропозиції до планів підприємств і організацій, регіональних та місцевих цільових програм, а також до відповідних міністерств і відомств з метою вирішення найбільш складних питань соціально-економічного та культурного розвитку регіону.

Для обґрунтування завдань і показників програми використовують такі методи прогнозування: нормативний і балансовий, аналітичний, екстраполяції, експертних оцінок та ін.

Бюджетно-фінансовий аспект державних відносин не зводиться в даний час тільки до проблеми розподілу між країною і суб'єктами прибуткової бази та відповідного закріплення витрат. Для майбутнього країни в рівній мірі значуща побудова єдиної еластичної бюджетно-фінансової системи і проблема забезпечення відповідності прав, обов'язків і відповідальності держави та її суб'єктів у фінансовій сфері. Багато українських економістів вважають, що сьогодні в Україні кардинальна реформа податкової системи недоцільна. Основною має стати стабільність податкових умов для всіх суб'єктів держави і суб'єктів господарювання.

Особливо актуальним є розмежування податкової бази бюджету між державою, її суб'єктами і місцевим рівнем бюджетної системи. Нині основні за масштабами оподаткованої бази і макроекономічним значенням податки і відповідно доходи бюджету віднесені до розряду державних. Тим самим істотно обмежена прибуткова база бюджетів більш низьких рівнів. У цих умовах зведено до мінімуму можливості суб'єктів держави і місцевого самоврядування маневрувати на основі власної бюджетної бази. Враховуючи тенденцію до перерозподілу істотної частини витрат бюджету на територіальному рівні, до розширення прав і функцій органів управління суб'єктів держави і відповідно їх бюджетів, потрібно переглянути питання про кількісний і якісний склад закріплених доходів.

Фінансове районування і оцінювання фінансового потенціалу територій — тривалий процес. Слід згрупувати суб'єкти держави за їх економічним фінансовим потенціалом. Суттєва диференціація регіонів за рівнем соціальної інфраструктури і потребами в інвестиціях природоохоронного і виробничого характеру вимагає напрацювання критеріїв мінімальної достатності власної фінансової бази, виходячи з яких і має відбуватися надання субвенцій.

Тема 11. Управління місцевими фінансами в Україні

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Державне регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування.
2. Роль місцевих фінансових органів у регіональному фінансовому плануванні.
3. Організація фінансового контролю на місцевому рівні.
4. Контроль за формуванням та використанням коштів місцевих бюджетів і власних коштів бюджетних установ.

Починаючи опрацювання даної теми, слід звернутися до світового досвіду, який переконує, що в основі успіхів прогресу завжди лежать безпосередні економічні інтереси людини, дисципліна і порядок, чітка система організації та управління процесами капіталотворення, формування фондів нагромадження і споживання. У фінансах управління означає процес впливу на фінансові відносини, фінансові ресурси, їх організацію для реалізації фінансової політики. Крім того, управління фінансами можна визначити як сукупність всіх органів апарату управління всіх рівнів та їх управлінських дій.

Метою фінансового управління є забезпечення необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності фінансової діяльності.

Предметом фінансового управління є регулювання фінансових потоків. При цьому об'єктом управління фінансами є фінансові відносини у сфері грошового обігу, централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, що створюються і використовуються в усіх ланках фінансової системи держави.

Суб'єктом управління фінансами є фінансовий апарат системи органів управління в державі, галузі, на підприємстві, тобто на всіх рівнях.

Як свідчить практика, *управління фінансами* — це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на формування і використання фінансових ресурсів. Поняття «управління фінансами» пов'язують з управлінням як на рівні держави, так і у централізованих та децентралізованих фондах фінансових ресурсів. На рівні підприємств різних організаційних форм та різних форм власності в сучасних умовах використовують поняття «фінансовий менеджмент». *Фінансовий менеджмент* — це управління фінансами підприємства, направлене на досягнення його мети за допомогою певних методів. Управління

фінансами ґрунтується на об'єктивних та суб'єктивних законах суспільного розвитку, на знанні та використанні закономірностей розподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу в централізованих і децентралізованих сферах фінансових відносин.

В Україні фінансова діяльність органів місцевого самоврядування регулюється центральною владою. Ця діяльність регламентується чинним законодавством, а також указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів України.

Відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування» здійснюється законодавча регламентація повноважень місцевого самоврядування в галузі бюджету, утворення позабюджетних, валютних і цільових фондів, здійснення фінансово-кредитних відносин, управління фінансами комунальних підприємств, встановлення місцевих податків і зборів.

У питаннях регулювання доходів і видатків бюджетів місцевого самоврядування зберігається його підпорядкованість по вертикалі регіональним органам влади. А останніх, у свою чергу, центральній владі. Такий принцип організації бюджетної системи зберігається і донині.

Основні інструменти регулювання: нормативи відрахувань до місцевих бюджетів різних рівнів від регульованих доходів; бюджетні дотації і субсидії з державного бюджету і бюджетів вищого рівня до бюджетів нижчого рівня; міжбюджетні взаєморозрахунки.

Управління місцевими фінансовими органами здійснюється за принципом подвійного підпорядкування. Його сутність полягає в тому, що фінансовий орган підпорядковується «по вертикалі» вищому фіноргану, а «по горизонталі» — голові державної адміністрації (міському голові).

Основні завдання місцевих органів влади в галузі фінансів спрямовані на складання та виконання місцевих бюджетів, забезпечення контролю за цільовим, раціональним, економічним і ефективним використанням бюджетних коштів, створення належних фінансових умов для виконання функцій місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, їх виконавчими органами, а також підприємствами, організаціями та установами місцевого підпорядкування.

Неабияке значення в процесі вивчення даної теми має питання фінансового планування, яке є по суті діяльністю із збалансування і забезпечення пропорційності фінансових ресурсів. Термін

«збалансування» означає оптимальне співвідношення між фінансовими ресурсами, джерелами їх формування та обсягами використання. Пропорційність — раціональне співвідношення між розміром доходу до сплати податку і після сплати податку по регіонах, галузях, підприємствах.

Фінансове планування є складовою народногосподарського планування, в основі якого лежать показники соціально-економічного розвитку. Фінансове планування спрямовано на координацію діяльності всіх ланок фінансової системи. Відносна відокремленість ланок фінансової системи визначає необхідність розроблення системи фінансових планів.

Система фінансових планів відображає:

- особливості форм і методів утворення і використання централізованих та децентралізованих грошових фондів;

- галузевий і територіальний перерозподіл фінансових ресурсів;

- розподіл фінансових ресурсів за сферами фінансових відносин;

- розподіл фінансових ресурсів на рівні підприємства.

Головним об'єктом фінансового планування є фінансові відносини і фінансові ресурси, які знаходять своє кількісне відображення в плані. Рух коштів конкретного грошового фонду виражається і закріплюється у відповідних фінансових планах. Центральне місце в системі фінансових планів належить бюджетному плану, в якому відображається рух бюджетних коштів, форми та методи їх утворення і використання, структура доходів і видатків.

Класифікація планування залежно від періоду передбачає існування таких планів:

- 1) стратегічні (кілька років) плани;
- 2) тактичні (квартал—рік) плани;
- 3) оперативні (до одного місяця) плани.

Одним із сучасних методів фінансового планування є фінансове програмування, яке використовує програмно-цільовий підхід. За основу цього методу береться чітке формулювання мети й задач і визначення засобів їх досягнення та вирішення. На рівні держави фінансове програмування передбачає:

- встановлення пріоритетів державних видатків за напрямками;

- підвищення ефективності використання державних коштів;

- припинення фінансування відповідно до вибору альтернативного варіанта.

Вибір варіанта програми залежить передусім від ресурсних чинників. При цьому враховуються не тільки масштаби, значення та складність досягнення мети, а й обсяг наявних ресурсів, очікуваний сумарний ефект, потенційні втрати від недосягнення мети.

Планові показники першого майбутнього року є директивними, а наступні чотири роки — орієнтовними. Сьогодні в Україні використовуються цільові комплексні програми, що являють собою систему науково-дослідних, організаційно-господарських та інших заходів, спрямованих на досягнення поставленої мети збалансування по ресурсах та виконавцях. У сучасних умовах різноманітні фінансові відносини перебувають під впливом досить складного механізму державних та ринкових регуляторів прямої та зворотної дії. У високорозвинутих країнах такий регулятивний механізм об'єднує ринкову кон'юнктуру і регулятивні функції держави через банківську, монетарну, кредитну, бюджетну, страхову, митну, податкову, антимонопольну політики тощо. Тобто держава взяла на себе найважливіші функції управління соціально-економічними процесами за допомогою регулювання.

Сутність фінансового контролю як поняття зводиться до процесу вивчення, порівняння, виявлення, фіксації проблем змісту і відображення в обліку господарських операцій та вжиття заходів для їх розв'язання, усунення порушень, попередження в подальшому. Необхідно зазначити, що фінансовий контроль треба розглядати як систему, у складі якої є контролюючі суб'єкти, підконтрольні об'єкти та контрольні дії.

Контроль за виконанням місцевого бюджету та використанням бюджетних коштів органами державної виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад здійснює відповідно Верховна Рада Автономної Республіки Крим та місцеві ради, які самостійно визначають організаційні форми здійснення такого контролю.

Органи державної виконавчої влади та виконавчі органи місцевих рад вищого рівня здійснюють нагляд за виконанням бюджету відповідними виконавчими органами нижчого рівня, виходячи з вимог дотримання чинного законодавства, рішень органів державної виконавчої влади, рад та їх виконавчих органів вищого рівня, прийнятих у межах їх компетенції. У разі, якщо бюджетні субвенції, виділені бюджету нижчого територіального рівня, не витрачено у встановлений строк або вони витрачаються не за цільовим призначенням, субсидіювання припиняється, а виділені кошти підлягають поверненню до бюджету, з якого їх було отримано.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, місцеві ради та їх постійні комісії можуть у процесі виконання бюджету вимагати від відповідного виконавчого органу, його фінансових та інших органів, органів управління позабюджетних фондів будь-яку інформацію, пов'язану з виконанням бюджету. Порядок і строки надання такої інформації визначаються відповідними радами. Вони можуть також прийняти рішення про залучення аудитора для проведення перевірки виконання бюджету.

Порушенням законодавства про бюджетну систему України є:

- використання коштів державного бюджету на цілі, не передбачені Законом про Державний бюджет України, або в обсягах, що перевищують межу видатків, затверджену законодавством;

- використання коштів республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів на цілі, не передбачені рішеннями про затвердження республіканською бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, або в обсягах, що перевищують межі видатків, затверджених зазначеними нормативними актами;

- невиконання умов пропорційного скорочення видатків щодо незахищених статей бюджету, якщо Верховна Рада України прийняла рішення про пропорційне скорочення;

- невиконання умов пропорційного фінансування видатків бюджетів усіх рівнів;

- видання органами державної виконавчої влади і посадовими особами нормативних та розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч виключній компетенції Верховної Ради України щодо встановлення обов'язкових платежів та видатків Державного бюджету України;

- недотримання термінів щодо бюджетного процесу;

- порушення інших правил і процедур, установлених законодавством України щодо порядку витрачання коштів бюджетів, які призводять до незаконних видатків;

- невжиття заходів до підпорядкованих органів і підлеглих осіб, що вчинили зазначені в цій статті порушення.

За зазначені порушення посадові особи органів державної виконавчої влади несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

Фінансовий контроль — це цілеспрямована діяльність законодавчих і виконавчих органів державної влади і недержавних організацій на забезпечення законності, фінансової дисципліни і раціональності в процесі формування, розподілу, використання

коштів централізованого і децентралізованого грошових фондів з метою найефективнішого соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин.

Поряд з цим фінансовий контроль сприяє збільшенню і нагромадженню коштів, зростанню рентабельності виробництва, ефективному використанню матеріальних і фінансових ресурсів.

Важливими напрямками фінансового контролю є своєчасне і повне виконання фінансових зобов'язань юридичними і фізичними особами перед бюджетом, дотримання податкового законодавства.

Фінансовий контроль можна умовно класифікувати за певними критеріями:

- 1) за часом проведення контролю:
 - попередній;
 - поточний;
 - наступний;
- 2) за суб'єктами контролю:
 - фінансовий контроль органів законодавчої влади і місцевого самоврядування;
 - фінансовий контроль Адміністрації Президента України;
 - фінансовий контроль органів виконавчої влади;
 - фінансовий контроль фінансово-кредитних органів;
 - відомчий фінансовий контроль;
 - внутрішньо-господарський фінансовий контроль;
 - громадський фінансовий контроль;
 - аудиторський фінансовий контроль;
- 3) за формою проведення:
 - обов'язковий, або зовнішній;
 - внутрішній, або ініціативний;
- 4) за сферою фінансової діяльності:
 - бюджетний;
 - податковий;
 - валютний;
 - кредитний;
 - страховий;
 - інвестиційний;
 - контроль за грошовою масою;
- 5) за методами проведення:
 - перевірки;
 - обстеження;
 - нагляд;
 - аналіз фінансової діяльності;

- спостереження, або моніторинг;
- ревізії.

Попередній фінансовий контроль здійснюється на етапі розгляду і прийняття рішень з фінансових та інших питань. Поточний — це контроль за безпосередньою операційною фінансовою діяльністю. Наступний фінансовий контроль — це контроль за фінансовими результатами.

Фінансовий контроль за часом проведення здійснюється безпосередньо працівниками структур, що займаються виробничо-господарською та фінансовою діяльністю, а також власниками фінансових ресурсів.

Основними методами фінансовою контролю є ревізії і перевірки. Перевірка — це обстеження й вивчення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій чи їх підрозділів. Результати перевірки оформляються доповідною запискою. Ревізія — це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотримання законодавства з фінансових питань, достовірності обліку й звітності; спосіб документального розкриття недоліків, розтрат, привласнень і крадіжок коштів та матеріальних цінностей, запобігання фінансовим зловживанням. За результатами ревізії складається акт. Ревізії бувають:

- вибіркові (часткові);
- фронтальні (повні);
- планові і позапланові;
- документальні і фактичні;
- комплексні і тематичні.

Відомчий фінансовий контроль здійснюється структурними підрозділами міністерств, відомств, державних комітетів та інших органів державного управління за фінансово-господарською діяльністю підвідомчих їм підприємств, установ та організацій.

До недержавних видів фінансового контролю належить:

- 1) внутрішньогосподарський фінансовий контроль;
- 2) громадський фінансовий контроль;
- 3) аудиторський фінансовий контроль.

Фінансово-господарський контроль діяльності підприємств в умовах ринкових відносин і різних форм власності набуває іншого змісту, оскільки виникла нова форма фінансового контролю — аудиторський контроль.

Громадський фінансовий контроль здійснюється окремими громадянами або спілкою громади адміністративно-територіальної одиниці (місто, район селище і тощо) щодо об'єктивних ре-

зультатів використання бюджетних коштів. У практичному аспекті даний вид контролю може здійснюватися спілкою споживачів певних соціальних послуг. Не варто забувати також про існування Асоціації міст України, яка неухильно відстоює права органів місцевого самоврядування, а також виконує функцію контролю.

Аудиторська перевірка проводиться з використанням аудиторських стандартів, розроблених практикою в країнах з розвинутою вільною економікою. Аудиторські стандарти — це основні принципи виконання аудиторських процедур. Вони мають виконуватися незалежно від умов, у яких проводиться аудит. До аудиторських стандартів включають пояснення і норми аудиту, що є керівництвом до виконання аудиторських процедур, застосування їх до окремих об'єктів перевірки, підготовки аудиторських звітів. Норми для аудиторів не є директивними, але в практиці аудиту їх здебільшого дотримуються. Було б неправильно вважати, що норми задовольняють аудитора в усіх можливих ситуаціях, тоді вони не задовольняли б потребу контролю комерційних нововведень і стримували б розвиток аудиту. Тому аудитори можуть не додержуватись норм, але зобов'язані пояснити причину цього. Наприклад, нормою аудиту є методичні рекомендації на випадок виявлення шахрайства у фінансовій звітності з метою приховання і викривлення розміру податків.

В Україні застосовується казначейська форма обслуговування місцевих бюджетів, яка передбачає здійснення Державним казначейством України:

- 1) операцій з коштами державного бюджету;
- 2) розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів;
- 3) контроль бюджетних повноважень під час зарахування надходжень, прийняття зобов'язань та проведення платежів;
- 4) бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Касове виконання здійснюється органами Державного казначейства в межах бюджетних асигнувань та надходжень на відповідний реєстраційний рахунок у системі Єдиного казначейського рахунку. Касове виконання здійснюється шляхом проведення платежів Державним казначейством безпосередньо на користь тих підприємств і організацій, що надали послуги, виконали роботи розпорядників бюджетних коштів, або на користь отримувачів бюджетних коштів.

Органи Державного казначейства в місячний термін після прийняття відповідного бюджету отримують від Міністерства

фінансів України, Міністерства фінансів Автономної Республіки Крим, територіальних фінансових органів розпис доходів і видатків.

Бюджетний розпис містить помісячну розбивку та деталізацію показників надходжень до бюджету і видатків затвердженого бюджету відповідно до бюджетної класифікації.

Облік доходів та здійснення видатків здійснюється на окремих, відкритих на ім'я органів Державного казначейства рахунках. Органи Державного казначейства щоденно готують інформацію про рух коштів на Єдиному казначейському рахунку відповідного бюджету.

Керівники відповідних виконавчих органів Міністерства фінансів Автономної Республіки Крим, відповідних територіальних фінансових органів дають органам Державного казначейства розпорядження про розподіл коштів для здійснення видатків розпорядниками коштів відповідних бюджетів.

В основу касового виконання місцевих бюджетів покладено принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку.

Принцип єдності каси і єдиного бухгалтерського обліку логічно впливає з визначальної норми бюджетного права про єдність (цілісність) бюджетної системи. У свою чергу, ця норма забезпечується існуванням єдиного рахунку надходжень і платежів до бюджету та єдиної бюджетної класифікації доходів та видатків, єдністю регулювання бюджетних правовідносин, єдиною структурою бюджетної документації, вимогами надання необхідної статистичної та бюджетної інформації від однієї бюджету до іншого, спільною грошовою системою та єдиною соціально-економічною політикою держави.

В Україні єдність каси і бухгалтерського обліку досягається через виконання державного бюджету на основі Єдиного казначейського рахунку, запровадженого з 1997 р. Цей рахунок являє собою систему бюджетних рахунків органів Державного казначейства, відкритих у визначених державою установах банків на відповідному балансовому рахунку, на який зараховуються податки, збори, обов'язкові платежі державною бюджету і надходження з інших джерел, установлені законодавством України.

Водночас із цих самих рахунків органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів. Найголовніше те, що ці рахунки діють в єдиному режимі, створюючи таким чином загальнодержавну систему Єдиного казначейського рахунку

і забезпечуючи підґрунтя для обліку всіх здійснених на ньому операцій.

Принцип єдності каси за умов повного його запровадження дає змогу забезпечити як повну незалежність держави від банківської системи щодо контролю та обліку доходів і платежів, так і ефективне вирішення завдань, пов'язаних з управлінням державними доходами і витратами.

Крім того, реалізуючи принцип єдності каси і бухгалтерського обліку, державний казначей забезпечує здійснення платежів (навіть якщо кошти справляються безпосередньо податковою інспекцією чи яким-небудь іншим уповноваженим органом, останній перераховує в казначейство всю суму отриманих надходжень), а також проводить платежі й оплату державних витрат.

Однак єдність бюджетної системи України не може бути забезпечена лише існуванням єдиного рахунку надходжень і платежів, їх цілісність ґрунтується також на запровадженні єдиного бухгалтерського обліку на основі єдиної бюджетної класифікації доходів і видатків.

На Державне казначейство покладаються такі завдання: організовувати, здійснювати і контролювати виконання державного бюджету. Державне казначейство займається також збором і аналізом інформації про стан фінансів країни, прогнозуванням обсягів державних фінансових ресурсів, оперативним керуванням ними. Разом з Національним банком органи Державного казначейства повинні здійснювати обслуговування зовнішнього боргу України.

Для контролю за використанням державних бюджетних коштів органи Державного казначейства наділяються такими правами: вони можуть здійснювати перевірки грошових документів на підприємствах, в установах і організаціях будь-якої форми власності, включаючи спільні підприємства; застосовувати до порушників штрафні санкції; припиняти операції по рахунках; примусово стягувати використовувані не за призначенням кошти.

Основним контролюючим органом фінансової діяльності підприємств є Головна державна податкова адміністрація, до складу якої входять державні податкові інспекції в областях, районах, містах. Завдання та функції її визначені Законом України «Про державну податкову службу в Україні».

Основним завданням Державної податкової адміністрації є забезпечення додержання законодавства про податки, повний облік усіх платників податків та інших обов'язкових платежів у бю-

джет, здійснення контролю і забезпечення правильності обчислення та сплати цих податків.

Державні податкові інспекції в районах і містах виконують такі функції:

- контролюють додержання законодавства про податки та інші платежі до бюджету;

- забезпечують своєчасний і повний облік платників податків та інших платежів до бюджету;

- контролюють своєчасність подання платниками бухгалтерських звітів і балансів, податкових розрахунків, декларацій та інших документів, пов'язаних з обчислюванням платежів до бюджету, а також перевіряють достовірність їх, правильність визначення прибутку, доходу об'єктів оподаткування та обчислення податків, інших платежів до бюджету;

- контролюють додержання громадянами законодавства про індивідуальну трудову діяльність;

- забезпечують застосування фінансових санкцій за порушення зобов'язань перед бюджетом;

- передають правоохоронним органам матеріали про факти порушень, за які передбачено кримінальну відповідальність, а також подають в арбітражні та судові органи позови до підприємств, організацій і громадян про стягнення в дохід держави коштів, одержаних ними за незаконними угодами, та в інших випадках отримання коштів без установлених законом підстав.

Державні податкові інспекції мають широкі права щодо фінансового контролю. Їм надано право перевіряти і в разі потреби вилучати у суб'єктів підприємницької діяльності грошові документи, перевіряти бухгалтерський облік і звітність, плани, кошториси, декларації та інші документи, пов'язані з обчисленням і сплатою податків, одержувати необхідні пояснення, довідки з цих питань. Вони мають право фактичного контролю виробничих, складських, торгових приміщень, що використовуються підприємствами і громадянами для одержання доходів.

Забезпечення в Україні контролю за ефективним цільовим використанням бюджетних коштів покладено на органи Державної контрольно-ревізійної служби. Статтею 2 Закону «Про Державну контрольно-ревізійну службу в Україні» визначено, що головним завданням Державної контрольно-ревізійної служби є здійснення державного контролю за витрачанням коштів і матеріальних цінностей, їх збереженням, станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах, державних фондах, бюджетних

установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів та державних валютних фондів. Отже, надзвичайно актуальним залишається сьогодні питання контролю за ефективним та цільовим використанням бюджетних коштів. На перший план серед таких перевірок виходять комплексні перевірки економічної й контрольної роботи фінансових, економічних та контрольних органів, органів державної виконавчої влади й місцевого самоврядування з виконання бюджету.

Державна контрольно-ревізійна служба здійснює фінансовий контроль організацій, що фінансуються з бюджету, проведенням ревізій і тематичних перевірок витрачання коштів відповідно до затверджених кошторисів, а також збереження публічної власності, додержання законодавства та нормативних актів у їхній діяльності.

Законодавче закріплення Верховною Радою України статусу Державної контрольно-ревізійної служби в Україні поліпшило стан фінансового контролю, адже на нього покладається:

- контроль за виконанням закону про бюджетні права як державними, так і місцевими органами влади й управління;

- контроль за додержанням фінансової дисципліни підприємствами, установами та організаціями і контроль за ефективним використанням ними бюджетних і власних коштів;

- контроль за виконанням державного бюджету органами державного управління всіх рівнів, бюджетними установами, господарськими підприємствами й організаціями в частині виконання зобов'язань перед бюджетом;

- перевірка роботи фінорганів з виконання бюджетів усіх рівнів;

- перевірка роботи системи банків з питань взаємовідносин з бюджетом.

У частині контролю за використанням коштів державного бюджету завдання Державної контрольно-ревізійної служби перетинаються із завданнями Рахункової палати України. При цьому Рахункова палата веде парламентський контроль переважно на рівні центральних органів управління державою, а Державна контрольно-ревізійна служба — починаючи з бюджетних установ у селах, аж до міністерств і відомств. Для цього Державна контрольно-ревізійна служба уже понад п'ять років має розгалужену структуру в усіх містах, районах і областях, а Рахункова палата складається тільки з центрального апарату.

Тема 12. Світовий досвід організації місцевих фінансів

Вивчення теми передбачає розгляд таких питань:

1. Міжнародні правові акти про основні принципи організації місцевих фінансів.
2. Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах.
3. Використання трансфертів для фінансового забезпечення місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.
4. Види, принципи та інструменти взаємодії державного та місцевих бюджетів у зарубіжних країнах.
5. Зарубіжна практика випуску та обслуговування муніципальних позик.
6. Можливість застосування світового досвіду організації місцевих фінансів в Україні з урахуванням її історичних, економічних та демографічних особливостей.

Починаючи вивчення даної теми, слід звернути увагу на те, що розвиток місцевого самоврядування у світі був підкріплений прийняттям низки міжнародних правових актів (Європейська хартія про місцеве самоврядування — 1985 р.; Всесвітня декларація місцевого самоврядування — 1985 р.; Європейська хартія міст та Європейська декларація прав міст — 1992 р.; Декларація про принципи місцевого самоврядування в країнах СНД — 1993 р.). Ці документи визначають концепцію місцевого самоврядування — право і реальну можливість органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління істотною часткою державних справ, під власну відповідальність і в інтересах місцевого населення. В цих документах зазначаються основні принципи здійснення місцевого самоврядування:

- закріплення основних повноважень і функцій органів місцевого самоврядування в конституції або у відповідному законі;
- здійснення місцевого самоврядування виборними радами або зборами, з підзвітними їм виконавчими органами;
- право вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їх компетенції і вирішення якого не доручене іншому органу;
- обов'язкові консультації у процесі планування і прийняття рішень з усіх питань, які безпосередньо стосуються місцевого самоврядування;
- право органів місцевого самоврядування самостійно визначати свою структуру;

—проводити зміну кордонів громад тільки після попереднього з'ясування їхньої думки;

—право на свої власні фінансові ресурси, формування частини з них за рахунок власних податків і зборів та вільне розпорядження ними в межах своїх повноважень;

—справедливість перерозподілу ресурсів між громадянами.

У 1995 р. Україна стала членом Ради Європи і, таким чином, взяла на себе зобов'язання щодо побудови місцевих фінансів відповідно до міжнародних стандартів їх організації. Ці стандарти полягають у наступному:

—органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень;

—обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає функціям, передбаченим конституцією або законом;

—принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону;

—фінансові системи, які є підґрунтям ресурсів органів місцевого самоврядування, мають досить диверсифікований і підвищувальний характер і повинні забезпечувати можливість приводити наявні ресурси, наскільки це практично можливо, у відповідність до реального зростання вартості виконуваних ними завдань;

—захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягаря, який вони повинні нести. Такі процедури або заходи не завдають шкоди повноваженням, які органи місцевого самоврядування можуть здійснювати в межах їхньої власної компетенції;

—органи місцевого самоврядування інформуються відповідним чином про порядок виділення їм перерозподілених ресурсів;

—у міру можливості дотації органам місцевого самоврядування призначаються не для фінансування конкретних проектів. Надання дотацій не скасовує основоположну свободу органів місцевого самоврядування проводити свою політику в межах їхньої власної компетенції;

— для цілей здійснення позик інвестиційного капіталу органи місцевого самоврядування мають доступ до національного ринку капіталу в межах закону;

— місцеві органи влади зобов'язані забезпечувати економічний розвиток своїх регіонів;

— економічний і соціальний розвиток взаємопов'язані;

— місто в економічному і соціальному плані є частиною свого регіону;

— економічне зростання та розвиток залежать від інфраструктури, достатньої для організації, підтримки і розвитку такого зростання;

— співробітництво між приватним і державним секторами є важливим компонентом у міському економічному зростанні та розвитку;

— органи місцевого самоврядування мають право на матеріально-фінансові ресурси, що відповідають їхнім повноваженням, а також достатні, щоб забезпечувати державні соціальні стандарти для населення;

— встановлюється право представницького органу місцевого самоврядування самостійно приймати місцевий бюджет.

Таким чином, на політику місцевого самоврядування країн, що приєдналися до вказаних вище міжнародних правових документів, поширюється загальна уніфікація законодавства, і маємо надію, що в найближчий час відповідно до цих принципів буде організовано систему місцевого самоврядування і в Україні (особливо це стосується місцевих фінансів). А в недалекому майбутньому можна очікувати появи нового міжнародного документу, який би більш змістовно, чітко і жорстко виписав норми щодо політичних і економічних принципів побудови місцевого самоврядування.

Федералізм існує в різних формах. Західні дослідники вирізняють внутрішньодержавний, асиметричний, кооперативний, бюрократичний, двосторонній, виконавчий та інші, зумовлені національними особливостями (наприклад Швейцарія), різновидності федералізму. І всі вони так чи інакше торкаються розподілу компетенції та фінансових ресурсів між державним (центральним, федеральним) і низовими (місцевими) бюджетами. За допомогою бюджетного федералізму відбувається пряме зарахування податків за встановленими квотами в бюджети різних рівнів за належного фінансування потреб усіх бюджетів. Дуже важливо, що ефективно побудований бюджетний федералізм має саме регулятивний характер, дає змогу оптимально збалансувати потре-

би з фінансовими можливостями. У свою чергу, нераціональний бюджетний федералізм спричиняє ситуації, коли місцева влада не бачить для себе фінансової вигоди від економічного піднесення регіонів, якими вона управляє, дозвольні розподільні форми половинчастого федералізму в умовах дефіциту фінансових ресурсів спотворюють середовище для корупції.

У західних країнах бюджетний федералізм не обмежується територіальним перерозподілом ресурсів у режимі фінансової допомоги. Усі механізми сучасного бюджетного федералізму спрямовані на заохочення до активного прагнення до самодостатності, опори на власні сили, нарощування фінансово-економічного потенціалу. Ринок і конкуренція цілком об'єктивно змушують адміністрацію створювати привабливі умови для залучення інвестицій, вигідних проектів тощо.

Важливо виділити дві функції бюджетного федералізму: політично-консолідаційну і соціально-психологічну. Сутність першої полягає в тому, що у системі бюджетного федералізму кожен адміністративно-територіальний бюджет, крім суто фінансового призначення, набуває соціального, політичного й етичного змісту, оскільки перетворює у співгромадян усіх, незалежно від величини фінансових внесків окремих етнічних, регіональних чи суспільних груп населення. Зміст соціально-психологічної функції бюджетного федералізму в тому, що показується і не дається можливості відчувати фінансово-економічну слабкість, занепадність окремих регіонів і тим самим забезпечується загальнонаціональна єдність, не протиставляються регіони один одному.

Для деяких країн бюджетний федералізм — аналог національної політики, взятої в її фінансово-господарському вимірі. Звідси найважливіше призначення бюджетного федералізму — гармонізація міжрегіональних відносин і міжбюджетного співробітництва різних рівнів влади як чинника національної єдності та суспільної стабільності.

У практиці західних держав склалися два підходи до здійснення фінансової політики щодо регіонів: рентний і соціальний. Перший передбачає врахування регіональної специфіки, включаючи природнокліматичні і демографічні умови, наявність корисних копалин. На цій основі в процесі бюджетного менеджменту розробляються поправні коефіцієнти, за допомогою яких коригуються обсяги фінансової допомоги конкретним регіонам. У другому варіанті бюджетний менеджмент будується на принципі повсюдного забезпечення загальнодержавних соціальних стандартів через гранти трансфертного характеру.

У найзагальнішому вигляді можна виділити два типи моделей міжбюджетних відносин — децентралізований і кооперативний.

Децентралізовані моделі характеризуються такими основними особливостями:

1. З трьох головних функцій державних органів влади та управління — макроекономічна стабілізація, перерозподіл національного доходу і виробництво державних товарів і послуг (остання звичайно називається функцією розподілу ресурсів) — перші дві найчастіше належать до сфери діяльності центрального уряду, а третя поділяється між трьома рівнями влади, але вважається найважливішою в діяльності місцевої влади, що загалом відповідає оптимальній теоретичній моделі міжбюджетних відносин.

2. Різні рівні влади наділяються повноваженнями з оподаткування відповідно до розподілу їхніх функцій. Податковими джерелами центрального бюджету стають такі види податків, як прибуткові на фізичних і юридичних осіб, а також акцизний і митний збори, тоді як місцеві бюджети задовольняються другорядними джерелами — податками на товари і послуги, майно і земельні ділянки.

3. Визнається високий ступінь фінансової незалежності і самостійності регіональної влади. Це може призвести фактично до відмови центрального уряду від контролю за бюджетною діяльністю регіональних органів, байдужому ставленню до проблеми горизонтальних дисбалансів і регіональних бюджетних дефіцитів, відсутності відповідальності за борги. Підставою для фінансового забезпечення незалежності і самостійності регіонів є надання їм права самостійно використовувати власну податкову базу та спільно — загальнодержавну.

Іноді регіони можуть вводити будь-які податки, крім тих, які призводять до порушення міжрегіональної і зовнішньої торгівлі держави. Проблема усунення гострих горизонтальних диспропорцій розв'язується головним чином шляхом надання прямих трансфертів малозабезпеченим категоріям населення.

Однак слід зазначити, що більшого поширення у світі дістала не децентралізована, а кооперативна модель бюджетного федералізму.

Для цієї моделі характерні:

— порівняно ширша участь регіональної влади в перерозподілі національного доходу і макроекономічній стабілізації, що зумовлює більш тісне бюджетне співробітництво місцевих і центральних державних структур;

—підвищена роль місцевої влади в системі розподілу податкових доходів, у тому числі національних;

—активна політика горизонтального бюджетного вирівнювання, підвищена відповідальність центру за стан місцевих державних фінансів, рівень соціально-економічного розвитку територій, що посилює контроль з боку центру і дещо обмежує самостійність місцевої влади (у крайньому разі це може виявлятися у високому ступені централізації управління і перетворенні органів місцевої влади фактично на представників центральних структур).

Кооперативні моделі міжбюджетних відносин застосовують багато європейських держав, і насамперед скандинавські країни.

Бюджетний унітаризм — це така форма внутрішніх міжурядових фінансових відносин, основні принципи організації яких визначаються центральною владою. Місцевій та регіональній владі при цьому, як правило, відводиться досить пасивна роль. У рамках бюджетного унітаризму центральна влада здійснює активну політику забезпечення єдиних стандартів громадських послуг на всій території країни, вирівнює фінансові дисбаланси. Таке визначення бюджетного унітаризму в узагальненому вигляді.

Кожна унітарна держава сформувала індивідуальну, властиву тільки їй модель внутрішніх міжурядових фінансових відносин. Цей процес названо децентралізацією. Децентралізація охопила й фінансово-бюджетну сферу та сферу міжурядових фінансових відносин.

У багатьох унітарних країнах у сфері внутрішніх міжурядових фінансових відносин активно почали застосовувати окремі принципи бюджетного федералізму. Це стосується розмежування між різними рівнями влади видатків та компетенції щодо здійснення їх. Центральна влада почала широко використовувати механізм консультацій з місцевою та регіональною владами через відповідні асоціації. Розширилася фінансова автономія місцевої та регіональної влади. Таким чином, економічна й фінансова децентралізація, нині характерна для більшості зарубіжних унітарних країн, привела до формування нового змішаного типу внутрішніх міжурядових фінансових відносин, що поєднують у собі принципи як бюджетного унітаризму, так і бюджетного федералізму.

Останнім часом у побудові міжурядових фінансових відносин досить популярною стала концепція субсидіарності, характерними рисами якої є:

—можливість втручання влади більш високого рівня у фінансові справи влади більш низького рівня лише настільки, наскільки-

ки продемонструвала і довела свою нездатність вирішувати проблеми;

—обов'язок вищої влади надавати фінансову допомогу органам влади місцевого рівня, при цьому така допомога має сприяти фінансовій автономії місцевої влади та розширенню її повноважень, а не повному підпорядкуванню місцевої влади центральній владі;

—принцип розподілу повноважень між різними рівнями влади в усіх сферах, включаючи й фінансову;

—принцип співробітництва різних рівнів влади, тобто в умовах, коли кожен рівень влади має власні повноваження у фінансовій сфері, фінансові відносини між різними рівнями влади можуть будуватися лише на засадах співробітництва;

—принцип делегованого управління, згідно з яким центральною владою може делегувати частину своїх повноважень місцевій владі. Та, у свою чергу, може делегувати окремі свої повноваження органам влади вищого рівня на підставі угоди. Таке взаємне делегування повноважень різних рівнів влади у фінансовій сфері робить її фінансові взаємовідносини досить гнучкими.

Світова практика вирізняє такі методи розподілу бюджетних трансфертів:

- пропорційно доходам місцевої громади;
- багатофакторна формула;
- компенсація фактичних видатків місцевих громад;
- як частина річного бюджету місцевих громад.

Для розподілу бюджетних дотацій найчастіше застосовуються другий та четвертий методи; для зв'язаних бюджетних трансфертів — перший і третій.

У розподілі дотацій більшість країн надає перевагу формулам, оскільки вони дають змогу об'єктивно оцінити потребу місцевого бюджету в централізованій підтримці. Однак сама по собі формула ще не вирішує проблеми, оскільки важливе значення мають набір врахованих у ній критеріїв та їх вагомість. За винятком Франції та Швеції, в усіх країнах формули мало не щороку переглядаються й уточнюються.

Ступінь свободи місцевих органів влади у використанні вертикальних трансфертів визначається співвідношенням між зв'язаними (субвенції та субсидії) та незв'язаними бюджетними трансфертами. Чим більшою є частка бюджетних дотацій у бюджетних трансфертах, тим більшу свободу мають місцеві громади. У країнах зі стабільною економікою та розвинутими традиціями самоврядування саме бюджетні дотації відіграють головну

роль (Німеччина, Франція, Швеція), тоді як у країнах, що трансформуються, — здебільшого зв'язані трансферти (Польща, Росія). Слід також зазначити, що в країнах унітарного типу (Франція, Польща) частка бюджетних трансфертів більша, тоді як у федеративних країнах (Німеччина, Росія) вона нижче.

У деяких країнах система бюджетних трансфертів доповнюється горизонтальними трансфертами, які характеризують відносини між бюджетами одного рівня. Такі системи горизонтального вирівнювання існують насамперед у розвинутих країнах. Найбільшого рівня розбудови цих інструментів досягнуто в Німеччині та Швеції.

Ефективність функціонування системи бюджетних трансфертів в окремих країнах безпосередньо пов'язана зі ступенем досконалості та усталеності нормативної бази, що їх регулює. Рівень нормативної закріпленості бюджетних трансфертів у різних країнах дуже відрізняється. Серед країн зі сформованою нормативною базою, яка переглядається дуже рідко, можна відзначити Німеччину, Францію та Швецію. Так, у Німеччині визначення основних видів бюджетних трансфертів землям закріплено в Основному Законі (так звана Фінансова конституція). У Франції основні види бюджетних трансфертів визначаються спеціальними законами, які зведені в Адміністративний кодекс з місцевого самоврядування.

Досвід муніципальних запозичень і фінансування проектів у різних країнах має свої певні особливості, що зумовлені економічними, політичними, культурними, історичними чинниками, проте практика їх здійснення та використання свідчить про їх ефективність, дієвість та надійність. Цьому є низка пояснень: по-перше, в цих державах законодавчо врегульовані фінансові відносини центральних і місцевих органів влади; по-друге муніципальні запозичення здійснюються через мережу високопрофесійних фінансових установ, діяльність яких повністю підконтрольна центральним і місцевим органами влади.

Прагнення до побудови в Україні ефективної системи взаємовідносин між органами різних рівнів у бюджетній сфері і бажання уникнути економічно необґрунтованих рішень спонукає до вивчення як позитивного, так і негативного світового досвіду в організації фінансових відносин на місцевому рівні.

Будь-яка бюджетна система має бути зорієнтована на розв'язання завдань будівництва системи, котра відповідала б таким основним вимогам, як соціальна справедливість, економічна ефективність, політична стабільність. У різних країнах існують

різноманітні умови (адміністративні, соціальні, національні, культурні, історичні тощо), які впливають на побудову взаємовідносин різних рівнів влади у бюджетній сфері. Залежно від цих умов кожна країна по-своєму вирішує питання побудови міжбюджетних відносин.

За рівнем децентралізації бюджетних ресурсів Україна практично не поступається більшості унітарних держав, однак формально зберігає вкрай високу централізацію податково-бюджетних повноважень. Місцеві бюджети перевантажені зобов'язаннями, що покладені на них законодавством, без надання відповідних джерел фінансування. Основна частина витрат місцевих бюджетів, включаючи заробітну плату в бюджетній сфері, а також мережа бюджетних установ регламентуються централізовано встановленими нормами. Більшість податкових доходів місцевих бюджетів формується за рахунок загальнодержавних податків і зборів. Можна стверджувати, що залежність місцевих бюджетів від загальнодержавних податків і зборів підриває стимули до проведення структурних реформ, залучення інвестицій, розвитку податкового потенціалу територій і підвищенню рівня збирання податків. Обмеженість податкових повноважень місцевих органів влади змушує їх проводити податкову політику за допомогою неформальних інструментів, що спотворюють умови рівної конкуренції, погіршують податковий клімат і сприяють корупції. Значна частина фінансової допомоги як і раніше розподіляється, незважаючи на тенденцію до формалізації розподілу, без чітких критеріїв і процедур. Вимагає подальшого розвитку і законодавчого закріплення методологія бюджетного вирівнювання.

Установлені законодавством вкрай обмежені податково-бюджетні повноваження місцевої влади дозволяють перекласти політичну і фінансову відповідальність за збалансування місцевих бюджетів і стан соціальної сфери на державні органи влади, які, з одного боку, змушені постійно посилювати адміністративний контроль на місцях і, з другого боку, компенсувати негативні наслідки фінансової діяльності місцевих органів влади.

3. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ З ЇХ ВИКОНАННЯ

Семінарські і практичні заняття проводяться у формі вільного обговорення, мають на меті узагальнення і систематизацію знань, отриманих студентами у ході підготовки до занять, а також розвиток у них самостійного мислення, здібностей до вільного обміну думками, уміння знайти правильний підхід до вирішення практичних завдань.

До всіх тем пропонуються контрольні питання для закріплення засвоєного матеріалу і самоперевірки знань, а до деяких з них — завдання, які потрібно виконувати у письмовому вигляді.

Підготовка до семінарських занять передбачає уважне вивчення навчальної літератури, поданої нижче.

Тема 1. Сутність, складові та засади організації місцевих фінансів

Усне опитування

1. Економічні та історичні передумови виникнення місцевих фінансів.

2. Місцеві фінанси як складова загальнодержавних фінансів, їх специфічні ознаки.

3. Склад місцевих фінансів, їх функції.

4. Напрями зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування в Україні.

Виконання навчального завдання

Розгляд правових основ організації місцевих фінансів, цілей і принципів їх побудови.

Література: [1, 3, 7, 8, 23, 25, 32, 33, 34, 36, 42, 46].

Тема 2. Місцеві бюджети як основа фінансової бази місцевих органів влади

Усне опитування.

1. Структура і принципи формування місцевих бюджетів України.

2. Права та обов'язки місцевих органів влади та самоврядування з формування і використання бюджетів.
 3. Розподіл місцевих бюджетів на «загальний» та «спеціальний фонди», їх джерела та порядок формування.
 4. Шляхи оптимізації структури місцевих бюджетів в Україні.
- Виконання навчального завдання**
Розгляд особливостей структури місцевих бюджетів України.
Література: [1, 2, 3, 7, 8, 35, 39].

Тема 3. Формування дохідної бази місцевих бюджетів

Усне опитування

1. Склад місцевих фінансових ресурсів.
2. Особливості формування доходів місцевих бюджетів.
3. Види податкових надходжень. Закріплені за місцевими бюджетами загальнодержавні податки і збори, їх склад і характеристика.
4. Формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів.

Виконання навчального завдання

Надати перелік регульованих податків і зборів, визначити переваги і недоліки в їх використанні.

Література: [1, 2, 3, 5, 10, 33, 36].

Тема 4. Система видатків місцевих бюджетів

Усне опитування

1. Склад та структура видатків місцевих бюджетів.
2. Фінансування власних та делегованих державою повноважень, порядок їх здійснення та законодавче закріплення.
3. Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами.
4. Характеристика видатків, що здійснюються з місцевих бюджетів різних рівнів.

Виконання навчального завдання

Підготувати план фінансування (з визначеною першочерговістю) з поточного бюджету та бюджету розвитку.

Література: [2, 3, 6, 11, 19, 24, 35, 59].

Тема 5. Фінансове вирівнювання та бюджетне регулювання

Усне опитування

2. Види міжбюджетних трансфертів, що використовуються в Україні, їх характеристика.

3. Взаємовідносини в бюджетній сфері між різними рівнями місцевих бюджетів, їх особливості.

4. Порядок використання інструментів бюджетного регулювання між різними рівнями місцевих бюджетів.

5. Шляхи вдосконалення міжбюджетних відносин в Україні.

Виконання навчального завдання

Розрахувати дотацію загального вирівнювання на підставі фактичного статистичного матеріалу.

Література: [2, 4, 5, 9, 16, 21, 22, 28, 36, 37].

Тема 6. Бюджетний процес на місцевому рівні

Усне опитування

1. Порядок складання проектів місцевих бюджетів, їх взаємозв'язок з проектом Державного бюджету України.

2. Права та обов'язки місцевих органів влади та самоврядування з формування і використання місцевих бюджетів.

3. Головні розпорядники бюджетних коштів: їх права і обов'язки.

4. Періодичність, структура та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів.

Виконання навчального завдання

Визначити особливості затвердження та виконання місцевих бюджетів у разі несвоєчасного їх прийняття.

Література: [2, 4, 5, 9, 15, 16, 26, 26, 28, 30, 37].

Тема 7. Організація фінансової діяльності підприємств місцевого господарства

Усне опитування

1. Фінанси підприємств місцевого господарства як підсистема місцевих фінансів.

2. Проблеми фінансового забезпечення підприємств місцевого господарства.

3. Доходи від реалізації продукції, робіт та послуг підприємств місцевого господарства.

4. Витрати на виробництво підприємств місцевого господарства та планування собівартості товарів, робіт та послуг.

5. Показники фінансової стійкості і стабільності підприємств місцевого господарства.

Виконання навчального завдання

Вирішити контрольні завдання.

Література: [3, 11, 12, 13, 33, 34, 36, 38, 40].

Тема 8. Фінанси підприємств комунального господарства

Усне опитування

1. Організація фінансів комунальних підприємств та специфіка їх прояву.
2. Основні доходи комунальних підприємств.
3. Витрати на проведення робіт та послуг на комунальних підприємствах.
4. Прибуток та рентабельність комунальних підприємств.
5. Дотації з місцевого бюджету комунальним підприємствам та порядок їх розрахунку.
6. Поточне та оперативне фінансове планування на підприємствах комунального господарства.

Виконання навчального завдання

Вирішити контрольні завдання.

Література: [12, 13, 14, 18, 19, 33, 36, 38].

Тема 9. Фінансова діяльність житлово-експлуатаційного комплексу

Усне опитування

1. Особливості розвитку фінансових відносин у житловому господарстві.
2. Доходи підприємств житлового господарства та їх види.
3. Витрати житлово-експлуатаційних організацій на утримання житлового фонду, їх динаміка та структура.
4. Тарифна політика держави та місцевих органів влади у сфері житлового господарства.
5. Фінансування цільових комплексних програм поліпшення благоустрою житла, розроблених місцевими радами.
6. Проблеми та основні напрями вдосконалення організації фінансів житлово-комунального господарства.

Виконання навчального завдання

Вирішити контрольні завдання.

Література: [12, 13, 14, 19, 20, 33, 36, 38].

Тема 10. Фінансова політика місцевих органів влади

Усне опитування

1. Зв'язок фінансової політики на місцевому рівні з регіональною політикою держави.
2. Цілі, завдання та пріоритети фінансової політики на місцевому рівні та державної регіональної політики.

3. Фінансово-економічні засади регіональної політики, розширення повноважень місцевих органів влади.

4. Система фінансового вирівнювання: її необхідність та об'єктивні критерії побудови.

Виконання навчального завдання

Розрахувати показники економічного і соціального розвитку в регіоні на підставі фактичних даних.

Література: [1, 2, 3, 4, 5, 23, 36, 42, 46].

Тема 11. Управління місцевими фінансами в Україні

Усне опитування

1. Державне регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування.

2. Роль місцевих фінансових органів у регіональному фінансовому плануванні.

3. Організація фінансового контролю на місцевому рівні.

4. Контроль за формуванням та використанням коштів місцевих бюджетів і власних коштів бюджетних установ.

Виконання навчального завдання

З використанням фактичного матеріалу здійснити контрольну перевірку формування та використання власних коштів бюджетних установ.

Література: [4, 7, 9, 11, 27, 33, 36, 43, 50].

Тема 12. Світовий досвід організації місцевих фінансів

Усне опитування

1. Європейська хартія місцевого самоврядування про основні принципи організації місцевих фінансів.

2. Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах.

3. Форми та методи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.

4. Види, принципи та інструменти взаємодії державного та місцевих бюджетів у зарубіжних країнах.

5. Можливість застосування світового досвіду організації місцевих фінансів в Україні з урахуванням її історичних, економічних та демографічних особливостей.

Виконання навчального завдання

Визначити переваги в організації місцевих фінансів у зарубіжних країнах та можливість їх застосування в Україні.

Література: [7, 8, 23, 26, 30, 41].

4. НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

4.1. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

Тема 1. Сутність, складові та засади організації місцевих фінансів

1. Визначення терміна «місцеві фінанси».
2. Чинники, які зумовлюють виникнення місцевих фінансів.
3. Процес становлення та розвитку місцевих фінансів в Україні.
4. Склад та структура місцевих фінансів.
5. Функції місцевих фінансів.
6. Роль місцевих фінансів у соціально-економічному розвитку регіонів.
7. Роль місцевих органів самоуправління в організації місцевих фінансів.

Тема 2. Місцеві бюджети як основа фінансової бази місцевих органів влади

1. Сутність місцевих бюджетів.
2. Основні документи, які забезпечують правове регулювання місцевих бюджетів.
3. Характеристика структури місцевих бюджетів.
4. Принципи побудови місцевих бюджетів.
5. Права та обов'язки місцевих органів самоврядування у бюджетному процесі.
6. Специфіка розподілу бюджету на загальний та спеціальний фонди.
7. Особливості формування дохідної частини місцевих бюджетів.
8. Основа для визначення видаткової частини місцевих бюджетів.

9. Звітність та контроль у формуванні та використанні коштів місцевих бюджетів.

Тема 3. Формування дохідної бази місцевих бюджетів

1. Склад місцевих матеріальних та фінансових ресурсів.
2. Сутність балансу фінансових ресурсів і витрат.
3. Особливості формування доходів місцевих бюджетів.
4. Методи формування дохідної частини місцевих бюджетів.
5. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні.
6. Структура неподаткових надходжень місцевих бюджетів в Україні.
7. Категорії доходів, що виділяються залежно від розподілу податків.
8. Значення регульованих податків, їх переваги та недоліки.
9. Характеристика закріплених податків і зборів.
10. Структура місцевих податків і зборів в Україні.
11. Характеристика окремих місцевих податків і зборів.

Тема 4. Система видатків місцевих бюджетів

1. Економічна сутність видатків місцевих бюджетів.
2. Характеристика принципів планування видатків.
3. Основні методи планування видатків, їх особливості.
4. Обґрунтування доцільності застосування програмно-цільового методу.
5. Принципи, які покладено в основу побудови поточного бюджету.
6. Приклади фінансування з бюджету розвитку.
7. Критерії, за якими здійснюється розмежування видів видатків між місцевими бюджетами.

Тема 5. Фінансове вирівнювання та бюджетне регулювання

1. Інструменти бюджетного регулювання у взаємовідносинах місцевих бюджетів з державним бюджетом.
2. Види міжбюджетних трансфертів, що використовуються в Україні, їх характеристика.
3. Показник «норматив бюджетної забезпеченості», огляд переваг і недоліків його застосування.

4. Роль і значення трансфертів у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів: економічні і політичні аспекти.
5. Порядок розрахунку дотації загального вирівнювання.

Тема 6. Бюджетний процес на місцевому рівні

1. Компетенція місцевих органів влади в галузі фінансів, їх участь у бюджетному процесі.
2. Права і обов'язки органів місцевого самоврядування й місцевих органів виконавчої влади на етапах складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету.
3. Головні розпорядники бюджетних коштів: їх права і обов'язки.
4. Права та обов'язки місцевих органів влади та управління з формування і використання місцевих бюджетів.
5. Порядок складання проектів місцевих бюджетів, їх взаємозв'язок з проектом Державного бюджету України та планами економічного і соціального розвитку регіонів.
6. Особливості затвердження та виконання місцевих бюджетів у разі несвоєчасного їх прийняття.
7. Періодичність, структура та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів.

Тема 7. Організація фінансової діяльності підприємств місцевого господарства

1. Основні положення Закону України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004—2010 рр.».
2. Основні зміни, що відбуваються в природних монополіях місцевого господарства.
3. Особливості формування відносин органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають та не перебувають у комунальній власності.
4. Основні види доходів, які отримують підприємства місцевого господарства.
5. Основні затрати на виробництво та реалізацію продукції підприємств місцевого господарства.
6. Особливості формування та використання прибутку на підприємствах місцевого господарства.
7. Особливості формування обігових виробничих фондів та фондів обігу на підприємствах місцевого господарства.

8. Методи визначення потреби в обігових коштах на підприємствах місцевого господарства.

9. Показники фінансової стійкості і стабільності підприємств місцевого господарства.

Тема 8. Фінанси підприємств комунального господарства

1. Характеристика основних напрямів діяльності підприємств комунального господарства.

2. Особливості організації фінансів підприємств комунального господарства.

3. Основні види доходів, які отримують підприємства комунального господарства.

4. Особливості визначення доходів підприємств водопостачання та транспортних підприємств?

5. Основні витрати на виробництво та реалізацію продукції підприємств комунального господарства.

6. Особливості витрат підприємств водопостачання?

7. Характеристика порядку формування та використання прибутку на підприємствах комунального господарства.

8. Порядок розрахунку дотації з місцевого бюджету комунальним підприємствам.

Тема 9. Фінансова діяльність житлово-експлуатаційного комплексу

1. Особливості розвитку фінансових відносин у житловому господарстві.

2. Вплив ринкових відносин на розвиток фінансів у житловому господарстві.

3. Формування доходів житлових підприємств.

4. Житлові тарифи та їх вплив на самоокупність житлових підприємств.

5. Характеристика основних напрямів використання коштів житлових підприємств.

6. Характеристика структури витрат житлового господарства.

7. Вплив місцевих фінансів на розвиток житлового господарства.

Тема 10. Фінансова політика місцевих органів влади

1. Підстави для формування і проведення самостійної фінансової політики місцевими органами влади.

2. Зв'язок фінансової політики на місцевому рівні з регіональною політикою держави.
3. Сутність державної регіональної політики, її зв'язок з адміністративно-територіальною реформою в державі.
4. Цілі, завдання та пріоритети фінансової політики на місцевому рівні та державної регіональної політики.
5. Необхідність зростання та зближення рівнів економічного і соціального розвитку регіонів України.
6. Запровадження єдиних загальнодержавних мінімальних соціальних стандартів.
7. Забезпечення соціального захисту незалежно від економічних можливостей регіону.
8. Фінансово-економічні засади регіональної політики, розширення повноважень місцевих органів влади.
9. Розмежування та збалансування повноважень і відповідальності центральних та місцевих органів влади у сфері надання послуг.
10. Державне сприяння розвитку депресивних регіонів. Законодавче закріплення статусу депресивного регіону. Спрямованість державної підтримки депресивної території.
11. Головні напрями державного сприяння економічному і соціальному розвитку регіонів. Удосконалення регіональної структури.
12. Програма економічного і соціального розвитку в регіоні. Показники, які розробляються в процесі складання програми економічного і соціального розвитку в регіоні. Структура програми економічного і соціального розвитку в регіоні, послідовність її розроблення.
13. Основні напрями удосконалення територіальної організації влади місцевого самоврядування та їх фінансового забезпечення в Україні.

Тема 11. Управління місцевими фінансами в Україні

1. Мета та предмет фінансового управління.
2. Фінансове управління та фінансовий менеджмент, їх спільні та відмінні ознаки.
3. Сутність принципу подвійного підпорядкування. Навести приклад.
4. Основні завдання органів місцевої влади з фінансового регулювання.
5. Характеристика об'єктів та методів фінансового планування.
6. Фінансовий контроль — це...

7. Здійснення аудиторського контролю.
8. Функції Державного казначейства України.
9. Структура Податкової адміністрації України, її основні завдання.
10. Аналіз законодавчих та нормативних документів, які регламентують фінансове планування та фінансовий контроль на місцевому рівні.

Тема 12. Світовий досвід організації місцевих фінансів

1. Міжнародні правові документи про основні принципи організації місцевих фінансів.
2. Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах.
3. Бюджетний унітаризм як форма внутрішніх міжурядових фінансових відносин.
4. Концепції бюджетної децентралізації та субсидіарності.
5. Типи моделей міжбюджетних відносин.
6. Порядок застосування бюджетних трансфертів для фінансового забезпечення місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.
7. Види, принципи та інструменти взаємодії державного та місцевих бюджетів у зарубіжних країнах.
8. Порядок «вертикального» та «горизонтального» бюджетного вирівнювання в зарубіжних країнах.
9. Світовий досвід використання муніципальних позик.
10. Можливість застосування світового досвіду організації місцевих фінансів в Україні.

4.2. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Тема 1. Сутність, складові та засади організації місцевих фінансів

Запитання 1. Місцеві фінанси:

- 1) складова загальнодержавних фінансів;
- 2) складова суспільних фінансів;
- 3) самостійна економічна категорія;
- 4) правильна відповідь (1,3);
- 5) правильна відповідь (2, 3).

Запитання 2. Фінансові відносини на місцевому рівні обмежуються:

- 1) компетенцією місцевих органів влади та самоврядування;
- 2) повноваженнями уряду країни;
- 3) повноваженнями Верховної Ради України;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5). правильна відповідь (2, 3).

Запитання 3. Особливості фінансових відносин на місцевому рівні пов'язані з розподілом ВВП на:

- 1) загальнодержавному рівні;
- 2) місцевому рівні;
- 3) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 4. Головними суб'єктами фінансових відносин на місцевому рівні є:

- 1) територіальна громада;
- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) Верховна Рада України;
- 4) Кабінет Міністрів України;
- 5) Міністерство фінансів України.

Запитання 5. Які чинники зумовлюють необхідність місцевих фінансів:

- 1) рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин;
- 2) розвиток демократичних засад у державі;
- 3) наявність комунальної власності;
- 4) розвиток ринкових відносин;
- 5) розвиток товарно-грошових відносин;
- 6) правильна відповідь: (1, 2);
- 7) правильна відповідь (3, 4, 5);
- 8) правильна відповідь (1, 2, 3).

Запитання 6. Основними напрямками зарубіжної наукової думки з розвитку місцевих фінансів є:

- 1) «Природні правові общини»;
- 2) «Державна теорія місцевого самоврядування»;
- 3) «Природний вибір розвитку територій»;
- 4) «Еволюційний розвиток общин»;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (1, 4).

Запитання 7. До складу місцевих фінансів входять:

- 1) фінансові відносини, які виникають у зв'язку з формуванням централізованих грошових фондів на рівні місцевого самоуправління;
- 2) фінансові відносини, які виникають у зв'язку з формуванням децентралізованих грошових фондів на рівні підприємств комунальної форми власності;
- 3) фінансові відносини, які виникають у зв'язку з формуванням централізованих грошових фондів на рівні державного управління;
- 4) фінансові відносини, які виникають у зв'язку з формуванням децентралізованих грошових фондів на рівні підприємств державної форми власності;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (3, 4).

Запитання 8. Функції, які виконують місцеві фінанси:

- 1) розподільна;
- 2) контрольна;
- 3) стимулювальна;
- 4) соціальна;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (1—4).

Запитання 9. Паростки зародження місцевих фінансів на території нашої країни слід віднести до:

- 1) VI—II ст. до нашої ери;
- 2) VIII—VII ст. до нашої ери;
- 3) X ст. нашої ери.

Запитання 10. В унітарних державах порівняно з федеративними, розподіл функцій між ланками бюджетної системи в цілому:

- 1) великооб'ємний;
- 2) малооб'ємний;
- 3) однаковий.

Запитання 11. У федеративних державах порівняно з унітарними розподіл функцій між ланками бюджетної системи в цілому:

- 1) великооб'ємний;
- 2) малооб'ємний;
- 3) однаковий.

Запитання 12. Характер місцевих фінансів як системи економічного базису залежить від:

- 1) структури власності на засоби виробництва;
- 2) рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин;
- 3) діючої системи місцевого самоврядування;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (2, 3);
- 6) правильна відповідь (1—3).

Запитання 13. Розширення повноважень місцевих органів самоврядування:

- 1) веде до зростання обсягів місцевих бюджетів;
- 2) веде до зменшення обсягів місцевих бюджетів;
- 3) не впливає на обсяги місцевих бюджетів.

Запитання 14. Після перемоги більшовиків у революції 1917 р.:

- 1) відбувся подальший розвиток місцевих фінансів;
- 2) було зупинено подальший розвиток місцевих фінансів;
- 3) не відбулося ніяких змін у подальшому розвитку місцевих фінансів.

Запитання 15. Нині в Україні роль місцевих фінансів у розподілі валового внутрішнього продукту:

- 1) постійно зростає;
- 2) систематично знижується;
- 3) лишається незмінною.

Запитання 16. Специфічною рисою місцевих фінансів є те, що вони зумовлюють взаємодію таких елементів, як:

- 1) місцеві бюджети;
- 2) місцеві податки, кредити, пільги;
- 3) специфічні багаторівневі фінансові відносини;
- 4) відносини грошового обігу;
- 5) товарно-грошові відносини;
- 6) правильна відповідь (1, 2);
- 7) правильна відповідь (1—3);
- 8) правильна відповідь (3—5).

Запитання 17. Для виконання своїх функцій місцеві органи самоврядування не можуть обійтися без певної централізації частини вартості, це необхідно:

- 1) для реалізації функцій держави;
- 2) для виконання функцій місцевих органів самоврядування;
- 3) для задоволення потреб населення;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (2, 3);
- 6) правильна відповідь (1—3).

Запитання 18. У сфері централізованих фінансових відносин основне місце посідають відносини, які виникають у процесі:

- 1) формування та використання місцевих бюджетів;
- 2) проведення позики на місцевому рівні;
- 3) формування та використання інших централізованих грошових фондів, які можуть створюватись на місцевому рівні;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (2, 3);
- 6) правильна відповідь (1—3).

Запитання 19. Сфера децентралізованих фінансових відносин на місцевому рівні включає відносини, які виникають на рівні:

- 1) всіх підприємств, які функціонують на певній території;
- 2) підприємств державної форми власності;
- 3) підприємств комунальної форми власності.

Запитання 20. Забезпечення фінансових потреб регіонів здійснюється на стадії:

- 1) первинного розподілу ВВП;
- 2) перерозподілу;
- 3) правильна відповідь (1, 2).

Тема 2. Місцеві бюджети як основа фінансової бази місцевих органів влади

Запитання 1. Місцеві бюджети є елементом:

- 1) фінансового механізму держави;
- 2) місцевих органів самоврядування;
- 3) бюджетної системи держави;
- 4) бюджетного устрою адміністративно-територіальних одиниць;
- 5) правильна відповідь (3, 4).

Запитання 2. Місцеві бюджети можливо розглядати у таких аспектах:

- 1) як мобілізаційна форма організації фінансових ресурсів;
- 2) як балансові розрахунки;
- 3) як економічна категорія;
- 4) як елемент фінансового механізму;
- 5) правильна відповідь (1—3);
- 6) правильна відповідь (2, 3).

Запитання 3. Якого типу економічних відносин не існує:

- 1) між місцевими бюджетами і господарчими структурами, що функціонують на конкретній бюджетній території;
- 2) між бюджетами і населенням даної території, що складаються в процесі мобілізації і витрат коштів місцевих бюджетів;
- 3) між місцевими бюджетами одного рівня з перерозподілу фінансових ресурсів;
- 4) між місцевими бюджетами і Державним бюджетом України;
- 5) правильна відповідь (2, 4)?

Запитання 4. Економічна сутність місцевих бюджетів виявляється в:

- 1) обсягах фінансових ресурсів;
- 2) ефективності системи видатків;
- 3) формуванні грошових фондів;
- 4) контролі за фінансово-господарською діяльністю підприємств;
- 5) правильна відповідь (3, 4);
- 6) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 5. Важливою рисою місцевих бюджетів є:

- 1) право створення централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів;
- 2) забезпечення матеріальної незалежності органів місцевого самоврядування;
- 3) самостійне визначення обсягів фінансування соціальних видатків;
- 4) входження до складу державного бюджету;
- 5) правильна відповідь (1—4).

Запитання 6. Скільки рівнів місцевих бюджетів існує:

- 1) 2;
- 2) 3;

- 3) 4;
- 4) 5;
- 5) 6.

Запитання 7. Відповідно до функціонального призначення місцеві бюджети можна поділити на:

- 1) централізовані;
- 2) децентралізовані;
- 3) відомчі;
- 4) базові;
- 5) обласні;
- 6) правильна відповідь (1, 4);
- 7) правильна відповідь (2, 3).

Запитання 8. Зведений бюджет Автономної Республіки Крим включає показники:

- 1) бюджету Севастополя;
- 2) обласних бюджетів та міст районного підпорядкування;
- 3) зведених бюджетів районів АРК;
- 4) бюджету АРК, зведених бюджетів районів АРК та бюджетів міст республіканського значення.
- 5) правильна відповідь (2—4).

Запитання 9. До базових бюджетів належать:

- 1) бюджет м. Києва;
- 2) селищні та сільські бюджети;
- 3) зведені обласні бюджети;
- 4) районні бюджети міст республіканського підпорядкування.
- 5) правильна відповідь (1—3).
- 6) правильна відповідь (2, 4).

Запитання 10. Яку кількість принципів покладено в основу побудови бюджетної системи:

- 1) 9;
- 2) 10;
- 3) 11;
- 4) 12;
- 5) 13?

Запитання 11. До централізованих місцевих бюджетів належать:

- 1) бюджет м. Києва;

- 2) селищні та сільські бюджети;
- 3) бюджет АРК;
- 4) районні та обласні бюджети;
- 5) правильна відповідь (3, 4);
- 6) правильна відповідь (1, 3, 4).

Запитання 12. Який принцип передбачає формування бюджету на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку:

- 1) ефективності;
- 2) обґрунтованості;
- 3) субсидіарності;
- 4) цільового використання бюджетних коштів;
- 5) збалансованості?

Запитання 13. Робота зі складання проекту бюджету району здійснюється:

- 1) обласною адміністрацією;
- 2) районною радою;
- 3) обласним фінансовим управлінням;
- 4) районним фінансовим відділом;
- 5) відділом районної фінансової адміністрації.

Запитання 14. Планування доходів до місцевого бюджету передбачає:

- 1) встановлення річних планів надходжень до бюджету;
- 2) встановлення річних планів видатків з бюджету;
- 3) визначення джерел фінансування;
- 4) розрахунок обсягів міжбюджетних трансфертів;
- 5) визначення розміру граничного дефіциту.

Запитання 15. Видаткова частина бюджету району планується на основі:

- 1) встановлення річних планів видатків з бюджету;
- 2) проектів зведених кошторисів;
- 3) проектів індивідуальних кошторисів розпорядників бюджетних коштів;
- 4) обсягу запланованих надходжень до дохідної частини;
- 5) розрахункових показників міністерства фінансів.

Запитання 16. Джерела формування спеціального фонду визначаються:

- 1) Декретом Кабінету Міністрів України;
- 2) Бюджетним Кодексом України;
- 3) Законом про Державний бюджет України;
- 4) постановами Міністерства фінансів України;
- 5) рішеннями рад народних депутатів.

Запитання 17. До якого фонду включаються всі доходи, передбачені Бюджетним Кодексом України:

- 1) спеціального;
- 2) децентралізованого;
- 3) позабюджетного;
- 4) загального;
- 5) резервного?

Запитання 18. Для планування видаткової частини передусім необхідні дані про:

- 1) мережу і контингент установ, що фінансуються з місцевого бюджету;
- 2) обсяг та джерела фінансування захищених статей видатків;
- 3) кількість комунальних підприємств, що фінансуються з місцевого бюджету;
- 4) обсяг запланованого фінансування з державного бюджету;
- 5) показники соціально-економічного розвитку регіону;
- 6) правильна відповідь (1, 5).

Запитання 19. У проекті рішення про бюджет не вказується:

- 1) сума доходів та видатків;
- 2) розмір відрахувань від загальнодержавних податків та зборів;
- 3) розмір обігової касової готівки;
- 4) щоквартальний розпис доходів і видатків;
- 5) сума дотації, яку передбачається надати бюджету району.

Запитання 20. Бюджетні кредити — це кошти, що надаються:

- 1) місцевим бюджетам з державного бюджету;
- 2) відділам, підприємствам, установам у поточному році із бюджету на цілі, передбачені їх кошторисом;
- 3) головним розпорядникам бюджетних коштів на виконання їх завдань у поточному році.
- 4) місцевим бюджетам одного рівня на покриття касових розривів;
- 5) правильна відповідь (2, 3);
- 6) правильна відповідь (2—4).

Тема 3. Формування дохідної бази місцевих бюджетів

Запитання 1. У структурі матеріальної основи місцевого самоврядування чільне місце посідає:

- 1) комунальна власність;
- 2) приватна власність;
- 3) податкові надходження;
- 4) трансферти з державного бюджету;
- 5) правильна відповідь (1, 3);
- 6) правильна відповідь (2, 5).

Запитання 2. До розділу «доходи» не включаються:

- 1) амортизаційні відрахування;
- 2) внески у цільові фонди;
- 3) державні дотації;
- 4) іноземні кредити;
- 5) правильна відповідь (1, 4).

Запитання 3. За допомогою якої кількості методів можливе формування доходів бюджету:

- 1) 2;
- 2) 3;
- 3) 4;
- 4) 5;
- 5) 6?

Запитання 4. Згідно з чинним законодавством України всі податки і збори поділяються на:

- 1) обласні;
- 2) загальнодержавні;
- 3) районні;
- 4) місцеві;
- 5) правильна відповідь (1—4);
- 6) правильна відповідь (2, 4).

Запитання 5. Плата за видачу ліцензій та сертифікатів входить у групу:

- 1) податків на власність;
- 2) внутрішніх податків на товари та послуги;
- 3) податків на доходи;
- 4) податків на збільшення ринкової вартості.

Запитання 6. Найбільш вагомим доходом у структурі податкових надходжень є:

- 1) податок на прибуток підприємств і організацій;
- 2) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва;
- 3) плата за землю;
- 4) податок з доходів фізичних осіб;
- 5) правильна відповідь (3, 4).

Запитання 7. Державне мито входить до складу:

- 1) податкових надходжень;
- 2) неподаткових надходжень;
- 3) операцій з капіталом;
- 4) трансфертів.

Запитання 8. Власні доходи — це:

- 1) сукупність фондів грошових засобів, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП;
- 2) прибутковий податок з фізичних осіб, податок на прибуток;
- 3) відносини щодо формування та використання фінансових ресурсів на регіональному рівні;
- 4) доходи, які утворюються за рахунок податків і зборів, що спрямовуються на виконання функцій місцевого самоврядування.

Запитання 9. Однією з основних функцій місцевих бюджетів є:

- 1) розподіл і використання грошових коштів між галузями економіки;
- 2) залучення муніципальних позик;
- 3) фінансове забезпечення соціальної сфери та місцевого господарства;
- 4) перерозподіл доходів юридичних та фізичних осіб за допомогою податків;
- 5) правильна відповідь (2, 4).

Запитання 10. Надходження коштів від реалізації безхазяйного майна — це:

- 1) трансферти;
- 2) операції з капіталом;
- 3) податкові надходження;
- 4) неподаткові надходження;
- 5) немає правильної відповіді.

Запитання 11. До доходів обласних бюджетів, які враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, зараховують:

- 1) 25 % податку з доходів фізичних осіб;
- 2) 75 % податку з доходів фізичних осіб;
- 3) 100 % податку з доходів фізичних осіб;
- 4) 50 % податку з доходів фізичних осіб.

Запитання 12. У структурі податкових надходжень місцеві податки та збори становлять близько:

- 1) 15 %;
- 2) 8 %;
- 3) 3 %;
- 4) 1 %.

Запитання 13. В якій частині стягується податок на додану вартість до місцевих бюджетів:

- 1) 10 %;
- 2) 20 %;
- 3) 35 %;
- 4) 75 %;
- 5) немає правильної відповіді?

Запитання 14. Величина надходжень комунального податку безпосередньо пов'язана з:

- 1) чисельністю працівників, зайнятих на підприємствах;
- 2) ставкою оподаткування;
- 3) обсягами міжбюджетних трансфертів;
- 4) кількістю розпорядників бюджетних коштів;
- 5) правильна відповідь (1—3).

Запитання 15. Граничний розмір якого збору до місцевих бюджетів становить 20 % мінімальної заробітної плати для громадян і 3 мінімальних заробітних плат для юридичних осіб:

- 1) за припаркування автотранспорту;
- 2) готельний збір;
- 3) ринковий збір;
- 4) курортний збір;
- 5) збір за видачу ордера на квартиру?

Запитання 16. Розмір збору за виграш на бігах становить:

- 1) 3 % від суми виграшу;

- 2) 6 % від суми виграшу;
- 3) 8 % від суми виграшу;
- 4) 11 % від суми виграшу;
- 5) 5 % від суми виграшу.

Запитання 17. Згідно з чинним законодавством сфера діяльності та завдання органів місцевого самоврядування поділяються на:

- 1) власні та делеговані повноваження;
- 2) власні та закріплені повноваження;
- 3) регулювальні та делеговані повноваження;
- 4) фіксовані, власні та закріплені повноваження;
- 5) правильна відповідь (2, 3).

Запитання 18. Місцеві фінансові ресурси включають:

- 1) централізовані фонди грошових ресурсів;
- 2) фінансові ресурси комунальних підприємств;
- 3) децентралізовані фонди та фінанси підприємств різних форм;
- 4) правильна відповідь (1—3);
- 5) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 19. Найбільше джерело дохідної частини місцевих бюджетів — це:

- 1) надходження коштів від комунальних підприємств;
- 2) державні субсидії та дотації;
- 3) кошти від реалізації майна;
- 4) податкові надходження;
- 5) неподаткові надходження;
- 6) немає правильної відповіді.

Запитання 20. Відповідно до законодавства в Україні існує така кількість зборів до місцевих бюджетів:

- 1) 10;
- 2) 12;
- 3) 13;
- 4) 15;
- 5) 17.

Тема 4. Система видатків місцевих бюджетів

Запитання 1. Планування місцевих бюджетів здійснюється за допомогою таких методів:

- 1) розрахунково-математичного;

- 2) програмного;
- 3) оптимізації планових рішень;
- 4) моделювання балансу.

Запитання 2. Напрями використання поточного бюджету:

- 1) утримання органів влади;
- 2) фінансування інноваційної діяльності;
- 3) капітальне будівництво;
- 4) охорона здоров'я.

Запитання 3. Усі угоди про передачу видатків на виконання делегованих державних повноважень укладаються до:

- 1) 1 січня планового року;
- 2) 1 серпня року, що передує плановому;
- 3) 20 квітня року, що передує плановому;
- 4) 1 грудня року, що передує плановому.

Запитання 4. Розмежування видів видатків за делегованими державними повноваженнями між місцевими бюджетами здійснюється за принципом:

- 1) єдності;
- 2) збалансованості;
- 3) самостійності;
- 4) субсидіарності.

Запитання 5. Дільничні лікарні та медичні амбулаторії фінансуються з:

- 1) районних бюджетів;
- 2) бюджетів міст республіканського (в Автономній Республіці Крим) та обласного значення;
- 3) обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим;
- 4) бюджетів міст районного значення, сіл, селищ.

Запитання 6. У разі нестачі основних поточних доходів бюджет розвитку може балансуватися за рахунок:

- 1) коштів поточного бюджету;
- 2) випуску позик;
- 3) кредитів комерційних банків;
- 4) міжнародних грантів та дарунків.

Запитання 7. Систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення загальної мети відповідно до поставлених завдань, — це:

- 1) бюджетний запит;
- 2) бюджетний розпис;
- 3) бюджетна програма;
- 4) бюджетний процес.

Запитання 8. Поточний бюджет — це:

- 1) потреба суб'єкта господарювання у фінансових ресурсах та їх джерелах;
- 2) економічні відносини, які виникають у зв'язку з розподілом централізованих коштів;
- 3) витрати бюджету на фінансування мережі підприємств, установ, організацій;
- 4) документ, який визначає обсяг, цільове призначення і розподіл коштів загального і спеціального фондів.

Запитання 9. Який метод формування бюджету враховує зміни базового індексу:

- 1) нормативний;
- 2) балансовий;
- 3) оптимізації планових рішень;
- 4) програмно-цільовий;
- 5) розрахунково-аналітичний?

Запитання 10. До видатків місцевих бюджетів, що не враховуються у визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать:

- 1) заходи з організації рятування на водах;
- 2) державне управління;
- 3) первинна медико-санітарна допомога;
- 4) управління комунальним майном;
- 5) правильна відповідь (1—3);
- 6) правильна відповідь (1, 4).

Запитання 11. До видатків розвитку можуть відноситись видатки на:

- 1) житлове господарство;
- 2) утримання органів влади;
- 3) охорону здоров'я;
- 4) капітальне будівництво;
- 5) правильна відповідь (2—4).

Запитання 12. В якому обсязі держава фінансує здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади:

- 1) в повному обсязі;
- 2) відповідно до обсягів міжбюджетних трансфертів;
- 3) частково з державного, частково з місцевого бюджетів;
- 4) взагалі не фінансує;
- 5) правильна відповідь (3, 4)?

Запитання 13. Співвідношення між поточним бюджетом і бюджетом розвитку залежить від:

- 1) досягнутого рівня економічного та соціального розвитку регіону;
- 2) розрахункових показників Міністерства фінансів України;
- 3) інтенсивності наповнення дохідної частини місцевого бюджету;
- 4) кількості та обсягу програм розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Запитання 14. Бюджетна програма — це:

- 1) перелік витрат на капітальні вкладення;
- 2) перелік заходів, спрямованих на досягнення загальної мети;
- 3) економічні відносини, які виникають у зв'язку з розподілом централізованих коштів;
- 4) фінансовий документ, який визначає обсяг, цільове призначення і розподіл коштів загального і спеціального фондів;
- 5) немає правильної відповідь.

Запитання 15. Витрати на благоустрій міст і селищ містять:

- 1) капітальні вкладення;
- 2) капітальне будівництво;
- 3) ремонт обладнання комунальних підприємств;
- 4) витрати на фінансування інвестиційних проектів.

Запитання 16. Скільки існує різновидів кошторисів:

- 1) 6;
- 2) 5;
- 3) 7;
- 4) 4;
- 5) 3?

Запитання 17. Видатки на фінансування бюджетних установ, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, здійснюються з:

- 1) обласного бюджету;
- 2) районного бюджету;
- 3) селищного бюджету;
- 4) бюджетів міст Києва та Севастополя;
- 5) правильна відповідь (2, 3).

Запитання 18. Зведені галузеві кошториси включають:

- 1) кошториси однотипних установ;
- 2) кошториси всіх установ територіальної одиниці;
- 3) індивідуальні кошториси бюджетних установ;
- 4) кошториси всіх підприємств однієї галузі.

Запитання 19. Міністерства, відомства або управління виконкомів місцевих рад складають:

- 1) індивідуальні кошториси;
- 2) зведені галузеві кошториси;
- 3) кошториси видатків на централізовані заходи;
- 4) програмні кошториси;
- 5) правильна відповідь (1—4).

Запитання 20. Децентралізовані кошти є власністю:

- 1) державних органів влади;
- 2) приватних суб'єктів господарювання;
- 3) місцевих органів влади;
- 4) комунальних підприємств;
- 5) правильна відповідь (2, 4).

Тема 5. Фінансове вирівнювання та бюджетне регулювання

Запитання 1. Фінансове вирівнювання застосовують:

- 1) для створення всім учасникам однакових стартових умов (вирівнювання податкового потенціалу);
- 2) для забезпечення рівного розподілу кінцевих результатів (досягнення стандартного рівня споживання державних послуг на всій території);
- 3) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 2. Які інструменти бюджетного регулювання використовують в Україні:

- 1) власні доходи;
- 2) бюджетні обмеження;
- 3) іноземні інвестиції;
- 4) відсоткові відрахування від загальнодержавних податків і доходів;
- 5) бюджетні трансферти;
- 6) бюджетні позички;
- 7) правильна відповідь (1, 4—6);
- 8) правильна відповідь (1—6)?

Запитання 3. Підставою для існування міжбюджетних відносин є:

- 1) розподіл повноважень між державною виконавчою владою та органами місцевого самоврядування;
- 2) невиконання місцевими органами влади зобов'язань щодо фінансування місцевих програм;
- 3) розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи;
- 4) гарантія з боку держави щодо фінансування наданих повноважень органам місцевого самоврядування;
- 5) правильна відповідь (1, 3, 4);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 4. Бюджетні ресурси між бюджетами різного рівня бюджетної системи перерозподіляються:

- 1) через спеціалізовані регіональні фонди;
- 2) через Державний бюджет України;
- 3) через спеціалізований державний фонд;
- 4) безпосередньо між адміністративно-територіальними одиницями.

Запитання 5. До основних типів відносин між бюджетами різних рівнів належать:

- 1) розподіл витрат відповідно до розподілу повноважень;
- 2) перерозподіл фінансових ресурсів між різними рівнями бюджетної системи;
- 3) забезпечення місцевих бюджетів дохідними джерелами для виконання власних і делегованих фінансових зобов'язань;
- 4) формування умов для збільшення зацікавленості органів місцевого самоврядування в мобілізації доходів;

- 5) правильна відповідь (1—3);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 6. Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування — це:

- 1) доходи домогосподарств, які не враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;
- 2) податки і збори, що закріплені на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;
- 3) доходи підприємств місцевого господарства, які враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;
- 4) податки і збори, що закріплені на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та не враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;
- 5) доходи домогосподарств, які враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Запитання 7. Міжбюджетні трансферти — це:

- 1) кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого;
- 2) кошти, які передаються з одного бюджету до іншого на умовах платності;
- 3) кошти, які повинні бути повернуті до бюджету, що їх надав, у строки, обумовлені договором;
- 4) кошти, які безоплатно і безповоротно передаються від одного підприємства місцевого господарства іншому.

Запитання 8. Коефіцієнт вирівнювання — це:

- 1) коефіцієнт, що застосовується для розрахунку необхідного обсягу фінансування підприємств місцевого господарства;
- 2) коефіцієнт, що застосовується для розрахунку обсягу дотації вирівнювання з метою зміцнення дохідної бази бюджетів місцевого самоврядування;
- 3) коефіцієнт, що застосовується для розрахунку потреб на здійснення міжнародної діяльності органами бюджетів місцевого самоврядування;
- 4) коефіцієнт, що забезпечує однаковий рівень заробітної плати робітникам бюджетних установ на території різних адміністративно-територіальних одиниць.

Запитання 9. Дотація вирівнювання — це:

- 1) міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;
- 2) міжбюджетний трансферт на вирівнювання видаткової спроможності бюджету, який його отримує;
- 3) міжбюджетний трансферт на вирівнювання якості і рівня обсягу «споживчого кошика» відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- 4) міжбюджетний трансферт на вирівнювання заробітної плати робітникам бюджетних установ на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Запитання 10. Видатки, пов'язані з функціонуванням бюджетних установ, які забезпечують часткове виконання мінімальних соціальних послуг, що забезпечуються:

- 1) Верховною Радою України;
- 2) радами міст, селищ, сіл;
- 3) міськими радами міст обласного значення та районними радами;
- 4) обласними радами.

Запитання 11. Видатки, пов'язані з функціонуванням бюджетних установ, які забезпечують мінімальні соціальні послуги, гарантовані державою для всіх громадян України відповідно до норм та стандартів, визначених державою, забезпечуються:

- 1) Верховною Радою України;
- 2) обласними радами;
- 3) радами міст, селищ, сіл;
- 4) міськими радами міст обласного значення та районними радами.

Запитання 12. Видатки, пов'язані з функціонуванням бюджетних установ, які забезпечують гарантовані державою мінімальні соціальні послуги для окремих категорій громадян, або видатки на виконання спеціальних програм забезпечуються:

- 1) Верховною Радою України;
- 2) обласними радами;
- 3) міськими радами міст обласного значення та районними радами.
- 4) радами міст, селищ, сіл;

Запитання 13. Метою регулювання міжбюджетних відносин є:

- 1) забезпечення держави достатнім обсягом бюджетних ресурсів на фінансування загальнодержавних потреб;
- 2) забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень;
- 3) забезпечення місцевих органів влади достатнім обсягом бюджетних ресурсів для фінансування спеціальних місцевих програм.

Запитання 14. З бюджетів міст Києва та Севастополя здійснюються видатки, пов'язані з функціонуванням бюджетних установ, які забезпечують:

- 1) часткове виконання мінімальних соціальних послуг;
- 2) мінімальні соціальні послуги, гарантовані державою для всіх громадян України відповідно до норм та стандартів, визначених державою;
- 3) гарантовані державою мінімальні соціальні послуги для окремих категорій громадян або видатки на виконання спеціальних програм;
- 4) правильна відповідь (2, 3);
- 5) правильна відповідь (1—3).

Запитання 15. Угоди про передачу видатків на виконання власних та делегованих державних повноважень між місцевими бюджетами укладаються до:

- 1) 1 жовтня року, що передує плановому;
- 2) 1 серпня року, що передує плановому;
- 3) 1 червня року, що передує плановому;
- 4) 15 вересня року, що передує плановому;
- 5) 1 грудня року, що передує плановому.

Запитання 16. Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості використовується:

- 1) для визначення розподілу міжбюджетних трансфертів;
- 2) для визначення кількості і якості бюджетних послуг, що можуть надати місцеві органи влади;
- 3) для забезпечення фінансування загальнодержавних програм;
- 4) для визначення рівня доходів населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Запитання 17. Коригуючі коефіцієнти фінансових нормативів бюджетної забезпеченості враховують відмінності у вартості надання соціальних послуг залежно від:

- 1) кількості населення та споживачів соціальних послуг;
- 2) соціально-економічних особливостей адміністративно-територіальних одиниць;
- 3) демографічних особливостей адміністративно-територіальних одиниць;
- 4) кліматичних особливостей адміністративно-територіальних одиниць;
- 5) екологічних особливостей адміністративно-територіальних одиниць;
- 6) інших особливостей адміністративно-територіальних одиниць;
- 7) правильна відповідь (2—6);
- 8) правильна відповідь (1—6).

Запитання 18. Формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів повинна враховувати такі параметри:

- 1) фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригуючі коефіцієнти до них;
- 2) кількість мешканців та кількість споживачів соціальних послуг;
- 3) індекс відносної податкоспроможності;
- 4) прогностичний показник кошика доходів місцевих бюджетів;
- 5) коефіцієнт вирівнювання;
- 6) правильна відповідь (1–3, 5);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 19. Індекс відносної податкоспроможності є коефіцієнтом, що визначає:

- 1) рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні у розрахунку на одного мешканця;
- 2) рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні у розрахунку на кількість підприємств міського господарства;
- 3) рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні у розрахунку на кількісні показники наданих послуг.

Запитання 20. Коефіцієнт вирівнювання застосовується до обчисленого за формулою обсягу дотації вирівнювання і визначається в межах:

- 1) від 0,65 до 1;
- 2) від 0,85 до 1,1;
- 3) від 0,60 до 1;
- 4) від 0,95 до 1,05;
- 5) від 0,90 до 1;
- 6) від 0,8 до 1,2.

Тема 6. Бюджетний процес на місцевому рівні

Запитання 1. Бюджетний процес — це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі:

- 1) складанням бюджетів;
- 2) розглядом бюджетів;
- 3) затвердженням бюджетів;
- 4) виконанням і контролем за виконанням бюджетів;
- 5) підготовкою і розглядом звітів щодо виконання бюджетів;
- 6) правильна відповідь (1—4);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 2. Головними рисами бюджетного процесу є:

- 1) довгострокова перспектива;
- 2) чітко визначені граничні терміни прийняття відповідних рішень;
- 3) визначене коло відповідальних осіб на всіх етапах бюджетного процесу;
- 4) встановлення зв'язку із загальними організаційними цілями;
- 5) правильна відповідь (1, 4);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 3. Бюджетний рік в Україні триває:

- 1) з 1 січня по 31 грудня;
- 2) з 1 вересня по 31 серпня;
- 3) з 1 жовтня по 30 вересня;
- 4) з 1 березня по 28 (29) лютого.

Запитання 4. Бюджетний цикл в Україні починається:

- 1) з вересня місяця, що передує плановому бюджетному року;
- 2) з січня місяця, що передує плановому бюджетному року;
- 3) з червня місяця, що передує плановому бюджетному року;
- 4) з жовтня місяця, що передує плановому бюджетному року.

Запитання 5. Збір статистичної інформації для визначення коригуючих коефіцієнтів та розрахунку міжбюджетних трансфертів відбувається:

- 1) до вересня місяця, що передує плановому бюджетному року;
- 2) до квітня місяця, що передує плановому бюджетному року;
- 3) до січня місяця, що передує плановому бюджетному року;
- 4) до грудня місяця, що передує плановому бюджетному року.

Запитання 6. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період доводить:

- 1) Національний банк України;
- 2) Президент України;
- 3) Міністерство фінансів України;
- 4) Міністерство економіки та європейської інтеграції України;
- 5) Верховна Рада України.

Запитання 7. Для проведення розрахунків обсягів міжбюджетних трансфертів та інших показників, а також для перевірки достовірності цих розрахунків необхідна інформація надається:

- 1) Національному банку України;
- 2) Міністерству фінансів України;
- 3) Верховній Раді України;
- 4) Президенту України;
- 5) Міністерству економіки та європейської інтеграції України;
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 8. Розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів:

- 1) органи Державного казначейства України;
- 2) Державна податкова адміністрація України;
- 3) місцеві фінансові органи;
- 4) бюджетний комітет Верховної Ради України.

Запитання 9. У процесі розроблення проекту місцевого бюджету головні розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за:

- 1) структуру бюджетних запитів;
- 2) своєчасність подання бюджетних запитів;

- 3) достовірність та зміст бюджетних запитів;
- 4) правильна відповідь (2, 3);
- 5) правильна відповідь (1—3).

Запитання 10. Місцеві фінансові органи на етапі складання і розгляду проектів місцевих бюджетів перевіряють бюджетний запит на його:

- 1) пріоритетність;
- 2) відповідність меті;
- 3) дієвість;
- 4) ефективність використання бюджетних коштів;
- 5) правильна відповідь (2—4);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 11. Розрахунки прогнозних обсягів міжбюджетних трансфертів, методика їх визначення та інші показники, необхідні для складання проектів місцевих бюджетів, доводяться місцевим радам:

- 1) після схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України;
- 2) після затвердження Верховною Радою України Закону про Державний бюджет України;
- 3) після затвердження Верховною Радою України основних напрямів бюджетної політики на наступний фінансовий рік;
- 4) після включення бюджетних запитів до проекту місцевого бюджету.

Запитання 12. Після ухвалення Закону про Державний бюджет України в другому читанні Кабінет Міністрів України доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад:

- 1) положення та показники міжбюджетних відносин;
- 2) обсяги здійснених запозичень;
- 3) положення щодо фінансування інвестиційних програм;
- 4) порядок фінансування представницьких функцій держави.

Запитання 13. Разом з проектом рішення про місцевий бюджет перед його розглядом подаються:

- 1) пояснювальна записка;
- 2) прогноз показників відповідного бюджету за основними видами доходів, видатків та фінансування на наступні три бюджетні періоди;

- 3) показники видатків, необхідні на наступні бюджетні періоди для завершення проектів, що враховані в бюджеті;
- 4) перелік інвестиційних програм на наступний бюджетний період та на наступні три бюджетні періоди;
- 5) інформацію про хід виконання відповідного бюджету у поточному бюджетному періоді;
- 6) правильна відповідь (1—3, 5);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 14. Пояснювальна записка до проекту рішення про місцевий бюджет містить:

- 1) інформацію про соціально-економічний стан відповідної адміністративно-територіальної одиниці і прогноз її розвитку на наступний бюджетний період;
- 2) оцінку надходжень доходів з урахуванням втрат доходів у результаті наданих відповідною радою податкових пільг;
- 3) пояснення до основних положень проекту рішення про місцевий бюджет;
- 4) обґрунтування особливостей міжбюджетних взаємовідносин;
- 5) правильна відповідь (2—4);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 15. Рішенням про місцевий бюджет визначаються:

- 1) програма економічного і соціального розвитку регіону;
- 2) програма взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями;
- 3) загальна сума доходів і видатків;
- 4) бюджетні призначення головним розпорядникам коштів за бюджетною класифікацією;
- 5) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів;
- 6) розмір оборотної касової готівки місцевого бюджету;
- 7) правильна відповідь (3—6);
- 8) правильна відповідь (1—6).

Запитання 16. Перелік захищених статей місцевого бюджету визначається:

- 1) Кабінетом Міністрів України;
- 2) Національним банком України;
- 3) Міністерством фінансів України;
- 4) місцевими фінансовими органами;
- 5) Верховною Радою України;
- 6) Президентом України.

Запитання 17. Після офіційного опублікування закону про Державний бюджет України централізовані місцеві бюджети затверджуються відповідними радами не пізніше ніж:

- 1) у тижневий термін;
- 2) у двотижневий термін;
- 3) у місячний термін;
- 4) за десять робочих днів.

Запитання 18. Після затвердження централізованого бюджету базові бюджети повинні бути затверджені не пізніше ніж:

- 1) за десять робочих днів;
- 2) у тижневий термін;
- 3) у двотижневий термін;
- 4) у місячний термін.

Запитання 19. Рішення про внесення змін до рішення про місцевий бюджет ухвалюється:

- 1) Кабінетом Міністрів України;
- 2) Національним банком України;
- 3) Міністерством фінансів України;
- 4) відповідною радою;
- 5) Верховною Радою України;
- 6) Президентом України.

Запитання 20. Річний звіт про виконання місцевого бюджету подається:

- 1) до 1 лютого року, що настає за звітним;
- 2) до 15 лютого року, що настає за звітним;
- 3) до 1 березня року, що настає за звітним;
- 4) до 1 квітня року, що настає за звітним;
- 5) до 1 травня року, що настає за звітним.

Тема 7. Організація фінансової діяльності підприємств місцевого господарства

Запитання 1. Фінанси підприємств місцевого господарства є складовою частиною:

- 1) місцевих фінансів;
- 2) державних фінансів;
- 3) суспільних фінансів.

Запитання 2. Забезпечення фінансових потреб підприємств місцевого господарства здійснюється на стадії:

- 1) первинного розподілу ВВП;
- 2) перерозподілу ВВП;
- 3) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 3. Фінанси місцевого господарства будучи складовою місцевих фінансів мають специфічні ознаки, які зумовлені:

- 1) господарською діяльністю підприємств місцевого господарства;
- 2) об'єктом розподілу;
- 3) методами розподілу;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (2, 3);
- 6) правильна відповідь (1—3).

Запитання 4. Система фінансових відносин підприємств місцевого господарства з місцевими бюджетами переважно має:

- 1) односторонній характер;
- 2) двосторонній характер;
- 3) багатосторонній характер.

Запитання 5. Які чинники зумовлюють необхідність реформування фінансів підприємств місцевого господарства:

- 1) зменшення обсягів виробництва та погіршення якості надання комунальних послуг;
- 2) занижені тарифи;
- 3) скорочення дотацій з місцевих бюджетів;
- 4) відсутність адекватного механізму фінансування галузі;
- 5) нездатність місцевих органів самоврядування ефективно здійснювати управління фінансами комунальних підприємств;
- 6) втручання державних органів управління в функціонування комунальних підприємств;
- 7) правильна відповідь (1—3);
- 8) правильна відповідь (4—6);
- 9) правильна відповідь (1—5)?

Запитання 6. Підприємства, установи та заклади місцевого господарства функціонують як у сфері матеріального виробництва, так і в нематеріальній сфері, тому організаційно їх можна поділити на такі групи, які:

- 1) перебувають на повному бюджетному фінансуванні;
- 2) частково фінансуються за рахунок місцевих бюджетів;

- 3) функціонують на принципі самоокупності;
- 4) перебувають на кошторисно-бюджетному фінансуванні;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (1—3);
- 8) правильна відповідь (1—4).

Запитання 7. Погіршення фінансового стану підприємств місцевого господарства зумовлюється:

- 1) зменшенням обсягів виконання робіт та надання послуг;
- 2) збільшенням обсягів виконання робіт та надання послуг;
- 3) збільшенням витрат на надання послуг;
- 4) погіршенням якості наданих послуг;
- 5) заниженими тарифами на комунальні послуги;
- 6) скороченням дотацій галузі;
- 7) відсутністю адекватного механізму фінансування;
- 8) правильна відповідь (3—5);
- 9) правильна відповідь (1, 3, 5, 6).

Запитання 8. Структура грошових надходжень підприємств місцевого господарства залежить від:

- 1) галузі функціонування підприємства;
- 2) обсягів виробництва;
- 3) якості реалізованої продукції та наданих послуг.

Запитання 9. Розрахунок планової виручки від реалізації робіт і послуг на комунальних підприємствах проводиться:

- 1) методом прямого рахунку;
- 2) аналітичним методом;
- 3) методом економіко-математичного моделювання;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (1—3).

Запитання 10. Основними складовими формування доходів підприємств місцевого господарства є:

- 1) кількість реалізованої продукції та наданих послуг;
- 2) рівень тарифів;
- 3) якість наданих послуг;
- 4) структура наданих послуг;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (1, 2, 4).

Запитання 11. Чому за окремими видами продукції і послуг підприємств місцевого господарства розрахунок виручки здійснюється в розрізі окремих категорій (населення, бюджетних організацій, комунальних, промислових та інших підприємств):

- 1) для зручності розрахунку;
- 2) для спрощення обліку;
- 3) через застосування диференційованих тарифів;
- 4) правильна відповідь (1, 2)?

Запитання 12. Назвіть основні вихідні дані для розрахунку собівартості робіт та послуг на підприємствах місцевого господарства:

- 1) планові обсяги виконання робіт і послуг у натуральному обчисленні;
- 2) планові обсяги виконання робіт і послуг у вартісному обчисленні;
- 3) норми витрат матеріальних і енергетичних ресурсів для виконання робіт і послуг у натуральному обчисленні;
- 4) норми витрат матеріальних і енергетичних ресурсів для виконання робіт і послуг у грошовому обчисленні;
- 5) економічні нормативи і норми: амортизаційних відрахувань, відрахувань у пенсійний фонд, на соціальні заходи, податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- 6) правильна відповідь (1, 3);
- 7) правильна відповідь (2, 4, 5);
- 8) правильна відповідь (2, 3, 5).

Запитання 13. Отримання основної маси балансового прибутку підприємств місцевого господарства пов'язане з такими напрямками діяльності:

- 1) реалізація продукції основної діяльності;
- 2) реалізація матеріальних цінностей;
- 3) прибуток від фінансових операцій;
- 4) прибуток від позареалізаційної діяльності;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (3, 4).

Запитання 14. Прибуток від реалізації продукції безпосередньо залежить від:

- 1) обсягу реалізації продукції;

- 2) собівартості виробництва;
- 3) рівня реалізаційних цін;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (1—3).

Запитання 15. Який метод розрахунку прибутку використовується на підприємствах місцевого господарства:

- 1) метод прямого розрахунку;
- 2) аналітичний метод;
- 3) метод коефіцієнтів?

Запитання 16. Отриманий прибуток підприємств місцевого господарства в першу чергу розподіляється між:

- 1) підприємством і місцевим бюджетом;
- 2) підприємством і державним бюджетом;
- 3) підприємством і місцевою громадою;
- 4) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 17. Порядок використання прибутку, який залишається на підприємствах місцевого господарства для внутрішніх потреб, регламентується:

- 1) адміністрацією підприємства;
- 2) місцевими органами самоврядування;
- 3) Кабінетом Міністрів України;
- 4) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 18. На яких підприємствах місцевого господарства за рахунок прибутку можуть створюватися фонди матеріального стимулювання:

- 1) на всіх підприємствах, які отримують прибуток;
- 2) на підприємствах водозабезпечення;
- 3) на підприємствах житлового господарства?

Запитання 19. Які підприємства місцевого господарства не створюють амортизаційний фонд:

- 1) всі підприємства місцевого господарства;
- 2) комунальні підприємства;
- 3) підприємства житлового господарства?

Запитання 20. Основними завданнями аналізу фінансового стану підприємств місцевого господарства є:

- 1) визначення рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- 2) визначення ефективності використання майна (капіталу), забезпечення підприємства власними обіговими коштами;
- 3) оцінка динаміки стану ліквідності та платоспроможності підприємства;
- 4) визначення ефективності від фінансової діяльності підприємства;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (1—4).

Тема 8. Фінанси підприємств комунального господарства

Запитання 1. Фінанси підприємств комунальної форми власності є складовою:

- 1) місцевих фінансів;
- 2) державних фінансів;
- 3) суспільних фінансів.

Запитання 2. Дійшов критичної межі технічний стан мереж і споруд, які експлуатуються підприємствами комунального господарства. В аварійному стані перебуває:

- 1) 30 % водопровідних мереж;
- 2) 50 % водопровідних мереж;
- 3) 27 % каналізаційних мереж;
- 4) 35 % каналізаційних мереж;
- 5) правильна відповідь (1, 3);
- 6) правильна відповідь (2, 4).

Запитання 3. Погіршення фінансового стану підприємств комунального господарства зумовлюється:

- 1) зменшенням обсягів виконання робіт та надання послуг;
- 2) збільшенням обсягів виконання робіт та надання послуг;
- 3) збільшенням витрат на поліпшення якості наданих послуг;
- 4) погіршенням якості наданих послуг;
- 5) заниженими тарифами на комунальні послуги;
- 6) скороченням дотацій галузі;
- 7) відсутністю адекватного механізму фінансування;
- 8) правильна відповідь (1, 5, 6);
- 9) правильна відповідь (1, 4, 7).

Запитання 4. Назвіть дві основні статті доходів комунальних підприємств:

- 1) надходження виручки від реалізації продукції і надання послуг;
- 2) асигнування з бюджету;
- 3) позареалізаційні доходи;
- 4) доходи від здачі майна в оренду;
- 5) доходи від дооцінки виробничих запасів і готової продукції;
- 6) правильна відповідь (1, 2);
- 7) правильна відповідь (2, 3);
- 8) правильна відповідь (3, 4);
- 9) правильна відповідь (4, 5).

Запитання 5. Основними складовими формування доходів комунальних підприємств є:

- 1) обсяг реалізованої продукції та наданих послуг;
- 2) рівень тарифів;
- 3) якість наданих послуг;
- 4) структура наданих послуг;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (3, 4).

Запитання 6. Розрахунок планової виручки від реалізації робіт і послуг на комунальних підприємствах проводиться:

- 1) методом прямого рахунку;
- 2) аналітичним методом;
- 3) методом економіко-математичного моделювання.

Запитання 7. Під час планування реалізації води та відведення стоків аналізується:

- 1) споживання води абонентами за попередні періоди;
- 2) тенденції до збільшення або зменшення споживання кожною групою споживачів;
- 3) зміна якості води;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (2, 3);
- 6) правильна відповідь (1, 2, 3).

Запитання 8. Чинниками, які впливають на обсяги споживання води кожною групою споживачів, є:

- 1) рівень та темпи встановлення приладів обліку споживання;

- 2) зміни кількості населення (підключення нових абонентів або їх вибуття);
- 3) зміни кількості підприємств, бюджетних установ та організацій;
- 4) зміни кількості будинків, які перебувають на обслуговуванні;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (1—4).

Запитання 9. Аналіз політики ціноутворення і тарифів у водопостачанні і водовідведенні свідчить про те, що встановлені тарифи:

- 1) постійно зростають;
- 2) систематично знижуються;
- 3) лишаються стабільними.

Запитання 10. Чому за окремими видами продукції і послуг комунальних підприємств розрахунок виручки здійснюється в розрізі окремих категорій (населення, бюджетних організацій, комунальних, промислових та інших підприємств):

- 1) для зручності розрахунку;
- 2) для спрощення обліку;
- 3) через застосування диференційованих тарифів;
- 4) правильна відповідь (1, 2)?

Запитання 11. Суму виручки від реалізації води можна визначити також шляхом множення запланованого обсягу реалізації води на:

- 1) середньозважену тарифну ставку;
- 2) середню тарифну ставку;
- 3) тарифну ставку.

Запитання 12. Для визначення планової суми дотації, яка надійде з місцевого бюджету, комунальному підприємству необхідно знати:

- 1) кількість мешканців, яким надається комунальна послуга;
- 2) кількість мешканців, яким надається пільга;
- 3) вартість норми витрат на послугу на одного мешканця;
- 4) показники лічильника та вартість одиниці послуги;
- 5) правильна відповідь (1, 4);
- 6) правильна відповідь (2, 3);
- 7) правильна відповідь (2, 4).

Запитання 13. Назвіть основні вихідні дані для розрахунку собівартості робіт та послуг на комунальних підприємствах:

- 1) планові обсяги виконання робіт і послуг у натуральному обчисленні;
- 2) планові обсяги виконання робіт і послуг у вартісному обчисленні;
- 3) норми витрат матеріальних і енергетичних ресурсів для виконання робіт і послуг у натуральному обчисленні;
- 4) норми витрат матеріальних і енергетичних ресурсів для виконання робіт і послуг у грошовому обчисленні;
- 5) економічні нормативи і норми: амортизаційних відрахувань, відрахувань у пенсійний фонд, на соціальні заходи, податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- 6) правильна відповідь (1, 3);
- 7) правильна відповідь (2, 4, 5);
- 8) правильна відповідь (2, 3, 5).

Запитання 14. Фінансовий план комунальних підприємств складається з двох частин:

- 1) формування чистого прибутку;
- 2) джерела формування та надходження коштів і напрями використання;
- 3) доходи та надходження;
- 4) витрати та напрями використання;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (3, 4).

Запитання 15. Чому без бюджетних асигнувань функціонування та розвиток міського транспорту неможливий:

- 1) через наявність регульованих тарифів;
- 2) через велику кількість пільгових категорій пасажирів;
- 3) через значні витрати на утримання транспорту;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (2, 3);
- 6) правильна відповідь (1—3)?

Запитання 16. Фінансове забезпечення транспортного комплексу здійснюється за рахунок:

- 1) міського бюджету;
- 2) власних доходів транспортних підприємств;
- 3) кредитів банку;
- 4) державного бюджету;

- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (3, 4).

Запитання 17. До складу доходів транспортних підприємств відносяться:

- 1) доходи від платних перевезень;
- 2) доходи, отримані від здавання в оренду власних приміщень;
- 3) надходження від розміщення реклами на зупинках та рухомому складі;
- 4) бюджетні дотації;
- 5) внески підприємств міста;
- 6) кредити банку;
- 7) правильна відповідь (1—4);
- 8) правильна відповідь (1—5);
- 9) правильна відповідь (1—6).

Запитання 18. Правила обліку і калькулювання собівартості робіт і послуг, які застосовуються на підприємствах житлово-комунального господарства:

- 1) залежать від відомчої підпорядкованості;
- 2) залежать від форм власності і господарювання;
- 3) не залежать від відомчої підпорядкованості, форм власності і господарювання.

Запитання 19. У плановій калькуляції комунальних підприємств враховується:

- 1) розмір собівартості робіт та послуг;
- 2) сума прибутку;
- 3) податок на додану вартість;
- 4) встановлена реалізаційна (договірна) ціна;
- 5) закладені збитки підприємств;
- 6) правильна відповідь (1, 2);
- 7) правильна відповідь (1—3);
- 8) правильна відповідь (1—4).

Запитання 20. До собівартості робіт та послуг підприємств водопровідно-каналізаційного господарства включаються витрати на:

- 1) підйом води;
- 2) очищення її та доставку споживачам;
- 3) відведення стоків та їх очищення;

- 4) будівництво водопостачання та водовідведення;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (1—4).

Тема 9. Фінансова діяльність житлово-експлуатаційного комплексу

Запитання 1. Житловий фонд України є національним надбанням багатьох поколінь людей і становить майже:

- 1) 25 % основних фондів країни;
- 2) 35 % основних фондів країни;
- 3) 45 % основних фондів країни.

Запитання 2. Чому житлове господарство як галузь місцевого господарства найменшою мірою було підготовлене до роботи в ринкових умовах:

- 1) плата за житло тільки частково покривала поточні експлуатаційні витрати;
- 2) житлово-експлуатаційні організації були звільнені від амортизаційних відрахувань на реновацію;
- 3) держава взяла на себе значну частину видатків з фінансування цих витрат шляхом надання дотацій і прямого фінансування з бюджетів різного рівня;
- 4) значне використання кредитних ресурсів і проблеми їх повернення;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (1—4);
- 8) правильна відповідь (1, 3)?

Запитання 3. За рахунок яких коштів до перебудови майже повністю здійснювалось нове житлове будівництво та значна частина видатків на капітальний ремонт житлового фонду:

- 1) коштів державного бюджету;
- 2) коштів підприємств;
- 3) коштів населення;
- 4) кредитів банків;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (2—4)?

Запитання 4. Назвіть основні грошові надходження підприємств житлового господарства:

- 1) квартирна плата;
- 2) орендна плата за нежитлові приміщення;
- 3) відшкодування витрат на утримання внутрішньобудинкових мереж;
- 4) доходи від фінансових операцій;
- 5) доходи від розміщення реклами;
- 6) правильна відповідь (1, 2);
- 7) правильна відповідь (1—3);
- 8) правильна відповідь (3—5).

Запитання 5. Для розрахунку суми квартирної плати необхідно знати:

- 1) розмір житлової площі, за яку проводиться оплата;
- 2) розмір середньорічної житлової площі, за яку проводиться оплата;
- 3) середню ставку оплати за 1 м² житлової площі;
- 4) ставку оплати за 1 м² житлової площі;
- 5) правильна відповідь (1, 4);
- 6) правильна відповідь (2, 4);
- 7) правильна відповідь (1, 3).

Запитання 6. Орендна плата за нежитлові приміщення обчислюється за тарифами, диференційованими залежно від:

- 1) типу будівлі;
- 2) цілей використання;
- 3) місця знаходження;
- 4) якості обслуговування;
- 5) розмірів площі, яка надається в оренду;
- 6) правильна відповідь (1, 2);
- 7) правильна відповідь (1—3);
- 8) правильна відповідь (1—4).

Запитання 7. Нині фактичні витрати на капітальний та поточний ремонт житлового фонду менші за нормативні:

- 1) удвічі;
- 2) утричі;
- 3) учетверо.

Запитання 8. У разі зростання обсягів витрат на експлуатацію житлового фонду дещо змінюється їх структура, отже, зростає питома вага витрат на:

- 1) заробітну плату;
- 2) технічне обслуговування житлових будинків;
- 3) матеріальні потреби;
- 4) поточний ремонт житлового фонду;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (1—4).

Запитання 9. Сума витрат житлово-експлуатаційних організацій на утримання та ремонт житлового фонду залежить від:

- 1) технічних параметрів житлового фонду;
- 2) місця знаходження;
- 3) терміну, якості експлуатації та ступеня зносу;
- 4) типу будівлі;
- 5) правильна відповідь (1, 2).
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (1—4).

Запитання 10. Структура грошових надходжень від житлового господарства має значні коливання, які пов'язані з:

- 1) структурою житлової та орендної площі будинків;
- 2) місцем їх знаходження;
- 3) якістю обслуговування;
- 4) тарифною ставкою;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1, 2, 4);
- 7) правильна відповідь (1—3);
- 8) правильна відповідь (1—4).

Запитання 11. Методологія планування витрат на житлово-комунальне господарство, яка застосовується нині, базується на:

- 1) науково-обґрунтованих нормах і нормативах;
- 2) фактичних витратах попереднього періоду;
- 3) фактичних витратах попереднього періоду з врахуванням науково-обґрунтованих норм і нормативів.

Запитання 12. Система фінансових відносин підприємств житлового господарства з місцевими бюджетами переважено має:

- 1) односторонній характер;
- 2) багатосторонній характер.

Запитання 13. Система фінансових відносин є найбільш складною і багатогранною між підприємствами житлового господарства та:

- 1) мешканцями будинків;
- 2) місцевими бюджетами;
- 3) комунальними підприємствами.

Запитання 14. Основна частка платежів за послуги житлових підприємств лежить на:

- 1) мешканцях будинків;
- 2) місцевих бюджетах;
- 3) підприємствах та організаціях.

Запитання 15. На розмір індивідуальної квартирної плати впливають такі основні чинники:

- 1) поліпшення умов проживання в нових будинках;
- 2) зміна тарифів за користування житловою площею;
- 3) забезпечення будинків ліфтами;
- 4) місце знаходження будинку, поверховість;
- 5) якість обслуговування;
- 6) правильна відповідь (1, 2);
- 7) правильна відповідь (1—3);
- 8) правильна відповідь (1—4);
- 9) правильна відповідь (2—4).

Запитання 16. Відповідно до чинного законодавства розмір тарифів на житлово-комунальні послуги регулюється:

- 1) місцевими органами влади;
- 2) Кабінетом Міністрів України;
- 3) законами Верховної Ради України.

Запитання 17. Значне підвищення тарифних ставок плати за користуванням житлом створює:

- 1) можливість роботи житлових підприємств в умовах самоопукності;
- 2) умови розвитку ринкових відносин;
- 3) соціальну напругу в суспільстві.

Запитання 18. Згідно з Концепцією розвитку житлово-комунального господарства України, затвердженою Постановою КМ України від 27 лютого 1995 року №150, у тарифах відшкодувалась собівартість послуг житла в таких розмірах:

- 1) з 1 лютого 1995 р. — 20 %, 2) з 1 лютого 1995 р. — 30 %,
 - з 1 липня 1995 р. — 40 %, з 1 липня 1995 р. — 50 %,
 - з 1 січня 1996 р. — 60 %, з 1 січня 1996 р. — 70 %,
 - з 30 липня 1996 р. — 80 %, з 30 липня 1996 р. — 90 %,
 - з 1 червня 2000 р. — 100 %; з 1 червня 2000 р. — 100 %;
 - 3) з 1 лютого 1995 р. — 40 %,
 - з 1 липня 1995 р. — 60 %,
 - з 1 січня 1996 р. — 80 %,
 - з 30 липня 1996 р. — 90 %,
 - з 1 червня 2000 р. — 100 %.

Запитання 19. Практично фінансування розвитку житлового господарства з державного бюджету припинилось:

- 1) у 1995 р.;
- 2) у 2000 р.;
- 3) у 2005 р.

Запитання 20. Підставою для зростання тарифів є:

- 1) збільшення податкових зобов'язань;
- 2) зростання цін на матеріали та енергоресурси;
- 3) збільшення мінімальної заробітної плати;
- 4) поліпшення якості наданих послуг;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (1, 3, 4);
- 8) правильна відповідь (1—4).

Тема 10. Фінансова політика місцевих органів влади

Запитання 1. Лібералізм регіональної економічної політики характеризується:

- 1) адміністративним контролем цін;
- 2) протидією конкуренції, підтримкою монополістичних утворень;
- 3) низьким рівнем адміністративного втручання в господарську діяльність;
- 4) ліквідацією бюрократичного регулювання її основних параметрів;
- 5) послідовною приватизацією;
- 6) відсутністю адміністративного контролю цін і тарифів;
- 7) скороченням бюджетного перерозподілу фінансових потоків;
- 8) правильна відповідь (3—7);
- 9) правильна відповідь (1—7).

Запитання 2. Регіональна економічна політика протекціоністського типу виражається:

- 1) у жорсткій регламентації підприємницької діяльності;
- 2) в особливих схемах приватизації;
- 3) у додаткових місцевих податках і зборах;
- 4) у введенні реєстраційних процедур для фізичних і юридичних осіб, що займаються підприємницькою діяльністю;
- 5) відсутністю адміністративного контролю цін і тарифів;
- 6) скороченням бюджетного перерозподілу фінансових потоків;
- 7) правильна відповідь (1—4);
- 8) правильна відповідь (1—6).

Запитання 3. Критерії, на підставі яких можна визначити масштаби та межі фінансової автономії місцевої влади:

- 1) право на самостійне розроблення, затвердження та виконання місцевого бюджету;
- 2) право податкової ініціативи;
- 3) право утворення позабюджетних, валютних, страхових, резервних, пенсійних та інших цільових фондів;
- 4) право на залучення кредитних ресурсів, право на надання кредитів і надання гарантій фізичним та юридичним особам за кредитами;
- 5) право на користування, володіння і розпорядження комунальною власністю;
- 6) право розпорядження прибутками комунальних підприємств та інших підприємств, які перебувають у власності місцевих органів влади;
- 7) правильна відповідь (1—3, 5—6);
- 8) правильна відповідь (1—6).

Запитання 4. Існують такі показники фінансової автономії місцевих органів влади:

- 1) частка видатків на реалізацію власних повноважень;
- 2) частка обов'язкових видатків;
- 3) частка видатків для забезпечення делегованих повноважень;
- 4) питома вага власних і переданих (закріплених) доходів;
- 5) частка доходів від місцевих податків і зборів та незв'язаних субсидій;
- 6) ступінь залежності від окремих дохідних джерел;
- 7) коефіцієнт податкоспроможності окремої адміністративно-територіальної одиниці чи територіального колективу;

- 8) правильна відповідь (1—4, 7);
- 9) правильна відповідь (1—7).

Запитання 5. Головним елементом у системі заходів державної регіональної фінансової політики є:

- 1) надання центральною владою допомоги владним органам тих територій, котрі не мають достатніх ресурсів для виконання покладених на них функцій;
- 2) забезпечення фінансування бюджету розвитку;
- 3) залучення іноземних інвестицій для фінансування інноваційних та інвестиційних програм.

Запитання 6. Головними цілями державної регіональної фінансової політики є:

- 1) зближення рівнів соціально-економічного розвитку окремих регіонів;
- 2) створення умов для надання громадських послуг за єдиними стандартами на всій території країни;
- 3) подолання відставання в розвитку соціально-культурної сфери та соціальної інфраструктури в малих містах, селах і селищах;
- 4) забезпечення комплексного економічного й соціального розвитку територіальних одиниць;
- 5) правильна відповідь (2—4);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 7. Основними завданнями державної регіональної фінансової політики можна вважати:

- 1) створення правової бази для реалізації цілей державної регіональної фінансової політики;
- 2) визначення на основі об'єктивних критеріїв переліку та класифікації регіонів і територій України, які потребують фінансової підтримки центральної влади;
- 3) використання зарубіжного досвіду організаційних механізмів досягнення цілей державної регіональної фінансової політики;
- 4) запровадження і використання арсеналу фінансових інструментів;
- 5) правильна відповідь (1, 2, 4);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 8. Об'єктами державної регіональної політики є:

- 1) галузі господарського комплексу регіону;

- 2) фінансові відносини місцевих органів влади з підприємцями;
- 3) соціальна інфраструктура;
- 4) природне середовище;
- 5) населення і трудові ресурси;
- 6) правильна відповідь (1, 3—5);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 9. Основними елементами місцевої фінансової політики є:

- 1) визначення основних цілей, конкретизація перспективних та поточних завдань;
- 2) розроблення методів, засобів та конкретних форм організації відносин, за допомогою яких можна досягти поставлених цілей;
- 3) підбір та розстановка кадрів, які здатні організувати вирішення поставлених завдань;
- 4) визначення критеріїв (стандартів) для оцінки і моніторингу фінансового управління в органах місцевого самоврядування.
- 5) правильна відповідь (1—3);
- 6) правильна відповідь (2—4);
- 7) правильна відповідь (1—4).

Запитання 10. Основними складовими місцевої фінансової політики є:

- 1) цілі;
- 2) принципи;
- 3) інструменти реалізації;
- 4) ризики;
- 5) правильна відповідь (1—4).

Запитання 11. Місцева фінансова політика має охоплювати:

- 1) напрями роботи з державними цінними паперами;
- 2) контроль за діяльністю роботи підприємств, що перебувають у загальнодержавній власності;
- 3) види послуг, загальний рівень їх надання органами місцевого самоврядування;
- 4) засоби фінансування капітальних видатків;
- 5) систему заробітної плати, пенсій та допомоги, яка використовуватиметься;
- 6) визначення терміну обігу, схем погашення та типів боргових зобов'язань, які використовуватимуться органами місцевого самоврядування;
- 7) правильна відповідь (3—6);

8) правильна відповідь (1—6).

Запитання 12. Які основні компоненти фінансової політики місцевих органів влади:

- 1) програмний;
- 2) практичний;
- 3) політичний;
- 4) міжнародний;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—4)?

Запитання 13. Завдяки детально розробленій фінансовій політиці забезпечується:

- 1) політична підтримка фінансового планування;
- 2) попередження небезпечних ситуацій та управління ними;
- 3) концентрація уваги на фінансових умовах функціонування місцевої громади;
- 4) забезпечення обґрунтованих засад та критеріїв фінансового управління;
- 5) сприяння створенню фінансової стабільності, поліпшення кредитоспроможності;
- 6) правильна відповідь (3—5);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 14. Забезпечення певного рівня якості комунальних і управлінських послуг на основі міжнародного стандарту ISO 9001:2000 це:

- 1) забезпечення кількісних характеристик у наданні послуг;
- 2) забезпечення якісних характеристик у наданні послуг;
- 3) поєднання кількісних і якісних характеристик.

Запитання 15. Основними кроками впровадження системи якості комунальних і управлінських послуг на основі міжнародного стандарту ISO 9001:2000 мають стати:

- 1) загальне навчання персоналу органу місцевого самоврядування сучасних методів управління якістю;
- 2) побудова схеми визначення очікувань населення щодо послуг, що надаються органом місцевого самоврядування, і вимірювання задоволеності;
- 3) встановлення стандартів якості для послуг, що надаються органом місцевого самоврядування; побудова схеми аналізу якості послуг;

- 4) визначення показників ефективності роботи органу місцевого самоврядування;
- 5) проведення внутрішніх аудитів системи менеджменту якості органу місцевого самоврядування;
- 6) сертифікація системи менеджменту якості органу місцевого самоврядування на відповідність стандарту ISO 9001:2000;
- 7) правильна відповідь (3—6);
- 8) правильна відповідь (1—6).

Запитання 16. Основні етапи розроблення місцевої фінансової політики:

- 1) організація і визначення змісту процесу;
- 2) огляд сучасної місцевої політики і практики та визначення основних засад для прийняття проекту політичних положень;
- 3) розгляд та ухвалення;
- 4) оприлюднення та реалізація;
- 5) моніторинг запровадження;
- 6) правильна відповідь (1, 2, 5);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 17. Індикативне планування під час розроблення програм соціально-економічного розвитку регіонів передбачає:

- 1) підготовку макроекономічних планів-прогнозів;
- 2) розміщення державних і регіональних замовлень;
- 3) розроблення програм припинення функціонування неефективних галузей і виробництв;
- 4) урегулювання соціальних проблем;
- 5) правильна відповідь (2—4);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 18. У процесі формування індикативного плану регіону використовують такі методи:

- 1) метод екстраполяцій;
- 2) метод статистичних залежностей;
- 3) метод виробничих функцій;
- 4) експертний метод;
- 5) аналогові та пошукові методи;
- 6) методи оптимального моделювання;
- 7) правильна відповідь (1, 2, 4—6);
- 8) правильна відповідь (1—4);
- 9) правильна відповідь (1—6).

Запитання 19. Під час складання індикативних планів розробляють такі показники та табличні матеріали:

- 1) перелік головних інноваційних пріоритетів, що характерні для регіону, кількість, питома вага у загальному обсязі;
- 2) система зв'язків з держаними і міжнародними фінансовими інституціями;
- 3) зниження собівартості продукції регіону;
- 4) додаткова кількість робочих місць у господарстві регіону;
- 5) очікуваний економічний ефект від використання інноваційних пріоритетів регіону;
- 6) правильна відповідь (1, 3—5);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 20. З яких частин рекомендовано складати програму соціально-економічного розвитку регіону:

- 1) описової;
- 2) інформаційно-аналітичної;
- 3) системи основних показників;
- 4) балансових розрахунків;
- 5) загальних висновків;
- 6) правильна відповідь (2—4);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Тема 11. Управління місцевими фінансами в Україні

Запитання 1. Фінансова діяльність органів місцевого самоврядування регламентується:

- 1) указами Президента України;
- 2) інструкціями Національного банку України;
- 3) положеннями 5 та 8 Європейської хартії про місцеве самоврядування;
- 4) постановами Кабінету Міністрів України;
- 5) правильна відповідь (2, 4).

Запитання 2. Діяльність із збалансування й забезпечення пропорційності фінансових ресурсів — це:

- 1) бюджетне регулювання;
- 2) фінансове планування;
- 3) фінансове вирівнювання;
- 4) бюджетне субсидіювання.

Запитання 3. За суб'єктами фінансовий контроль буває:

- 1) бюджетний;
- 2) інвестиційний;
- 3) відомчий;
- 4) ініціативний.
- 5) правильна відповідь (1, 4).

Запитання 4. Контроль за безпосередньою операційною фінансовою діяльністю — це:

- 1) попередній фінансовий контроль;
- 2) відомчий фінансовий контроль;
- 3) бюджетний фінансовий контроль;
- 4) поточний фінансовий контроль.

Запитання 5. За результатами ревізії складається:

- 1) звіт про обсяги та терміни використання бюджетних коштів;
- 2) акт про усунення виявлених порушень;
- 3) звіт про рух грошових коштів;
- 4) акт проведення ревізії.

Запитання 6. В основу касового виконання місцевих бюджетів покладено принцип:

- 1) єдності казначейського рахунку;
- 2) єдності каси;
- 3) єдності бухгалтерського обліку;
- 4) єдності класифікації доходів та видатків.

Запитання 7. Який орган державної влади веде парламентський контроль переважно на рівні центральних органів управління державою:

- 1) Кабінет Міністрів України;
- 2) Адміністрація Президента України;
- 3) Міністерство фінансів України;
- 4) Рахункова палата України?

Запитання 8. Фінансовий контроль — це:

- 1) процес впливу на фінансові відносини;
- 2) діяльність із збалансування і забезпечення пропорційності фінансових ресурсів;
- 3) обстеження і вивчення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій;

4) діяльність законодавчих і виконавчих органів державної влади і недержавних організацій на забезпечення законності, фінансової дисципліни.

Запитання 9. Метою фінансового управління є:

- 1) вивчення, порівняння, виявлення, фіксація проблем змісту і відображення в обліку господарських операцій;
- 2) складання та виконання місцевих бюджетів, забезпечення контролю за цільовим, раціональним, економічним і ефективним використанням бюджетних коштів;
- 3) галузевий і територіальний перерозподіл фінансових ресурсів;
- 4) забезпечення необхідними фінансовими ресурсами та підвищення ефективності фінансової діяльності.

Запитання 10. Єдиний казначейський рахунок запроваджено у:

- 1) 1995 р.;
- 2) 1997 р.;
- 3) 2000 р.;
- 4) 2001 р.;
- 5) немає правильної відповіді.

Запитання 11. На рівні держави фінансове програмування передбачає:

- 1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників бюджетних коштів;
- 2) підвищення ефективності використання державних коштів;
- 3) особливості форм і методів утворення і використання централізованих та децентралізованих грошових фондів;
- 4) використання коштів державного бюджету на цілі, не передбачені Законом про Державний бюджет України.

Запитання 12. Видання органами державної виконавчої влади і посадовими особами нормативних та розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету є:

- 1) перевищенням повноважень;
- 2) порушенням основ бюджетного процесу;
- 3) порушенням законодавства про бюджетну систему;
- 4) одним з основних завдань органів виконавчої влади, які регламентовано законодавством.

Запитання 13. Ревізії бувають:

- 1) обов'язкові та необов'язкові;

- 2) відомчі та структурні;
- 3) планові та позапланові;
- 4) поточні та попередні;
- 5) правильна відповідь (2—4).

Запитання 14. Фінансовий контроль можна умовно класифікувати за:

- 1) місцем проведення;
- 2) часом проведення;
- 3) об'єктами контролю;
- 4) галузями контролю;
- 5) методами контролю;
- 6) правильна відповідь (1, 2, 4);
- 7) правильна відповідь (2, 5).

Запитання 15. До недержавних видів фінансового контролю належить:

- 1) відомчий контроль;
- 2) аудиторський контроль;
- 3) громадський контроль;
- 4) банківський контроль;
- 5) правильна відповідь (2,3).

Запитання 16. На який період розраховуються стратегічні плани:

- 1) місяць — квартал;
- 2) квартал — рік;
- 3) один — два роки;
- 4) квартал — п'ять років?

Запитання 17. Основні інструменти регулювання:

- 1) міжбюджетні взаєморозрахунки;
- 2) кредити комерційних банків;
- 3) залучені кошти від випуску цінних паперів;
- 4) відрахування від загальнодержавних податків і зборів;
- 5) правильна відповідь (1, 4).

Запитання 18. Державні податкові інспекції в районах і містах не виконують таку функцію:

- 1) додержання законодавства про податки та інші платежі до бюджету;

- 2) забезпечення своєчасного і повного обліку платників податків та інших платежів до бюджету;
- 3) контролю додержання громадянами законодавства про індивідуальну трудову діяльність;
- 4) контролю повноважень при зарахуванні надходжень.

Запитання 19. Рахункова палата підпорядковується:

- 1) Президенту України;
- 2) Кабінету Міністрів України;
- 3) Верховній Раді України;
- 4) Державному казначейству України.

Запитання 20. Суб'єктом управління фінансами є:

- 1) керівники місцевих органів влади;
- 2) міністерства та відомства;
- 3) фінансовий апарат системи органів управління в державі;
- 4) державні адміністрації;
- 5) правильна відповідь (1, 3).

Тема 12. Світовий досвід організації місцевих фінансів

Запитання 1. До основних принципів здійснення місцевого самоврядування за міжнародними правовими актами відносяться:

- 1) закріплення основних повноважень і функцій органів місцевого самоврядування в конституції або відповідному законі;
- 2) право органів місцевого самоврядування самостійно визначати свою структуру;
- 3) право на свої власні фінансові ресурси;
- 4) справедливість перерозподілу ресурсів між громадянами;
- 5) правильна відповідь (1—3);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 2. Міжнародні стандарти організації місцевих фінансів передбачають таке:

- 1) органи місцевого самоврядування мають право на свої власні фінансові ресурси;
- 2) частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів;
- 3) запровадження процедури бюджетного вирівнювання;
- 4) органи місцевого самоврядування мають право на матеріально-фінансові ресурси;

- 5) право представницького органу місцевого самоврядування самостійно приймати місцевий бюджет;
- 6) правильна відповідь (2, 3, 5)
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 3. Принципи бюджетного федералізму в організації місцевих фінансів використовуються:

- 1) в федеративних державах;
- 2) в унітарних державах;
- 3) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 4. Які форми бюджетного федералізму існують у зарубіжних країнах:

- 1) внутрішньодержавна;
- 2) асиметрична;
- 3) кооперативна;
- 4) бюрократична;
- 5) договірна;
- 6) обслуговуюча;
- 7) децентралізована;
- 8) правильна відповідь (1—4, 7);
- 9) правильна відповідь (1—7)?

Запитання 5. Які функції бюджетного федералізму розрізняють західні вчені-економісти:

- 1) адміністративну;
- 2) законодавчу;
- 3) політично-консолідаційну;
- 4) соціально-психологічну;
- 5) правильна відповідь (1—4);
- 6) правильна відповідь (1, 2);
- 7) правильна відповідь (3, 4)?

Запитання 6. Які існують підходи до здійснення регіональної фінансової політики:

- 1) рентний;
- 2) соціальний;
- 3) політичний;
- 4) адміністративний;
- 5) законодавчий;
- 6) правильна відповідь (1, 2);
- 7) правильна відповідь (1—5)?

Запитання 7. Бюджетний унітаризм — це така форма внутрішніх міжурядових фінансових відносин, основні принципи організації якої визначаються:

- 1) місцевими органами влади;
- 2) суб'єктами федерації;
- 3) центральною владою;
- 4) спільно центральною і місцевими органами влади;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 8. Характерні риси концепції субсидіарності такі:

- 1) влада більш високого рівня може втручатися у фінансові справи влади більш низького рівня лише у разі її неспроможності вирішувати проблеми;
- 2) обов'язок вищої влади надавати фінансову допомогу органам влади місцевого рівня;
- 3) принцип розподілу повноважень між різними рівнями влади в усіх сферах, включаючи і фінансову;
- 4) принцип співробітництва різних рівнів влади;
- 5) принцип делегованого управління;
- 6) правильна відповідь (1—4);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 9. В японській формулі розрахунку обсягу міжбюджетного трансферту використовуються такі коефіцієнти модифікації:

- 1) коефіцієнт трудової участі;
- 2) видові коефіцієнти;
- 3) коефіцієнт економії на масштабах;
- 4) зонально-кліматичні коефіцієнти;
- 5) буферні коефіцієнти;
- 6) коефіцієнти бюджетної прибутковості територій;
- 7) правильна відповідь (2—6);
- 8) правильна відповідь (1—4).

Запитання 10. Використання методу формування доходів місцевих бюджетів на основі соціальних стандартів передбачає розрахунки таких показників:

- 1) потенціалу доходів бюджету;
- 2) фіскального потенціалу доходів;
- 3) потенціалу доходу, на який розраховує місцевий бюджет;
- 4) грошову величину соціальних стандартів;

- 5) мінімального бюджету муніципальної одиниці;
- 6) нормативів відрахувань;
- 7) правильна відповідь (3—6);
- 8) правильна відповідь (1—6).

Запитання 11. Фонд бюджетних трансфертів може формуватися як:

- 1) внески іноземних країн;
- 2) введення додаткових податків і зборів;
- 3) часткові відрахування від податків, що надходять до держбюджету;
- 4) щорічні асигнування з держбюджету;
- 5) обсяг видатків місцевих громад;
- 6) правильна відповідь (3—5);
- 7) правильна відповідь (1—5).

Запитання 12. Методи розподілу бюджетних трансфертів, що вирізняє світова практика, такі:

- 1) пропорційно доходам місцевої громади;
- 2) багатofакторна формула;
- 3) компенсація фактичних видатків місцевих громад;
- 4) частина річного бюджету місцевих громад;
- 5) правильна відповідь (1—3);
- 6) правильна відповідь (1—4).

Запитання 13. Шведська система горизонтального вирівнювання заснована:

- 1) на пайовій участі в податковому зборі;
- 2) на спільному використанні податкової бази з особистого прибуткового податку;
- 3) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 14. У США вузькоцільові трансферти розподіляються за такими правилами:

- 1) в обсягах, визначених у бюджетних запитах;
- 2) на підставі формули, затвердженої в законодавчому чи адміністративному порядку;
- 3) під конкретні проекти;
- 4) комбінація формули і проекту;
- 5) правильна відповідь (1—3);
- 6) правильна відповідь (2—4).

Запитання 15. У Канаді існують такі види трансфертів:

- 1) податковий;
- 2) грошовий;
- 3) спеціальний;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (1—3).

Запитання 16. Федеральний уряд Канади передає трансфери провінціям/територіям з таких основних програм:

- 1) трансферт на охорону здоров'я і соціальну допомогу;
- 2) програма вирівнювання спрямована на фінансове вирівнювання провінцій менш забезпечених за рівнем надання бюджетних послуг населенню;
- 3) програма територіального фінансування;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (1—3).

Запитання 17. У Німеччині застосовується:

- 1) вертикальне бюджетне вирівнювання;
- 2) горизонтальне бюджетне вирівнювання;
- 3) правильна відповідь (1, 2).

Запитання 18. Форми прямого адміністративного контролю муніципальних запозичень такі:

- 1) встановлення річних лімітів на сукупний борг місцевих органів влади;
- 2) надання дозволу на проведення конкретних операцій із запозичення;
- 3) централізація муніципальних запозичень з подальшою передачею цих коштів місцевим органам влади;
- 4) правильна відповідь (1, 2);
- 5) правильна відповідь (1—3).

Запитання 19. Система бюджетного вирівнювання України повинна забезпечувати:

- 1) передачу коштів з державного до місцевих бюджетів;
- 2) представницькі функції місцевих громад;
- 3) економічну ефективність;
- 4) бюджетну відповідальність;
- 5) соціальну справедливість;
- 6) політичну консолідацію;
- 7) територіальну інтеграцію;

- 8) правильна відповідь (2—7);
- 9) правильна відповідь (1—7).

Запитання 20. Основні напрями підвищення дієвості бюджетних трансфертів в Україні:

- 1) створити нормативну базу для надання бюджетних трансфертів;
- 2) ширше використовувати весь спектр видів бюджетних трансфертів, що практикуються у світі;
- 3) джерелом бюджетних дотацій доцільно зробити набір загальнодержавних податків, надходження від яких характеризується найбільшою стабільністю;
- 4) серед механізмів розподілу бюджетних дотацій перевагу слід віддати структурній формулі, яка включала б у себе компонент вирівнювання;
- 5) правильна відповідь (1, 2);
- 6) правильна відповідь (1—3);
- 7) правильна відповідь (1—4).

4.3. РОЗРАХУНКОВІ ЗАВДАННЯ

Одним із видів навчальних завдань є вирішення двох розрахункових завдань — розв'язання окремих задач. Задачі розв'язують під час проведення семінарських та практичних занять у присутності викладача, який веде аудиторні заняття. Загальний час на вирішення двох розрахункових завдань становить 30 хвилин.

Задача 1

Загальна площа житлових будинків комунальної та інших форм власності районів міста, які перебувають на обслуговуванні, становить 36 386 тис. м², у тому числі площа будинків, не обладнаних ліфтами, становить 27 298 тис. м². Крім того, в плановому періоді в березні вводиться в експлуатацію 58 тис. м² житла, обладнаного ліфтами, і в вересні буде виведено з експлуатації 120 тис. м² житла, також обладнаного ліфтами. Тарифи з квартирної плати в будинках, не обладнаних ліфтами, встановлені в розмірі 0,84 грн за 1 м², а в будинках, обладнаних ліфтами, — на 21 коп. більше. Визначити очікувані доходи з квартирної плати на плановий рік.

Задача 2

Серед мешканців будинків певна частина користується під'їздами і відповідно до чинного законодавства звільнена від оплати за користування житлом. Ця категорія мешканців займає 18 % загальної площі житлових будинків. Розрахувати суму дотації, яку необхідно виділити з бюджету, на покриття збитків унаслідок експлуатації житлового фонду.

Задача 3

Коли підвищували плату за житло в плановому періоді, то з'ясувалося, що доходи мешканців, які займають 10 % загальної площі житлових будинків, знаходяться на рівні мінімального прожиткового рівня і становлять 30 980 тис. грн. Це унеможливає повне внесення ними плати за користуванням житлом, оскільки відповідно до чинного законодавства плата за житлово-комунальні послуги не може бути більшою ніж 20 % отриманого доходу. Визначити суму дотації, яку необхідно виділити з бюджету на покриття збитків унаслідок експлуатації житлового фонду.

Задача 4

У плановому періоді плата за 1 м² орендованої площі збільшиться на 17 % порівняно з попереднім періодом, коли вона становила 4,5 грн за 1 м². Загальна площа нежитлових приміщень дорівнює 6 % загальної жилої площі міста. Визначити суму грошових коштів, які надійдуть від експлуатації нежитлових приміщень.

Задача 5

У поточному періоді доходи ЖЕК від розміщення реклами на фасадах будинків становили 27 729 тис. грн. У плановому періоді ці доходи збільшаться на 15 %. Визначити суму доходів ЖЕК від розміщення реклами в плановому періоді.

Задача 6

Користуючись даними задачі 1, визначити плановий фонд заробітної плати працівників житлового господарства міста, враховуючи те, що в поточному році їх заробітна плата в 1 м² загальної площі житлових будинків міста становила 1,29 грн в рік.

Задача 7

Користуючись даними попередньої задачі, визначити суму нарахувань на заробітну плату працівників житлового господарства.

Задача 8

За загальноміською програмою необхідно відремонтувати 496 604 м² покрівлі. Згідно з проведеними розрахунками ця площа та вартість ремонту 1 м² покрівлі розподілились по районах міста таким чином (див. табл.).

№ з/п	Площа покрівлі, що потребує ремонту, %	Ціна ремонту 1 м ²
1	2,4	57,0
2	6,3	36,0
3	7,6	34,0
4	10,4	30,0
5	6,3	36,0
6	8,0	28,0
7	5,0	32,0
8	5,2	39,0
9	6,8	29,0
10	5,3	39,0
11	9,9	36,0
12	12,3	28,0
13	9,4	28,0
14	3,1	35,0
15	1,8	36,0
Усього 100		

Необхідно визначити загальну потребу в коштах для ремонту покрівлі в місті та розподілити її по районах міста.

Задача 9

Профілактичний огляд будинків, збудованих 40 років тому, свідчить про те, що 5 сміттєзбиральних камер вийшли з

ладу, термін експлуатації яких — 30 років. Заміна однієї такої камери вимагає придбання 2 тис. шт. цегли, цементу 300 кг за ціною 170 грн за 100 кг, піску та інших матеріалів на суму 2 тис. грн. Крім того, вийшло з ладу: 500 м електропроводки, для відновлення якої треба 3500 грн; 250 м труб різного діаметру, для ремонту яких потрібно 8500 грн. Розрахувати суму грошових коштів для проведення поточного ремонту будинків.

Задача 10

Відповідно до протоколу апаратної наради у голови міської державної адміністрації вирішено щорічно проводити заміну 150 ліфтів вартістю 100 тис. кожний. Згідно з цим рішенням у кожному районі міста було складено проект плану заміни та модернізації ліфтів (див. табл.)

Район	Кількість ліфтів
1	8
2	16
3	10
4	11
5	5
6	8
7	2
8	5
8	18
10	5
11	19
12	9
13	24
14	10
Усього	150

Визначити суму грошових коштів, необхідних для заміни та модернізації ліфтів у кожному районі та в місті в цілому.

Задача 11

Відповідно до проекту заміни газових плит у житлових будинках міста, термін експлуатації яких закінчився, для малозабезпечених категорій громадян передбачається надати 2000 газових плит. При цьому кількість газових плит по районах міста визначалася таким чином.

Район	Кількість газових плит, які підлягають заміні		
	Кількість, %	Ціна за одиницю, грн	Сума, грн
1	2,5	280	
2	7,5	280	
3	7,5	280	
4	7,5	280	
5	7,5	280	
6	7,5	280	
7	7,5	280	
8	15	280	
9	7,5	280	
10	6,5	280	
11	7,0	280	
12	6,5	280	
13	5,0	280	
14	5,0	280	
Усього	100		

Визначити суму бюджетних коштів, необхідних для заміни газових плит по районах та в місті в цілому.

Задача 12

Відповідно до актів обстеження газових колонок у житлових будинках міста, термін експлуатації яких закінчився, встановлено, що 5100 газових колонок необхідно замінити. При

цьому кількість газових колонок та кількість малозабезпечених сімей по районах міста склалася таким чином.

Район	Кількість газових колонок, які підлягають заміні			Кількість малозабезпечених сімей	Сума до- тації
	Кількість, шт	Ціна за одиницю, грн	Сума, грн		
1	400	280		40	
2	400	280		40	
3	500	280		50	
4	400	280		40	
5	450	280		40	
6	450	280		50	
7	450	280		35	
8	500	280		60	
9	350	280		35	
10	300	280		25	
11	350	280		40	
12	300	280		30	
13	150	280		15	
14	100	280		10	
Усього					

Визначити суму бюджетних коштів, необхідних для заміни газових колонок по районах та в місті в цілому.

Задача 13

Відповідно до рішення міської держадміністрації необхідно проводити роботи в кожному районі міста з відновлення протипожежної автоматики (ППА та ДВ) в житлових будинках підвищеної поверховості. Проведені роботи свідчать, що кількість систем ППА та ДВ, які підлягають заміні в районах міста така.

Район	Кількість систем ППА та ДВ	Ціна за одиницю, грн	Сума, грн
1	—	3634,40	
2	65	3634,40	
3	10	3634,40	
4	20	3634,40	
5	35	3634,40	
6	40	3634,40	
7	20	3634,4	
8	25	3634,40	
9	40	3634,40	
10	60	3634,40	
11	55	3634,40	
12	70	3634,40	
13	65	3634,40	
14	45	3634,40	
У місті			

Визначити суму бюджетних коштів, необхідних для заміни протипожежної автоматики по районах та в місті в цілому.

Задача 14

Користуючись даними попередніх задач та наведеними нижче даними, скласти проект кошторису на утримання та експлуатацію житлового фонду комунальної власності за такою формою (див. табл.).

№ з/п	Показники	Одиниця виміру, тис. м ²	Потреба коштів на плановий період
1	Загальна площа житлових будинків комунальної власності		
2	Загальна площа нежитлових приміщень		

Закінчення табл.

№ з/п	Показники	Одиниця виміру, тис. м²	Потреба коштів на плановий період
3	Загальна площа на обслуговуванні ЖЕК		
4	Доходів усього без ПДВ З них: • квартирна плата за обслуговування будинків та приватизованих квартир • орендна плата за нежитлові приміщення • відшкодування витрат на утримання внутрішньобудинкових мереж • інші доходи		32622,0
5	Видатки всього без ПДВ З них: • заробітна плата • нарахування на зарплату • витрати на технічне обслуговування житлових будинків • вивезення сміття • поточний ремонт житлового фонду • інші видатки		49385,4 34500,6 48462,2 87014,2
6	Плановий прибуток		
7	Збитки Перевищення виплаченого ПДВ над отриманим		9058,2
8	Збитки від різниці в тарифах на теплову енергію, яка відпускається населенню відомчими ТЕС		1847,0
10	Дотація на капремонт житлового фонду		
11	Дотація на експлуатацію та капремонт (9+10)		
12	Дотація на покриття збитків минулих років		28496,8
13	Дотація всього (11+12)		

Задача 15

Розрахувати планову виручку від реалізації води підприємством «Водоканалу» міста виходячи з наведених нижче даних.

Показники	Одиниця виміру	Фактично за попередні роки		План
Реалізація води, у т.ч.:	тис. м ³	68270	74920	
• населенню всього, у т.ч.;	« — »	26540	29560	
населенню без приладів обліку	« — »	15920	16260	
населенню з приладами обліку	« — »	10620	13300	
• бюджетним установам	« — »	12340	14120	
іншим підприємствам	« — »	29390	31240	

При цьому ціна 1 м³ води для населення та бюджетних організацій у попередньому періоді становила 0,82 грн, а для інших підприємств вона була дорожчою на 30 %.

Задача 16

У місті чисельністю 2,5 млн чоловік 20 % мешканців отримали пільги на користування водою. При цьому органи місцевого самоврядування встановили норму витрачання води на одного мешканця 1,5 м³ в місяць. Визначити розмір бюджетної дотації на експлуатаційні цілі підприємства «Водоканалу».

Задача 17

Залишкова вартість основних засобів, які передаються «Водоканалом» в оренду як цілісний майновий комплекс, становить 12 954 000 грн. Розмір річної орендної плати у разі оренди окремого індивідуально визначеного майна встановлюється за згодою сторін, але не менше як 5 % вартості орендованого майна. Визначити суму орендної плати, яку отримує «Водоканал».

Задача 18

Користуючись даними задач 15, 16, 17, визначити суму доходів, яку отримує підприємство «Водоканалу» у плановому періоді. При цьому слід пам'ятати, що це підприємство в плановому періоді отримує також 2 456 000 грн позареалізаційних доходів.

Задача 19

Заробітна плата на підйомі води становить 26 % усіх затрат, або 2594,5 тис. грн, нарахування на заробітну плату — 8 %, амортизаційні відрахування — 12 %, електроенергія — 15 %, матеріали — 5 %, операційні витрати — 5 %. Визначити суму інших витрат та сукупні витрати на підйом води.

Задача 20

Користуючись даними задач 15 і 19, провести розрахунки калькуляції підйому 1 м^3 води, враховуючи те, що рентабельність цього виду робіт становить 27 %.

Задача 21

Користуючись даними попередньої задачі та враховуючи те, що на очищення води витрачається 10 % усіх витрат, на експлуатаційні витрати та утримання мереж — 22,0 %, на купівлю води з інших джерел водопостачання — 12 %, компенсація за утримання внутрішньобудинкових мереж — 5,7 %, інші витрати, пов'язані з підйомом води, — 8 %, загальноексплуатаційні витрати — 15 % і позаексплуатаційні — 10 %, визначити собівартість реалізації води.

Задача 22

Користуючись даними задач 15 — 20, визначити плановий прибуток та рентабельність діяльності «Водоканалу».

Задача 23

У році, що передував плановому, норма амортизаційних відрахувань в автотранспортних підприємствах міста становила 3,2 %. При цьому щорічна вартість основних фондів дорівнювала 298 125 тис. грн. У плановому році середньорічна вартість основних фондів збільшиться на 39 000 тис. грн. Необхідно визначити норму амортизаційних відрахувань на плановий період.

Задача 24

Розрахувати на плановий період потребу в коштах на придбання пального для роботи автобусів, що працюють у звичайному режимі руху, виходячи з того, що щоденно потрібно: бензину А-76 — 26 тис. л; дизпалива — 52 тис. л. Ціна 1 л бензину становить 3,2 грн, а дизпалива 2,80 грн. При цьому індекс зростання цін на пальне в році, що передував плановому, становив 1,45. Крім того, борг за отримане пальне в попередньому році досяг 297 тис. грн.

Задача 25

У період, що передує плановому, ДКП «Київелектротранс» перевезе 428 000 тис. пасажирів, у тому числі 207 000 тис. пасажирів платно і 221 000 тис. пасажирів, які користуються правом безкоштовного проїзду. При цьому за абонентними талонами бу-

де перевезено 80 000 тис. пасажирів, від яких буде одержано 24 млн грн доходів, а за проїзними квитками буде перевезено 127 000 тис. пасажирів, від яких буде одержано 14 млн грн. У плановому періоді кількість пасажироперевезень збільшиться на 104,91 %. Визначити доходи ДКП «Київелектротранс» у плановому періоді та втрати від безплатного перевезення пасажирів.

Критерії оцінювання розрахункових завдань

Для студентів денної та вечірньої форм навчання

Одна задача оцінюється в:

2,5 бала поточного контролю, якщо: правильною є арифметична відповідь в задачі; правильно вказано назву відповідного інструктивного матеріалу; правильно наведено формули для розв'язання;

1,5 бала поточного контролю, якщо: правильно наведено формули для розв'язання; правильною є арифметична відповідь в задачі; неправильно зазначене обґрунтування (пояснення) відповідних розрахунків;

1 бал поточного контролю, якщо: правильно наведено формули для розв'язання; неправильною є арифметична відповідь в задачі; неправильно зазначене обґрунтування (пояснення) відповідних розрахунків;

0 балів поточного контролю виставляється за всі можливі помилки понад вказані вище або якщо роботу взагалі не подано студентом на розгляд викладачу.

Максимальна сума балів, що виставляється за вирішення двох розрахункових завдань, — 5 балів.

4.4. ПІДБІР ТА ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Для студентів денної та вечірньої форми навчання

Мета підбору та огляду літературних джерел — дати аналітичний огляд літературних джерел (монографій, підручників, навчальних посібників тощо) за обраною тематикою.

Готуючи огляд літературних джерел, студент:

— обирає питання і погоджує його з викладачем;

— систематизує різні погляди і підходи до вивчення досліджуваного питання (фінансові категорії, поняття і терміни, принципи, ознаки, класифікації тощо). Літературні джерела добираються самостійно;

— готує огляд літературних джерел у надрукованому вигляді (обсяг — до 8 сторінок тексту, набраного на комп'ютері, Times New Roman, шрифт 14, інтервал 1,5. Структура: титульна сторінка, текст, список опрацьованої літератури).

Підбор та огляд літературних джерел на задану тематику, презентація аналітичного огляду наукових публікацій готується на той семінар, на якому розглядається відповідна тема. Якщо тема на семінарських заняттях не розглядається, тоді студент має здати огляд літературних джерел викладачу, який проводить семінари, не пізніше ніж за 3 тижні до закінчення семестру.

Критеріями оцінки є кількість опрацьованих літературних джерел і якість систематизації матеріалу.

4.5. УЧАСТЬ У НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ РОБОТІ

Для студентів денної та вечірньої форми навчання

Науково-дослідна робота — це участь у дискусійному клубі, наукових студентських конференціях, олімпіадах, семінарах та гуртках.

Кафедра фінансів організовує наукову роботу студентів фінансово-економічного факультету у формі проведення наукового дискусійного клубу. Участь у роботі наукового дискусійного клубу є добровільною і передбачає такі форми роботи:

- підготовку і представлення доповіді;
- участь у дискусії, обговорення проблемних питань;
- вислуховування доповідей та їх обговорення, отримання нової інформації та формування на цій основі своєї думки, власних висновків.

Участь у роботі дискусійного клубу дає можливість сформувати низку важливих навичок:

- виступати перед аудиторією;
- викладати свою думку з тих питань, що обговорюються, аргументувати її;
- обґрунтовувати і відстоювати свою позицію;
- вислуховувати думку інших людей;
- розширювати свій професійний світогляд;
- проводити наукові дослідження і брати участь у наукових дискусіях.

У роботі дискусійного клубу діє принцип студентського самоврядування: для проведення засідань клубу серед студентів оби-

рається організатор (або кілька), який реєструє учасників, теми їх доповідей, проводить засідання, визначає регламент виступу і обговорення, стежить за його дотриманням, регулює активність обговорення.

Роль викладача полягає у визначенні загальної тематики роботи дискусійного клубу, а також надання консультацій з приводу підготовки студентами тем доповідей.

Для виступу на щорічній науковій студентській конференції студент самостійно обирає фінансову проблему і досліджує її під керівництвом наукового керівника (викладача, який проводить лекції або семінари).

5. ІНДИВІДУАЛЬНО-КОНСУЛЬТАТИВНА РОБОТА

Індивідуально-консультаційна робота студентів проводиться в аудиторному режимі згідно з розкладом консультацій. В аудиторії викладач надає методичні рекомендації з вивчення тем курсу, формулює питання по кожній темі, які має опрацювати студент. На кожному консультаційному занятті викладач робить опитування по темі з метою з'ясування, чи засвоєно студентом той чи інший матеріал, чи займається студент взагалі самостійним вивченням курсу, чи виконав він завдання, дане на попередній консультації. На консультаційних заняттях розв'язуються задачі, з'ясовуються всі незрозумілі студенту питання. Окремі консультаційні заняття присвячуються підготовці до написання модульного контролю. Викладач знайомить з переліком питань, що виносяться на модульний контроль, з вимогами щодо викладення питань у контрольній роботі, узагальнює в цілому матеріал по логічно-завершеній частині курсу, яка виноситься на модульний контроль, ще раз звертає увагу на більш складні та важливі моменти.

Індивідуально-консультативна робота здійснюється у формі:

- індивідуальних занять;
- консультацій;
- перевірки та захисту завдань, що винесені для самостійної роботи студентів;
- перевірки виконання завдань, що винесені на поточний контроль відповідно до графіка.

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

ДЕННА ФОРМА НАВЧАННЯ			
Види самостійної роботи	Терміни виконання	Форма контролю та звітності	Максимальна кількість балів (за виконання одного завдання)
I. ОБОВ'ЯЗКОВІ ЗАВДАННЯ			
За систематичність і активність роботи на семінарських заняттях			
1.1. Підготовка до семінарських занять відповідно до планів семінарів	Протягом семестру	Активна участь у семінарських заняттях. Бліц-опитування. (Протягом семестру студент повинен отримати не менше двох оцінок за даним видом контролю)	$5 \cdot 2 = 10$
За виконання модульних контрольних завдань			
1.2. Вирішення тестових завдань	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Перевірка правильності вирішення тестових завдань	$1 \cdot 5 = 5$
1.3. Вирішення розрахункового завдання	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Перевірка правильності вирішення розрахункового завдання	$5 \cdot 1 = 5$
1.4. Підготовка доповіді за обраною тематикою	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Обговорення (захист) матеріалів доповіді під час ІКР	10
Разом балів за обов'язкові види СРС			30
II. ВИБІРКОВІ ЗАВДАННЯ			
За виконання завдань для самостійного опрацювання			
2.1. Аналітичний огляд наукових публікацій. Участь у колоквиумах та дискусійних клубах	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Презентація і обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР	10
2.2. Участь у студентських конференціях, наукових гуртках, олімпіадах, друк власних наукових статей за тематикою дисципліни	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Презентація і обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР	10
Разом балів за вибіркові види СРС			10

Продовження табл.

ДЕННА ФОРМА НАВЧАННЯ			
Види самостійної роботи	Терміни виконання	Форма контролю та звітності	Максимальна кількість балів (за виконання одного завдання)
Всього балів за СРС			40
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ			
Підготовка до семінарів і виконання вибіркового завдання			Максимум 20 балів за семестр
Виконання модульних завдань			Максимум 20 балів за семестр
РАЗОМ за семестр			Максимум 40 балів
ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПИСЬМОВИХ РОБІТ			
Будь-яка письмова робота може бути виконана лише один раз. Доопрацювання і переписування не дозволяються. За несамотійну роботу і використання недозволених джерел (списування) студент отримує 0 балів.			

ВЕЧІРНЯ ФОРМА НАВЧАННЯ			
Види самостійної роботи	Терміни виконання	Форма контролю та звітності	Максимальна кількість балів (за виконання одного завдання)
I. ОБОВ'ЯЗКОВІ ЗАВДАННЯ			
За систематичність і активність роботи на семінарських заняттях			
1.1. Підготовка до семінарських занять відповідно до планів семінарів	Протягом семестру	Активна участь у семінарських заняттях. Бліц-опитування. (Протягом семестру студент повинен отримати не менш ніж дві оцінки за даним видом контролю)	$5 \cdot 2 = 10$
За виконання модульних контрольних завдань			
1.2. Вирішення тестових завдань	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Перевірка правильності вирішення тестових завдань	$1 \cdot 5 = 5$

ВЕЧІРНЯ ФОРМА НАВЧАННЯ			
Види самостійної роботи	Терміни виконання	Форма контролю та звітності	Максимальна кількість балів (за виконання одного завдання)
1.3. Вирішення розрахункового завдання	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Перевірка правильності вирішення розрахункового завдання	$5 \cdot 1 = 5$
1.4. Підготовка доповіді за обраною тематикою	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Обговорення (захист) матеріалів доповіді під час ІКР	10
Разом балів за обов'язкові види СРС			30
II. ВИБІРКОВІ ЗАВДАННЯ			
За виконання завдань для самостійного опрацювання			
2.1. Аналітичний огляд наукових публікацій. Участь у колоквиумах та дискусійних клубах	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Презентація і обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР	10
2.2. Участь у студентських конференціях, наукових гуртках, олімпіадах, друк власних наукових статей за тематикою дисципліни	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Презентація і обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР	10
Разом балів за вибіркові види СРС			10
Всього балів за СРС			40
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ			
Підготовка до семінарів і виконання вибірових завдань			Максимум 20 балів за семестр
Виконання модульних завдань			Максимум 20 балів за семестр
РАЗОМ за семестр			Максимум 40 балів
ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПИСЬМОВИХ РОБІТ			
Будь-яка письмова робота може бути виконана лише один раз. Доопрацювання і переписування не дозволяються. За несамостійну роботу і використання недозволених джерел (списування) студент отримує 0 балів.			

ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ			
Види самостійної роботи	Терміни виконання	Форма контролю та звітності	Максимальна кількість балів (за виконання одного завдання)
I. ОБОВ'ЯЗКОВІ ЗАВДАННЯ			
1.1. Комп'ютерний тестовий контроль	Відповідно до РНП і графіка	Перевірка правильності вирішення тестових завдань	30
II. ВИБІРКОВІ ЗАВДАННЯ			
2.1. Виконання контрольної (письмової домашньої) роботи	Відповідно до РНП і графіка	Перевірка правильності виконання завдань	10
2.2. Вирішення розрахункового завдання	Узгоджується з викладачем, який веде семінарські заняття	Перевірка правильності вирішення розрахункового завдання	10
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ			
Виконання модульного завдання			Максимум 30 балів
Виконання вибірових завдань			Максимум 10 балів
РАЗОМ за семестр			Максимум 40 балів
ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПИСЬМОВИХ РОБІТ			
Будь-яка письмова робота може бути виконана лише один раз. Доопрацювання і переписування не дозволяються. За несамостійну роботу і використання недозволених джерел (списування) студент отримує 0 балів.			

6. АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Як методи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення дисципліни «Місцеві фінанси» застосовуються:

- *проблемні лекції*;
- *міні-лекції*;
- *семінари-діскусії*.

Теоретичний блок курсу передбачає викладення матеріалу із застосуванням *проблемних та міні-лекцій* у поєднанні з *банками візуального супроводження* (роздаткового та електронного слай-

дового структурованого матеріалу у вигляді схем, графіків, порівняльних таблиць в електронному вигляді (Power Point, Word, Excel та ін.) за допомогою комп'ютерної техніки (notebook, відеопроектор). Структурований матеріал дає можливість студентам оптимально засвоювати особливості предмета вивчення.

Одним із методів активізації процесу навчання є проведення студентами науково-дослідної роботи, яка має охоплювати матеріал, що не входить до курсу лекцій, але розширює знання студентів з особливостей фінансової діяльності місцевого господарства. Як методи активізації науково-дослідної роботи застосовуються також *робота в малих групах, презентації*.

Робота в малих групах передбачає проведення досліджень з питань обмеженого характеру та обговорення цих питань в межах однієї навчальної групи. В результаті проведення *роботи в малих групах* визначається напрям дослідження певної групи проблем, що може стати темою *презентації*, яка представляється студентом на *семінарі-дискусії*.

ПРОБЛЕМНІ ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Підвищення ролі місцевих бюджетів у бюджетній системі України

1. Порядок складання проектів місцевих бюджетів, їх взаємозв'язок з проектом Державного бюджету України та планами економічного і соціального розвитку регіонів.

2. Особливості затвердження та виконання місцевих бюджетів. Особливості бюджетного процесу в столиці України м. Києві.

3. Необхідність розподілу місцевих бюджетів на «загальний фонд» та «спеціальний фонд», їх джерела та порядок формування.

4. Шляхи вдосконалення бюджетного планування на місцевому рівні.

5. Роль та значення Бюджетного кодексу України.

Тема 2. Напрями вдосконалення міжбюджетних відносин в Україні

1. Існуючі суперечності в побудові системи взаємовідносин місцевих бюджетів з Державним бюджетом.

2. Взаємовідносини в бюджетній сфері між різними рівнями місцевих бюджетів, їх особливості.

3. Забезпечення місцевих бюджетів дохідними джерелами для виконання власних та делегованих державою фінансових зобов'язань.

4. Формування умов для збільшення зацікавленості органів місцевого самоврядування в мобілізації додаткових доходів.

МІНІ-ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Особливості формування доходів місцевих бюджетів

1. Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків та зборів.

2. Доходи місцевих бюджетів, що не враховуються у визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

3. Особливості формування власних коштів у бюджетних установах.

Тема 2. Особливості економічної діяльності підприємств комунальної власності

1. Особливості грошових надходжень комунальних підприємств, їх склад та економічна характеристика.

2. Виручка від реалізації продукції, робіт та послуг, її розподіл на підприємствах комунального господарства.

3. Обігові кошти підприємств комунальної форми власності та методи визначення їх потреби.

СЕМІНАРИ-ДИСКУСІЇ

Тема 1. Планування і порядок фінансування видатків місцевих бюджетів

1. Підвищення ролі місцевих фінансових органів у регіональному фінансовому плануванні.

2. Фінансування власних та делегованих державою повноважень, порядок їх здійснення та законодавче закріплення.

3. Поєднання бюджетного фінансування з розвитком платних послуг населенню, виконання робіт за договорами з підприємствами, організаціями, установами на госпрозрахункових засадах.

4. Специфіка планування і фінансування капітальних вкладень у сферу матеріального виробництва, житлового будівництва, будівництва об'єктів соціально-культурного призначення.

7. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Автономія фінансова місцевого самоврядування — можливість територіальних одиниць та їх органів забезпечувати здійснення покладених на них законом функцій за рахунок власних фінансових джерел.

Акт перевірки — документ, у якому відображаються результати перевірки; містить докладно викладені порушення податкового і бюджетного законодавства з посиланням на законодавчі акти, статті та пункти, які порушено.

Акт ревізії — двосторонній документ, у якому відображаються результати ревізії фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій, а також робота фінансових органів зі складання і виконання бюджету. Наводиться перелік фактів виявлених порушень і додаткових резервів збільшення доходів та скорочення витрат.

Аудит ефективності використання бюджетних ресурсів — контроль якості управлінських рішень з погляду економічності та ефективності використанням бюджетних коштів у процесі виконання бюджетних програм. Його завданням є оцінка рівня віддачі від вкладених бюджетних коштів та аналіз причин недосягнення поставлених цілей.

Б

Банківська система касового виконання бюджету — відкриття рахунків бюджету в установах банківської системи для зарахування коштів на рахунки бюджету та перерахування з них.

Баланс доходів і видатків — поточний фінансовий план підприємства, в якому відображаються доходи і видатки підприємства за рік, а також взаємовідносини з державою і кредитними установами.

Баланс фінансових ресурсів і витрат держави — фінансовий план, який складається з метою визначення обсягів фінансових ресурсів, що створюються в країні, напрямів їх використання, збалансування доходів і витрат держави.

Балансовий метод — у фінансовому плануванні передбачає встановлення відповідності видатків джерелам, їх покриття, ув'язку всіх розділів фінансового плану, фінансових і виробничих показників, в результаті чого досягається збалансованість фінансового плану.

Бюджет — план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади і управління.

Бюджет автономної республіки Крим — сукупність доходів і витрат республіканського бюджету автономії, а також районів і міст республіканського підпорядкування Автономної Республіки Крим (різновид зведеного бюджету).

Бюджет держави — план формування і використання грошових коштів, необхідних для здійснення завдань і функцій держави у цілому, федеративних утворень та органів місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. У західній літературі існують численні альтернативні визначення *Б. д.* Наприклад, деякі з них: план фінансових операцій, що відображає намічені за сумами та змістом видатки і передбачені у видах доходів способи їх фінансування; систематично (щорічно) повторюване порівняння необхідних видатків із очікуваними (або наявними) доходами з метою досягнення поставлених цілей; фінансовий закон, змістом якого є розпис державних доходів і видатків тощо; вартісне порівняння потреб держави з фінансовими можливостями їх задоволення. Термін «бюджет», запозичений з англійської літератури, етимологічно походить від старофранцузького слова *budgete* (шкіряний мішок). Донині ритуал бюджетної промови канцлера казначейства (міністра фінансів) у британському парламенті має назву «відкритий бюджет».

Бюджет міста з районним поділом — сукупність доходів і витрат міського бюджету та бюджетів районів у складі міста (різновид зведеного бюджету).

Бюджет області — сукупність доходів і витрат обласного бюджету, а також районів і міст обласного підпорядкування (різновид зведеного бюджету).

Бюджет району — сукупність доходів і витрат районного бюджету, а також міст районного підпорядкування, сільських та селищних рад (різновид зведеного бюджету).

Бюджет району в місті — установлений нормами рішення, прийнятого районною радою в місті, план формування і використання районного фонду коштів для забезпечення функцій, які здійснюються органами влади і самоврядування району в місті.

Бюджет сільської ради — установлений нормами рішення, прийнятого сільською радою, план формування і використання фонду коштів кількох сіл, що входять до складу однієї сільської ради, для забезпечення функцій, які здійснюються органом самоврядування та його виконавчим комітетом.

Бюджет села (селища) — установлений нормами рішення, прийнятого сільською (селищною) радою, план формування і використання фонду коштів окремого села (селища) для забезпечення функцій, які здійснюються органом самоврядування села (селища) та його виконавчим комітетом.

Бюджети місцевого самоврядування — бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Бюджет розвитку — план видатків, призначених для поліпшення або придбання землі, споруд та інфраструктури, що гарантує довгострокові вигоди. Бюджет розвитку схвалюється відповідною радою і містить джерела надходжень та напрями здійснення видатків.

Бюджетна децентралізація — процес передачі частини прав, компетенції, відповідальності і фінансових ресурсів у бюджетній сфері від центральної влади на користь місцевих органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування. Наслідком бюджетної децентралізації є збільшення частки місцевих бюджетів у доходах і витратах зведеного (консолідованого) бюджету.

Бюджетна дотація — бюджетні кошти, які передаються з бюджету вищого рівня до бюджетів нижчого рівня на безоплатній і безповоротній основі для покриття їх дефіциту в частині поточних видатків.

Бюджетна звітність — звітність розпорядників коштів за використання бюджетних коштів та фінансових органів за виконання відповідного бюджету. Поділяється за призначенням (зовнішня, внутрішня), за обсягом показників (первинна, зведена), за терміном складання і подання (періодична, річна).

Бюджетна класифікація — єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (у тому числі кредитування за вирахуванням погашення) та фінансування бюджету за певними ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою тощо, котре забезпечує загальнодержавне і міжнародне порівняння бюджетних даних. В Україні Б. к. має чотири розділи: доходи бюджету; видатки бюджету; фінансування бюджету; державний борг.

Бюджетна позичка — надання коштів з бюджету вищого рівня бюджету нижчого рівня на покриття тимчасових касових розривів (випередження в часі фінансування видатків відносно надходження доходів) на короткостроковий термін і повернення до кінця поточного бюджетного року.

Бюджетна політика — складова фінансової політики, що відображає сукупність державних заходів у сфері бюджету з метою регулювання економічних і соціальних процесів. Підпорядкована певній фінансовій доктрині — системі домінуючих теоретичних положень, політичних переконань, етичних ідеалів.

Бюджетна програма — систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення загальної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетна резолюція — постанова Верховної Ради України, що окреслює основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний рік. *Б. р.* розробляється Кабінетом Міністрів України не пізніше 1 червня за даними аналізу економічного становища країни в поточному році, на підставі прогнозних макроекономічних показників розвитку країни на наступний рік. Перша *Б. р.* в Україні була прийнята 7 липня 1995 р.

Бюджетна система — врегульована правовими нормами сукупність усіх видів бюджетів, які створюються у країні відповідно до її бюджетного устрою.

Бюджетна субвенція — цільова субсидія з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня на умовах пайової участі цих бюджетів у фінансуванні певних цільових видатків, об'єктів, програм, проектів та заходів, яка зумовлена вкладенням коштів з боку отримувача. У разі порушення цільового використання *Б. с.* підлягає поверненню до бюджету, що її видав.

Бюджетна субсидія — надання коштів з бюджету вищого рівня бюджету нижчого рівня на фінансування певних програм чи цільових видатків без необхідності вкладення коштів з боку отримувача.

Бюджетна установа — орган, установа чи організація, визначена або створена згідно з Конституцією України, а також установа чи організація, що створена в установленому порядку органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування, яка утримується за рахунок Державного бюджету України чи місцевих бюджетів. Бюджетні установи є неприбутковими.

Бюджетне асигнування — повноваження, надане розпорядникові бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету.

Бюджетне відшкодування — сума, що підлягає поверненню платнику податку з бюджету у зв'язку з надмірною сплатою податку у випадках, визначених законом.

Бюджетне забезпечення — сукупність заходів і грошових коштів та створення умов, що сприяють нормальному проходженню бюджетного процесу, реалізації намічених планів, програм, проектів, підтриманню стабільного функціонування бюджетної системи.

Бюджетне правопорушення — недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним кодексом та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету.

Бюджетне призначення — повноваження, надане головному розпорядникові бюджетних коштів Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження і дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Основними формами бюджетного повноваження виступають призначення, право на запозичення та право на укладання угоди. Класифікація бюджетних повноважень здійснюється за такими ознаками:

- за терміном дії (тривалістю один рік, багаторічне та необмежене);
- за часовими рамками законодавчої дії (поточне або постійне);
- за способом подання наявних сум (визначене або невизначене).

Бюджетне прогнозування — передбачення майбутніх бюджетних доходів і видатків у багаторічному часовому інтервалі між прийняттям рішення і початком дій.

Бюджетне регулювання — діяльність органів законодавчої і виконавчої влади вищого рівня щодо розподілу і перерозподілу доходів та нормування видатків, яка здійснюється з метою збалансування бюджетів нижчого рівня.

Бюджетне фінансування — надання з бюджету у безповоротному порядку коштів на видатки, пов'язані зі здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм, утриман-

ням державних і комунальних установ та організацій. Являє собою процес виділення, зарахування, розподілу та перерахування коштів на рахунки розпорядників коштів у межах, визначених кошторисами і затверджених у бюджеті. Ґрунтується на двох основних принципах: плановості виділення та цільовому характері використання коштів.

Бюджетний дефіцит — фінансовий результат за бюджетними операціями у розмірі перевищення видатків бюджету над його звичайними доходами. У процесі визначення розміру *Б. д.* державні позики в джерелах доходів не враховуються.

Бюджетний запит — документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період. Розрізняють три види *Б. з.*: загальний, індивідуальний і додатковий.

Бюджетний календар — план заходів, який відображає головні етапи та визначає строки для кожного етапу, а також дати початку й закінчення бюджетного процесу.

Бюджетний кодекс України — документ, який визначає засади функціонування бюджетної системи України, її структуру, принципи, правові норми, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Бюджетний контроль — контроль з боку уповноважених органів (Міністерство фінансів, Державна податкова адміністрація, Державне казначейство, Державна контрольно-ревізійна служба, Рахункова палата) та громадськості за обґрунтованістю показників бюджету та за ефективністю і цільовим використанням бюджетних коштів. Види *Б. к.* — державний, муніципальний, відомчий, внутрішній, громадський.

Бюджетний кредит — надання суб'єктам господарювання коштів з бюджету на засадах поворотності, строковості і платності.

Бюджетний механізм — сукупність конкретних форм бюджетних відносин, специфічних методів формування і використання бюджетних коштів.

Бюджетний мультиплікатор — числовий коефіцієнт, що показує, у скільки разів зростуть або скоротяться бюджетні доходи в результаті збільшення або скорочення бюджетних видатків на одну грошову одиницю.

Бюджетний надлишок — перевищення доходів місцевого бюджету над його нормованими видатками, що підлягає вилученню до бюджету вищого рівня.

Бюджетний облік — науково обґрунтована система спостереження, відображення, узагальнення та контролю за змінами, які мають місце в бюджетному процесі.

Бюджетний період — визначений законодавством період, протягом якого функціонує бюджет. В Україні діє річний *Б. п.*, при цьому бюджетний рік збігається з календарним роком: він починається 1 січня та закінчується 31 грудня.

Бюджетний профіцит — перевищення доходів бюджету над його видатками.

Бюджетний процес — регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням і виконанням бюджетів та розглядом звітів про їх виконання. Структура *Б. п.* містить такі три складові: бюджетне планування (складання, розгляд і затвердження бюджету) виконання бюджету і складання та затвердження звіту про виконання бюджету.

Бюджетний рік — час (12 місяців), протягом якого відбувається виконання затвердженого бюджету.

Бюджетний розпис — документ, у якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

Бюджетний устрій — організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи. *Б.у.* України визначається з урахуванням державного устрою і адміністративно-територіального поділу України.

Бюджетний (фіскальний) федералізм — специфічна форма побудови й організації міжбюджетних взаємовідносин. Передбачає закріплення прав на отримання доходів і розпорядження видатками за всіма ланками бюджетної системи. Спрямований на оптимізацію величини та кількості органів місцевого самоврядування, а також розподілу повноважень і відповідно доходів та видатків між окремими бюджетами за ключовими компонентами ефективності: ринковими і демократичними критеріями.

Бюджетний цикл — періодичний процес, протягом якого орган влади готує, ухвалює та виконує відповідний бюджет. Бюджетний цикл складається з: 1) підготовки пропозиції проєкту бюджету; 2) законодавчого схвалення запропонованого бюджету; 3) виконання запропонованого бюджету виконавчою гілкою влади; 4) підготовки річного звіту з детальним викладом результатів діяльності та його затвердження.

Бюджетні дотації — кошти, які передаються із бюджету вищого рівня до бюджетів нижчого рівня на покриття їх дефіциту.

Бюджетні зобов'язання — будь-яке виконане відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладання договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій упродовж бюджетного періоду, за яким необхідно здійснити платежі протягом цього самого періоду або ж у майбутньому.

Бюджетні обмеження — фінансові обмеження на витрачання грошових коштів з бюджету, які виражаються у формі гранично допустимих видатків.

Бюджетні платежі — платежі відповідно до бюджетних зобов'язань, термін оплати яких настав.

Бюджетні потоки — рух грошових коштів до бюджету і з нього, а також між окремими бюджетами, який здійснюється через рахунки бюджету, що відкриваються в установах банківської системи.

Бюджетні права — сукупність юридичних норм, що регулюють діяльність органів державної влади і управління зі складання проекту, розгляду, затвердження і виконання державного бюджету.

Бюджетні пріоритети — у західній фінансовій практиці результат суспільного вибору. Економічно й соціально мотивовані, політично підтримані на рівні представницьких законодавчих органів влади, визначені на альтернативній основі цілі державної діяльності, забезпечені необхідними для їх реалізації бюджетними асигнуваннями.

Бюджетні резерви — заздалегідь відокремлена частина бюджетних коштів, призначена для фінансування невідкладних витрат, що не могли бути передбачені під час затвердження бюджету.

Бюджетні ресурси — грошові кошти, які надходять до державного бюджету України та місцевих бюджетів; основна складова частина фінансових ресурсів країни.

Бюджетні трансферти — передання коштів з одного бюджету до іншого у формі бюджетного субсидіювання чи вилучення бюджетного надлишку.

В

Валовий національний продукт — вартість вироблених у суспільстві матеріальних благ за певний період часу, переважно за рік.

Вертикальне вирівнювання — процес досягнення збалансування між витратними зобов'язаннями і дохідними ресурсами влади нижчого рівня за рахунок передачі дохідних джерел владою вищого рівня на нижчий рівень.

Взаємні розрахунки — передача коштів з одного бюджету до іншого для відновлення збалансування цих бюджетів у зв'язку з перерозподілом між ними доходів або видатків після затвердження бюджету.

Взаємозалік коштів — операції з фінансування видатків у рахунок погашення недоїмки за належними до бюджету платежами, які проводяться між розпорядником бюджетних коштів і платником податків у межах не проведених на дату взаємозаліку видатків або не використаних на цю дату асигнувань, на суми, що не перевищують розміру недоїмки платника з відповідних видів податків.

Видатки бюджету — кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу, та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Видатки поточні — видатки на фінансування діючої мережі підприємств, закладів та установ, що знаходяться у власності місцевого самоврядування, а також на заходи соціального захисту і соціального забезпечення населення.

Видатки розвитку (капітальні видатки) — фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови національної економіки; субсидії, субвенції та інші видатки, пов'язані з розширенням відтворенням виробництва і соціальної сфери. До них належать видатки на придбання основного капіталу; створення державних запасів і резервів; придбання землі і нематеріальних активів; капітальні трансферти.

Виконання бюджету — забезпечення повного і своєчасного надходження всіх передбачених у затвердженому бюджеті доходів і спрямування цих коштів на фінансування видатків, включених до бюджету.

Витрати бюджету — видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу.

Відомча структура класифікації видатків бюджету — групування видатків, що відображає розподіл бюджетних асигнувань між міністерствами і відомствами — безпосередніми отримувачами коштів із бюджету на заплановані заходи.

Відомчий бюджетний контроль — контроль, який здійснюється контрольно-ревізійними управліннями чи відділами міністерств і відомств. Передбачає перевірку цільового використання коштів, виділених із бюджету на підприємствах, в організаціях і установах, які підпорядковуються міністерству чи відомству.

Внутрішній державний борг — заборгованість держави юридичним і фізичним особам, яка утворилась у зв'язку із залученням їх коштів на внутрішньому фінансовому ринку для фінансування видатків бюджету та виконання державних програм і замовлень.

Внутрішньогосподарський бюджетний контроль — перевірка розрахунків з бюджетом за податками і платежами та використання виділених бюджетних коштів, яка здійснюється фінансовими службами підприємств, організацій і установ.

Г

Головний розпорядник бюджетних коштів — бюджетна установа в особі його керівника, якому надане головне право розпоряджатися виділеними бюджетними асигнуваннями, а також направляти їх для використання за бюджетним призначенням.

Горизонтальне вирівнювання — процес, спрямований на усунення дисбалансу між дохідними можливостями територій і забезпечення всіх громадян держави незалежно від місця їх проживання визначеним рівнем послуг відповідно до встановлених державою соціальних стандартів.

Д

Державна позика — залучення державою коштів від юридичних і фізичних осіб, урядів інших країн, міжнародних фінансових організацій на умовах поворотності, терміновості і платності.

Державна регіональна політика — система заходів, що здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування з метою забезпечення дієздатного управління політичним, економічним та соціальним розвитком держави, регіонів і територіальних громад.

Державний борг — сума заборгованості держави зовнішнім і внутрішнім кредиторам.

Державний внутрішній борг — строкові боргові зобов'язання уряду України у грошовій формі.

Державний грант — державне замовлення на виконання наукових досліджень і розробок.

Державний фінансовий контроль — контроль з боку органів державної влади й управління, а також спеціальних контрольних органів (Рахункова палата, Державне казначейство та ін.) за дотриманням законодавства у сфері державного бюджету, позабюджетних фондів, податків, фінансової діяльності держаних підприємств і установ, організацією грошових розрахунків, веденням грошового обліку.

Державні боргові зобов'язання — державні цінні папери, що засвідчують відносини у межах позики, в яких боржником є органи державного управління.

Державні казначейські зобов'язання — державні цінні папери на пред'явника, які розміщуються на певний строк і дають право на одержання фіксованого доходу протягом терміну володіння цими паперами.

Державні соціальні гарантії — установлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, установлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий за прожитковий мінімум.

Державні соціальні стандарти — установлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Державні цільові фонди — грошові фонди, що формуються з метою гарантованого фінансування державою певних видатків.

Джерела фінансування дефіциту бюджету — державні внутрішні та зовнішні запозичення, внутрішні запозичення органів влади Автономної Республіки Крим, внутрішні та зовнішні запозичення органів місцевого самоврядування із дотриманням умов.

Документальна перевірка — перевірка правильності розрахунків платників із бюджетом, що проводиться безпосередньо в платника на підставі даних бухгалтерського та податкового обліку й первинних документів. *Д. п.* бувають планові та зустрічні. Планові проводяться відповідно до графіків перевірок не рідше одного разу на два роки і не частіше одного разу на рік, зустрічні — як тільки виникає необхідність перевірки на тих підприємствах, діяльність яких пов'язана з діяльністю платника, в якого проводиться планова *Д. п.*

Дотація вирівнювання — міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує.

Доходи бюджету — усі надходження відповідного бюджету на безповоротній основі у вигляді податкових і неподаткових платежів, доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів і доходів державних цільових фондів, включених до бюджету, справляння яких передбачене законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Доходи від операцій з капіталом — доходи бюджету у вигляді надходжень від продажу основного капіталу, державних запасів товарів, землі та нематеріальних активів.

Доходи місцевих бюджетів — надходження грошових коштів до централізованих грошових фондів, призначених для забезпечення виконання завдань та функцій місцевої влади.

Е

Економічна структура класифікації видатків бюджету — групування видатків бюджетів усіх рівнів за їх економічним змістом і цільовим призначенням.

Ефект масштабу — заощадження коштів, що супроводжується зростанням обсягу робіт, надання послуг, розширенням зони обслуговування. Якщо зростає кількість підрозділів, фіксовані видатки розподіляються між підрозділами, що веде до зменшення видатків на їх утримання.

Є

Єдиний казначейський рахунок — система бюджетних рахунків органів Державного казначейства, відкритих в установах банків за відповідним балансовим рахунком, на які зараховуються податки, збори, інші обов'язкові платежі державного бюджету та надходження з інших джерел, установлених законодавством України, і з яких органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, що виконали роботи та /або надали послуги розпорядника бюджетних коштів.

Єдиний кошторис доходів і видатків бюджетної установи та організації — основний документ, який визначає загальний обсяг, цільове надходження, використання і поквартальний розподіл коштів установи. Формування єдиного кошторису здійснюється на підставі лімітної довідки про асигнування з бюджету,

яку вища організація надсилає всім підпорядкованим установам у двотижневий термін після затвердження бюджету, з якого провадиться фінансування установи (форми кошторису і лімітної довідки розробляються та затверджуються Мінфіном).

Єдність бюджетної системи — означає, що всі бюджети, які формуються у країні та в окремих адміністративно-територіальних одиницях, утворюють єдине ціле. Забезпечується затвердження на кожному рівні бюджетної системи єдиного (зведеного) бюджету даної території. Ґрунтується на єдиній дохідній базі всіх бюджетів та керівництві бюджетним процесом з єдиного центру.

3

Загальний фонд — сукупність надходжень до бюджету, які визначені для забезпечення ресурсами загальних видатків і не призначені для конкретної мети. Загальний фонд є джерелом більшості видатків бюджету.

Закріплені доходи — доходи, які повністю або частково (відповідно до заздалегідь установлених, незмінних і єдиних нормативів) надходять до відповідних бюджетів.

Залишок готівкових коштів — кошти, що залишилися в бюджеті попереднього року, не будучи розподіленими за конкретними напрямками, і можуть бути використані в бюджеті наступного року.

Зведений бюджет автономної республіки Крим — об'єднання показників Республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського значення.

Зведений бюджет міста з районним поділом — об'єднання показників міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. У разі коли місту або району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, то зведений бюджет міста або району у місті включає показники бюджетів цих міст, селищ і сіл.

Зведений бюджет області — об'єднання показників обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області.

Зведений бюджет району — об'єднання показників районних бюджетів, бюджетів міст районного значення, бюджетів селищ і сіл цього району.

Зведений бюджет України — сукупність показників усіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України та ви-

користовуються для аналізу і прогнозування соціально-економічного розвитку держави.

Зведений (консолідований) бюджет — бюджет, що консолідує всі надходження та видатки всіх фондів. Мета зведеного бюджету полягає в тому, щоб точно звітувати про повну суму урядових надходжень та видатків за той чи інший бюджетний період.

Зведені кошториси і зведені плани асигнувань — зведення показників індивідуальних кошторисів і планів асигнувань розпорядників коштів бюджету нижчого рівня, що складаються головним розпорядником. Зведені кошториси не затверджуються.

Змішана система касового виконання бюджету — одна із систем зарахування коштів на рахунки бюджету та перерахування з них, що передбачає можливість відкриття та ведення рахунків бюджету, мобілізацію коштів як в установах банківської системи, так і в казначействі.

I

Індивідуальний бюджетний запит — логічне продовження загального бюджетного запиту. Він містить ґрунтовний виклад розподілених граничних обсягів видатків за кожною бюджетною програмою.

Індекс відносної податкоспроможності — коефіцієнт, що визначає рівень податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці порівняно з аналогічним середнім показником по Україні у розрахунку на одного мешканця.

Інші позабюджетні кошти — позабюджетні кошти, які не входять до складу спеціальних коштів, сум за дорученнями та депозитних сум.

К

Казначейська емісія — випуск в обіг казначейських білетів, зобов'язань і державних цінних паперів Державним казначейством чи іншими державними фінансовими органами.

Казначейська система касового виконання бюджету — зарахування коштів на рахунки бюджету та перерахування з них, що передбачає відкриття та ведення рахунків бюджету, мобілізацію коштів та фінансування видатків через спеціалізовану структуру — Державне казначейство.

Капітальні бюджетні трансферти — неповоротні і невідплатні односторонні платежі органів державного управління, які не ведуть до виникнення або погашення фінансових вимог. Призначені для придбання капітальних активів, компенсації втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу або збільшенням капіталу отримувачів.

Касове виконання місцевого бюджету — організація та здійснення прийому, зберігання й видачі бюджетних коштів, ведення обліку й звітності в процесі виконання місцевого бюджету. Касове виконання місцевого бюджету в Україні здійснюється територіальними відділеннями Національного банку України, а в тих адміністративно-територіальних одиницях, де таких відділень немає, — іншими уповноваженими банками.

Коефіцієнт вирівнювання — коефіцієнт, що застосовується для розрахунку обсягу дотації вирівнювання та коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, з метою зміцнення дохідної бази бюджетів місцевого самоврядування.

Комунальна власність — самостійна форма власності, яка за Конституцією України є власністю територіальної громади.

Контроль за виконанням місцевого бюджету — бюджетна процедура, що здійснюється представницьким органом місцевого самоврядування у формах, які він самостійно визначає.

Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування — податки і збори (обов'язкові платежі), які закріплені на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та які враховуються у визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Кошторис доходів і видатків бюджетної установи, організації — основний плановий документ, що підтверджує повноваження щодо отримання доходів та здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання нею (бюджетною установою, організацією) своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

Кошторисне фінансування — метод покриття витрат установ і організацій відповідно до затвердженого кошторису.

Л

Лімітна довідка про бюджетні асигнування — документ, який містить затверджені бюджетні призначення (встановлені бюджетні асигнування) та їх помісячний розподіл, а також інші показники, що згідно із законодавством повинні бути визначені на осно-

ві відповідних нормативів, видається відповідно Мінфіном України, Мінфіном Автономної Республіки Крим, місцевим фінансовим органом, розпорядником вищого рівня та доводиться до головних розпорядників, розпорядників нижчого рівня для уточнення проєктів кошторисів і складання проєктів планів асигнувань.

М

Міжбюджетні взаєморозрахунки — процес передачі коштів з державного бюджету України місцевим бюджетам і навпаки — з місцевих бюджетів у державний бюджет у процесі виконання бюджетів з метою збалансування доходів і витрат на всіх рівнях бюджетної системи.

Мінімальна бюджетна забезпеченість — мінімально припустима вартість послуг держави у грошовому обчисленні, наданих органами державної влади або органами місцевого самоврядування в розрахунку на душу населення за рахунок коштів відповідних бюджетів.

Мінімальні державні соціальні стандарти — гарантований державою рівень послуг на душу населення в межах всієї території країни, який надається місцевими органами і фінансується за рахунок місцевих бюджетів. Використовується для розрахунку показника мінімального місцевого бюджету. Застосовується в практиці бюджетного планування зарубіжних країн.

Мінімальна бюджетна забезпеченість — мінімально припустима вартість послуг держави у грошовому обчисленні, наданих органами державної влади або органами місцевого самоврядування в розрахунку на душу населення за рахунок коштів відповідних бюджетів.

Місцева позика (запозичення) — залучення органами місцевої влади і самоврядування коштів на умовах повернення, терміновості і платності.

Місцевий борг — зобов'язання, що виникають щодо місцевих позик (запозичень), узятих на себе гарантій (поручительств) за зобов'язаннями третіх осіб, інші зобов'язання.

Місцеві бюджети — бюджети адміністративно-територіальних одиниць, призначені для фінансового забезпечення закріплених і делегованих відповідним місцевим органам державної влади і самоврядування функцій.

Місцеві фінанси — система формування, розподілу і використання доходів територіальними громадами та місцевими органами влади з метою виконання закріплених за ними функцій і завдань.

Муніципальне підприємство — особлива сфера підприємницької діяльності, суб'єктами якої є органи місцевого самоврядування. Метою муніципального підприємництва є надання різноманітних послуг жителям адміністративно-територіальних одиниць.

Муніципальний банк — фінансово-кредитна установа, яка заснована органом місцевого самоврядування та муніципальними підприємствами і спеціалізується на фінансовому обслуговуванні діяльності територіальних колективів.

Н

Нормативно-розрахункові методи фінансового вирівнювання — методи надання трансфертів та інших фінансових ресурсів бюджетам місцевих органів влади з бюджету центрального уряду, а також із бюджетів органів влади вищого рівня на основі розмежування видаткових функцій між різними рівнями влади, розрахунку можливих доходів місцевих органів влади на основі податкового потенціалу територій, мінімальних бюджетів місцевого самоврядування, державних мінімальних соціальних стандартів та відповідної формули фінансового вирівнювання. У подібних розрахунках враховуються кількість населення відповідної території, його структура, рівень зайнятості, наявність мережі доріг, об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури, що утримуються місцевою владою, та інші індикатори. Результатом цих розрахунків є визначення об'єктивних бюджетних потреб території, можливостей їх фінансування за рахунок місцевої влади, а також розмірів необхідної фінансової допомоги з боку центрального уряду та органів влади вищого рівня. Ці методи широко застосовуються в практиці фінансового вирівнювання зарубіжних країн.

Нульове бюджетування — бюджетний процес, відповідно до якого розпорядники бюджетних коштів повинні готувати бюджетні пропозиції, які класифікують різні категорії видатків у порядку їх важливості. Подані розпорядниками класифікації зводяться в єдину відповідно до їх значення. Фінансування здійснюється за кожною категорією класифікації, починаючи з першого пункту і доки не закінчатся кошти.

О

Облігації державної позики — облігації, емітовані державою з метою фінансування бюджету чи інвестиційних проектів.

Обігова касова готівка — встановлений під час затвердження бюджету ліміт залишку коштів на його рахунку для фінансування видатків у разі виникнення тимчасового касового розриву (фінансування видатків випереджає в часі надходження доходів).

Обслуговування боргу — річні виплати основної суми боргу та відсотків, які місцеві органи самоврядування мають виплатити на суми взятих ними позик.

Оперативні фінансові звіти — щоквартальні або щомісячні порівняння запланованих і фактичних надходжень та видатків на конкретний період. Такі звіти допомагають тим, хто відповідає за прийняття рішень, отримати оперативну інформацію про ймовірне перебільшення витрат або нестачу надходжень.

Ощадний сертифікат — письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту і відсотків по ньому.

П

Перевірка — обстеження і вивчення окремих сторін фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, установ або їх підрозділів. *П.* поділяється на: камеральну — проводиться на момент отримання відповідними контрольними органами певних звітних документів з метою з'ясування повноти та своєчасності наданих звітів, дотримання вимог щодо порядку заповнення документів, відповідності розрахункових даних звітним, їх послідовності у формах звітності та ін.; документальну, яка здійснюється відповідно до річних планів контрольно-економічної роботи і квартальних графіків перевірок, які складаються по кожній ланці роботи, і має на меті перевірку повноти та правильності відображення в обліку результатів минулої *П.*, відповідність показників балансу даним синтетичного та аналітичного обліку за рахунками, дотримання положень обліку наявних бюджетних коштів та їх витрачання тощо.

Періодична бюджетна звітність — звітність, що подається розпорядниками коштів за певні проміжки часу (місяць, квартал) у законодавчо встановлені терміни.

План асигнувань із загального фонду бюджету установи — помісячний розподіл видатків, затверджених у кошторисі для загального фонду, за скороченою формою економічної класифікації, який регламентує взяття установою зобов'язань протягом року.

Податкові надходження — доходи бюджету у вигляді: податків на власність, доходи, прибуток, на збільшення ринкової вартості, на міжнародну торгівлю та зовнішні операції; внутрішніх податків на товари і послуги; місцевих податків і зборів; державного мита та інших податків.

Позабюджетні кошти — кошти, які бюджетні установи та організації отримують понад асигнування, що виділяються їм із загального фонду державного та/або місцевих бюджетів, і використовуються суворо за цільовим призначенням. Позабюджетні кошти поділяються за принципом походження та використання на спеціальні кошти, суми за дорученнями, депозитні кошти та інші позабюджетні кошти.

Позабюджетні фонди — специфічна форма перерозподілу та використання фінансових ресурсів, залучених для фінансування деяких суспільних потреб. Головне призначення полягає у фінансуванні цільових заходів за рахунок спеціальних цільових відрахувань та інших джерел.

Поточний бюджетний контроль — контроль, що проводиться у процесі виконання бюджету, кошторисів доходів і видатків протягом бюджетного року. Здійснюється на підставі первинних документів оперативного і бухгалтерського обліку та звітності.

Поточні видатки — видатки бюджетів на утримання мережі підприємств, установ, організацій та органів, яка діє на початок бюджетного року та набуває чинності в даному році, а також на фінансування заходів соціального захисту населення та інших заходів, які не належать до тих, що фінансуються за видатками розвитку.

Преференції місцевих органів влади — пільги та додаткові повноваження, які надаються центральною владою місцевим органам влади у сфері економіки та фінансів. Як правило, пов'язані з наданням окремим територіям особливого економічного статусу, створенням спеціальних економічних зон.

Програма — форма цільового фінансування під виконання конкретного завдання уряду в комплексі з заходами адміністративно-організаційного характеру. Наприклад, у межах асигнувань, виділених на військові цілі, можуть виконуватися десятки окремих П. Як правило, П. мають багаторічний характер.

Програмна структура класифікації видатків бюджету — передбачає групування видатків за бюджетними програмами.

Проект бюджету — оформлений у встановленому порядку документ, що подається Кабінетом Міністрів України, Радою мі-

ністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та виконавчими органами місцевого самоврядування відповідно до Верховної Ради України, Верховної ради Автономної Республіки Крим, а також відповідних рад, в якому містяться обґрунтування бюджетних призначень та інших положень, запропонованих у проекті Закону про Державний бюджет України або в проекті рішення відповідної ради про місцевий бюджет.

Р

Районні та обласні ради — органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст; виконавчі органи рад — органи, які відповідно до Конституції України та закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених законодавством.

Регіональна фінансова політика — система заходів, які здійснюються державою з метою управління процесом утворення, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів в окремих регіонах та інших адміністративно-територіальних одиницях. Основне місце в системі цих заходів належить систематичній фінансовій допомозі з боку центрального уряду органам влади тих територій, які мають недостатні фінансові ресурси для виконання покладених на них обов'язків.

Регульовані доходи — доходи, які закріплені за бюджетами вищого рівня і передаються до бюджетів нижчого рівня за диференційованими і щорічно змінними нормативами відрахувань з метою збалансування бюджетів нижчого рівня.

Рішення про місцевий бюджет — нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи місцевої ради, виданий в установленому законодавством України порядку, що містить затверджені повноваження відповідно Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій державній адміністрації або виконавчому органу місцевої ради здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Розмежування видатків між бюджетами — законодавчий розподіл видатків, що фінансуються з бюджету, між ланками бюджетної системи відповідно до розподілу функцій держави між рівнями державної влади й управління.

Розмежування доходів між бюджетами — законодавчий розподіл установлених загальнодержавних податків та обов'яз-

кових платежів між ланками бюджетної системи з метою забезпечення надійної фінансової бази кожного бюджету.

Розпорядники бюджетних коштів — бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету. За обсягом наданих прав *Р. б. к.* поділяються на головних розпорядників коштів бюджету та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня.

Розпорядник коштів бюджету нижчого рівня — бюджетні установи в особі їх керівників, які у своїй діяльності підпорядковані відповідному головному розпоряднику, розпоряднику вищого рівня та (або) діяльність якого координується через нього.

С

Самостійність місцевого бюджету — можливість формування його доходів за рахунок власних та закріплених доходів, місцевих податків і зборів.

Секвестр бюджету — пропорційне скорочення видатків з усіх статей бюджету (крім захищених) протягом часу, що залишається до закінчення поточного бюджетного року.

Система внутрішнього контролю — план організації фінансового контролю, методів координації та заходів, розроблений розпорядником з метою контролю активів та видатків бюджетної установи, перевірки правильності та достовірності його бухгалтерської інформації, поліпшення функціональної діяльності та дотримання адміністративної політики.

Система касового обліку — система відображення грошових потоків, що надходять на бюджетні рахунки та перераховуються з бюджетних рахунків, на підставі фактичних надходжень та видатків.

Складання бюджету — процес визначення цілей, складання програм і проектів, що стосуються державного та регіонального розвитку, з метою визначення грошових коштів, необхідних для їх реалізації, та подання до розгляду відповідними адміністративними та законодавчими органами.

Спеціальний фонд бюджету — бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень; гранти або дарунки (у вартісному обрахунку), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету; різниця між доходами і видатками спеціального фонду бюджету.

Т

Територіальна громада — жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Трансферти — кошти, що передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів або з місцевих бюджетів вищого рівня до бюджетів нижчого рівня у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій та в інших формах.

Трансферти населенню — поточні платежі фізичним особам у грошовій формі, які призначені для збільшення їх доходу.

Ф

Фактичний бюджет — бюджет, що відображає реальні видатки, доходи та дефіцит за певний період.

Фіксовані видатки — видатки, які залишаються незмінними (не збільшуються і не зменшуються) під час зміни обсягів наданих послуг.

Фінанси місцевого самоврядування — система економічних відносин, за посередництва яких територіальні колективи та органи місцевого самоврядування мобілізують, розподіляють та використовують фінансові ресурси відповідно до своїх функцій.

Фінансове вирівнювання — механізм регулювання міжбюджетних взаємовідносин, спрямований на вирівнювання фінансових потенціалів регіонів і адміністративно-територіальних одиниць, за допомогою якого досягається баланс інтересів різних рівнів влади. Вертикальне *Ф. в.* передбачає рух бюджетних трансфертів між бюджетами вищого і нижчого рівнів у порядку їх адміністративної підпорядкованості, горизонтальне — між бюджетами одного рівня за принципом національної солідарності та міжрегіональної взаємодопомоги.

Фінансовий потенціал адміністративно-територіальної одиниці — загальний обсяг фінансових ресурсів, які утворюються за рахунок усіх джерел у межах адміністративно-територіальної одиниці — області, району, міста, села, селища. Показник, що характеризує фінансові можливості території.

Фінансові інститути місцевих органів влади — сукупність закладів, установ, організацій, які є суб'єктами фінансових відносин у сфері компетенції місцевого самоврядування.

До складу фінансових інститутів місцевого самоврядування входять позабюджетні валютні та цільові фонди, муніципальні банки, ощадні каси, страхові товариства, пенсійні фонди, фонди сприяння та інші структури, які мають відповідний правовий статус. Фінансові інститути місцевих органів влади здійснюють регулювання фінансової діяльності місцевого самоврядування. Фінансові інститути місцевих органів влади перебувають у муніципальній власності або створені за пайовою участю територіальних колективів.

Фінансові санкції — особливі форми організації фінансових відносин, покликані посилити матеріальну відповідальність суб'єктів господарювання у виконанні взятих зобов'язань.

Фонд — самозбалансована сукупність рахунків. Фінансова інформація класифікується за фондами, кожен з яких має свої надходження, видатки та баланс коштів.

Фонди бюджетного регулювання — фонди фінансових ресурсів, які утворюються центральними органами державної влади для вирівнювання фінансових можливостей підпорядкованих їм адміністративно-територіальних утворень. Кошти фондів формуються за рахунок відрахувань від загальнодержавних податків. В окремих країнах подібні фонди формуються за рахунок відрахувань адміністративно-територіальних одиниць. У більшості країн фонди бюджетного регулювання формуються у складі бюджету центрального уряду. Є країни, де подібні фонди виведені зі складу бюджету центрального уряду і мають самостійний статус.

Формула вирівнювання — математична модель, на основі якої центральні органи влади здійснюють перерозподіл фінансових ресурсів фондів бюджетного регулювання з метою вирівнювання дохідної бази підпорядкованих адміністративно-територіальних одиниць.

Ц

Цільове бюджетування — бюджетний процес, який забезпечує максимальний рівень задоволення бюджетних запитів розпорядників бюджетних коштів.

Цільове фінансування — виділення коштів на фінансування конкретних об'єктів і суб'єктів, витрат, програм і проектів.

Цільові позики — позики, кошти від розміщення яких призначені для фінансування конкретних цілей з метою вирішення

певних соціально-економічних завдань і обумовлені під час емісії позики. Цільове фінансування — виділення коштів на фінансування конкретних об'єктів і суб'єктів, витрат, програм і проектів.

Ч

Чисті запозичення / чисте кредитування — одна з концепцій фіскального дефіциту. Чисті запозичення / чисте кредитування є сальдовим показником фінансового (фіскального) балансу сектору державного управління або державного сектору в цілому. Він розраховується, як правило, в Системі національних рахунків. Чисті запозичення (запозичення за мінусом погашення) свідчать про існування фіскального дефіциту і показують, який обсяг грошових ресурсів (заощаджень) додатково залучає даний сектор економіки з інших секторів. В ЄС встановлено граничний розмір для цього показника, розрахованого для сектору державного управління на базі даних Європейської системи національних рахунків (1995 р.), в 3 % ВВП.

8. ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

8.1. КОНТРОЛЬНА РОБОТА

8.1.1. Мета контрольної роботи

Написання контрольної роботи студентами заочної форми навчання є складовою навчального процесу, активною формою самостійної роботи студентів і відноситься до вибіркових завдань. Вона показує, наскільки глибоко студент засвоїв даний курс.

Підготовка контрольної роботи полягає в закріпленні та поглибленні теоретичних знань, отриманих студентом у процесі вивчення курсу, виробленні уміння самостійно працювати з навчальною, спеціальною літературою і статистичними матеріалами, робити узагальнення і висновки.

У ході виконання контрольної роботи студент повинен вивчити законодавчі акти, літературні джерела, статистичні та інші матеріали, в яких розглядаються питання обраної теми. Отже, мета контрольної роботи полягає в напрацюванні навичок самостійного розв'язання практичних проблем з наукових позицій і письмового викладу отриманих результатів.

8.1.2. Вимоги до змісту контрольної роботи

У контрольній роботі студент повинен всебічно і глибоко розкрити зміст обраної теми, показати добрі знання літературних джерел і нормативних актів, статистичних та інших матеріалів.

Контрольна робота повинна містити: титульний аркуш, зміст, основну частину, список використаних джерел.

Титульний аркуш роботи містить: найменування вищого навчального закладу і кафедри, де виконана робота; назву роботи; прізвище, ім'я та по батькові студента з назвою факультету, курсу, шифром і найменуванням спеціальності; науковий ступінь, вчене звання або посаду, прізвище, ім'я та по батькові наукового керівника; місто і рік.

Зміст подають на початку роботи. Він повинен відповідати плану роботи до теми і відображати суть теми, що розглядається.

Зміст містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів та підрозділів, якщо вони мають заголовки.

Основна частина контрольної роботи складається з трьох розділів: два теоретичні розділи та один розрахунковий розділ. Розділи можуть мати підрозділи. Кожний розділ починають з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом вибраного напрямку та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формують висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів.

Зміст теоретичних розділів основної частини роботи має відповідати сучасному рівню розвитку економічної науки. У текстовій частині повинні бути висвітлені всі питання, передбачені планом теми контрольної роботи. Особливу увагу слід звернути на використання тих матеріалів, що характеризують фінансову діяльність підприємств місцевого господарства.

Висвітлення питань плану роботи слід супроводжувати аналізом статистичних даних, прикладами з сучасної практики. Необхідно також показати вміння порівнювати різні підходи до вирішення тих чи інших проблем, самостійно робити висновки на основі вивченої літератури, зібраного, обробленого і узагальненого фактичного матеріалу.

Обсяг контрольної роботи — 20—25 сторінок формату А4 (у тому числі — таблиці, схеми, діаграми, графіки тощо).

Виправлення, закреслювання, вставлення, скорочення слів та використання аббревіатур (крім загальноприйнятих) у готовому (чистовому) тексті не дозволяються.

8.1.3. Вибір теми контрольної роботи

Першим етапом виконання контрольної роботи є вибір теми. Вибір теми контрольної роботи студенти здійснюють самі з урахуванням їх практичної діяльності та можливостей використання практичних матеріалів, але за тематикою робіт, яку визначила кафедра фінансів.

Наведена тема контрольної роботи і вказаний перелік розділів теми повинен бути обов'язково висвітлений у роботі.

Студентам дозволяється виконувати контрольну роботу на іншу тему відповідно до напрямку їх практичної діяльності, але в цьому випадку вибрана тема і план роботи повинні бути узгоджені з кафедрою.

8.1.4. Підбір літератури, статистичної інформації та інших матеріалів

Навчальну та спеціальну літературу з теми контрольної роботи студент підбирає самостійно, використовуючи для цього бібліотечний каталог та список літератури, наведений нижче.

Зібраний статистичний та практичний матеріал необхідно опрацювати, згрупувати, зробити аналіз і подати в таблицях, графіках, діаграмах тощо.

Список використаних літературних джерел та інших матеріалів необхідно систематизувати та подати після основної частини контрольної роботи. Він складається так:

— першими до списку вносяться Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, накази і рішення центральних та місцевих органів влади в хронологічному порядку;

— далі література розміщується в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків.

Відомості про джерела, які включені до списку, необхідно давати згідно з вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

8.1.5. Правила оформлення контрольної роботи

Зібраний, вивчений і опрацьований матеріал з теми контрольної роботи необхідно викладати відповідно до плану роботи. Кожний розділ, зазначений у змісті роботи, починається з нової сторінки і повинен мати свій заголовок.

Контрольна робота має бути написана або надрукована чітко, розбірливо, без помилок на одній стороні білого паперу формату А4 (210x297 мм) через півтора міжрядкових інтервали. Текст роботи повинен мати береги таких розмірів: лівий — не менше 20 мм; правий, верхній і нижній — не менше 10 мм. Щільність тексту роботи повинна бути однаковою.

Заголовки структурних частин роботи «ЗМІСТ», «РОЗДІЛ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Відстань між заголовком і текстом повинна дорівнювати трьом інтервалам.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №. Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, а на кожній наступній сторінці номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, малюнок або креслення, розміри якого більше формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в роботі подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлятися у вигляді таблиць. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють. Таблиці нумерують послідовно в межах розділу. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу). Якщо в роботі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

У разі перенесення частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 1.2».

Заголовки граф таблиці повинні починатися з великих літер, підзаголовки — з маленьких, якщо вони є одним реченням із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Висота рядків повинна бути не меншою 8 мм. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці включати не треба.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті таким чином, щоб її можна було читати без повороту роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. Таблицю з великою

кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. У разі перенесення таблиці на інший аркуш (сторінку) назву вміщують тільки над її першою частиною. Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головку, в другому випадку — боковик.

Якщо текст, який повторюється в графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінити лапками; якщо з двох або більше слів, то при першому повторенні його замінюють словами «Те ж», а далі лапками. Ставити лапки замість цифр, знаків, математичних символів, які повторюються, не слід. Якщо цифрові або інші дані в якому-небудь рядку таблиці не подають, то в ньому ставлять прочерк.

Примітки до таблиць і тексту, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1.
2.

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

Формули в роботі (якщо їх більше однієї) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Нумери формул пишуть біля правого берега аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (1.1) (перша формула першого розділу).

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони дані у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки.

Рівняння і формули треба виділяти з тексту вільними рядками. Вище і нижче кожної формули потрібно залишити не менше одного вільного рядка. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знака рівності (=) або після знаків плюс (+), мінус (—), множення ($\cdot$) і ділення ($:$).

Під час написання роботи студент повинен давати посилання на джерела, з яких наводяться матеріали в роботі. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність ві-

домостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Якщо використовують відомості, матеріали з навчальної літератури, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в роботі.

Посилання в тексті роботи на джерела слід зазначати порядковим номером за списком використаних джерел, виділеним двома квадратними дужками із зазначенням номера сторінки, наприклад: [22, с. 118] .

Допускається наводити посилання на джерела у виносках, при цьому оформлення посилання має відповідати його бібліографічному опису за списком використаних джерел із зазначенням номера.

Посилання на джерела у формі цитат мають бути оформлені певним чином: *для книг* — вказується автор, назва книги, номер тому, частини, місце видання (місто), назва видавництва, рік видання, порядковий номер сторінки; *для журналів* — автор статті, її назва, назва журналу, рік і номер видання, номер сторінки; *для газет* — автор статті, її назва, назва газети, дата випуску, номер сторінки.

Посилання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад: «на рис. 1.1». Посилання на формули роботи вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад: «... у формулі (1.1)».

На всі таблиці роботи повинні бути посилання в тексті при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «... в табл. 1.1». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.2».

Робота повинна бути написана державною мовою, чітким, розбірливим почерком, грамотно і охайно. Текст роботи можна писати від руки чорнилом (пастою) чорного або синього кольору, друкувати на машинці чи за допомогою комп'ютера.

Після тексту роботи в кінці списку використаних джерел студент ставить свій підпис і дату виконання роботи.

Контрольна робота виконується відповідно до вимог цієї тематики та методичних вказівок, інакше вона не буде допущена до захисту, незалежно від її змісту.

Завершена робота подається студентом на заочний факультет університету у термін, визначений навчальним графіком.

8.1.6. Рецензування і захист контрольної роботи

Контрольну роботу рецензує викладач кафедри фінансів. Якщо рецензія схвальна, то робота допускається до захисту.

Якщо робота написана з порушенням цих вимог, її повертають для доопрацювання. До другого варіанта роботи студент обов'язково додає рецензію на перший варіант.

Дату і час захисту роботи встановлює деканат заочного факультету університету. Робота зараховується тільки за підсумками співбесіди її автора з викладачем.

8.1.7. Критерії рецензування та оцінювання контрольної роботи

Контрольна робота рецензується та оцінюється викладачем кафедри фінансів за 10-бальною шкалою. При рецензуванні контрольної роботи вихідною кількістю вважається 10 балів. Такою кількістю балів може бути оцінена контрольна робота, яка повністю за своїм змістом і оформленням відповідає встановленим вимогам. Зменшення кількості балів здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання, викладених у наступній таблиці.

№ з/п	Критерії оцінювання контрольної роботи	Бали, що знімаються за недоліки контрольної роботи
1	Оформлення контрольної роботи не відповідає певним вимогам (значне перевищення обсягу (більше 5 с.) текстової частини, шрифт та інтервал не відповідають встановленим, немає нумерації сторінок, заголовків пунктів, неправильне оформлення цифрового та графічного матеріалу тощо)	1, 2
2	Несвоєчасна реєстрація контрольної роботи	1, 2
3	У контрольній роботі немає логічної послідовності і наукового стилю викладу	1, 2
4	Викладення теоретичної частини контрольної роботи не відповідає поставленим вимогам (немає глибини, всебічності і повноти викладення теоретичного матеріалу, не показані дискусійні питання тощо)	1, 2
5	Практична частина контрольної роботи не відповідає поставленим вимогам (немає табличного та ілюстративного матеріалу або його аналізу, використано «застарілі дані», наведено дані, не пов'язані зі змістом тексту, немає аналізу поданого практичного матеріалу або його динаміки тощо)	1, 2, 3, 4

Закінчення табл.

№ з/п	Критерії оцінювання контрольної роботи	Бали, що знімаються за недоліки контрольної роботи
6	Проблемна частина контрольної роботи не відповідає поставленим вимогам (не виявлено проблему з даної теми, не визначено шляхи вирішення проблем, не зазначено шляхів удосконалення, немає власної точки зору чи її аргументації тощо)	1, 2, 3, 4
7	Висновки не відповідають поставленим вимогам (не мають зв'язку з результатами дослідження, не підбиті підсумки з усіх висвітлених питань, не визначено шляхи і напрями вирішення проблемних аспектів теми тощо)	1, 2, 3, 4
8	Список літератури не відповідає поставленим вимогам (неправильно оформлений, немає законодавчої та інформаційної бази, подано застарілу періодичну літературу тощо)	1, 2

Максимальне зменшення балів — 10.

Після перевірки та рецензування контрольної роботи викладачем кафедри фінансів виводиться попередня оцінка за виконання та оформлення контрольної роботи за 10-бальною шкалою.

Дату і час захисту контрольної роботи встановлює деканат заочного факультету університету згідно з графіком навчального процесу.

Під час захисту студент повинен показати правильність розуміння теоретичних основ та тенденцій розвитку сучасних відносин макро- і мікрорівня, аргументувати власну точку зору тощо. Викладач має право додатково знімати бали за такими критеріями:

№ з/п	Критерії оцінювання захисту контрольної роботи	Бали, що додатково знімаються під час захисту контрольної роботи
1	Нерозуміння теоретичних основ даної теми	1, 2
2	Нерозуміння тенденцій розвитку сучасних відносин макро- і мікрорівня	1, 2, 3
3	Неспроможність аргументувати власну точку зору щодо проблем та шляхів їх вирішення в даній роботі	1, 2, 3, 4

8.1.8. Тематика контрольних робіт

1. Порядок складання доходів місцевих бюджетів.
2. Порядок складання видатків місцевих бюджетів.
3. Методика розрахунку закріплених та регульованих доходів та їх вплив на формування доходів місцевих бюджетів.
4. Порядок планування податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та трансфертів.
5. Методика розрахунку дотації вирівнювання місцевих бюджетів.
6. Розрахунок субвенцій та субсидій у місцевих бюджетах.
7. Удосконалення розрахунків місцевих бюджетів з державним бюджетом.
8. Особливості взаємодії бюджетів АРК з державним бюджетом.
9. Особливості взаємодії бюджету міста Києва з державним бюджетом.
10. Розрахунок коефіцієнтів вирівнювання міжбюджетних трансфертів.
11. Фінансове регулювання місцевих бюджетів.
12. Порядок складання розпису доходів і видатків місцевих бюджетів.
13. Порядок фінансування власних і делегованих повноважень.
14. Система розподілу доходів між ланками бюджетної системи.
15. Порядок оформлення та розміщення місцевих позик.
16. Бюджетний запит та розрахунки до його складання в закладах освіти.
17. Бюджетний запит та розрахунки до його складання в закладах охорони здоров'я.
18. Порядок розрахунку мінімального обсягу фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування для виконання власних повноважень.
19. Порядок розрахунку обсягу фінансових ресурсів, необхідних для виконання делегованих повноважень.
20. Планування поточних видатків місцевих бюджетів.
21. Планування видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення населення.
22. Планування видатків на соціально-культурну сферу.
23. Планування видатків на житлове господарство.
24. Планування видатків на фінансування пасажирського транспорту.

25. Планування видатків на утримання органів влади.
26. Планування видатків на благоустрій міст, сіл та селищ.
27. Планування видатків бюджету розвитку.
28. Порядок складання кошторисів та планів фінансування бюджетних установ.
29. Планування доходів житлових підприємств.
30. Планування видатків житлових підприємств.
31. Планування доходів комунальних підприємств.
32. Планування видатків комунальних підприємств.
33. Планування дотацій житловим підприємствам з місцевих бюджетів.
34. Планування дотацій комунальним підприємствам з місцевих бюджетів.
35. Порядок планування чисельності працівників та фонду заробітної плати на підприємствах житлового господарства.
36. Порядок планування чисельності працівників та фонду заробітної плати на комунальних підприємствах.
37. Планування витрат на технічне обслуговування житлових будинків.
38. Планування витрат на ремонт житлового фонду.
39. Планування витрат на вивезення сміття.
40. Планування матеріальних витрат на житлово-комунальних підприємствах.
41. Планування витрат на електроенергію, на освітлення сходових кліток, роботу ліфтів та на власні потреби.
42. Планування чисельності працівників та витрат на заробітну плату на транспортних підприємствах.
43. Планування доходів транспортних підприємств.
44. Планування дотацій транспортним підприємствам.
45. Планування витрат на паливно-мастильні матеріали.
46. Планування витрат на придбання електроенергії.
47. Планування фондів економічного стимулювання на житлово-комунальних підприємствах.
48. Розподіл прибутку на підприємствах місцевого господарства.
49. Планування собівартості на житлово-комунальних підприємствах.
50. Планування прибутку підприємствами місцевого господарства.

8.2. РОЗРАХУНКОВІ ЗАВДАННЯ

Одним із видів обов'язкових завдань для студентів заочної форми навчання є вирішення двох розрахункових завдань — розв'язання окремих задач (розділ 5.3. цього посібника). Задачі розв'язують під час проведення семінарських та практичних занять у присутності викладача, який веде аудиторні заняття. Загальний час на вирішення двох розрахункових завдань становить 30 хвилин.

Критерії оцінювання розрахункових завдань

Одна задача (для студентів заочної форми навчання) оцінюється в:

5 балів поточного контролю, якщо: є правильна арифметична відповідь задачі; правильно вказано назву відповідного інструктивного матеріалу; правильно наведено формули для розв'язання;

3 бали поточного контролю, якщо: правильно наведено формули для розв'язання; неправильно є арифметична відповідь задачі; неправильно зазначено обґрунтування (пояснення) відповідних розрахунків;

0 балів поточного контролю виставляється за всі можливі помилки понад вказані вище або робота взагалі не подана студентом на розгляд викладачу.

Максимальна сума балів, що виставляється за вирішення двох розрахункових завдань, — 10 балів.

9. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

Закони, законодавчі акти

1. Конституція України. — К.: Вікар, 1996. — 64 с.
2. Бюджетний кодекс України. — К.: Атіка, 2002. — 80 с.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 1997 р.
4. Бюджетне законодавство України: Зб. нормат. актів. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 416 с.
5. Про Державний бюджет України на відповідний рік: Закон України // Відомості Верховної Ради України або Офіційний вісник України.
6. Про бюджетну класифікацію та її впровадження: Наказ Міністерства фінансів України від 27.12.2001 № 604.
7. Всесвітня декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування України. — К., 1994. — Вип. 1—2 (6—7). — С. 65—69.
8. Декларация о принципах местного самоуправления в государствах — участниках Содружества: Межпарламентская ассамблея государств — участников Содружества Независимых Государств // Вестн. Межпарламент. ассамблеи. — СПб., 1993. — № 1. — С. 160—164.
9. Порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів: Затв. наказом Державного казначейства України від 04.11.2002 № 205.
10. Про місцеві податки і збори: Декрет Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 № 56—93 // Голос України. — 1993. — 11 черв.
11. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 1999 р.
12. Про реформу житлово-комунального господарства на період 2004 — 2010 рр.: Закон України від 2004 р.
13. Програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2002—2005 роки та на період до 2010 року: Затв. Постановою Кабінету Міністрів від 14.02.2002 № 139.
14. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 2004 р.
15. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 № 538-р.
16. Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту за рахунок субвенцій з державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 4.03.2002 № 256.

17. Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 № 1378.

18. Про методику розрахунку і порядок використання плати за оренду державного майна: Постанова Кабінету Міністрів від 4.10.1995 № 789.

19. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів): Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.1996.

20. Про вдосконалення системи державного регулювання розміру квартирної плати та плати за утримання будинків і прибудинкових територій: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.06.1998.

21. Про міжбюджетні відносини між районним бюджетом та бюджетами територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань: Закон України від 2004 р.

22. Про затвердження Порядку перерахування дотації вирівнювання та субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, а також міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2002 № 490.

23. Європейська хартія місцевого самоврядування.

Підручники, навчально-методичні посібники

24. Бюджетна система України: Навч. посіб. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / С. І. Юрій, Й. М. Бескид та ін. — К.: НІОС, 2000. — 400 с.

25. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с.

26. Бюджетний процес і міжбюджетні відносини на рівні місцевих бюджетів району: Навч. посіб. / С.І. Мельник, В. Серск, С.Б. Ільїних та ін. — К.: Міленіум, 2003. — 266 с.

27. *Василик О. Д., Павлюк К. В.* Державні фінанси України. — К.: НІОС. — 2002. — 608 с.

28. *Василик О.Д., Павлюк К.В.* Державні фінанси України: Підручник. — К.: Центр навч. літ-ри, 2003. — 608 с.

29. Виконання місцевих бюджетів на основі положень Бюджетного кодексу України: Навч. посіб. / С. І. Мельник, С. Б. Ільїних, І. Ф. Щербина та ін. — К.: Міленіум, 2002. — 280 с.

30. *Зайчикова В. В.* Місцеві фінанси України та європейських країн / Науково-дослідний фінансовий ін-т. — К.: НДФІ, 2007. — 299 с.

31. *Кабанець А. Г.* Місцеві фінанси: Конспект лекцій / Харків. нац. екон. ун-т. — Х.: Видавництво ХНЕУ, 2006. — 56 с.

32. *Кириленко О. П.* Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) // Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К.: НІОС, 2000. — 381 с.

33. *Кириленко О.П.* Місцеві фінанси: Навч. посіб. — Тернопіль: Астон, 2004. — 140 с.

34. *Кравченко В. І.* Місцеві фінанси України: Навч. посіб. — К.: Знання, 1999. — 487 с.
35. *Луніна І.О.* Державні фінанси України у перехідний період. — Х.: Форт, 2000. — 296 с.
36. Місцеві фінанси: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / М.А. Гапонюк, В.П. Яцюта, А.Є. Буряченко, А.А. Славкова. — К.: КНЕУ, 2002. — 184 с.
37. *Музика О.А.* Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством: Монографія. — К.: Атіка, 2004. — 344 с.
38. *Сунцова О. О.* Місцеві фінанси: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». — К.: Центр навч. літ-ри, 2005. — 560 с.
39. Управління міським бюджетом за програмно-цільовим методом: Навч. посіб. / Проект «Реформа місцевих бюджетів в Україні». — К.: RTI International, 2005. — 56 с.
40. *Циммерманн Х.* Муниципальные финансы: Учебник: Пер. с нем. — М.: Дело и Сервис, — 2003. — 352 с.

Додаткова література

Закони, законодавчі акти

41. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23.12.1998.
42. Положення про обласну, Київську, Севастопольську міську державну адміністрацію: Указ Президента України від 21.08.1995.
43. Положення про порядок випуску та обігу облігацій місцевих позик: Затв. рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 13.10.1997 № 48.
44. Про впорядкування внутрішніх та зовнішніх запозичень, що проводяться органами місцевого самоврядування: Указ Президента України від 18.06.1998.
45. Про столицю України — місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999.
46. Хартія українських міст / Асоціація міст України. — К.: 1997. — 29 с.

Підручники, навчально-методичні посібники

47. *Бланкарт Ш.* Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки: Пер. з нім/ Ред. В. М. Федосов. — К.: Либідь, 2000. — 654 с.
48. Государственные и муниципальные финансы: Учебник / Под общ. ред. И. Д. Мацкуляка. — М.: Изд-во РАГС, 2003. — 680 с.
49. Державне управління, державна служба і місцеве самоврядування: Монографія / Кол. авт.; За ред. проф. О. Ю. Оболенского. — Хмельницький: Поділля, 2000. — 570 с.

50. *Єпіфанов А. О., Сало І. В.* Регіональна економіка: Навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів. — К.: Наук. думка, 1999. — 343 с.
51. Местное финансирование в Европе / Изд. Совета Европы. — Б. м., 1997. — 158 с.
52. Місцеві бюджети, податки і збори (закон, практика, проблеми). — К.: Парламент. вид-во, 2000. — 232 с.
53. Муниципальный менеджмент: Учеб. пособие / Под ред. Т. Т. Морозовой. — М.: ЮНИТИ, 1997. — 263 с.
54. *Пасічник Ю. В.* Бюджетна система: Навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів. — Черкаси: Відлуння, 1999. — 375 с.
55. *Петленко Ю. В., Рожко О. Д.* Місцеві фінанси: Опорний конспект лекцій для студ. спец. 7.050104 «Фінанси» (усіх форм навч.). — К.: Кондор, 2003. — 282 с.
56. *Поляк Г. Б.* Территориальные финансы: Учеб. пособие. — М.: Вузовский учебник, 2003. — 479 с.
57. Региональное развитие: опыт России и Европейского союза / Рук. авт. кол. и отв. ред. А. Г. Гранберг. — М.: Экономика, 2000. — 435 с.
58. *Стігліц Джозеф Е.* Економіка державного сектора: Пер. з англ. — К.: Основи, 1998. — 854 с.
59. *Юрій С. І., Бескид І. М.* та ін. Державний бюджет України: Навч. посіб. — Тернопіль: УМДС, 1998. — 277 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Програма курсу	5
2. Методичні поради з вивчення тем курсу	12
3. Плани семінарських (практичних) занять та методичні вказівки з їх виконання	142
4. Навчальні завдання для самостійної роботи студентів	147
4.1. Контрольні питання	147
4.2. Тестові завдання	152
4.3. Розрахункові завдання	207
4.4. Підбір та огляд літературних джерел	217
4.5. Участь у науково-дослідній роботі	218
5. Індивідуально-консультативна робота	219
6. Активізація процесу навчання	223
7. Термінологічний словник	226
8. Завдання для студентів заочної форми навчання	250
8.1. Контрольна робота	250
8.2. Розрахункові завдання	260
9. Список літератури	261

Гарантія відмінних знань

Видавництво КНЕУ, створене 1996 року, є провідним видавцем економічної літератури в Україні.

Видання КНЕУ — це книжки високої якості для студентів та викладачів вищих навчальних закладів, науковців та підприємців.

Видавництво вже випустило у світ понад 1000 найменувань підручників і посібників та регулярно забезпечує своїх читачів новими виданнями.

Якість понад усе

- Літературу видавництва КНЕУ розроблено відповідно до затверджених Міністерством освіти і науки України навчальних програм та вимог Болонської декларації.

- Процес випуску літератури видавництва включає повний цикл підготовки книжок — від розміщення заявки автором до отримання надрукованих примірників. Це гарантує актуальність матеріалів, адекватність їх сучасним умовам ведення бізнесу та перевірку на практиці.

- Видання КНЕУ дають змогу комплексно забезпечити навчальний процес і науковий розвиток студентів, аспірантів та викладачів. Оптимальне поєднання теоретичних матеріалів з практичними прикладами робить видання корисними для працівників підприємств та підприємців.

Видавництво пропонує

- підручники
- навчальні посібники
- навчально-методичні посібники
- курси лекцій
- тренінгові технології
- монографії
- збірники наукових праць
- освітньо-кваліфікаційні характеристики
- освітньо-професійні програми

Основні напрями видань

Міжнародна економіка
Економіка підприємства
Статистика
Менеджмент. Маркетинг
Бухгалтерський облік. Аудит
Фінанси
Банківська справа. Інвестування
Економіка агробізнесу
Право
Точні науки
Суспільні та гуманітарні науки

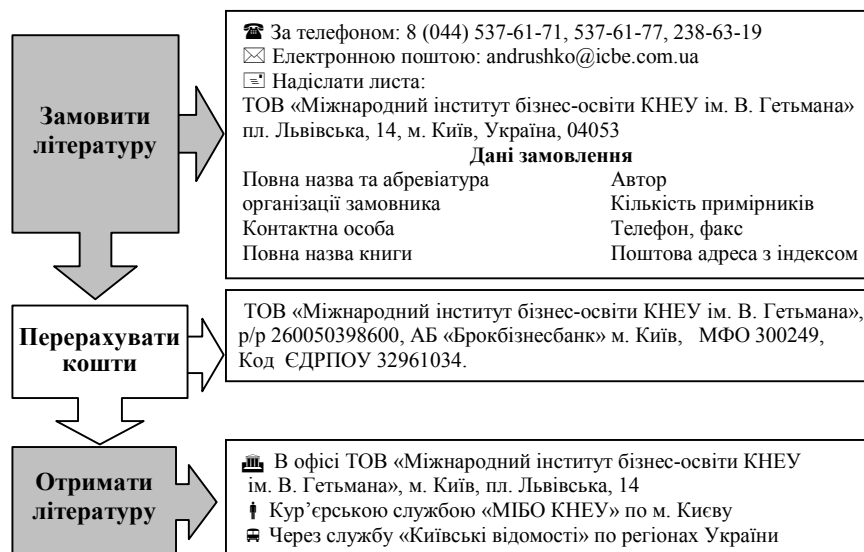
Видавництво КНЕУ імені Вадима Гетьмана
04053, м. Київ, пл. Львівська, 14
тел.: (044) 537-61-44, e-mail: publish@kneu.kiev.ua

Реалізація книжок

ТОВ «Міжнародний інститут бізнес-освіти КНЕУ ім. В. Гетьмана»
Тел./факс: (044) 537-61-71, 537-61-77
e-mail: andrushko@icbe.com.ua
www.icbe.com.ua

ОПТОВИЙ ПРОДАЖ

Як придбати літературу

Пропонуємо гнучку систему знижок та вигідні умови співпраці.
Забезпечуємо щотижневне розсилання прайсів та інформації про нові надходження електронною поштою.

Роздрібний продаж літератури в Києві

- пл. Львівська, 14
- просп. Перемоги, 54/1
- вул. Мельникова, 79/81
- вул. Дегтярівська, 49 Г
- Книжковий магазин «Знання», вул. Хрещатик, 44, тел.: 234-22-91
- Книжковий магазин «Сяйво», вул. Червоноармійська, 6, тел.: 235-43-66
- Книжковий магазин «Урожай», просп. 40-річчя Жовтня, 128, тел.: 258-31-87
- Книжковий магазин «Академкнига», вул. Стрітенська, 17, тел.: 272-35-82

Видавництво КНЕУ імені Вадима Гетьмана
04053, м. Київ, пл. Львівська, 14
тел.: (044) 537-61-44, e-mail: publish@kneu.kiev.ua

Реалізація книжок

ТОВ «Міжнародний інститут бізнес-освіти КНЕУ ім. В. Гетьмана»
Тел./факс: (044) 537-61-71, 537-61-77
e-mail: andrushko@icbe.com.ua
www.icbe.com.ua

АРК <u>ВАТ «Кримкнига»</u> м. Сімферополь, вул. Горького, 5 тел.: (0652) 27-54-87 <u>Книжковий магазин «Буква»</u> м. Сімферополь, вул. Севастопольська, 6 тел.: (0652) 27-31-53 м. Євпаторія, вул. Фрунзе, 42 тел.: (06569) 331-44 м. Ялта, вул. Гоголя, 24 тел.: (0654) 32-37-41 ВІННИЦЬКА ОБЛ. Магазин «Кобзар» м. Вінниця, вул. Привокзальна, 2/1 ВОЛИНСЬКА ОБЛ. <u>ТОВ «Знання»</u> м. Луцьк, пр. Волі, 41 тел./факс: (03322) 423-98 <u>Книгарня «Дім книги»</u> м. Луцьк, вул. Конякіна, 37-а тел./факс: (0332) 73-01-59 ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛ. <u>Бібколектор обласний</u> м. Дніпропетровськ, вул. Кірова, 22 тел.: (056) 778-38-39-ф, 778-25-37 <u>Магазин «Ера»</u> м. Кривий Ріг, вул. Косіора, 42 тел.: (0564) 712367 <u>Книжковий магазин «Дар»</u> м. Кривий Ріг, вул. Пухачевського, 75 тел.: (0564) 66-41-88 тел./факс: (0564) 66-01-68 ДОНЕЦЬКА ОБЛ. <u>ПП Ярошенко Н. М.</u> м. Донецьк, вул. Артема, 84 (приміщення обласної бібліотеки ім. Н. Крупської) тел.: (062) 343-88-07 <u>СПД Дротенко</u> м. Донецьк, вул. Артема, 160 Книжковий ринок, м.Донецьк, торговий комплекс «Маяк», місце 113 тел./факс: (0622) 22-68-79	ЖИТОМИРСЬКА ОБЛ. <u>«Світ книги»</u> м. Житомир, вул. Київська, 17/1 тел.: (0412) 47-27-52 ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛ. <u>Книгарня «Книги»</u> м. Ужгород, пр. Свободи, 3 тел.: (0312) 61-36-95 <u>Книгарня «Кобзар»</u> м. Ужгород, пл. Корятовича, 1 тел.: (03122) 3-35-16 <u>ТОВ «Букініст»</u> м. Ужгород, вул. Л. Толстого, 4 тел.: (03122) 3-72-18 ЗАПОРІЗЬКА ОБЛ. <u>ТОВ «ЛЕКТОС» ЛТД</u> м. Запоріжжя, пр. Леніна, 142 тел.: (0612) 13-85-53, (061) 220-09-96 ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛ. <u>Книгарня</u> м. Івано-Франківськ, пл. Ринок, 14 тел.: (03422) 2-47-82 <u>ТОВ «Арка»</u> м. Івано-Франківськ, Вічевий майдан, 3 тел./факс: (0342) 50-14-02, (03422) 3-04-60 КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛ. <u>«Книжковий світ»</u> м. Кіровоград, вул. Набережна, 11 ЛУГАНСЬКА ОБЛ. <u>Глобус-книга</u> м. Луганськ, вул. Советская, 58 тел./факс: (0642) 53-62-30 <u>ФОП Гречишкін С. І.</u> м. Луганськ, вул. Леніна, 149-а тел./факс: (0642) 58-95-28, 59-63-37 ЛЬВІВСЬКА ОБЛ. <u>Книгарня «Глобус»</u> м. Львів, пл. Галицька, 12 тел.: (0322) 74-01-77 <u>ДКП «Бібліотечний колектор»</u> м. Львів, вул. Лисенка, 21 тел./факс: (0322) 75-79-86 <u>ТОВ «Ноти»</u> м. Львів, пр. Шевченка, 16 тел./факс: (0322) 72-67-96
---	--

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛ. <u>Книгарня «Книги»</u> м. Миколаїв, пр. Жовтневий, 338 тел.: (0512) 25-20-41 ТОВ «Ноч-Хау» м. Миколаїв, вул. Фалєєвська, 35А тел.: (0512) 47-47-97 <u>Книгарня «Книголюб»</u> м. Миколаїв, пр. Миру, 3 тел.: (0512) 56-72-65 <u>Книгарня «Світ книги»</u> м. Миколаїв, вул. Б. Морська, 51 тел.: (0512) 67-01-38 АІРП «Миколаїв книга» м. Миколаїв, пр. Леніна, 122 тел.: (0512) 55-20-93 ОДЕСЬКА ОБЛ. ПІП Петров О. Є. м. Одеса, вул. Гайдара, 66, кв. 99 тел./факс: (0482) 49-23-41; (0482) 66-17-64 <u>Книжковий магазин «Дім книги»</u> вул. Дерибасівська, 27 тел.: (048) 728-40-13 ПОЛТАВСЬКА ОБЛ. <u>«Планета»</u> м. Полтава, вул. Жовтнева, 60А тел./факс: (05322) 72-019 <u>Книжковий магазин «Роксолана»</u> м. Кременчук, вул. Перемоги, 26 тел./факс: (0536) 79-85-95, 3-20-64 РІВНЕНСЬКА ОБЛ. ОККП «Рівнекнига» м. Рівне, вул. Островського, 16 тел.: (0362) 22-41-05 СУМСЬКА ОБЛ. ТОВ «Прометей» м. Суми, вул. Інтернаціоналістів, 18 ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛ. СМП «Карт-бланш» вул. Дорошенка, 16 тел./факс: (0352) 43-55-44 ХАРКІВСЬКА ОБЛ. АВІОНІКА-Харків м. Харків, вул. Сумська, 51 тел.: (057) 714-26-75	<u>ПІП Антаков А. П.</u> Книжковий ринок «Райський уголок» м. Харків, пр. Кравцова, 19, 2 ряд, 22 м. тел.: (067) 390-62-82, 8(050) 594-5840 Книжковий парк «Центральний» м. Харків, пл. Р. Люксембург, 10, тел.: (057) 759-02-99, 754-33-01 ХЕРСОНСЬКА ОБЛ. <u>Магазин «Учбова книга»</u> м. Херсон, вул. Декабристів, 22 тел.: (0552) 26-22-10 вул. Кулика, 135, тел.: (0552) 55-54-01 <u>Книгарня «Книжковий ряд»</u> м. Херсон, вул. Леніна, 14/16 тел.: (0552) 22-14-56 ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛ. <u>ТОВ «Книжковий світ»</u> м. Хмельницький, вул. Подільська, 25 тел.: (0382) 65-60-73, 26-60-73 ХОП «Школяр» м. Хмельницький, вул. Щербаківа, 4 тел.: (03822) 3-03-90 ЧЕРКАСЬКА ОБЛ. <u>«Будинок книги»</u> вул. Хрещатик, 200 тел.: (0472) 45-99-20 ДТП «Світоч» вул. Байди Вишневецького, 38 тел.: (0472) 32-92-78 <u>Магазин «Інтелектуальної книги»</u> м. Черкаси, вул. Леніна, 31\1 тел.: (0472) 32-14-53 ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛ. <u>«Чернівецький обласний бібліотекар»</u> вул. Шептицького, 23 тел.: (0372) 52-62-10 КП «Чернівцікнига» м. Чернівці, вул. Шептицького, 23 тел.: (0372) 52-23-13 <u>КП «Технічна книга»</u> вул. О. Кобилянської, 45 тел.: (03722) 2-74-96, факс: 2-71-64 ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛ. КТП «Будинок книги» м. Чернігів, пр. Миру, 45
---	---

Тип книги	Назва	Автор	Кількість сторінок	Рік видання
ЕКОНОМІКА				
НП	Економіка праці	Завіновська Г. О.	304	2007
НП	Економіка державного сектора	Малий І.Й., Галубарда М.К.	280	2007
НП	Політична економія	Кривенко К.Т., Савчук В.С., Беляєв О.О.	512	2008
П	Страхові послуги	Осадець С.С.	464	2007
МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА				
М	Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку. Т.1. У 2-х томах	Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М. та ін.	816	2006
М	Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку. Т.2. У 2-х томах	Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М. та ін.	592	2006
НМП	Міжнародна інвестиційна діяльність	Руденко Л.В. та ін.	168	2008
НМП	Міжнародний менеджмент	Панченко С.Г.	468	2007
ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ, ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ				
НП	Бізнес-діагностика підприємства	Швиданенко Г. О. та ін.	344	2007
М	Управління підприємствами: сучасні тенденції розвитку	Гончарова Н.П. та ін.	288	2006
НП	Бізнес-тренінги для економістів	Бутенко Н.Ю. та ін.	306	2007
НП	Антикризове управління підприємством	Шершньова З. Є.	680	2007
М	Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України	Павленко І. А.	248	2007
НП	Потенціал підприємства	Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексюк О.І.	316	2007
НП	Управління конкурентоспроможністю підприємства	Клименко С.М. та ін.	520	2008
НП	Управління капіталом підприємства	Швиданенко Г.О. та ін.	440	2007
ЕКОНОМІКА АГРОБІЗНЕСУ				
М	Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку	Андрійчук В.Г.	216	2007
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ				
НП	Державне регулювання економіки	Чистов С. М. та ін.	440	2006
НМП	Ціни та цінова політика	Тормоса Ю.Г.	92	2006
П	Макроекономіка	Савченко А. Г.	448	2007
НМП	Макроекономіка	Савченко А.Г., Євдокімова Д.	256	2008
МЕНЕДЖМЕНТ				
НМП	Управління якістю	Вакуленко А.В.	167	2006
НМП	Операційний менеджмент.	Задорожна Н. В., Омельяненко Т.В.	236	2006
НП	Збірник ситуаційних вправ з дисциплін управлінського спрямування	Вакуленко А. В. та ін.	200	2006
НП	Менеджмент персоналу	Данюк В. М., Петюх В. М.	398	2006
НП	Організація праці менеджера	Данюк В.М	276	2006

Тип книги	Назва	Автор	Кількість сторінок	Рік видання
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ				
НМП	Ринок праці	Васильченко В. С., Петюх В.М., Щетіна Л.В.	228	2006
П	Мотивація персоналу	Колот А. М.	337	2006
НМП	Інформаційні системи в управлінні персоналом та економіки праці	Писаревська Т. А. та ін.	284	2006
НМП	Управління персоналом	Петюх В.М. та ін	320	2006
МАРКЕТИНГ				
НП	Маркетинг послуг	Мальченко В.М.	360	2007
НМП	Інфраструктура товарного ринку	Савощенко А.С., Полонець В.М.	376	2007
П	Маркетингові дослідження	Войчак А.В., Федорченко А.В.	408	2007
П	Логістика	Кальченко А. Г.	284	2007
НП	Рекламний креатив	Примак Т. О.	328	2006
НМП	Інфраструктура товарного ринку	Савощенко А.С., Полонець В.М.	376	2007
ФІНАНСИ				
НП	Фінансовий менеджмент у малому бізнесі	Буряк Л.Д.	432	2007
НМП	Фінансовий ринок	Суторміна В. М. та ін.	176	2008
НМП	Фінанси	Романенко О.Р., Огородник С.Я., Язюн М.С.	388	2007
НП	Фінанси страхових організацій	Гаманкова О. О.	328	2007
НП	Фінанси	Опарін В. М.	240	2007
П	Страховання	Осадець С.С.	604	2006
П	Фінанси підприємств	Поддєрьогін А. М. та ін	552	2007
БАНКІВСЬКА СПРАВА, ІНВЕСТИЦІЇ				
П	Фінансовий та управлінський облік у банках	Кіндрацька Л.М.	816	2008
НП	Управління банківськими ризиками	Примостка Л.О.	600	2007
НП	Маркетинг у банку	Нікітін А. В., Бортніков Г.П., Федорченко А.В.	432	2006
НМ	Збірник задач з аналізу банківської діяльності	Герасимович А.М.	504	2006
НМП	Грошово-кредитні системи зарубіжних країн	Шамова І.В.	160	2007
НП	Аналіз фінансово-господарської діяльності бюджетних установ	Болох М. А.	344	2008
П	Аналіз банківської діяльності	Герасимович А.М.	600	2006
П	Гроші та кредит	Савлук М.І. та ін.	744	2008
НП	Ситуаційне моделювання банківської справи	Нікітін А.В.	152	2006
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АУДИТ				
НП	Організація та методика аудиту підприємницької діяльності	Петрик О.А., Савченко В.Я.	472	2008
НП	Управлінський облік	Добровський В.М., Гнилицька Л.В. та ін.	278	2008
НП	Аудит	Савченко В.Я.	328	2006
НП	Облік діяльності суб'єктів малого підприємництва	Свідерський Д.С., Свідерський Є.І.	472	2008
НП	Бухгалтерський облік для економістів і правознавців	Кузьмінський Ю.А.	648	2007
НП	Збірник задач з курсу «Звітність бюджетних установ»	Ткаченко І.Т.	232	2007
НП	Фінансовий облік	Бабиць В. В., Сагова С. В.	288	2007

Тип книги	Назва	Автор	Кількість сторінок	Рік видання
НП	Бухгалтерський облік в управлінні підприємством	Сопко В. В.	526	2006
М	Бухгалтерський облік в бюджетних установах: методологія та організація	Свірко С. В.	244	2006
П	Облік і аудит в банках	Герасимович А.М.	536	2006
П	Облік міжнародних операцій	Кузьмінський Ю.А., Козак В.Г., та ін.	336	2006
М	Облік фінансових інвестицій: методологія та проблеми міжнародної уніфікації	Лук'яненко Л.І., Небилець О.В., Коршикова Р.С.	172	2006
НП	Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах	Свірко С. В.	380	2006
М	Оцінка в бухгалтерському обліку	Ловінська Л. Г.	256	2006
НП	Податковий облік і звітність	Коцулаторий М.М. та ін.	312	2006
ПРАВО				
НП	Основи правознавства	Опришко В.Ф.	232	2007
НП	Земельне право	Мачуська І.Б.	280	2007
НМП	Міжнародне право	Фастовець А. С.	240	2007
НМП	Митне право	Діхтієвський П.В., Шаповалов Д.В.	160	2008
НП	Правові основи місцевого самоврядування	Куколевська Ж. Д.	166	2006
НП	Судово-бухгалтерська експертиза	Мумінова-Савіна Г. Г.	204	2006
М	Теоретичні і практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави	Опришко В.Ф., Шульженко Ф.П., Гайдулін О.О. та ін.	702	2006
М	Уголовно-правовые проблемы трансплантации органов и тканей человека и донорства крови в Украине	Чеботарьова Г. В.	180	2006
НП	Цивільне і торгове право зарубіжних країн	Шимон С.І.	240	2006
ВИЩА МАТЕМАТИКА, ІНФОРМАТИКА, ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ				
НП	Інженерна та комп'ютерна графіка	Сидоренко В.М.	336	2007
НП	Інтелектуальний аналіз даних	Ситник В.Ф., Краснюк М.Т.	376	2007
НМП	Інформаційні системи і технології в статистиці	Орленко Н. С.	288	2008
НМП	Інформаційні системи і технології на підприємстві	Гужва В.М.	368	2008
НП	Проектування автоматизованих інформаційних систем	Кравченко В.Г.	360	2008
НП	Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності	Вітлінський В.В., Маханець Л.Л.	432	2008
НП	Теорія ймовірності і математична статистика. У 2 ч. Ч.1. 2-ге вид. без змін	Жлуктенко В. І., Наконечний С.І.	304	2007
НП	Теорія ймовірності і математична статистика. У 2 ч. Ч.2. 2-ге вид. без змін	Жлуктенко В.І., Наконечний С.І.	368	2007
СТАТИСТИКА				
НП	Статистика: структурно-логічні схеми та задачі	Єріна А.М., Захожай В.Б., Манцуров І.Г. та ін.	304	2007
СУСПІЛЬНІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАУКИ				
НП	Етика. Естетика	Волошко І. С. та ін.	152	2007
НП	Історія української суспільно-політичної думки	Морозов В.В.	180	2006
НП	Історія економіка та економічних учень	Проскурін П.В.	372	2007
НМП	Історія держави і права зарубіжних країн	Шульженко Ф.П., Гайдулін О.О., Перепада О.В.	192	2007